

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Полазне основе

**НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА РОДНУ
РАВНОПРАВНОСТ ПЕРИОД 2021-2030. ГОДИНЕ, СА
АКЦИОНИМ ПЛАНОМ ЗА ЊЕНО СПРОВОЂЕЊЕ ЗА
ПЕРИОД 2021-2023. ГОДИНЕ**

Београд, јул 2021. године

САДРЖАЈ

УВОД

1. ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТИ И ПРАВНИ ОКВИР РЕЛЕВАНТАН ЗА НАЦИОНАЛНУ СТРАТЕГИЈУ О РОДНОЈ РАВНОПРАВНОСТИ

- 1.1 Стратегије и акциони планови
- 1.2. Кључни међународни акти
- 1.3. Национално законодавство

2. АНАЛИЗА ЕФЕКТА ОСТВАРЕНИХ СПРОВОЂЕЊЕМ ПРЕТХОДНИХ ПЛАНСКИХ ДОКУМЕНАТА ЈАВНЕ ПОЛИТИКЕ У ОБЛАСТИ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ

- 2.1 Анализа ефекта Националне стратегије за родну равноправност за период 2016 – 2020.
- 2.2 Анализа ефекта Националне стратегије за родну равноправност за период 2016 – 2020. за период 2018 – 2020. за који Акциони план није усвојен
- 2.3 Кључне препоруке за нову стратегију

3. ПРЕГЛЕД КЉУЧНИХ ДОСТИГНУЋА И ИЗАЗОВА

4. УПОРЕДНА МЕЂУНАРОДНА ПРАКСА

5. ОПИС И АНАЛИЗА СТАЊА

5.1. Развојни чиниоци – економија и знање

- 5.1.1. Економија као подстицај и предуслов развоја друштва
 - 5.1.1.1. Родни јаз у економији
 - 5.1.1.2. Интегрисање родне перспективе у областима циркуларне и зелене економије
 - 5.1.1.3. Тржиште рада
 - 5.1.1.4. Предузетништво жена
 - 5.1.1.5. Подршка иновацијама и учешће жена
- 5.1.2. Знање као чинилац развоја
 - 5.1.2.1. Образовање
 - 5.1.2.2. Наука

5.2. Родни аспекти људских права, безбедности и насиља према женама, и политичког живота

- 5.2.1. Владавина права, приступ правди и заштита права
- 5.2.2. Људска безбедност
- 5.2.3. Родно засновано насиље и насиље према женама и у породици
- 5.2.4. Политички живот и учешће у одлучивању о јавним пословима
- 5.2.5. Родни аспекти пандемије изазване вирусом КОВИД -19 – посебан прилог

5.3. Родни аспекти здравствене заштите и социјалне сигурности

- 5.3.1. Здравствена заштита
- 5.3.2. Социјална заштита

5.4. Институционални оквир и алати за креирање родно одговорних јавних политика и буџета

5.4.1. Институционални механизми за родну равноправност

5.4.2 Родно одговорна статистика

5.4.3. Родно одговорно буџетирање

6. ВИЗИЈА

7. ЦИЉЕВИ СТРАТЕГИЈЕ И МЕРЕ ЗА ЊИХОВО ОСТВАРИВАЊЕ

7.1 Анализа опција за остваривање циљева

7.2 Мере за остваривање циљева

8. МЕХАНИЗАМ ЗА ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈУ СПРОВОЂЕЊА НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ ЗА РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ И АКЦИОНИМ ПЛАНОВИМА ЗА ЊЕНО СПРОВОЂЕЊЕ

9. НАЧИН ИЗВЕШТАВАЊА О РЕЗУЛТАТИМА СПРОВОЂЕЊА СТРАТЕГИЈЕ

10. ПРОЦЕНА ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА ПОТРЕБНИХ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ И АНАЛИЗА ФИНАНСИЈСКИХ ЕФЕКТА

11. АКЦИОНИ ПЛАН

12. ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Скраћенице

АП – акциони план
АПВ – Аутономна покрајина Војводина
АЖЦ – Аутономни женски центар
А11 – иницијатива за социјална и економска права
АМГТУ – Снага пријатељства
БИБИЈА – Ромски женски центар
БДП – Бруто друштвени производ
БМПО - Биомедицински потпомогнута оплодња
ВС – Војска Србије
ГСУН – Генерални секретаријат Уједињених нација
ЕУ – Европска Унија
ЕК – Европска комисија
ЕП – Европски парламент
ЕСЉП - Европски суд за људска права
ЖПРС – Женска платформа за развој Србије
ФИД – Фонд за иновациону делатност
ЖПС – Женска парламентарна мрежа
ЗРР – Закон о родној равноправности
ЗБС – Закон о буџетском систему
ЗПС – Закон о планском систему
ЗИД- Закон о иновационој делатности
ЈЛС – Јединица локалне самоуправе
ЛАП– Локални акциони план
КТРР – Координационо тело за родну равноправност Владе Републике Србије
Механизми РР - институционални механизми за родну равноправност
МУП – Министарство унутрашњих послова
ММСП – Микро мала и средња предузећа
МО – Министарство одбране
МОДС – Мрежа организација за децу
НВО – Невладина организација
НСЗ – Национална служба за запошљавање
НАП - Национални акциони план
ОЕБС – Организација за европску безбедност и сарадњу
ОЕСД - Организација за економску сарадњу и развој
ОСИ – особе са инвалидитетом
ПГПП – Пакт о грађанским и политичким правима
ПЕСП – Пакт о економским и социјалним правима
ПУ – Полицијска управа
ПССЕ – Парламентарна скупштина Савета Европе
РФПИО - Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање
РЗС – Републички завод за статистику
РГЗ – Републички геодетски завод
РС – Република Србија
САНУ – Српска академија наука и уметности
СИПРУ – Тим за социјално укључивање
СБУН – Савет безбедности Уједињених нација
СКГО – Стална конференција градова и општина
СЕ – Савет Европе
УЈН - Управа за јавне набавке
УН – Уједињене нације
UNDP – програм Уједињених нација за развој
ФИД – Фонд за иновациону делатност
ЦСЖ - Центар за самостални живот особа са инвалидитетом
ЦСР – Центар за социјални рад
CEDAW - Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена
CEDAW комитет – Комитет за елиминисање свих облика дискриминације жена
SeConS – Група за развојну иницијативу
YUCOM – Југословенски комитет за људска права

1. ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТИ И ПРАВНИ ОКВИР РЕЛЕВАНТАН ЗА НАЦИОНАЛНУ СТРАТЕГИЈУ О РОДНОЈ РАВНОПРАВНОСТИ

1.1. Стратегије и акциони планови

Национална стратегија за родну равноправност, садржински је повезана са више секторских стратегија које се односе на различите области, а које и Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена (у даљем тексту CEDAW) издваја као области од приоритетног значаја за остваривање родне равноправности. Садржинска повезаност ове Стратегије са стратегијама које се односе на поједине области друштвеног живота или на посебне субјекте проистиче из мултисекторске природе родне равноправности. Мултисекторска природа родне равноправности налаже да се одреди однос Националне стратегије за родну равноправност према секторским јавним политикама. Смисао и циљ стратешких докумената је развој друштва, а специфичности се односе на област, питање или субјекте на које се конкретна стратегија односи. То се односи и на Националну стратегију родне равноправности (у даљем тексту Стратегија родне равноправности) као стратешког документа у коме се при одређивању циљева који доприносе развоју друштва приступа из родне перспективе. Родна равноправност као предуслов развоја друштва је окосница и суштинска одредница садржаја ове стратегије и повезана је са Агендом о спровођењу Циљева одрживог развоја до 2030¹ као универзалном стратегијом која укључује три димензије одрживог развоја - економски раст, социјалну инклузију и заштиту животне средине. Србија је овај документ прихватила. Очекује се да кроз холистички и међусекторски приступ мобилишу сви ресурси ради остваривања 17 циљева одрживог развоја (ЦОР), до 2030. године.

Плански документи релевантни за Националну стратегију родне равноправности груписани су према областима које су обухваћене овим планским документом.

Плански документи који се односе на економију, образовање и науку као чиниоце који подстичу развој, а обухватају следеће документе: Србија и Агенда 20 – 30², Стратегија запошљавања у РС (2021 – 2026) и АП (2021 – 2023)³, Стратегија за примену Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине – Архуска конвенција⁴, Стратегија развоја енергетике РС до 2025. са пројекцијама до 2030. године⁵, Стратегија одрживог урбаног развоја РС до 2030⁶ и АП (2020 – 2022), Стратегија пољопривреде и руралног развоја РС 2014 – 2024⁷, Стратегија индустријске политике РС (2021 – 2030)⁸, Стратегија о економским миграцијама РС (2021 – 2027)⁹, Стратегија развоја дигиталних вештина у РС (2020 – 2024)¹⁰, Стратегија научног и технолошког развоја РС – моћ знања (2021 – 2025) и АП (2021 - 2023)¹¹, Стратегија паметне специјализације у РС

¹ Уједињене нације су на самиту одржаном септембра 2015. године усвојиле резолуцију Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.

² Доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Agenda-UN-2030.pdf> приступ 10. 5 2021.

³ Службени гласник РС, бр. 18/2021 и 36/2021.

⁴ Службени гласник РС, бр. 103/2011.

⁵ Службени гласник РС, бр. 101/2015.

⁶ Службени гласник РС, бр. 47/2019.

⁷ Службени гласник РС, бр. 10/2021.

⁸ Службени гласник РС, бр. 35/2020.

⁹ Службени гласник РС, бр. 21/2020.

¹⁰ Службени гласник РС, бр. 21/2020.

¹¹ Службени гласник РС, бр. 10/2021.

(2020 – 2027)¹² Стратегија запошљавања(2021 - 2026)¹³, Стратегија развоја образовања и васпитања до 2030.¹⁴ Неке стратегије престале су да важе а значајне су за овај приоритет: Национална стратегија одрживог развоја¹⁵, Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности 2015 – 2020) и АП (2015 – 2016)¹⁶, Стратегија управљања отпадом (2010 – 2019)¹⁷, Интегрисани национални енергетски и климатски план Републике Србије за период од 2021. до 2030. године са визијом до 2050. године Интегрисани национални енергетски и климатски план Републике Србије за период од 2021. до 2030. године са визијом до 2050. године који је у фази израде који је у фази израде, као и Програм остваривања Стратегије.¹⁸

Плански документи који се односе на родне аспекте људских права, безбедности и насиља према женама, и политичког живота су: Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици (2021–2025)¹⁹, Стратегија превенције и сузбијања трговине људима посебно женама и децом и заштите жртава (2017–2022)²⁰ и АП (2017–2018 – истекао), Стратешка процена јавне безбедности (2017), Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у РС (2020–2025)²¹ и АП (2020–2025)²², Стратегија за спречавање и борбу против тероризма (2017-2021)²³, Национални АП за примену Резолуције 1325 СБУН²⁴, АП за поглавље 24 – Правда, слобода, безбедност (нацрт²⁵), Стратегија националне безбедности (2019)²⁶, Стратегија одбране РС (2019)²⁷, Стратегија за борбу против високотехничког криминала (2019-2023)²⁸, Стратегија развоја МУП (2018–2023)²⁹ и АП (2018–2023)³⁰, Стратегија контроле малог и лаког оружја (2019–2024)³¹, Стратегија развоја система извршења кривичних санкција 2021 - 2027³², Национална стратегија реформе правосуђа (2020– 2025)³³ и АП³⁴, Стратегија развоја система јавног информисања у РС (2020–2025) и АП (2020–2022).³⁵ Неке стратегије престале су да важе а значајне су за овај приоритет: Стратегија супротстављања ирегуларним миграцијама у РС (2018-2020),³⁶ Стратегија интегрисаног

¹² Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-phi> приступљено 28. 5. 2021.

¹³ *Службени гласник РС*, бр. 18/2021 и 36/2021

¹⁴ Доступно на <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-phi> приступљено 10. 5. 2021.

¹⁵ Нема података да ли је и када усвојена. Доступно на <http://www.gs.gov.rs/lat/strategije-vs.html> приступ 12. 5.2021.

¹⁶ *Службени гласник РС*, бр. 35/2015

¹⁷ *Службени гласник РС*, бр. 29/2010.

¹⁸ ИИИИзвор: Коментари Министарства за енергетику на Националну стратегију родне равноправности

¹⁹ *Службени гласник РС*, бр. 47/2021 рад на припреми АП тече

²⁰ *Службени гласник РС*, бр. 77/2017.

²¹ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije.php> приступ 12. 5. 2021.

²² Доступно на: www.mpravde.gov.rs приступ 12. 5. 2021.

²³ *Службени гласник РС*, бр. 94/2017-25

²⁴ *Службени гласник РС*, бр. 53/2017.

²⁵ Доступно на: <https://bezbednost.org/publikacija/akcioni-plan-za-poglavlje-24-pravda-sloboda-i-bezbednost-finalna-verzija/> приступљено 10. 5. 2021

²⁶ *Службени гласник РС*, бр. 94/2019-13

²⁷ *Службени гласник РС*, бр. 94/2019-4

²⁸ *Службени гласник РС*, бр. 71/2018-49

²⁹ *Службени гласник РС*, бр.78/2018.

³⁰ Доступно на <http://www.mup.rs/wps/wcm/connect/3470670e-202a-4e78-b851-940afe5a5e64/AP+za+Strategiju+za+borbu+protiv+VTK+2019-2020.pdf?MOD=AJPERES&CVID=mtm2Egq> приступ 5. 3. 2021

³¹ Доступно на. <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije.php> приступ 5. 3. 2021

³² Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/33173/strategija-razvoja-sistema-izvršenja-krivичnih-sankcija-u-republici-srbiji-za-period-2021-2027-godina.php> рад на припреми стратегије тече. приступ 12. 3. 2021.

³³ *Службени гласник РС*, бр. 101/2020.

³⁴ Мере из Стратегије реализују се кроз активности из ревидираног Акционог плана за Поглавље 23. Доступно на: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2020/101/1/reg> приступ 5. 3. 2021.

³⁵ *Службени гласник РС*, бр. 11/2020.

³⁶ *Службени гласник РС*, бр. 105/2018-115

управљања границом у РС (2017-2020),³⁷ Стратегија за решавање питања избеглица и интерно расељених лица (2015–2020)³⁸, Стратегија развијања бесплатне правне помоћи³⁹, Стратегија заштите података о личности⁴⁰, Национална стратегија заштите и спасавања у ванредним ситуацијама (2011)⁴¹, Национална стратегија о старењу (2006 – 2015).⁴²

Плански документи који се односе на родне аспекте у областима здравствене заштите и социјалне сигурности су: Нацрт Стратегије развоја социјалне заштите у Србији (2019–2025)⁴³, Предлог Стратегије деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2021 до 2026. године⁴⁴, Национална стратегија социјалног становања⁴⁵, Стратегија подстицања рађања⁴⁶, Стратегија безбедности и здравља на раду (2018–2022) и АП (2018–2022)⁴⁷, Стратегија јавног здравља у РС (2018–2026)⁴⁸, Уредба о Националном програму за очување и унапређење сексуалног и репродуктивног здравља⁴⁹, Стратегија за превенцију и контролу хроничних незаразних болести⁵⁰, Стратегија за превенцију и контролу ХИВ и АИДС у Републици Србији, 2018-2025⁵¹, Програм за ретке болести у Републици Србији за период 2020-2022 са АП⁵², Уредба о Националном програму превенције штетне употребе алкохола и алкохолном узрокованих поремећаја у Републици Србији⁵³, Уредба о Националном програму за превенцију гојазности код деце и одраслих⁵⁴, Уредба о Националном програму подршке дојењу, породичној и развојној нези новорођенчета⁵⁵, Програм о заштити менталног здравља у РС (2019–2026)⁵⁶, Програм унапређења контроле рака (2020 – 2022)⁵⁷, Програм заштите и спасавања у ванредним ситуацијама – одговор здравственог сектора⁵⁸. Неки плански документи више не важе а значајни су за овај приоритет: Национална стратегија о старењу (2006 –2015)⁵⁹, Стратегија за палијативно збрињавање⁶⁰, Национални програм здравствене заштите жена, деце и

³⁷ Службени гласник РС, бр. 9/2017-7

³⁸ Службени гласник РС, бр. 62/2015.

³⁹ Службени гласник РС, бр. 74/2010.

⁴⁰ Службени гласник РС, бр. 58/2010.

⁴¹ Службени гласник РС, бр. 86/2011-3

⁴² Доступно на: <http://otvorenavlada.rs/strategija-starenje-lat-doc/> приступ 5. 3 2021.

⁴³ Иницијална верзија доступна на: www.zavodsz.gov.rs приступ 6. 6. 2021.

⁴⁴ Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sekto-za-socijalnu-zastitu/predlog-strategije-deinstitucionalizacije-i-razvoja-usluga-socijalne-zastite-u-zajednici-za-period-od-2021-do-2026-godine> , приступ: 26.7.2021.

⁴⁵ Службени гласник РС, бр. 13/2012.

⁴⁶ Службени гласник РС, бр. 25/2018

⁴⁷ Доступно на <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-.php>

⁴⁸ Службени гласник РС, бр.61/2018.

⁴⁹ Службени гласник РС, бр. 120/2017.

⁵⁰ Службени гласник РС, бр. 22/2009.

⁵¹ Службени гласник РС, бр. 61/ 2018

⁵² Службени гласник РС, бр. 86/2019

⁵³ Службени гласник РС, бр. 115/2017

⁵⁴ Службени гласник РС, бр. 9/2018

⁵⁵ Службени гласник РС, бр.53/2018

⁵⁶ Доступно на: <https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/343487/program-o-zastiti-mentalnog-zdravlja-u-republici-srbiji-za-period-2019-2026-godine-.php> приступ 12. 5. 2021.

⁵⁷ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-.php> приступ 12. 5. 2021.

⁵⁸ Доступно на: <https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/344842/program-zastite-i-spasavanja-u-vanrednim-situacijama.php>

⁵⁹ Доступно на: <http://otvorenavlada.rs/strategija-starenje-lat-doc/>

⁶⁰ Службени гласник РС, бр. 17/2009

омладине (2009)⁶¹, Стратегија за стално унапређење квалитета здравствене заштите и безбедности пацијената.⁶²

Плански документи релевантни за институционални оквир, систем и алате за креирање родно одговорних јавних политика и буџета су: Стратегија развоја и програм званичне статистике у РС (2021 – 2025)⁶³, Стратегија реформе јавне управе (2020 – 2030)⁶⁴, Програм развоја електронске управе у РС (2020 – 2022) и АП (2020 – 2022)⁶⁵, Програм реформе управљања јавним финансијама за период од 2021-2025.⁶⁶ године (започета израда).

Плански документи који се односе на особе које припадају рањивим групама издвојени су посебно јер се у оквиру сваке од области које обухвата Национална стратегија родне равноправности сагледавају и узимају у обзир статус и потребе особа које припадају рањивим групама. То су: Стратегија за унапређење положаја особа са инвалидитетом у РС (2020–2024)⁶⁷ и АП (2021–2022), Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у РС (2016–2025)⁶⁸ и АП (2017–2018 - истекао), Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља (2020–2023)⁶⁹ и АП (2022–2023)⁷⁰, Национална стратегија за младе (2015–2025)⁷¹ и АП (2015–2017) као и АП (2018-2020).⁷²

1.2. Кључни међународни акти

Стратегија родне равноправности заснива се на међународном праву као и националном прописима који се односе на субјекте и области обухваћене Стратегијом у чијем средишту је превазилажење родног јаза и остваривање родне равноправности као предуслов и подстицај развоја друштва. Значај родне компонентне друштвеног развоја и утицај превазилажења родног јаза и унапређења родне равноправности на развој је водећи критеријум на основу кога су селектовани међународни прописи и прописи на националном нивоу, са којима је Стратегија за родну равноправност тесно повезана. Међународни извори⁷³ од којих се полази укључују документе ОУН, СЕ и ЕУ.

Међународни акти груписани су према областима које су обухваћене овом Стратегијом. То су следеће области:

Међународни акти који се односе на економију, образовање и науку као чиниоце који подстичу развој обухватају следеће изворе: Специјална сесија ГСУН: Жене 2000 - Родна равноправност, развој и мир за 21 век (2000) - Миленијумска декларација УН А/Res/55/2 (2000)⁷⁴, Агенда 2030 – циљеви одрживог развоја А/RES/70/1⁷⁵, Програм

⁶¹ Службени гласник РС, бр. 28/2009.

⁶² Службени гласник РС, бр. 15/2009

⁶³ Нацрт доступан на <https://www.stat.gov.rs> > media > nacrt-programa приступ 28. 5. 2021

⁶⁴ Службени гласник РС, бр. 42/2021.

⁶⁵ Службени гласник РС, бр. 85/2020.

⁶⁶ Рад на програму започет.

⁶⁷ Службени гласник РС, бр. 44/2020.

⁶⁸ Службени гласник РС, бр. 26/2016.

⁶⁹ Службени гласник РС, бр.80/2020.

⁷⁰ Доступно на: <https://www.socijalnoukljucivanje.gov.rs> приступ 12. 5. 2021

⁷¹ Службени гласник РС“, бр. 22/2015.

⁷² Национална стратегија за младе је у фази ревизије у складу са Законом о планском систему.

⁷³ Међународни документи доступни и на: http://www.stop_vaw.org/Council_of_Europe4.html

⁷⁴ Доступно на https://www.rodnaravnopravnost.rs/attachments/013_Milenijumska%20deklaracija%20UN.pdf

⁷⁵ Доступно на <https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html>

Акције Међународне конференције о становништву и развоју (1994)⁷⁶, Пекиншка декларација и Платформа за акцију (1995)⁷⁷, Пекинг + 15⁷⁸ и Пекинг+25 – Национални преглед о оствареном напретку у спровођењу пекиншке Декларације и Платформе за акцију⁷⁹, Конвенција против дискриминације у образовању⁸⁰, Универзална Декларација о образовању у 21. веку (УНЕСКО) усвојена на светској конференцији посвећеној високом образовању у 21. веку⁸¹, Светска конференција о високом образовању⁸², Резолуција СЕ о женама у науци⁸³, Право на образовање – политике и стратегије⁸⁴, Хелсиншки позив за акцију⁸⁵, Директиве ЕУ које се односе на принцип једнаког третмана жена и мушкараца и забрану родно засноване дискриминације: Директива 75/117/ЕЕЗ (једнаке зараде за мушкарце и жене)⁸⁶, Директива 76/207/ЕЕЗ (доступност запослења, професионална обука, напредовање на радном месту и услови рада)⁸⁷, Препорука Европске комисије о заштити достојанства жена и мушкараца на послу.⁸⁸

Међународни акти који се односе на родне аспекте људских права, безбедности и насиља према женама и политичког живота су: Универзална декларација о људским правима (1948.)⁸⁹, Међународни пакт о грађанским и политичким правима (2200 А (XXI) (1966.)⁹⁰ (у даљем тексту (ПГПП), Опциони протоколи уз Пакт⁹¹ и Други опциони протокол уз Пакт⁹², Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966)⁹³ (у даљем тексту ПЕСП), Резолуција СБУН – жене мир и безбедност 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1906 (2010), 2016 (2013), 2122 (2013)⁹⁴, Резолуција ГСУН 65/69 – Жене,

⁷⁶ The International Conference on Population and Development (ICPD) Programme of Action, Cairo 1994 доступно на https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/programme_of_action_Web%20ENGLISH.pdf, приступ 24. 12 2019.

⁷⁷ Декларација и Платформа за акцију усвојене су 15. IX 1995. Године на Четвртој светској конференцији о женама. Доступно на: http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinska_deklaracija.pdf

⁷⁸ Доступно на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/vesti-arhiva-2006-2011/24-vesti-arhiva-tekstovi/133-pekingska-15-i-paralelne-aktivnosti-ngo-foruma> приступ 24. 12 2019

⁷⁹ Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/en/node/533> приступ 24. 12 2019

⁸⁰ *Convention against Discrimination in Education*, adopted by the General Conference of UNESCO at its eleventh session (Paris, 14. XII 1960.). Доступно на: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html приступ 24. 12 2019.

⁸¹ *World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century, Vision and Action*. UNESCO, Paris, 1998. стр. 9–12. Доступно на: http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm или <http://www.unesco.org> приступ 24. 12. 2019.

⁸² Конференција је одржана од 5. до 8. 7. 2009. године у Паризу. Доступно на: Финални извештај УНЕСКА о активностима и мерама у области високог образовања <https://ukznxtendedlearning.com/wp-content/uploads/2018/08/unesco-2009.pdf> приступ 24. 12. 2019.

⁸³ Усвојена 20. 5. 1999. Исто, стр. 138 – 141.

⁸⁴ Право на образовање – политике и стратегије Yves Daudet i Kishore Singh, UNESCO, Paris <https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource.attachments/UNESCO RTE Analysis of UNESCO%27s Standard Setting Instruments 2001 En.pdf> приступ 24. 11. 2019.

⁸⁵ Стратешки документ усвојен 1. 11. 2019. године од стране сталне радна група Европског комитета за област истраживања и иновација, а у поводу 20 – те годишњице од усвајања првог документа Европске комисије о женама у науци, <https://ec.europa.eu/research/swafs/index.cfm?pg=policy&lib=gender> приступ 25. 11. 2019.

⁸⁶ Усвојена 10. 2. 1975. године Позната као Директива о једнаким могућностима. Извор: Пајванчић, М. Петрушић, Н. и др. *Коментар закона о родној равноправности*, ФЕС, 2010. стр. 40 – 43.

⁸⁷ Усвојена 9. 2. 1976. Допуњује Директиву о једнаким могућностима. И ова Директива је допуњена и измењена Директивом 2002/73/ЕЗ ЕП и СЕ и примењује се на европском простору. Исто. стр. 43 – 48

⁸⁸ Усвојена 27. 11. 1991. Исто, стр. 114 – 129.

⁸⁹ Доступно на: [http://www.unhcr.rs/media/Opsta%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima%20\(1948\).pdf](http://www.unhcr.rs/media/Opsta%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima%20(1948).pdf) приступ 6. 6. 2021.

⁹⁰ *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/1971.

⁹¹ *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 4/2001.

⁹² *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 4/2001.

⁹³ *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/71.

⁹⁴ Report of the third United Nations Conference to Review Progress Made in the Implementation of the Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects, УН, 2018. Доступно на <http://www.mzprs.org> приступ 6. 6. 2021.

разоружање, неширење и контрола оружја⁹⁵, Пекиншка декларација и Платформа за акцију (1995)⁹⁶, Пекинг + 15⁹⁷ и Пекинг + 25 – Национални преглед о оствареном напретку у спровођењу пекиншке Декларације и Платформе за акцију⁹⁸, Европска конвенција за заштиту људских права и слобода и пратећи протоколи⁹⁹, Повеља ЕУ о основним правима 2016/с 202/02¹⁰⁰, Закључна запажања CEDAW комитета у вези са Четвртим периодичном извештајем РС о спровођењу Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена¹⁰¹, Конвенција СЕ о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011)¹⁰², Декларација о једнакости жена и мушкараца као фундаменталном критеријуму демократије¹⁰³, Конвенција СЕ о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици¹⁰⁴, Амстердамски споразум (1997) који регулише људска права, начело једнаког третмана жена и мушкараца и забрану дискриминације на основу пола¹⁰⁵, Резолуција о родној квоти за кандидате за судије ЕСЉП Р 1366 (2004) и 1426 (2005)¹⁰⁶, Резолуција ЕП о женама у одлучивању¹⁰⁷, Резолуција ЕП о женама у међународној политици¹⁰⁸, Директива 97/80/ЕЗ (терет доказивања у случајевима дискриминације по основу пола)¹⁰⁹, Директива ЕУ о превенцији и супротстављању трговини људима и заштити жртава 2011/36 (2011)¹¹⁰, Директива ЕУ о успостављању минималних стандарда о правима, подршци и заштити жртвама криминалитета (2012)¹¹¹, АП за родну равноправност у ЕУ¹¹², Препоруке Одбора министара СЕ о: елиминисању сексизма у језику¹¹³, равноправности жена и мушкараца¹¹⁴, уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању¹¹⁵, представљању жена у медијима¹¹⁶, репрезентовању жена у изборном систему¹¹⁷, учешћу жена у јавном и политичком животу европских регија.¹¹⁸

⁹⁵ United Nations Office For Disarmament Affairs Gender Mainstreaming Action Plan, <https://www.un.org/disarmament/wp-content/uploads/2016/06/update-gender-action-plan-2016.pdf> приступ 6. 6. 2021.

⁹⁶ Декларација и Платформа за акцију усвојене су 15. IX 1995. Године на Четвртој светској конференцији о женама. Доступно на: http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinska_deklaracija.pdf приступ 6. 6. 2021.

⁹⁷ Доступно на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/vesti-arhiva-2006-2011/24-vesti-arhiva-tekstovi/133-pekings-15-i-paralelne-aktivnosti-ngo-foruma> приступ 6. 6. 2021.

⁹⁸ Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/en/node/533> приступ 6. 6. 2021.

⁹⁹ *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005. и 7/2005. - испр. и *Службени гласник РС – међународни уговори*, бр. 12/2010 и 10/2015.

¹⁰⁰ Доступно на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A12016P%2FTXT> приступ 6. 6. 2021.

¹⁰¹ Усвојена у марту 2019. године, Доступно на: <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/156> приступ 6. 6. 2021.

¹⁰² *Службени гласник РС*, бр. 12/2013.

¹⁰³ Усвојена на Четвртој европској конференцији министара о једнакости жена и мушкараца (1997). Исто. стр. 11 – 28.

¹⁰⁴ *Службени гласник РС – међународни уговори*, бр. 12/2013.

¹⁰⁵ Уговор о оснивању Европске заједнице (измењен и допуњен Амстердамским уговором) - чланови 2, 3, 13, 136, 137, 141, 251. Извор: *Родна равноправност у међународним документима – ЕУ*, Канцеларија за равноправност полава Владе Црне Горе, 2005. стр. 7 - 14.

¹⁰⁶ <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta04/ERES1366.htm> приступ 6. 6. 2021.

¹⁰⁷ Исто, стр. 147 – 151.

¹⁰⁸ Усвојена 2006. <http://www.frauensicherheitsrat.de/data/EP-WIIP-FINAL.pdf> приступ 6. 6. 2021.

¹⁰⁹ Усвојена 15. 12. 1997. Исто, стр. 92 - 98.

¹¹⁰ Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32011L0036> приступ 6. 6. 2021

¹¹¹ Доступно на: <https://www.podrskazrtvama.rs/en/media/medjunarodni/DIREKTIVA-2012-29-EU.pdf> приступ 6. 6. 2021

¹¹² Доступно на: https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/swd_2020_284_en_final.pdf приступ 6. 6. 2021.

¹¹³ Р (90) 4 усвојена 21. 2. 1990. Исто, стр. 51 – 53.

¹¹⁴ Р (1229)1994 доступно на: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta94/EREC1229.htm> приступ 6. 6. 2021

¹¹⁵ Р (2003)3. Исто стр. 96 – 104.

¹¹⁶ Р (2002) 1555 Доступно на: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc03/edoc9801.htm> приступ 6. 6. 2021

¹¹⁷ Р (2010) 1899 Доступно на: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/EREC1899.htm> приступ 6. 6. 2021

Међународни акти релевантни за родне аспекте у областима здравствене заштите и социјалне сигурности су: Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966)¹¹⁹ (ПЕСП), Закључци Европског комитета за социјална права у вези са применом Европске социјалне повеље (март 2020)¹²⁰, Ревидирана Европска социјална повеља¹²¹, Конвенција о људским правима и биомедицини¹²², Конвенција о безбедности и здрављу у пољопривреди¹²³ Резолуција Савета министара рада и социјалне политике о уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у породичном и радном животу¹²⁴, Директива 79/7/ЕЕЗ (социјална заштита)¹²⁵, Директива 86/378/ЕЕЗ (социјално осигурање за запослене)¹²⁶, Директива 86/613/ЕЕЗ (самосталне делатности, заштита samozапослених жена током трудноће и материнства)¹²⁷, Директива 2006/54/ЕЗ (запослење и звања)¹²⁸, Директиве о заштити трудница, мајки и родитеља међу којима су: Директива 92/85/ЕЕЗ (мере за унапређење сигурности и здравствене заштите на раду трудних радница, радница које су се недавно породиле или су на породилском одсуству)¹²⁹, Директива 96/34/ЕЗ (одсуство ради бриге о детету)¹³⁰, директива 2010/18/ЕЗ (родитељско одсуство)¹³¹, препоруке Одбора министара о: помирењу породичног и јавног живота¹³², укључивању родних разлика у здравствену политику.¹³³

Међународни акти релевантни за институционални оквир и креирање родно одговорних јавних политика и буџета су: Европска повеља о локалној самоуправи¹³⁴ и додатни протокол о праву учешћа у одлучивању о пословима локалних власти¹³⁵, Европска повеља о родној равноправности на локалном нивоу¹³⁶, Резолуција о родној равноправности на локалном и регионалном нивоу¹³⁷, Препоруке Одбора министара о: интегрисању родног аспекта у јавне политике¹³⁸, стандардима и механизмима за постизање родне равноправности.¹³⁹

¹¹⁸ Р (68)1999 Доступно на:

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Index=no&command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1457647&SecMode=1&DocId=833426&Usage=2> приступ 6. 6. 2021

¹¹⁹ *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/1971.

¹²⁰ Доступно на: <https://rm.coe.int/rapport-srb-en/16809cfbe6> приступ 6. 6. 2021

¹²¹ Закон о потврђивању ревидиране Европске социјалне повеље „Службени гласник РС“, бр. 42/2009.

¹²² Закон о потврђивању Конвенције о заштити људских права и достојанства људског бића у погледу примене биологије и медицине *Службени гласник РС – међународни уговори*, бр. 12/2010.

¹²³ Закон о потврђивању конвенције *Службени гласник РС – међународни уговори*, бр. 2/2019.

¹²⁴ Усвојена 29. 6. 2000. Исто, стр. 141 – 147.

¹²⁵ Усвојена 19. 12 1978. Исто, стр. 48 – 53.

¹²⁶ Усвојена 24. 7. 1979. измењена и допуњена Директивом 96/97 ЕЗ. Доступно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996L0097:EN:HTML>. приступ 6. 6. 2021.

¹²⁷ Усвојена 11. 7. 1986. Исто, стр. 52 – 57.

¹²⁸ Усвојена 5. 7 2006. Доступно на: http://www.ured-ravnopravnost.hr/slike/File/Dokumenti/Dir_2006_54_EZ_EP_i_vijeca.pdf. приступ 6. 6. 2021.

¹²⁹ Усвојена 19. 10. 1992. Исто, стр. 57 – 70.

¹³⁰ Усвојена 3. 6. 1996. Исто, стр. 70 – 80.

¹³¹ Усвојена 8. 3. 2010. Доступно на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:068:0013:0020:EN:PDF> приступ 6. 6. 2021.

¹³² Р (96)5 усвојена 19. 6. 1996. Исто, стр. 60 – 68.

¹³³ Р (2008)1 доступно на: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1241743> приступ 6. 6. 2021.

¹³⁴ *Службени гласник РС – међународни уговори* бр. 70/2007.

¹³⁵ Усвојен у Утрехту 16. 11 2009. доступно на: <https://rm.coe.int/the-congress-booklet-european-charter-of-local-self-government-serbian/168098bc1b> приступ 16. 5 2021.

¹³⁶ Европска повеља оо родној равноправности на локалном нивоу, СКГО, 2009.

¹³⁷ Р 176 (2004) доступно на: 2004. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=816579&Site=COE>. приступ 6. 6. 2021.

¹³⁸ Р (1998)14 Исто, стр. 68 – 69.

¹³⁹ Р (2007)1 доступно на: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1215219&Site=CM> приступ 6. 6. 2021

Међународни акти који се односе на особе које припадају рањивим групама а који су релевантни за сваку од области које су обухваћене Националном стратегијом родне равноправности су: Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације (1967)¹⁴⁰ Конвенција о правима детета (1989)¹⁴¹, Конвенција о правима особа са инвалидитетом (2006)¹⁴², Декларација УН о правима припадника националних, етничких, верских и језичких мањина (1992), Хашке препоруке о праву националних мањина на образовање (1996),¹⁴³ Оквирна конвенција за заштиту права националних мањина (1998)¹⁴⁴, Препоруке из Лунда о делотворном учешћу националних мањина у јавном животу (1999)¹⁴⁵, Препорука Европске комисије против расизма и нетрпељивости (ECRI) и борби против расизма и нетрпељивости против Рома (1998), Европска конвенција о регионалним или језицима националних мањина¹⁴⁶, Конвенција о статусу избеглица¹⁴⁷, Протокол о статусу избеглица¹⁴⁸, Препорука Одбора министара и СЕ Рес (2000) 4 - начелне смернице о образовној политици према ромској деци Европи; Препорука Одбора министара СЕ Рес(2001) 17 – побољшање друштвеног положаја и запошљавања Рома и номада у Европи.

1.3 Национално законодавство

Национално законодавство обухвата Устав РС, законе и прописе за примену закона који регулишу области обухваћене Стратегијом за родну равноправност.

1.3.1 Устав Републике Србије

Устав РС¹⁴⁹, у основним одредбама гарантује равноправност жена и мушкараца и обавезује државу да води политику једнаких могућности (чл. 15), забрањује непосредну и посредну дискриминацију по било ком основу или личном својству укључујући и пол (чл. 21 ст. 3), прописује могућност предузимања посебних мера ради постизања пуне равноправности лица или групе лица које су у неједнаком положају са осталим грађанима (чл. 21 став 4), гарантује једнакост пред законом (чл. 21 ст. 1), једнаку законску заштиту (чл. 21 ст. 2), заштиту пред судовима (чл. 22 ст. 1), другим државним органима (чл. 36 ст. 1) и међународним инситуцијама (чл. 22 ст. 2), право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се одлучује о његовом праву или обавези (чл. 36 ст. 2), право на правну помоћ (чл. 67 ст. 1) од стране адвокатуре (чл. 67 ст. 2) и службе правне помоћи у ЈЛС (чл. 67 ст. 2), право на рехабилитацију и накнаду материјалне и нематеријалне штете проузроковане незаконитим или неправилним радом државног органа (чл. 35 ст. 2), јемчи заштиту података о личности (чл. 42), право азила (чл. 57), слободу одлучивања о склапању брака, равноправност

¹⁴⁰ Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 6/1967.

¹⁴¹ Службени лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 15/1990 и Службени лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 4/96 и 2/1997.

¹⁴² Службени гласник СРЈ – Међународни уговори, бр. 6/1998.

¹⁴³ Доступно на: <https://chris-network.org/wp-content/uploads/2012/07/haske-preporuke-o-pravu-nacionalnih-manjina-na-obrazovanje-19961.pdf> приступ 15. 7. 2021.

¹⁴⁴ Службени гласник РС – Међународни уговори, бр.

¹⁴⁵ Доступно на: <https://chris-network.org/wp-content/uploads/2012/07/preporuke-iz-Lunda-o-delotvornom-ucescu-nacionalnih-manjina-u-javnom-zivotu-i-sa-objasnjajima.pdf> приступ 15. 7. 2021.

¹⁴⁶ Закон о ратификацији европске повеље о регионалним или мањинским језицима, Службени гласник СЦГ-међународни уговори, бр. 18/2005.

¹⁴⁷ Службени лист СФРЈ, бр. 7/1960.

¹⁴⁸ Службени лист СФРЈ, бр. 15/1967.

¹⁴⁹ Службени гласник РС, бр. 98/2006.

супружника, изједначава статус ванбрачне заједнице и брака (чл. 62), гарантује равноправност родитеља у издржавању, васпитању и образовању деце (чл. 65), јемчи слободу одлучивања о рађању (чл. 63) и посебну заштиту мајки, трудница, деце и самохраних родитеља (чл. 66) као и посебну здравствену заштиту трудница, мајки и самохраних родитеља са децом до седме године, која се финансира из јавних прихода (чл. 68), социјалну заштиту породице и запослених (чл. 69), равноправну заступљеност полова у Народној скупштини (чл.100).

1.3.2. Закони и подзаконски прописи

Закони и подзаконски прописи који регулишу области значајне за родну равноправност могу се груписати у две групе.

У првој групи су закони који се непосредно односе на родну равноправност, прописи који регулишу планирање и закони који регулишу надлежности институција везане за родну равноправност на различитим нивоима власти. То су: Закон о забрани дискриминације¹⁵⁰, Закон о родној равноправности¹⁵¹, Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена¹⁵², Закон о потврђивању Конвенције СЕ о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици¹⁵³, Закон о спречавању насиља у породици¹⁵⁴, Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом¹⁵⁵, Закон о планском систему¹⁵⁶, Уредба о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика¹⁵⁷, Уредба о методологији за израду средњорочних планова¹⁵⁸, Закон о влади¹⁵⁹, Закон о министарствима¹⁶⁰, Закон о утврђивању надлежности АП Војводине¹⁶¹, Закон о локалној самоуправи.¹⁶²

Другу групу чине закони и прописи који регулишу области друштвеног живота релевантне за родну равноправност. Критеријуми за селекцију ових закона су Агенда 20 – 30¹⁶³ посебно циљ 5¹⁶⁴ али и други циљеви и потциљеви, као и области које СЕДАВ идентификује као области значајне за остваривање родне равноправности. Преглед закона излистан је по областима које су обухваћене овом Стратегијом. у овој групи су:

Закони и прописи који се односе на економију, образовање и науку као факторе који подстичу развој. То су: Закон о заштити животне средине¹⁶⁵, Закон о

¹⁵⁰ Службени гласник РС, бр. 22/2009.

¹⁵¹ Службени гласник РС, бр. 52/2021.

¹⁵² Службени гласник СФРЈ – међународни уговори, бр. 11/1981.

¹⁵³ Службени гласник РС – међународни уговори, бр. 12/2013.

¹⁵⁴ Службени гласник РС, бр. 94/2016.

¹⁵⁵ Службени гласник РС, бр. 33/2009.

¹⁵⁶ Службени гласник РС, бр. 30/2018.

¹⁵⁷ Службени гласник РС, бр. 8/2019.

¹⁵⁸ Службени гласник РС, бр. 8/2019.

¹⁵⁹ Службени гласник РС, бр. 55/2005, 71/2005 - испр. 101/2007, 65/2008, 16/2011, 68/2012 – одлука УС, 72/2012, 7/2014 – одлука УС, 44/2014 и 30/2018 – др- закон.

¹⁶⁰ Службени гласник РС, бр. 128/2020.

¹⁶¹ Службени гласник РС, бр. 99/2009, 07/2012 – одлука УС, 18/2020.

¹⁶² Службени гласник РС, бр. 129/2007, 83/2014 – др. закон и 101/2016 др. закон.

¹⁶³ Доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Agenda-UN-2030.pdf>, приступ 10. 5 2021.

¹⁶⁴ Доступно на <https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html> приступ 10. 5 2021.

¹⁶⁵ Службени гласник РС, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - др. закон, 72/2009 – др. закон, 43/2011- одлука УС, 14/016, 76/2018, 95/2018- др. закон, и 95/2018 – др. закон.

заштити природе¹⁶⁶, Закон о водама¹⁶⁷, Закон о пољопривредном земљишту¹⁶⁸, Закон о шумама¹⁶⁹, Закон о рударству и геолошким истраживањима¹⁷⁰, Закон о заштити ваздуха¹⁷¹, Закон о управљању отпадом¹⁷², Закон о планирању и изградњи¹⁷³, Закон о пољопривреди и руралном развоју¹⁷⁴, Закон о подстицајима пољопривреди и руралном развоју¹⁷⁵, Закон о патентима¹⁷⁶, Закон о раду¹⁷⁷, Закон о поједностављеном радном ангажовању на сезонским пословима у одређеним делатностима¹⁷⁸, Закон о агенцијском запошљавању¹⁷⁹, Закон о Националном оквиру квалификација РС¹⁸⁰, Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом¹⁸¹, Закон о запошљавању странаца¹⁸², Закон о енергетици¹⁸³, Закон о коришћењу обновљивих извора енергије¹⁸⁴, Закон о основама система васпитања и образовања¹⁸⁵, Закон о предшколском васпитању и образовању¹⁸⁶, Закон о основном образовању и васпитању¹⁸⁷, Закон о средњем образовању и васпитању¹⁸⁸, Закон о дуалном образовању¹⁸⁹, Закон о високом образовању¹⁹⁰, Закон о образовању одраслих¹⁹¹, Закон о науци и истраживањима¹⁹², Правилник о сталном стручном усавршавању наставника, васпитача и стручних сарадника¹⁹³, Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања.¹⁹⁴

Закони и прописи који се односе на родне аспекте људских права, безбедности и насиља према женама и политичког живота су: Закон о заштити података о личности¹⁹⁵, Закон о јавном информисању и медијима¹⁹⁶, Породични закон¹⁹⁷, Закон о парничном поступку¹⁹⁸, Кривични законик¹⁹⁹, Законик о кривичном

¹⁶⁶ Службени гласник РС бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 – испр., 14/2016 и 95/2018 – др. закон.

¹⁶⁷ Службени гласник РС бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 и 95/2018 – др. закон.

¹⁶⁸ Службени гласник РС бр. 62/2006, 65/2008 – др. закон, 41/2009, 112/2015, 80/2017 и 95/2018 – др. закон.

¹⁶⁹ Службени гласник РС бр. 30/2010, 93/2012, 89/2015 и 95/2018 – др. закон.

¹⁷⁰ Службени гласник РС бр. 101/2015, 95/2018 – др. закон и 40/2021.

¹⁷¹ Службени гласник РС бр. 36/2009, 10/2013 и 26/2021 – др. закон.

¹⁷² Службени гласник РС бр. 36/2009, 88/2010, 14/2016 и 95/2018 – др. закон.

¹⁷³ Службени гласник РС бр. 72/2009, 81/2009 – испр., 64/2010 – одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 – одлука УС, 50/2013 – одлука УС, 98/2013 – одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 – др. Закон и 9/2020.

¹⁷⁴ Службени гласник РС бр. 41/2009, 10/2013 – др. закон и 101/2016.

¹⁷⁵ Службени гласник РС бр. 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016.

¹⁷⁶ Службени гласник РС бр. 99/2011, 113/2017 – др. закон, 95/2018 и 66/2019.

¹⁷⁷ Службени гласник РС, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – УС, 113/2017, 95/2018 – аутентично тумачење.

¹⁷⁸ Службени гласник РС, бр. 50/2018.

¹⁷⁹ Службени гласник РС, бр. 86/2019.

¹⁸⁰ Службени гласник РС, бр. 27/2018 и 6/2020.

¹⁸¹ Службени гласник РС, бр. 36/2009 и 32/2013.

¹⁸² Службени гласник РС, бр. 128/14, 113/17, 50/18 и 31/19.

¹⁸³ Службени гласник РС, бр. 145/2014, 95/2018 – и др. закони, и бр. 40/2021.

¹⁸⁴ Службени гласник РС, бр. 40/2021

¹⁸⁵ Службени гласник РС, бр. 88/2017, 27/2018 - др. закон, 10/2019, 27/2018 – др. закон и 6/2020.

¹⁸⁶ Службени гласник РС, бр. 18/2010, 101/2017, 113/2017 – др. закон, 95/2018 – др. закон и 10/2019.

¹⁸⁷ Службени гласник РС, бр. бр. 55/2013, 101/2017, 10/2019 и 27/2018 – др. закон.

¹⁸⁸ Службени гласник РС, бр. 55/13, 101/17, 27/18 – др. закон и 6/20.

¹⁸⁹ Службени гласник РС, бр. 101/2017, 6/2020.

¹⁹⁰ Службени гласник РС, бр. 88/2017, 73/2018, 27/2018 - др. закон, 67/2019 и 6/2020 – др. закон.

¹⁹¹ Службени гласник РС, бр. 55/13, 88/17 – др. закон, 27/18 – др. закон и 6/20 – др. закон

¹⁹² Службени гласник РС, бр. 49/2019.

¹⁹³ Службени гласник РС, бр. 81/17.

¹⁹⁴ Службени гласник РС, бр. 22/2016.

¹⁹⁵ Службени гласник РС, бр. 87/2018.

¹⁹⁶ Службени гласник РС, бр. 83/2014, 58/2015, и 12/2016 – аутентично тумачење.

¹⁹⁷ Службени гласник РС, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

¹⁹⁸ Службени гласник РС, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020.

поступку²⁰⁰, Закон о полицији²⁰¹, Закон о оружју и муницији²⁰², Закон о јавном реду и миру²⁰³, Закон о извшењу кривичних санкција²⁰⁴, Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима²⁰⁵, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетника²⁰⁶, Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку²⁰⁷, Правилник о полицијским овлашћењима²⁰⁸, Закон о критичној инфраструктури²⁰⁹ Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима²¹⁰, Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима²¹¹, Закон о бесплатној правној помоћи²¹², Закон о адвокатури²¹³, Закон о јавном тужилаштву²¹⁴, Закон о уређењу судова²¹⁵, Закон о заштитнику грађана²¹⁶, Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава²¹⁷, Закон о Уставном суду²¹⁸, Закон о избору народних посланика²¹⁹, Закон о локалним изборима²²⁰, Закон о политичким странкама²²¹, Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама²²², Закон о радијационој и нуклеарној сигурности и безбедности.²²³

Закони и прописи који се односе на родне аспекте људских права, безбедности и насиља према женама и политичког живота су: Закон о заштити података о личности²²⁴, Закон о јавном информисању и медијима²²⁵, Породични закон²²⁶, Закон о парничном поступку²²⁷, Кривични законик²²⁸, Законик о кривичном

¹⁹⁹ Службени гласник РС бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

²⁰⁰ Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019.

²⁰¹ Службени гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.

²⁰² Службени гласник РС, бр. 20/2015, 10/2019 и 20/2020.

²⁰³ Службени гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018.

²⁰⁴ Службени гласник РС, бр. 55/2014 и 35/2019.

²⁰⁵ Службени гласник РС, бр. 20/09.

²⁰⁶ Службени гласник РС, бр. 25/ 2005.

²⁰⁷ Службени гласник РС, бр. 85/2005.

²⁰⁸ Службени гласник РС, бр. 41/2019.

²⁰⁹ Службени гласник РС, бр. 87/2018.

²¹⁰ Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Opsti%20protokol%20nasilje%20u%20porodici.pdf> приступ 10. 5 2021.

²¹¹ Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/posebni_protokol_o_postupanju_policijskih_sluzbenika_u_zastiti_maloletnih_lica_od_zlostavljanja_i_zanemarivanja.html приступ 10. 5 2021.

²¹² Службени гласник РС, бр. 87/2018.

²¹³ Службени гласник РС бр. 31/2011 и 24/2012 – одлука УС.

²¹⁴ Службени гласник РС, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – др. закон 01/2011, 38/2012 – одлука УС, 121/2012, 101/2013, 111/2014 - одлука УС, 117/2014, 106/2015 и 63/2016 - одлука УС.

²¹⁵ Службени гласник РС, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - др. закон, 78/2011 - др. закон 101/2011 и 101/2013.

²¹⁶ Службени гласник РС, бр. 79/2005 и 54/2007.

²¹⁷ Службени гласник РС, бр. 101/213.

²¹⁸ Службени гласник РС. бр. 109/2007, 99/2011, 18/13 – Одлука УС, 40/15 и 103/15.

²¹⁹ Службени гласник РС. бр. 35/2000, 57/2003 – одлука УСРС, 72/2003 – др. закон, 75/2003 – испр. др. закона, 18/2004, 101/2005 - др. закон, 85/2005 - др. закон, 28/2011 - одлука УСРС, 36/2011, 104/2009 - др. закон, 12/2020 и 68/2020)

²²⁰ Службени гласник РС. бр. 129/2007, 34/2010 – одлука УС, 54/2011, 12/2020, 16/2020 – аутентично тумачење и 68/2020)

²²¹ Службени гласник РС. бр. 36/2009 и 61/2015 – одлука УС.

²²² Службени гласник РС, бр. 87/2018.

²²³ Службени гласник РС, бр. 95/2018 и 10/2019.

²²⁴ Службени гласник РС, бр. 87/2018.

²²⁵ Службени гласник РС, бр. 83/2014, 58/2015, и 12/2016 – аутентично тумачење.

²²⁶ Службени гласник РС, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

²²⁷ Службени гласник РС, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020.

²²⁸ Службени гласник РС бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

поступку²²⁹, Закон о полицији²³⁰, Закон о оружју и муницији²³¹, Закон о јавном реду и миру²³², Закон о извршењу кривичних санкција²³³, Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима²³⁴, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетника²³⁵, Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку²³⁶, Правилник о полицијским овлашћењима²³⁷, Закон о критичној инфраструктури²³⁸ Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима²³⁹, Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима²⁴⁰, Закон о бесплатној правној помоћи²⁴¹, Закон о посредовању - медијацији²⁴², Закон о адвокатури²⁴³, Закон о јавном тужилаштву²⁴⁴, Закон о уређењу судова²⁴⁵, Закон о заштитнику грађана²⁴⁶, Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава²⁴⁷, Закон о Уставном суду²⁴⁸, Закон о избору народних посланика²⁴⁹, Закон о локалним изборима²⁵⁰, Закон о политичким странкама²⁵¹, Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама²⁵², Закон о радијационој и нуклеарној сигурности и безбедности.²⁵³

Закони и прописи који се односе на родне аспекте у областима здравствене заштите и социјалне сигурности су: Закон о социјалној заштити²⁵⁴, Закон о здравственој заштити²⁵⁵, Закон о јавном здрављу²⁵⁶, Закон о здравстеном осигурању²⁵⁷, Закон о правима пацијената²⁵⁸, Закон о прекиду трудноће у здравственим установама²⁵⁹,

²²⁹ Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019.

²³⁰ Службени гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.

²³¹ Службени гласник РС, бр. 20/2015, 10/2019 и 20/2020.

²³² Службени гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018.

²³³ Службени гласник РС, бр. 55/2014 и 35/2019.

²³⁴ Службени гласник РС, бр. 20/09.

²³⁵ Службени гласник РС, бр. 25/2005.

²³⁶ Службени гласник РС, бр. 85/2005.

²³⁷ Службени гласник РС, бр. 41/2019.

²³⁸ Службени гласник РС, бр. 87/2018.

²³⁹ Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Opsti%20protokol%20nasilje%20u%20porodici.pdf> приступ 10. 5 2021.

²⁴⁰ Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/posebni_protokol_o_postupanju_policijskih_sluzbenika_u_zastiti_maloletnih_lica_od_zlostavljanja_i_zanemarivanja.html приступ 10. 5 2021.

²⁴¹ Службени гласник РС, бр. 87/2018.

²⁴² Службени гласник РС, бр. 18/2005

²⁴³ Службени гласник РС бр. 31/2011 и 24/2012 – одлука УС.

²⁴⁴ Службени гласник РС, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – др. закон 01/2011, 38/2012 – одлука УС, 121/2012, 101/2013, 111/2014 - одлука УС, 117/2014, 106/2015 и 63/2016 - одлука УС.

²⁴⁵ Службени гласник РС, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - др. закон, 78/2011 - др. закон 101/2011 и 101/2013.

²⁴⁶ Службени гласник РС, бр. 79/2005 и 54/2007.

²⁴⁷ Службени гласник РС, бр. 101/213.

²⁴⁸ Службени гласник РС. бр. 109/2007, 99/2011, 18/13 – Одлука УС, 40/15 и 103/15.

²⁴⁹ Службени гласник РС. бр. 35/2000, 57/2003 – одлука УСРС, 72/2003 – др. закон, 75/2003 – испр. др. закона, 18/2004, 101/2005 - др. закон, 85/2005 - др. закон, 28/2011 - одлука УСРС, 36/2011, 104/2009 - др. закон, 12/2020 и 68/2020)

²⁵⁰ Службени гласник РС. бр. 129/2007, 34/2010 – одлука УС, 54/2011, 12/2020, 16/2020 – аутентично тумачење и 68/2020)

²⁵¹ Службени гласник РС. бр. 36/2009 и 61/2015 – одлука УС.

²⁵² Службени гласник РС, бр. 87/2018.

²⁵³ Службени гласник РС, бр. 95/2018 и 10/2019.

²⁵⁴ Службени гласник РС, бр. 24/2011.

²⁵⁵ Службени гласник РС, бр. 25/2019.

²⁵⁶ Службени гласник РС, бр. 15/2016.

²⁵⁷ Службени гласник РС, бр. 25/2019.

²⁵⁸ Службени гласник РС, бр. 45/2013 и 25/2019 – др. закон.

²⁵⁹ Службени гласник РС, бр. 16/95 и 101/2005 – др. закон.

Закон о здравственој документацији и евиденцијама у области здравства²⁶⁰, Закон о финансијској подршци породици с децом²⁶¹, Закон о пензијском и инвалидском осигурању²⁶², Закон о социјалном становању²⁶³, Закон о заштити ваздуха²⁶⁴, Закон о заштити становништва од изложености дуванском диму²⁶⁵, Закон о друштвеној бризи о деци²⁶⁶, Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите²⁶⁷, Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима²⁶⁸, Посебан протокол Министарства здравља за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу²⁶⁹, Посебан протокол о поступању центара за социјални рад - органа старатељства у случајевима насиља у породици и и женама у партнерским односима,²⁷⁰ Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање.²⁷¹

Закони и прописи који се односе на институционални оквир и креирање родно одговорних јавних политика и буџета су: Закон о званичној статистици²⁷², Закон о евиденцијама и обради података у области унутрашњих послова²⁷³, Закон о здравственој документацији и евиденцијама у области здравства²⁷⁴, Закон о буџетском систему²⁷⁵, Закон о буџету РС за 2021. годину²⁷⁶, Закон о влади²⁷⁷, Закон о министарствима²⁷⁸, Закон о утврђивању надлежности АП Војводине²⁷⁹, Закон о локалној самоуправи,²⁸⁰ Одлука о формирању Координационог тела за родну равноправност.²⁸¹

Закони и прописи који се односе на рањиве групе, а који су релевантни за све области обухваћене Националном стратегијом родне равноправности су: Закон о

²⁶⁰ *Службени гласник РС*, бр. 123/2014, 106/2015, 105/2017 и 25/2019 – др. закон.

²⁶¹ *Службени гласник РС*, бр. 13/2017 и 50/2018.

²⁶² *Службени гласник РС*, бр. 34/2003, 64/2004 – одлука УСРС, 84/2004 – др. закон, 85/2005, 101/2005 - др. закон, 63/2006 - одлука УСРС, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018, 46/2019 - одлука УСРС и 86/2019.

²⁶³ *Службени гласник РС*, бр. 72/2009

²⁶⁴ *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 10/2013 и 26/2021 – др. закон

²⁶⁵ *Службени гласник РС*, бр. 30/2010

²⁶⁶ *Службени гласник РС*, бр. 43/92, 29/93, 67/93, 28/94, 47/94, 48/94, 25/96, 29/2001, 16/2002 – др. закон, 62/2003 – др. закон, 64/2003 – испр. др. закона, 101/2005 – др. закон, 18/2010 – др. закон и 113 /2017 – др. закон

²⁶⁷ *Службени гласник РС*, бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019.

²⁶⁸ Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Opsti%20protokol%20nasilje%20u%20porodici.pdf> приступ 10. 5 2021.

²⁶⁹ Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Posebni%20protokol%20zdravlje.pdf> приступ 10. 5 2021.

²⁷⁰ Доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/resurs-centar/propisi-od-zna%C4%8Daja-za-socijalnu-za%C5%A1titu/ostali-propisi/> приступ 10. 5 2021.

²⁷¹ *Службени гласник РС*, бр. 46/2019 и 104/2020.

²⁷² *Службени гласник РС*, бр. 104/2009.

²⁷³ *Службени гласник РС*, бр. 24/2018.

²⁷⁴ *Службени гласник РС*, бр. 123/2014, 106/2015, 105/2017 и 25/2019 – др. закон.

²⁷⁵ *Службени гласник РС*, бр. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013 - испр., 108/2013, 142/2014, 68/2015 – др. закон, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019, 72/2019 и 149/2020.

²⁷⁶ *Службени гласник РС*, бр.149/2020, 40/2021.

²⁷⁷ *Службени гласник РС*, бр. 55/2005, 71/2005 - испр. 101/2007, 65/2008, 16/2011, 68/2012 – одлука УС, 72/2012, 7/2014 – одлука УС, 44/2014 и 30/2018 – др- закон.

²⁷⁸ *Службени гласник РС*, бр. 128/2020.

²⁷⁹ *Службени гласник РС*, бр. 99/2009, 07/2012 – одлука УС, 18/2020.

²⁸⁰ *Службени гласник РС*, бр. 129/2007, 83/2014 – др. закон и 101/2016 др. закон.

²⁸¹ *Службени гласник РС*, бр. 121 од 5. новембра 2014, 147 од 31. децембра 2014, 32 од 3. априла 2015, 37 од 24. априла 2015, 5 од 25. јануара 2016, 91 од 10. новембра 2016.

младима²⁸², Закон о заштити слобода и права националних мањина²⁸³, Закон о националним саветима националних мањина²⁸⁴, Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом²⁸⁵, Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом²⁸⁶, Закон о посебним мерама за спречавање вршња кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу²⁸⁷, Закон о азилу и привременој заштити²⁸⁸, Одлука РИК о процени приступачности бирачких места у РС (2019)²⁸⁹, Препорука Савета РЕМ о већој доступности садржаја особама са инвалидитетом (2019)²⁹⁰, Препорука Савета РЕМ о начину коришћења титлова и знаковног језика.²⁹¹

2. АНАЛИЗА ЕФЕКТА ОСТВАРЕНИХ СПРОВОЂЕЊЕМ ПРЕТХОДНИХ ДОКУМЕНАТА ЈАВНЕ ПОЛИТИКЕ

2.1 Анализа ефекта Националне стратегије за родну равноправност за период 2016 – 2020.

Процес унапређења родне равноправности је настављен упркос томе што АП за примену Стратегије за родну равноправност за период 2018 – 2020. није усвојен, као и ванредним приликама изазваним епидемијом КОВИД – 19.²⁹² И у овим околностима на наставак процеса унапређења родне равноправности утицало је више фактора: континуитет активности посебно у областима у којима су у претходном периоду активности ефикасно покренуте; комбинација различитих облика и начина деловања; широка и континуирана мобилизација и висока посвећеност различитих актера који учествују у имплементацији; солидан нормативни оквир; рад на институционализацији и примени стандарда у пракси; кохерентност и конзистентност активности; поступно препознавање родне равноправности као приоритетне области од националног значаја; садржинска повезаност са реформама везаним за Агенду 2030 и процесом ЕУ интеграција.²⁹³

Генерално посматрано, примена претходне Стратегије за родну равноправност била је најефектнија када се ради о системском увођењу родне перспективе у доношење, спровођење и праћење јавних политика, програма и буџета у којој су започети процеси значајни за унапређење родне равноправности, упркос томе што се нису одвијали увек жељеном динамиком. Позитивни помаци²⁹⁴ бележе се у:

²⁸² Службени гласник РС, бр. 50/2011.

²⁸³ Службени лист СРЈ, бр. 11/2002, Службени лист СЦГ, бр. 1/2003 – Уставна повеља и Службени гласник РС, бр. 72/2009 – др. закон, 97/2013 – одлука УС и 47/2018 .

²⁸⁴ Службени гласник РС, бр. 72/2009, 20/2014 – одлука УС 55/2014 и 47/2018.

²⁸⁵ Службени гласник РС, бр. 33/2006 и 13/2016.

²⁸⁶ Службени гласник РС, бр. 36/2009 и 32/2013.

²⁸⁷ Службени гласник РС, бр. 32/2013.

²⁸⁸ Службени гласник РС, бр. 24/2018.

²⁸⁹ Доступно на: <https://www.rik.parlament.gov.rs/extfile/sr/339/Odluka%20o%20pristupacnosti%20bm.pdf> приступ 14. 5 2021.

²⁹⁰ Доступно на: <https://www.rik.parlament.gov.rs/extfile/sr/428/Preporuka%20o%20vecoj%20dostupnosti%20programskih%20sadrzaja%20o%20sa%20invalidetom.pdf> приступљено 14. 5. 2021.

²⁹¹ Доступно на: <https://www.rik.parlament.gov.rs/extfile/sr/425/8256-Preporuka%20titlovi%20i%20znakovni%20jezik.pdf> приступ 14. 5 2021.

²⁹² Налаз 6. Завршне евалуације Националне стратегије за родну равноправност за период 2016 – 2020. Доступно на <https://www.secons.net/files/publications/99-publication.pdf> приступ 10. 6. 2021.

²⁹³ Оп. цит. налаз 7.

²⁹⁴ Исто. Налаз 7.

унапређењу нормативног оквира, усвајању или новелирању закона на које се дуго чекало²⁹⁵ којима су створене нормативне претпоставке за унапређење родне равноправности и заштиту права жена; уродњавању јавних политика; повећању заступљености жена у скупштинама²⁹⁶, њиховом учешћу у политичком животу и институцијама и одлучивању о јавним пословима; родно одговорном буџетирању; спречавању и санкционисању насиља према женама и насиља у породици; извештавању према међународним организацијама које надзиру примену међународних стандарда родне равноправности (CEDAW Комитет²⁹⁷, GREVIO група) у коме су и женске НВО активно учествовале и поднеле више извештаја у сенци.²⁹⁸ Нижа ефективност у примени Стратегије за родну равноправност забележена је у економском оснаживању жена, унапређивању положаја жена из рањивих група и родно осетљивом образовању.²⁹⁹ Благи позитивни помаци бележе се у подизању знања и свести о значају родне равноправности за развој друштва (обуке, благо опадање патријархалних ставова, равноправније учешће жена и мушкараца у родитељству и економији старања, интегрисање родне перспективе у стратешка документа) и у унапређењу интересекторске координације. Ослабљена је, међутим сарадња између институција власти и НВО које се баве унапређењем положаја жена и родном равноправношћу. Иако је заступљеност жена у скупштинама на свим нивоима повећана, и надаље се бележи мали удео жена међу председницима општина и градоначелницима, заступљеност жена у Влади Војводине (14%) нижа је од њихове заступљености у Влади Србије (46%). Нису институционализовани и недовољно су развијени механизми координације и извештавања на хоризонталној, а посебно на вертикалној равни. Недовољно снажна је усмереност ка промени патријархалне културе и стереотипа, и негативна појава укидања родних студија на универзитетима.

На умањење ефективности Стратегије за родну равноправност утицали су недовољно снажни институционални механизми родне равноправности³⁰⁰, недостатак или кашњење са усвајањем пратећих прописа за примену закона и пратећих политика, изостанак јединственог финансијског механизма и механизма за праћење уложених ресурса, недостатак неопходних података на које би се ослањало сагледавање процеса и праћење примене, тешкоће везане за прикупљање података, недовољно искоришћен потенцијал женских НВО, непостојање трајног формалног механизма партнерства и сарадње КТРП и НВО, нефункционалан систем пружања бесплатне правне помоћи, препреке и ограничења у остваривању права на приступ правди, посебно за жене из рањивих група, недовољни капацитети и знање запослених у органима јавне власти за родно одговорно планирање политика, изостанак систематског праћења ефеката обука, недостатак истраживања о ставовима државних службеника и запослених у јавној администрацији о ставовима према родној равноправности и др.

²⁹⁵ Закон о спречавању насиља у породици (2016.), Закон о бесплатној правној помоћи (2018), Закон о азилу и привременој заштити (2018), Закон о избору народних посланика (2020), Закон о локалним изборима (2020), Покрајинска скупштинска одлука о избору посланика у Скупштину АПВ (2020), Закон о родној равноправности (2021), Закон о изменама и допунама закона о забрани дискриминације (2021) и др.

²⁹⁶ Заступљеност жена у Скупштини РС, Скупштини АПВ и скупштинама ЈЛС резултат је примене законске квоте од 40% за и резервисана места на листи мање заступљени пол, али се у Евалуацији Стратегије за родну равноправност констатује да ово постигнуће није резултат примене ове Стратегије већ су на то утицале друге околности и подстицаји.

²⁹⁷ Четврти периодични извештај о примени CEDAW Србија је поднела 2017. године. Комитет је своје закључке и препоруке доставио 2018. године. Извештај о примени Истанбулске конвенције поднет је 2018. године, а GREVIO група доставила је своје препоруке почетком 2020. године.

²⁹⁸ Укупно је поднето 15 извештаја у сенци. Доступни на: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=SRB&Lang=EN приступ 18. 6. 2021.

²⁹⁹ Оп. цит. Налаз 6.

³⁰⁰ Оп. цит. Налаз 8.

2.2 Анализа ефеката Националне стратегије за родну равноправност за период 2016 – 2020. за период 2018 – 2020. за који Акциони план није усвојен

Евалуација ефеката АП за спровођење Стратегије за родну равноправност за период 2018 – 2020. је изостала³⁰¹ јер АП за период 2018 – 2020. није усвојен, иако је нацрт АП благовремено био припремљен и упућен у процедуру. Стратегија за РР се примењивала без АП за њену примену.³⁰² Стога се анализа у овом делу ослања на активности које су се одвијале само на основу Стратегије за за родну равноправност. Постојали су и додатни фактори изазвани пандемијом КОВИД-19, који су утицали на ограничења активности током 2020. године. Упркос отежаним околностима у којима се деловало, активности на унапређењу родне равноправности нису битно смањене, а процеси покренути током остваривања АП за период 2016 – 2018. године нису сасвим заустављени. КТРР, са оскудним капацитетима у броју запослених, организационој и логистичкој подршци и финансијским средствима успело је да бар донекле одржи активности на започетим процесима и у оваквим приликама. У том периоду видљива је значајна неуједначеност између различитих области у ефективности остваривања Стратегије за родну равноправност.

Настављене су активности, иницијативе и предузимање мера утврђених у Стратегији за родну равноправност. Континуитет деловања посебно је видљив у областима у којима су активности институционализоване, укључене у стандардизоване процедуре³⁰³, као и у областима у којима се активности одвијају у оквиру већ започетих пројеката³⁰⁴ на којима је рад настављен и за које су обезбеђена финансијска средства. Настављено је са спровођењем интервенција усмерених на: родно одговорно буџетирање, унапређење положаја жена у руралним подручјима³⁰⁵, родној анализи јавних политика и мера, уродњавању јавних политика и интегрисању родне

³⁰¹ Сачињена је само евалуација АП за период 2016-2018). Видети: Бабовић, М. и др. *Финални извештај евалуације Акционог плана за спровођење Националне стратегије за родну равноправност РС*, SeConS, UN Women (2018). Доступно на: <https://www.secons.net> приступ 12. 6. 2021.

³⁰² Оп. цит. Налаз 8.

³⁰³ На пример, након првог извештаја о индексу родне равноправности 2016, публикован је индекс родне равноправности (2018), и припремљен извештај за 2019. годину; извештавање државе о примени CEDAW конвенције (2017) и Истамбулске конвенције (2018), али и бројни извештаји из сенке које подносе НВО. *Национални извештај о примени CEDAW и Истамбулске конвенције у РС – дискриминација и насиље према Ромкињама*, БИБИЈА и UN Women (2019); *Родна равноправност у Србији – Извештај о стању родне равноправности у Србији*, Мрежа СОС Војводина, SeConS, (2018). *Жене и мушкарци у Србији*, Републички завод за статистику (2020). Обуке о родној равноправности за запослене у државној управи, *Годишњи извештаји везани за РОБ*, које заједнички реализују КТРР и Министарство финансија: *Четврти извештај* (2019) и *Пети извештај* (2020), *Национални извештај о оствареном напретку у спровођењу Пекињске декларације и Платформе за акцију+25* (2019). Доступно на: <https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> приступ 10. 6. 2021.

³⁰⁴ Настављене су активности у оквиру пројекта „Кључни кораци ка остваривању родне равноправности“ који се реализује у сарадњи КТРР и UN Women уз подршку ЕУ. Организовано је више истраживања која су и публикована. На пример: Цвејгичанин Кнежевић, Х. и др. *Приручник за употребу родно осетљивог језика* (2018), Анђелковић, Б. и др. *Родна нит дигиталног предузетништва*, Центар за истраживање јавних политика, (2019), *Смернице за развој женског дигиталног предузетништва*, Једнаке могућности, (2019), *Дигиталне и предузетничке вештине за жене из руралних подручја*, Београд (2019), Рикановић, М., и др. *Родно одговорно урбанистичко планирање и пројектовање*, Београд (2020), *Утицај КОВИД-19 на пандемије и мера за њено спречавање на запосленост и услове рада жена и мушкараца у Србији*, SeConS, (2020), *Утицај КОВИД – 19 пандемије и мера за њено спречавање на социо-економски положај жена које живе на селу са фокусом на пољопривреду*, SeConS, (2020). Доступно на: <https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> приступ 10. 6. 2021.

³⁰⁵ То се посебно односи на мере подстицаја пољопривреди усмерене ка женама, мере подршке органској биљној и сточарској производњи, мере активног запошљавања жена у руралним подручјима, обуке за примену ИТ за жене предузетнице у руралним срединама, програми иновативне социјалне инклузије у руралним срединама, побољшање имовинске ситуације жена на селу. Извор: Евалуација Стратегије за родну равноправност, посебан циљ 3.1.

перспективе у стратегије и прописе³⁰⁶, вођењу родно сезитивних евиденција³⁰⁷, међународној сарадњи.³⁰⁸

Поред тога, током 2018. и 2019. године одвијале су се и друге активности (анализе, истраживања, научни скупови) значајне за унапређење родне равноправности³⁰⁹, посебно положаја рањивих група.³¹⁰ То је додатна потврда налаза из Завршне евалуације Стратегије за родну равноправност да је „вероватноћа да ће резултати и покренуте промене бити одрживи већа у областима где су резултати интегрисани у системска решења – законе, прописе и регуларне процедуре - када постоји висока свест и посвећеност актера да промене подрже и када су промене интегрални део приоритетних процеса реформи, посебно оних повезаних са приступањем ЕУ.“³¹¹

2.3 Кључне препоруке за нову Националну стратегију родне равноправности

Прва група препорука односи се на приступ Стратегији родне равноправности – од секторских политика ка интегрисаној јавној политици и укључује: 1. Одвајање од секторских политика и усмеравање и на области на које се до сада стратешки документи о родној равноправности нису усмеравали (развој, зелена и циркуларна економија, очување животне средине, климатске промене, приступ енергији и енергетској ефикасности, приступ имовини, финансијским тржиштима, дигиталним технологијама и др.). 2. Систематско и свеобухватно укључвање свих рањивих група (поред група које су до сада препознате као рањиве проширити и на друге рањиве групе, на пример бескућници/це, сиромашне особе и др.). 3. Интегрисање родне равноправности у јавне политике (законе, планске документе) које се односе на ванредне ситуације.

³⁰⁶ Посебни циљеви 3.2 (благи поступни помаци и унапређење алата за тестирање и верификацију родне компоненте планских докумената) и 3.3 (нпр. анализа родне равноправности у саобраћају, родна анализа економских програма и финансијских мера, студија родна равноправност у спортским и медијским програмима, студија о медијском извештавању о насиљу према женама, укључивање родне перспективе у Стратегију дигиталних вештина, обуке о родној компоненти у еколошким политикама, програм развоја е-трговине и др. Извор: Евалуација Стратегије РР.

³⁰⁷ На пример: родно осетљиве евиденције о имовини, база података Републичког геодетског завода.

³⁰⁸ То се посебно односи на сарадњу са EIGE, појединим државама ЕУ и државама региона.

³⁰⁹ Зборник *Универзитети између меритократије и патријархата: жене и моћ делања*, Универзитет у Београду, Институт за филозофију и друштвену теорију (ур. Делибашић, Б., Пудар Д., Г. Фикет, И.), (2018), Зборник *Родна равноправност – од једнаких могућности до једнаких права*, (ур. Варади, Т, Пајванчић, М.), Српска академија наука и уметности (2019), Пајванчић, М., и др. *Наша урушена права* (2019), Зборник *Родна равноправност у високом образовању*, (ур. Вујадиновић, Д. и Антонијевић З.), Академска књига, (2019), Зборник *Научнице у Србији*, Етнографски институт САНУ, (2020), *Научни рад и род: синхроне и дијахроне перспективе*, Гласник Етнографског института САНУ, (2020), Зборник *Парламентаризам у Србији из женског угла* (ур. Пајванчић М. Урошевић, Б.) (2020). Зборник *Жене у инжењерству*, Инжењерска академија, (2020), Николин, С., и др. *Преглед програма и мера Развојне агенције Србије и анализа утицаја на родну равноправност*, НАЛЕД (2019). Николин, С., и др. *Родна анализа програма, резултата и утицаја Фонда за иновациону делатност са препорукама заснованим на идентификованим родним јазовима*, НАЛЕД (2019), Рикановић, М. и др. *Водич ка родно-осетљивим јавним просторима*, Женско архитектонско друштво и UN Women, (2020). доступно на :

<https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> Приступ 10. 6. 2021.

³¹⁰ Петрушић, Н. и др. *Положај и учешће старијих жена у политичком и јавном животу у Србији*, ФемПлатз, Амита, (2020); *Матирање жена и девојака са инвалидитетом на руководећим позицијама у организацијама особа са инвалидитетом*, ЦСЖ (2019), доступно на:

<https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> Приручник за обуку за изградњу капацитета младих жена и девојака са инвалидитетом (2019), доступно на:

http://cilsrbija.org/ebib/202010131839090.PRIRUCNIK_ZA_OBUKU_ZA_IZGRADNJU_KAPACITETA.pdf приступ 10. 6. 2021.

³¹¹ Оп. цит. налаз 12.

Друга група препорука односи се на континуитет са започетим процесима: 1. Изградња културе родне равноправности и превазилажење родних стереотипа. 2. Уродњавање јавних политика, стратегија и закона. 3. Перманентан рад на имплементацији РОБ-а на националом и покрајинском, а нарочито на локалном нивоу. 4. Подизање капацитета механизма за РР, унапређење координације, посебно вертикалне координације. 5. Сарадња институција и НВО и координација активности. 6. Међународна и регионална сарадња.

3. ПРЕГЛЕД КЉУЧНИХ ДОСТИГНУЋА И ИЗАЗОВА

Политика једнаких могућности и унапређење родне равноправности један је од приоритетних циљева Владе РС у складу са Уставом прописаном обавезом³¹² државе да гарантује равноправност жена и мушкараца и води политику једнаких могућности. Континуираним деловањем и ангажманом различитих актера који учествују и креирању и примени јавних политика у овој области у протеклом периоду учињени су значајни помаци на унапређењу родне равноправности у областима превенције и заштите од родно засноване дискриминације³¹³ и родно заснованог насиља према женама и насиља у породици³¹⁴, у области безбедности³¹⁵, у увођењу родно одговорног буџетирања³¹⁶ и заступљености жена у скупштинама на свим нивоима. Напредак је забележен и у унапређењу законодавства,³¹⁷ али неки закони су смањили ниво достигнутих права.³¹⁸ Унапређено је праћење и извештавање о примени прописа и планских докумената на националном плану и према међународним организацијама.³¹⁹ Извесни позитивни помаци бележе се у подизању знања и свести о значају родне равноправности за развој друштва, равноправнијем учешћу жена и мушкараца у родитељству и економији старања, интегрисању родне перспективе у прописе и планска документа и интерсекторској координацији. Приметно је да су постигнућа у различитим областима неуједначена. Ове опште оцене потврђује Индекс родне равноправности за РС који бележи да је у периоду од 2014. до 2016. године, вредност индекса порасла за 3,4 поена³²⁰, извештаји националних институција³²¹, посебни извештаји НВО,³²² као и евалуација Националне стратегије за родну равноправност.³²³

³¹² Члан 15 Устава РС.

³¹³ Више о томе на: <http://ravnopravnost.gov.rs> приступ 26. 6 2021.

³¹⁴ Више о томе у управу усвојеној Националној стратегији за спречавање и борбу против родно заснованог насиља и насиља према женама и у породици за период 2021 – 2025. усвојеној 2021.

³¹⁵ Усвојен је други по реду Национални акциони план за примену Резолуције 1325 СБУН – Жене, мир и безбедност у РС (2017-2020)³¹⁵ као и друга по реду Стратегија контроле малог и лаког оружја (2019-2024).

³¹⁶ РОБ је уведен у Закон о буџетском систему, а унапређење родне равноправности је један од циљева буџетског система. Примена је постепена а очекује се да се примени на целокупан буџет до 2024.године. Извештај о напретку доступно на <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/index.php/sr/rodna-ravnopravnost/rodno-odgovorno-budzetiranje/izvestaj-o-napretku-za-2020-godinu> приступ 26. 6 2021.

³¹⁷ Усвојени су, на пример, Закон о поступку уписа у катастар непокретности и водова (2018), Закон о азилу и привременој заштити (2018) или новелирани закони који су садржавали родно дискриминаторне норме, на пример измене Закона о пензиском и инвалидском осигурању (2018, 2019).

³¹⁸ На пример, Закон о финансијској подршци породицама са децом (2017)

³¹⁹ На пример, упркос томе што АП за период (2028 . 2020) година, за примену Националне стратегије за родну равноправност није био усвојен, као и посебним приликама изазваним пандемијом вируса КОВИД-19 ове активности су се одвијале.

³²⁰ Ово повећање је највећим делом последица повећања вредности индекса у домену моћи, који је забележио највећи пораст, али и умереног или благог повећања вредности индекса у доменима рада, новца, знања и здравља. У поређењу са просеком држава чланица ЕУ (28), Србија бележи нижу вредност индекса за 10,4 поена, при чему се ова разлика смањила у односу на 2014. годину када је износила 12,6 поена. Разлике између Србије и просека ЕУ су највеће у доменима моћи, времена и новца, а најмање у доменима здравља, знања и рада. У погледу укупне вредности индекса, Србија је у односу на државе чланице рангирана на 22. месту, на позицији на којој се налазила и према вредностима индекса за 2014. годину. Ипак у домену новца Србија је на претпоследњем месту.

Иако су у протеклом периоду остварени позитивни помаци на унапређењу родне равноправности, започете процесе треба интензивирати, интегрисањем родне перспективе у све јавне политике и буџет, директним интервенцијама у појединим областима, као и јачењем институционалног оквира родне равноправности како би се елиминисао родни јаз.

Кључни изазови у овој области су:

- Патријархални културни обрасци и норме, широко распрострањени родни стереотипи и предрасуде још увек су доминантни, а ојачан је и антиродни дискурс и мизогинија, који се недовољно ефикасно сузбијају.

- Кашњење у доношењу закона³²⁴ и пратећих прописа за примену закона, одлагање примене закона³²⁵, кашњење или неусвајање планских докумената³²⁶ па и непостојање планских докумената значајних за остваривање родне равноправности.³²⁷

- Непотпуно, недоследно и неравномерно интегрисање родне перспективе у јавне политике (законе, планске документе и буџет) у различитим областима значајним за остваривање родне равноправности.

- Недовољно препознавање и разумевање специфичних околности у којима се налазе особе из осетљивих група, непотпуно и недоследно интегрисање њихових потреба у јавне политике и мере које доприносе њиховој инклузији у областима значајним за остваривање родне равноправности.

- Недовољно ефикасно и делотворно спровођење постојећих политика и мера за унапређење родне равноправности.

- Недостатак имплементационих инструмената и координације активности у овој мултисекторској области и ограничени капацитети механизма родне равноправности препрека су за свеобухватане и координиране активности свих актера који суделују у активностима на унапређењу родне равноправности и затварању родног јаз.

- Родни јаз у економији је продубљен.

- Изостаје препознавање и уважавање разлика у потребама и проблемима са којима се сусрећу жене и мушкарци, а посебно рањиве групе, и праћење података и показатеља који о томе говоре. Многи подаци релевантни за сагледавање стања у области родне равноправности недостају или нису јавно доступни. Није успостављен јединствен и стандардизован систем прикупљања, евидентирања, праћења и размене података на начин да олакшава креирање родно одговорних политика.

³²¹ На пример: Извештај о раду КТРП за 2019 годину; Национални преглед о оствареном напретку у спровођењу пекиншке декларације и Платформе за акцију из 2019. године, Доступно на:

<https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-02/Izvestaj%20o%20radu%20KTRR%202019.pdf> годишњи извештај и посебна истраживања Повереника за заштиту равноправности доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/04/Poverenik-za-zastitu-ravnopravnosti-Godisnji-izvestaj-za-2020.pdf> и Заштитника грађана, доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji> приступ 26. 6. 2021.

³²² На пример: Извештаји о напретку за период 2016 - 2018 и извештај о напретку за период 2016 – 2020, ЖПРС, доступно на: <http://www.fes-serbia.org> приступ 26. 6. 2021 бројни извештаји женских НВО према CEDAW комитету, доступно на https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=SRB&Lang=EN приступ 26. 6. 2021.

³²³ Евалуација НАП за родну равноправност 2016-2018, Београд: SeConS, 2019.

³²⁴ Нови Закон о родној равноправности као и измене Закона о забрани дискриминације усвојени су маја 2021, године, након више година чекања на њихово усвајање иако су били припремљени и упућени у процедуру.

³²⁵ На пример, Закон о бесплатној правној помоћи иако је усвојен 2018 примењује се тек од 1. 10. 2019. године.

³²⁶ На пример, Стратегија за превенцију и заштиту од дискриминације која је истекла 2018. године, Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима која је усвојена тек у мају 2021, АП за родну равноправност за период 2018 -2020 је истекао а нови није усвојен иако је АП био припремљен и упућен у процедуру, АП за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у РС истекао је 2018. године, и др.

³²⁷ На пример, Стратегија о старењу, Национални програм здравствене заштите жена, деце и омладине, Стратегија за смањење сиромаштва и др.

- Није обезбеђено стабилно, транспарентно и одрживо финансирање јавних политика, мера и активности на унапређењу родне равноправности, као и механизма родне равноправности али и свих других актера који у доменима својих надлежности суделују у креирању и спровођењу јавних политика у овој области.

- Сарадња са НВО и академском заједницом није институционализована, а потенцијали НВО и академске заједнице још увек су недовољно укључени у креирање и примену јавних политика и буџета у области родне равноправности. Није обезбеђена дугорочна подршка раду женских НВО, укључујући и оне које женама пружају специјализоване услуге подршке.

- Околности изазване пандемијом вируса КОВИД-19 показале су да кризне ситуације различито утичу на жене и мушкарце, а нарочито на особе које припадају рањивим групама, као и да родни аспекти кризних ситуација нису били у довољној мери препознати, што се одразило и на креирање и предузимање мера током ванредног стања и ванредне ситуације, па је неопходно да се код планирања опоравка то промени и да се креирају родно одговорне мере.

4. УПОРЕДНА МЕЂУНАРОДНА ПРАКСА

У овом делу представљени су примери упоредне праксе у областима које обухвата Национална стратегија родне равноправности који су послужили у раду на изради ове Стратегије.

Економија и јавне финансије - Значај укључивања родне равноправности у управљање јавним финансијама подржале су и препознале водеће мултилатералне организације као што су Агенција УН за родну равноправност, Светска банка и ММФ (Међународни монетарни фонд). У свом кратком тексту објављеном у фебруару, ММФ подстиче доносиоце економских одлука да промовишу алтернативне родно одговорне политике, док се процена утицаја на род и неједнакост прожима кроз све савете које даје ММФ.³²⁸ Европски институт за равноправност на својој интернет страници³²⁹ даје примере добрих пракси за интеграцију родне перспективе у све области јавних политика, као и алате, приручнике и друге изворе који могу да се користе.

Образовање и наука – У многим државама у домену високог образовања увођењу родне перспективе приступа се систематски, усвајањем стратегија и акционих планова.³³⁰ Многи универзитети широм Европе усвајају акционе планове којима се подстиче афирмација једнакости и поштовање различитости, у оквиру којих су и мере за остваривање родне равноправности. Тако су, на пример, акционе планове усвојили универзитет у Хелсинкију, Кембриџу, Единбургу, Фрајбургу, Бергену, Оребу, Берлину, Бечу,³³¹ као и многи други универзитети. Ови планови обухватају мере усмерене на процену, преиспитивање и измену високошколских процедура и пракси које треба да

<https://www.brettonwoodsproject.org/2019/02/the-imf-and-gender-equality-operationalising-change/>

³²⁹ <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas>

³³⁰ L. Husu, *Gender Equality in Nordic Academia: Advances and Challenges*, у: Вујадиновић, Д., Антонијевић, З. (ур), оп.цит, стр. 66.

³³¹ The University of Helsinki Equality and Diversity Plan 2019–2020, https://www2.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/equality_and_diversity_plan_2019-2020_english.pdf, приступ 2.6.2021; University of Cambridge Equality & Diversity Strategy 2016-2021; University of Edinburgh Equality outcomes action plan 2021-2025, https://www.ed.ac.uk/files/atoms/files/equality_outcomes_2021-2025_and_mainstreaming_progress_report_2017-2021.pdf, приступ 6.6.2021; Albert-Ludwigs-Universität Freiburg Equal Opportunity Plan for 2009 to 2014, https://www.gleichstellung.uni-freiburg.de/Info/Equal_Opportunity_Plan.pdf, приступ 7.6.2021.

омогуће откривање родних дисбаланса, примену нових стратегија за њихово укидање, као и дефинисање циљева, мера и индикатора за праћење њихових ефеката. На појединим универзитетима постоје посебне канцеларије за једнаке могућности, а на факултетима повереници за једнаке могућности, који пружају савете у вези са остваривањем принципа једнаких могућности, укључујући и поступање по притужбама због нарушавања принципа једнаких могућности у изборним процедурама, сексуалног узнемиравања, прогањања и др.³³²

Људска безбедност – Примена Резолуције СБ УН1325 проширила се у протеклих двадесет година усвајањем девет нових резолуција, које су све заједно постале познате као Агенда жена, мира и безбедности.³³³ До јануара 2019. године 79 држава чланица УН-а (40% држава чланица УН) усвојило је националне акционе планове за примену Резолуције СБ УН 1325³³⁴, усвојено је 11 регионалних акционих планова, као што су планови Афричке уније³³⁵, Азија - Пацифичке уније³³⁶, Европске уније³³⁷, као и Мисије ОЕБС.³³⁸ Поред Србије која је 2017. године усвојила други НАП за примену Резолуције СБ УН 1325 за период 2017 - 2020, друге по реду НАП-е усвојиле су Словенија (2018-2020) и Шпанија (2017 - 2023.) Треће по реду НАП-е су усвојиле Белгија (2017 -2021), Босна и Херцеговина (2018 - 2022), Данска (2014 - 2019), Француска (2015 - 2018). Немачка (2021 – 2024), Италија (2016 - 2019), Шведска (2016 - 2020) и Ирска (2019 - 2024). Једина земља која је усвојила четврти НАП је Уједињено краљевство (2018 – 2022).³³⁹ У већини земаља у свету, укључујући и земље Западног Балкана, учешће жена у процесима помирења је занемариво, што негативно утиче на промену стварности у правцу концепта људске безбедности. Уместо улагања у добробит и благостање појединки и појединаца, државе у оквиру Агенде Жене, мир, безбедност и даље инвестирају у безбедносне структуре: војску, полицију и службе безбедности.

Родно засновано насиље према женама и у породици. Аустрија је једна од водећих држава у Европи у борби бротив родно заснованог насиља.³⁴⁰ Правни оквир заштите од насиља успостављен је 1996. године Законом о заштити од насиља у породици, којим је успостављен тзв. аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици,³⁴¹ потом Законом о заштити од насиља из 2008. године који је утицао на измене низа закона у циљу побољшања заштите и пружања подршке жртвама.³⁴² Опсежна реформа система заштите од насиља следила је након усвајања Закона о заштити од насиља у породици 2019. године,³⁴³ а базирана је на програму Савезне владе 2017-2022. у коме се један од приоритета односи на оштрије казне за

³³² Видети, на пример, Equal Opportunities Officer of the University of Freiburg and Uniklinik Freiburg. <https://www.gleichstellungsbuero.uni-freiburg.de/en/UniversityEqualOpportunitiesOfficer>, приступ 7.6.2021.

³³³ СБ УН усвојило 10 резолуција везаних за агенду Жене, мир, безбедност (WPS): 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2008), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019), и 2493 (2019).

³³⁴ доступно на: <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/global-military-spending-in-2018-reached-post-cold-war-peak/>

³³⁵ Доступно на: <https://www.peacewomen.org/action-plan/regional-action-plan-ecowas>

³³⁶ Доступно на: <https://asiapacific.unwomen.org/en/focus-areas/peace-and-security/national-action-plans>

³³⁷ Доступно на: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11031-2019-INIT/en/pdf>

³³⁸ Доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/4/444577.pdf>; Жене, мир, безбедност: регионална перспектива, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/zene-mir-i-bezbednostregionalna-perspektiva>

³³⁹ <https://www.wpsnaps.org/nap/irish-national-action-plan-iii/>

³⁴⁰ То се констатује у извештају CEDAW Комитета. Видети CEDAW/C/AUT/CO/7-8, 2013, став 24

³⁴¹ Шире: Logar, R. *Austrijski model intervencije u slucajevima nasilja u porodici*. Beograd: Autonomni ženski centar, 2005.

Доступно на: <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/Austrijski%20model.pdf>

³⁴² Доступно на: https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXIII/ME/ME_00193/index.shtml

³⁴³ Bundesgesetzblatt Nr. BGBl. I Nr. 105/2019. Доступно на: <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/I/2019/105>

извршиоце сексуалних и насилних злочина. За случајеве насиља високог ризика примењује се „конференција случаја“, а здравствени радници дужни су да пријаве насиље и злостављање. У свим покрајинама постоје Интервентни центри за заштиту од насиља у породици,³⁴⁴ који се финансирају из буџета и пружају специјализоване услуге подршке жртвама насиља. Услуге пружа више од 130 саветовалишта, као непрофитних организација, чији рад суфинансира аустријска влада, а 30 склоништа за жене, пружају услуге смештаја, психосоцијалну подршку, помоћ у проналажењу посла, правну подршку, правну и психо-социјалну помоћ током трајања судског поступка итд.³⁴⁵ Женска телефонска линија за помоћ доступна је non stop широм земље, као прва тачка за контакт жртвама породичног насиља.³⁴⁶ Одељење за статистику криминалитета прикупља полицијске извештаје и класификује их према кривичним делима. У Италији постоје базе родно осетљивих података о насиљу. Једна је у Министарству унутрашњих послова која садржи податке о кривичним делима, броју пријављених случајева насиља и броју жртава. Друга је у Министарству правде која садржи податке о броју судских поступака, кривичним делима, трајању поступка од пријаве дела до покретања поступка, укупном трајању поступка. У Норвешкој постоје центри за жртве силовања и сексуалног насиља у сваком региону који су повезани са међуопштинским ургентним клиникама, као и Национални и пет регионалних ресурсних центара који прикупљају стручне информације везане за насиље и његове последице, пружају специјализоване обуке за професионалце/ке који раде у овој области и координишу сарадњу између различитих служби и сервиса за подршку жртвама. У Финској је 2010. године применом метода MARAC³⁴⁷ успостављен мултисекторски систем процене ризика од насиља, а већ крајем 2016. године, у Финској су деловале 32 радне групе MARAC-а. У Холандији се од 2018. године користи SASH –скрининг за прогањање и злостављање,³⁴⁸ а за процену ризика од опасности од насиља у партнерским односима користи се и алат RIHG³⁴⁹, који се обавезно примењује пре доношења одлуке о издавању привремене забране приласка. Шведска је основала Национални центар за злостављане и силоване жене у болници у Упсали, где се обављају лекарски прегледи и пружа третман и подршка женама које су изложене насиљу. У Шпанији од 2007. године постоји Државна опсерваторија за насиље у породици и родно засновано насиље која делује под покровитељством Министарства за здравље, социјалну политику и равноправност, а Генерално веће правосуђа тромесечно прикупља податке од правосудних тела, који се објављују у Посебном билтену о насиљу према женама.³⁵⁰

Заступљеност жена у парламентима - Према подацима Агенције УН за родну равноправност и оснаживање жена, жене су недовољно заступљене на свим нивоима одлучивања широм света. На највишим позицијама власти жене се налазе у само 22 земље, 10 су председнице државе, а 12 председнице владе.³⁵¹ У 119 држава жене никада

³⁴⁴ Подаци о центрима доступни су на: <https://www.aeof.at/index.php/gewaltschutzzentren>, а подаци о интервентним центрима на: <https://www.interventionsstelle-wien.at>.

³⁴⁵ Исто.

³⁴⁶ Исто.

³⁴⁷ Пример упитника по MARAC (*Multiagency Risk Assessment Conference*) моделу процене ризика доступан на: <https://www.saferstetland.com/assets/files/RIC%20Without%20Guidance.pdf>

³⁴⁸ Report submitted by the Netherlands pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report). Доступно на: <https://rm.coe.int/netherlands-state-repot-grevio/16808d91ac>

³⁴⁹ Исто.

³⁵⁰ Spanish Government Report on the implementation of the Council of Europe convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention), 31.01.2019.

³⁵¹ Стање на дан 1. јануар 2020. године - председнице држава (10/152=6.6%) и председнице владе (12/193=6.2%): Бангладеш (ПВ), Барбадос (ПВ), Белгија (ПВ), Боливија (ПД и ПВ), Данска (ПВ), Естонија (ПД), Етиопија (ПД), Финска (ПВ), Грузија (ПД), Немачка (ПВ), Исланд (ПВ), Непал (ПД), Нови Зеланд (ПВ), Норвешка (ПВ), Сан

нису обављале ове функције. На позицији министра је свега 21% жена, које су на челу ресора надлежних за породицу, децу, старије, особе са инвалидитетом, социјална питања, родну равноправност, културу, али и заштиту животне средине, природних ресурса, рад и запошљавање. Само у 14 земаља у саставу владе је 50% жена. Укупна заступљеност жена у свим националним парламентима је 25,4%.³⁵² У парламентима само три државе жене су заступљене 50% и више³⁵³, а у 20 држава заступљеност жена у парламентима достигла је или премашила 40%. На позицији председнице парламента је укупно 58 (20,86%) жена. Нешто је већа заступљеност жена (36%) на локалном нивоу. Само у две земље заступљеност жена у овим телима је 50%, а у 18 земаља више од 40%.³⁵⁴

Облици неформалног деловања жена у парламентима - Различити неформални облици деловања парламентарки на питањима значајним за родну равноправност постоје у више парламената и делују континуирано или са прекидима више од 30 година.³⁵⁵ Њихов статус и начин деловања је различит о чему говори и компаративна пракса³⁵⁶ у бројним земљама као на пример у: Швајцарској од 1990. године³⁵⁷, Финској и Пољској³⁵⁸ од 1991. године, Канади и Француској од 1993. године³⁵⁹, Шведској од 1995. године³⁶⁰, Албанији од 1995. године³⁶¹, у Естонији од 1998. године,³⁶² у Данској од 2002 до 2007. године, Литванији од 2002 до 2010. године, Македонији од 2003. године³⁶³, Норвешкој и Аустрији од 2008. године, Грузији од 2009. године,

Марино (ПД), Србија(ПВ), Сингапур (ПД), Словачка (ПД), Швајцарска (ПД и ПВ), Тринидад и Тобаго (ПД). Извор: *Women in Politics: 2020, Situation on 1 January 2020*, Доступно на: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/women-in-politics-map-2020-en.pdf?la=en&vs=827> приступ 4. 6. 2021.

³⁵² Подаци Интерпарламентарне уније: *Global and regional averages of women in national parliaments*, Parline, December 2020 - доступно на: <https://data.ipu.org/women-averages?month=12&year=2020> приступ 4. 6. 2021.

³⁵³ Уједињени Арапски Емирати 50%, Куба 53,4% и Руанда 61,3%.

³⁵⁴ Извор: *Women's leadership and political participation*, UN Women, 2020 - доступно на:

https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures#_edn3 приступ 4. 6. 2021.

³⁵⁵ Видети: Пајванчић, М. *Неформални облици деловања у парламенту*, (ур. Орловић, С. Ковачевић Д.) Зборник Тридесет година обновљеног вишепартизма у Србији – (не)научене лекције, ФПН, Hanns Zeidel Stiftung, 2020. стр. 157 – 175. доступно на: <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/pdfjoiner.pdf> приступ 9. 6. 2021. Џамбаширевић, Н, Јовановић Д, *Улога неформалних парламентарних група у законодавној и контролној функцији парламента* Зборник (ур. Стојиљковић, З, Лончар, Ј., Спасојевић, Д.) „Парламент и демократија“, 2015. стр. 69 – 74. Драшковић, Б. *Женска парламентарна мрежа*, Зборник (ур. Пајванчић, М. Урошевић Б.) 2020. оп. цит. стр. 107 – 125.

³⁵⁶ Видети: *Women's Caucuses Fact Sheet*, Washington, NDI; доступно на: <http://archive.ipu.org/pdf/publications/caucus-e.pdf>, <http://www.ipu.org/pdf/publications/equality08-e.pdf>, *Equality in Politics: A Survey of Women and Men in Parliaments*. Geneva. Inter-Parliamentary Union, 2008. доступно на: <http://www.ipu.org/english/surveys.htm#equality08>; <http://www.ipu.org/pdf/publications/equality08-e.pdf>, Компаративна студија радних тела парламентарки у државама чланицама ОЕСС (2014) доступно на: <https://www.osce.org/hr/odihr/118575?download=true> приступљено 4. 03. 2020

³⁵⁷ Видети. Марковић, Ј. и др.: *Женске парламентарне мреже* приредила Библиотека Народне Скупштине РС, 2012. доступно на: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-organizacija-i-strucna-sluzba/biblioteka-narodne-skupstine> приступ 7. 3.2020.

³⁵⁸ Оп. цит. (2012) стр. 67. доступно на: <https://www.osce.org/hr/odihr/118575?download=true> приступљено 4. 03. 2020

³⁵⁹ У сваком дому Националне скупштине постоји стално радно тело –Делегација за права жена и равноправност полова, доступно на: <http://www.assem-blee-nationale.fr/connaissance/delegation-femmes.asp> као и на <http://www.senat.fr/commission/femmes/> приступљено 8. 03. 2020.

³⁶⁰ У Риксдагу делује више женских мрежа (нпр. Q-осам која окупља парламентарке, Крикон која окупља секретарке радних тела) као и мушка парламентарна мрежа. Доступно на: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/femm/dv/contribution_sweden /contribution_sweden_en.pdf приступљено 7. 03. 2020.

³⁶¹ Оп. цит. стр. 36 доступно на: <https://www.osce.org/hr/odihr/118575?download=true> приступљено 4. 03. 2020

³⁶² Оп. цит. стр. 57. доступно на: <https://www.osce.org/hr/odihr/118575?download=true> приступљено 4. 03. 2020

³⁶³ Доступно на: <http://www.sobranie.mk/?ItemID=9C370FCE2282B24995726AD076E6F6D5>; <http://www.sozm.org.mk/> приступљено 7. 03. 2020.

Тацикистану од 2010. године, у Украјини, Киргистану и САД од 2011. године³⁶⁴ Уједињеном краљевству 2012. године.³⁶⁵

Политике усклађивања професионалног и породичног живота су кључне за постизање родне равноправности и укључене су у ЕУ политике које промовишу учешће жена у запошљавању и учешће мушкараца у породичном животу. Европски институт за родну равноправност³⁶⁶ указује на праксе које су омогућиле искорак у правцу усклађивања пословног, породичног и приватног живота. Многе мере су добиле предност јер су биле успешне у промовисању учешћа мушкараца у нези и другим неплаћеним породичним пословима. Примери су: аустријска кампања „Четири зида, четири руке“, дански програм „Загрљај са татом“, пољска кампања „Запослени тата – свиђа ми се!“ и радионице компанија за родитељско одсуство за очеве у Аустрији. Неке кампање су усмерене на јачање свести о политикама помирења и родним стереотипима који су препрека родној равноправности у Немачкој, Малти и Италији. Примери добре праксе у мобилизацији више заинтересованих страна и социјалних партнера показују да успех почива на блиској сарадњи између социјалних партнера, предузећа и локалних власти.

Превентивна здравствена заштита илуструје се примерима позитивних последица вакцинације ХПВ и праксом скрининга грлића материце. У Аустралији, која је била међу првим земљама које су уврстиле вакцинацију четворовалентном ХПВ вакцином³⁶⁷ у свој национални програм имунизације, од 2007. године обезбеђена је бесплатна вакцинација девојчица, узраста од 12 до 13 година, а вакцинисано је 70% девојчица школског узраста. Од 2013. године програм је проширен и на дечаке истог узраста. Годину дана након увођења ХПВ вакцинације забележен значајан и брз пад учесталости гениталних брадавица код жена (за 52%) и хетеросексуалних мушкараца старости до 30 година. Слично је установљено и у САД, на Новом Зеланду, у Шведској, Данској и Немачкој. Примећен је и пад броја преканцерозних промена грлића материце и карцинома грлића материце. За десет година примене вакцине у Аустралији, појава ХПВ се у општој популацији смањила са 22% на 1%.³⁶⁸

Скрининг рака грлића материце у земљама у којима је добро организован, број оболелих и умрлих жена од рака грлића материце значајно је смањен. Изразити пад инциденција и морталитета у Енглеској, Финској и Исланду повезан је са квалитетом организованог скрининга. Најбољи пример је Финска у којој је организовани скрининг уведен пре више од пола века, а стопе морталитета снижене су за 80%.³⁶⁹ Посвећеност решавању овог проблема, Финска је потврдила учешћем у заједничкој акцији иновативног партнерства за акцију против рака у коју су биле укључене 44 партнерске организације у 24 европске државе са циљем развијања нових приступа у унапређивању контроле рака, промоције здравих стилова живота и контроле како владе спроводе

³⁶⁴ Први састанак женског кокуса одржан је 19. 4. 1977. године у малој просторији на Каптолу која се називала читаоница. Данас носи име по првој секретарки женског кокуса Линди Бокс (Corryne „Lindy” Boggs Congressional Women’s Reading Room). Марковић, Ј. Остојић, Оп. цит. (2012) стр. 7 – 8.

³⁶⁵ У Парламенту Уједињеног Краљевства делује група за жене као једна од више више тзв. свепартијских група за различите области равноправности. Марковић, Ј. Остојић, и др. Оп. цит. (2012) стр. 9 – 10.

³⁶⁶ Supporting reconciliation of work, family and private life, Good practices, стр. 21-22, доступно на:

<https://eige.europa.eu/publications/supporting-reconciliation-work-family-and-private-life-good-practices>, приступ: 19.6.2021.

³⁶⁷ Хумани папилома вирус (HPV) - око 40 типова овог вируса могу да инфицирају гениталне органе, а неки изазивају промене на грлићу материце које могу прерасти у рак грлића материце, а неки појаву гениталних брадавица.

³⁶⁸ Извор: Институт за јавно здравље Војводине, доступно на: http://www.izjzv.org.rs/uploads/74163419-f49-3ff2-946-5958efc77a97/HPV_brosura_roditelji.pdf Приступ: 18.6.2021

³⁶⁹ Видети: Национални водич добре клиничке праксе за дијагностиковање и лечење рака грлића материце, доступно на: https://www.zdravlje.gov.rs/view_file.php?file_id=657&cache=sr, приступ: 18.6.2021.

политике за превенцију и сузбијање рака. Акција је била усмерена на нове мере превенције и најсавременије лечење а Финска је у заједничкој акцији координирала део пројекта који се бави превенцијом и скринингом јер сматра да је примарна превенција пресудна и најефикаснија. Стога је истраживано како превенцију и промоцију здравља учинити привлачнијом, а један од изазова је како препоруке о превенцији рака учинити познатијим креаторима политика који су важни за унапређење контроле рака.³⁷⁰

5. ОПИС СТАЊА И АНАЛИЗА ПРОБЛЕМА

Опис стања и анализа проблема структурирани тако да прате приоритетне области које су утврђене Националном стратегијом за родну равноправност. Поред тога, област људске безбедности садржи и посебан додатак који се односи на родне аспекте пандемије вируса KOVID-19.

5.1 Економија као подстицај и предуслов развоја друштва

Ова приоритетна област везана је за чиниоце који подстичу развој и укључује: економију, а посебно родни јаз у економији, интегрисање родне перспективе у областима зелене и циркуларне економије, тржиште рада, предузетништво жена, подршку иновацијама и учешћу жена, као и знање као развојни чинилац, а посебно образовање и науку.

5.1.1 Родни јаз у економији

Смањење родног јаза у економији и унапређење економског положаја жена у непосредној је вези са више циљева дефинисаних Агендом 2030 а нарочито³⁷¹: Свет без сиромаштва, Свет без глади, Квалитетно образовање, Родна равноправност, Доступна и обновљива енергија, Достојанствен рад и економски раст, Индустрија иновације и инфраструктура, Смањење неједнакости, Одрживи градови и заједнице, Одговорна потрошња и производња. Унапређење родне равноправности допринеће реализацији циљева из Агенде 2030, а реализација ових циљева створиће претпоставке за смањење родног јаза у економији. Ови процеси су међусобно изразито тесно повезани. Родни јаз значи да жене и мушкарци немају једнаке приступе ресурсима, не учествују једнако у расподели ресурса нити имају једнаке користи од употребе ресурса, а као резултат различитих друштвених улога, неједнаког положаја и родно засноване дискриминације. Тако се на пример у извештају „Глобални родни јаз“³⁷² Светског економског форума, који оцењује родни јаз кроз четири кључне димензије³⁷³, у 156 земаља објављеном 2021. године указује да се услед глобалне пандемије³⁷⁴³⁷⁵ бележи значајан корак уназад

³⁷⁰ Извор: Друштво за канцер Финске (Cancer Society of Finland), доступно на: <https://www.cancersociety.fi/news/releases/finland-helps-boost-cancer-prevention-and-early-detection-in-ipaac-joint-action/>, приступ: 18.6.2021.

³⁷¹ Број 1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12,

³⁷² <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021/digest> приступ мај 2021.

³⁷³ Учешће и једнаке шансе у економији, образовање, Здравље и Политичко оснаживање

када се ради о смањењу родног јаза и да се време потребно да се глобално родни јаз елиминише овим темпом са 99,5 повећало на 135.6³⁷⁶ година. Када је у питању смањење родног јаза у економији ситуација је још неповољнија и биће потребно још 267,6 година. Разлог за то, како се наводи, видљив је у два супротна тренда. Са једне стране удео жена међу образованим професионалцима континуирано расте као и смањење платног јаза док са друге стране општа неједнакост у приходима упорно опстаје као и ниско учешће жена на менаџерским позицијама која износи свега 27%. У овом извештају РС је рангирана на 19 месту, али када су у питању димензија учешће и шансе у економији, налази се чак на 54 месту, док су подиндикатори унутар ове димензије још нижи (76 за учешће на тржишту рада и једнакост у платама и 79 место за менаџерске позиције).

Родни јаз у економији у РС видљив је кроз положај жена и мушкараца на тржишту рада, разликама у висини зараде, пензије и уопште прихода, разликама у предузетничкој активности, приступу ресурсима за подршку запошљавању и samozapošljavaњу, учешћу у неформалној економији, разликама у власништву над непокретностима и земљом као и учешће у одлучивању у економији. У сваком од ових посматраних елемената жене су и даље у далеко неповољнијем положају, док у групи међу женама постоје нарочито осетљиве групе жене чија је економска ситуација још неповољнија. .

Према последњим подацима Индекса родне равноправности³⁷⁷ у РС³⁷⁸ у односу на просек ЕУ-28 Србија бележи нижу вредност у два домена која су кључна за економски положај: у домену рада 3,3 и заузима 22 место³⁷⁹, и домен новца где је Србија рангирана као претпоследња. Постоје велике разлике у домену новца за различите групе па тако једночлана домаћинства, самохрани родитељи са децом, и породице са више деце имају додатне неповољне карактеристике и изложене су већим ризицима од финансијског сиромаштва. Када је у питању приступ ресурсима у посебно се неповољном положају налазе младе жене и мушкараци, жене и мушкарци из руралних подручја. У ризику од финансијског сиромаштва су нарочито старије жене преко 65 година, мушкарци нижег образовања, младе жене и мушкарци.

За домен времена, односно учешће жена и мушкараца у неплаћеном кућном раду за РС нови подаци биће доступни 2022. године јер је у току истраживање о коришћењу времена које спроводи РЗС. Према последњим доступним подацима³⁸⁰ без обзира да ли су запослене или не, жене у односу на мушкарце, двоструко више времена раде у кући, а упола мање проводе на плаћеним пословима. Највише времена у неплаћеним активностима проводе жене и мушкарци у браку са дететом до 7 година (нешто мање од 8 сати дневно жене, и 3 сата дневно мушкарци). Неплаћени кућни рад, економија неге и бриге и начин на који жене и мушкарци користе своје време је од великог значаја и за њихов економски положај и смањење родног јаза у економији. Законом о родној равноправности³⁸¹ (чл. 28) предвиђено је редовно праћење и вредновање неплаћеног кућног рада док је узимање у обзир неплаћеног рада кључно код креирања мера подршке економским активностима, програмима запошљавања и

³⁷⁶ <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021/digest> приступ мај 2021.

³⁷⁷ Европског института за родну равноправност EIGE

³⁷⁸ https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2018-12/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%202018_SRP.PDF, приступ у мају 2021.

³⁷⁹ Најближа по вредности индекса Бугарској и Мађарској

³⁸⁰ РЗС, Жене и мушкарци у Србији, страна 106.

³⁸¹ <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2021/741-21.pdf>

самозапошљавања док је стварање услова за боље усклађивање рада и приватног и породичног живота важно за све запослене а нарочито жене на којима је још увек највећи терет неплаћеног кућног рада.

5.1.2 Тржиште рада и зараде

Стратегија за запошљавање (СЗЗ) за период 2021. до 2026.године је усвојена као мултисекторска стратегија како би се постигли бољи резултати кроз координацију са другим релевантним политикама које имају утицај на исходе када је у питању запошљавање. То су образовне, пореске, политике привредног и регионалног развоја као и социјална политика. Како је и родна равноправност међусекторско питање неопходно је њено повезивање у имплементацији са усвојеном СЗЗ како би се осигурао родно одговорни приступ у планирању, спровођењу и извештавању по свим мерама које су усвојене том Стратегијом а како би се побољшао положај жена и мушкараца на тржишту рада.

*Платни јаз*³⁸² за 2018. годину износио је 8,8% колико су жене биле мање плаћене од мушкараца у Србији. Када се подаци анализирају по степену образовања платни јаз је много дубљи, па тако за жене без школе и са непотпуном основном школом или основним образовањем износи 21,2%. Посматрано по занимањима највећи платни јаз је у следећим занимањима: занатлије (23,8%), стручњаци и уметници (19%), инжењери, стручни сарадници и техничари (19,3%), и у једноставним занимањима (15,45%). Посматрано по годинама старости најдубљи платни јаз је за жене од 30-49 година. Чак и међу младим женама и мушкарцима од 15-29 година присутан је платни јаз од 4,6%.³⁸³

Просечна годишња зарада жена износила је 2018. године 917 000 динара, а просечна годишња зарада мушкараца 1 008 000 динара, што чини 9% платног јаза у корист мушкараца. Међутим, медијана годишње зараде износи 752 000 за жене и 779 000 за мушкарце па је за 50% жена и мушкараца разлика 3%.³⁸⁴ Посматрано по секторима делатности најнижа просечна годишња зарада је у три сектора: услуге смештаја и хране (662 000 за жене, и 785 000 за мушкарце), административне и помоћне услужне делатности (722 000 за жене и 863 000 за мушкарце) и трговина на велико и мало (735 000 за жене и 848 000 за мушкарце). Највиша просечна годишња зарада је у следећа три сектора делатности: финансијске делатности (1.588 000 за жене и 2.011 000 за мушкарце) па је платни јаз овде чак 21%, снабдевање електричном енергијом (1.474 000 за жене и 1.600 000 мушкарци) а платни јаз 8%, и стручне, научне и техничке делатности (1.306 000 за жене, и 1.471 000 за мушкарце) а платни јаз је 11%. Жене су мање плаћене и у сектору образовања (платни јаз 13%) и здравственој и социјалној заштити (15%).³⁸⁵ У сектору државна управа, одбрана и обавезно социјално осигурање просечна годишња зарада је 2018. године износила 1.060 000 за жене и 1.055 000 за мушкарце па је ту платни јаз најнижи у корист жена (1%). Међутим ако се погледа медијана годишње зараде види се види да постоји разлика од 5% у корист мушкараца.³⁸⁶

³⁸² Платни јаз представља процентуално учешће разлике између просечне зараде по часу запослених мушкараца и жена у просечној заради по часу мушкараца, РЗС, страна 92. дефиниције Жене и мушкарци у Србији.

³⁸³ Извор: Републички завод за статистику.

³⁸⁴ Извор: Републички завод за статистику.

³⁸⁵ Извор: Републички завод за статистику.

³⁸⁶ Извор: Републички завод за статистику.

Када су у питању пензије у 2019. години у свим категоријама³⁸⁷ просечна старосна пензија жена је нижа за 20%, и 16% код инвалидских пензија. Платни јаз постоји и у односу на врсту пензије. Најниже просечне пензије у номиналној вредности имају корисници/це пољопривредних пензија (11567 месечно жене и 12623 мушкарци) што је 45% просечне пензије за жене, или 47% просечне пензије за мушкарце.

Активност и неактивност. Родни јаз у стопи активности износи (-13,6).³⁸⁸ Посматрано према полу у радно способном становништву жене имају нижу стопу активности на тржишту рада 61,3% (мушкарци 74,9%). Ове су стопе, међутим, различите ако се погледа и степен образовања. Па тако најнижу стопу активности имају жене без школе 6% (мушкарци 16,6%), жене са нижим образовањем 25,5% (мушкарци 45,1%), жене са средњим образовањем 51,9% (мушкарци 67,6%) док је код жена са високим образовањем стопа активности виша него код мушкараца и износи 72,3% (мушкарци 71%). Посматрано по годинама старости највишу стопу активности имају жене и мушкарци 25 - 54 и она за жене износи 77,8% а мушкарце 88,5%.³⁸⁹ У периоду од 2015 – 2019. године стопа активности жена се повећала за 5,7%.³⁹⁰ На побољшање перформанси жена на тржишту рада, пре свега у погледу активности и запослености, дошло је и услед институционалних промена. Најнепосреднији утицај на активност жена на тржишту рада имала је законска измена у временској граници за остваривање права на пензију, али и увођење пенала за одлазак у превремену пензију. Континуирано повећање старосне границе за одлазак у пензију несумњиво је повећавало активност и запосленост жена продуживши, вољно или невољно, везаност кохорти старијих жена за тржиште рада.³⁹¹

План да се до 2032.године изједначи одлазак у пензију за жене и мушкарце не прати и одговарајућа редистрибуције неплаћеног рада а којим су жене још увек више оптерећене, а што је била до сада нека врста комензације и разлог за разлике које су до сада постојале код пензионисања. С тим у вези потребно је извршити прилагођавања у самом пензионском систему и предвидети повећање додатка на осигурање стажа жена све док се терет неплаћеног рада не изједначи.

Родни јаз у стопи неактивности износи (-13,6%). У 2019. години стопа неактивности износила је 25,1% за мушкарце и 38,7% за жене.

Запосленост. Родни јаз у запослености износи (-12,8).

Посматрано према радном статусу у старосној групи 15 - 64 година запослено је 54,3% жена и 67,1% мушкараца. Посматрано по годинама старости у групи од 25 - 54 година међу запосленима је било 69,1% жена и 79,9% мушкараца. Код младих у старосној групи 15 – 24 година међу запосленима је 15,9% девојака и 26,7% младића. У групи преко 55 година међу запосленима је било 20,5% жена и 36,5% мушкараца.³⁹²

Запосленост према сектору делатности у 2019. години показује да су жене највише биле запослене у секторима услуга (74,9%), индустрије (22,6%), пољопривреде (1,5%) и грађевине (1%). У истом периоду, мушкарци су највише били запослени у секторима услуга (53,1%), индустрије (34,8%), грађевине (8,1%), и пољопривреде (4%). У државном сектору жене чине већину (53%) у односу на мушкарце (47%).³⁹³

³⁸⁷ Запослени, самосталне делатности и пољопривредници.

³⁸⁸ Стратегија запошљавања у РС за период од 2021. до 2026. године: 18/2021-4, 36/2021-45 (исправка)

³⁸⁹ Извор: Републички завод за статистику

³⁹⁰ Стратегија запошљавања у РС за период од 2021. до 2026. године: 18/2021-4, 36/2021-45 (исправка)

³⁹¹ Стратегија запошљавања у РС (2021. -2026. г: 18/2021-4, 36/2021-45 (исправка)

³⁹² Извор: Републички завод за статистику.

³⁹³ Извор: Републички завод за статистику.

Посматрано према занимању жене чине већину запослених у услужним и трговачким занимањима (57%), међу инжењерима, стручним сарадницима и техничарима (53%), стручњацима и уметницима (59%) као и административним службеницима (60%), а у једноставним занимањима чине половину запослених. Мушкарци су већина међу руководиоцима (директорима), функционерима и законодавцима (67%), руковаоцима машина (78%), пољопривредницима (58%), и међу занатлијама (83%).³⁹⁴

Посматрано по дужини радног времена међу запосленима који раде са непуним радним временом жене чине већину (50% - 62%) у свим старосним групама. Најчешћи разлози због којих раде непуно радно време су брига о деци, или неспособним старијим лицима (87%), породични или лични разлози (61%), болест или инвалидност (51%). Најчешћи разлози због којих мушкарци раде са непуним радним временом су немогућност налажења посла са пуним радним временом (62%), школовање или обука (61%), и остали разлози (54%).³⁹⁵

У укупној запослености неформална запосленост износи 5,8% за жене, и 10,2% за мушкарце. Међу неформално запосленима у старосној групи 15 - 64 године је 36% жена и 64% мушкараца. Највећи проценат неформално запослених жена је у старосној групи преко 55 година (41,8%), док је највећи проценат неформално запослених мушкараца међу младима од 15 - 24 године старости (69%).³⁹⁶ Посматрано према радном статусу у старосној групи 15 - 64 године samozапослено је 31% жена и 69% мушкараца. Приближно је и у другим старосним групама осим код младих 15 - 24 године у којој проценат samozапослених младића 78% према 22% девојка.³⁹⁷ Жене су samozапослене највише у сектору услуга (64,6%) и сектору пољопривреде (30,1%) док је индустрија на трећем месту (4%). Мушкарци су samozапослени у сектору пољопривреде (43,7%), сектору услуга (40,4%), сектору грађевине (8,2%) и индустрији (7,7%).

Жене су више него мушкарци samozапослене у нерегистрованим предузећима односно тзв. неформалној економији (44,4% жена према 34,4% мушкараца).³⁹⁸

Незапосленост. Родни јаз у стопи незапослености износи (1,1%).

Стопа незапослености у 2019. години износила је 11,5% за жене, и 10,4% за мушкарце. Код укупне регистроване незапослености од 529.508 незапослених у 2019. години 54,2% биле у жене и 45,8% мушкарци.³⁹⁹ Број незапослених жена на евиденцији НСЗ у 2019. години износио је око 287.000 лица, што је мање за око 93.000 (24,6%) у односу на период 2015. - 2019. године. Иако се број незапослених жена на евиденцији смањило током посматраног периода, учешће незапослених жена у укупном броју незапослених лица се повећало за 3% (са 51,2% у 2015. на 54,2% у 2019.). Разлог повећања учешћа жена је то што се незапосленост мушкараца у посматраном периоду смањила (за око 120.000 лица или 33,1%) више него незапосленост жена.⁴⁰⁰ Стопа незапослености младих жена (15 - 29 година) износила је 37,4% у 2015. години (виша за 5 % од стопе незапослености младих мушкараца). У периоду 2015 - 2019. године младе жене су поправиле свој релативан положај на тржишту рада, па је стопа њихове незапослености опала за чак 14,9% чиме је родни јаз смањен на 1,7 % у 2019. години (са 5 % колико је износио у 2015. години). И према стопе запослености младе жене су поправиле свој

³⁹⁴ Извор: Републички завод за статистику.

³⁹⁵ Извор: Републички завод за статистику.

³⁹⁶ Извор: Републички завод за статистику.

³⁹⁷ Извор: Републички завод за статистику.

³⁹⁸ Извор: РЗС, *Жене и мушкарци у Србији 2020.*, стр.76.

³⁹⁹ Стратегија запошљавања у РС (2021. -2026. г: 18/2021-4, 36/2021-45 (исправка)

⁴⁰⁰ Стратегија запошљавања у РС (2021. -2026. г: 18/2021-4, 36/2021-45 (исправка)

положај па је стопа запослености повећана за 6,1 %. у поменутом периоду, али то није било довољно да се смањи родни јаз, јер је запосленост младих мушкараца расла брже (за 7,2%). У односу на своје вршњаке, младе жене имају веће потешкоће са активацијом на тржишту рада, с обзиром на то да њихова стопа активности износи 40,1% у 2019. години (нижа за 13,4 % од стопе активности младих мушкараца) и није се мењала током посматраног периода.⁴⁰¹

Подаци о незапослености особа са инвалидитетом показују да је у 2020. години⁴⁰² на евиденцији НСЗ било 12.528 незапослених, активних у тражењу посла, од којих су 42,6% жене. Према нивоу образовања 54,7% има завршену средњу школу, 38,8% су лица без завршене средње школе, а само 6,6% незапослених особа са инвалидитетом има високо образовање. Према годинама старости, 46,7% незапослених особа са инвалидитетом има 50 или више година, 41,8% је између 30 – 49 година, а 11,6% су млади до 30 година. Дуже од 12 месеци посао тражи 76,4% незапослених особа са инвалидитетом, а њих 61,9% посао тражи дуже од две године. Неповољна образовна и старосна структура, као и високо учешће у дугорочној незапослености, карактеристике су незапослених особа са инвалидитетом.⁴⁰³

Када су у питању Роми и Ромкиње као једне од рањивих група подаци за 2020. годину⁴⁰⁴, показују да се на евиденцији НСЗ налази 27.595 незапослених Рома, од којих су 50,2% жене. Високо учешће лица без квалификација и нискоквалификованих од 89,5% главно је обележје образовне структуре ове групе незапослених. Средњи ниво образовања има 10%, а високо образовање свега 0,6% Рома/киња. У структури незапослених посматраној према годинама старости 28,3% су млади до 30 година, 48,6% су лица од 30 – 49 година, док 23,1% има 50 или више година. Дугорочна незапосленост припадника/ца Рома и Ромкиња на евиденцији НСЗ је 68,4%, а у веома дугој незапослености налази се 53,7% ових лица.

5.1.3. Предузетништво жена

Стратегије за подршку развоју ММСП, предузетништва и конкурентности (2015 – 2020) и Национална стратегија за родну равноправност (2016-2020) препознају значај интервенција у затварању родног јаза у економији, укључујући развој предузетништва. Недовољно је учињено на системском родно одговорном планирању политика и програма за развој предузетништва. Годишњи извештаји о стању ММСП немају исказане податке о предузетништву жена па нема података како послују предузећа у односу на пол власника, а не постоји ни јавно доступан извештај о напретку у односу на примену Стратегије за ММСП и њен стуб број 6. који се односи на предузетништво жена. И даље не постоји системска родна статистика о предузетништву жена. Потребно је учинити више, посебно када је реч о различитим регистрима а посебно оним при Агенцији за привредне регистре.

Одређени напредак постигнут је као резултат процеса родно одговорног буџетирања у РЗС, уз увођење нових родних индикатора у пословну статистику.⁴⁰⁵ Напредак је постигнут и код Управе за јавне набавке (УЈН) која је од 2020. почела да прати учешће предузећа у власништву жена у укупном броју закључених уговора или

⁴⁰¹ Стратегија запошљавања у РС (2021. -2026. г: 18/2021-4, 36/2021-45 (исправка)

⁴⁰² Подаци су дати закључно са 31. октобром 2020. године

⁴⁰³ Стратегија запошљавања у РС (2021. -2026. г: 18/2021-4, 36/2021-45 (исправка)

⁴⁰⁴ 31. октобар 2020. године.

⁴⁰⁵ Годишњи извештај напретку у родно одговорном буџетирању <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/rodna-ravnopravnost/rodno-odgovorno-budzetiranje/izveshtaj-o-napretku-za-2020-godinu>

оквирних споразума кроз поступке јавних набавки на годишњем нивоу. У Извештају о учинку за 2020. годину УЈН наводи да је тај проценат износио 23% што је 8% више од процене.⁴⁰⁶ За сада најпоузданија процена о учешћу жена у бизнису 31,7% приказана је у истраживању о положају жене у пословном сектору у Србији (Бабовић, 2014), која разликује учешће жена у предузећима (24%) и међу регистрованим предузетницима (32%). Користимо ауторкин композитни удео од 31,7% као процену учешћа жене у бизнису у Србији док се не ураде нова истраживања и статистика не усагласи са Законом о родној равноправности усвојеним маја 2021. године.

На успешност предузетништва као важног аспекта економске активности утиче више фактора: приступ финансијама, афирмативно и повољно пословно окружење, културолошке баријере, избор и врста бизниса и сектора, приступ информацијама и обукама, пословни контакти и приступ мрежама за социјалну подршку, сегрегација по полу у образовању и двоструки терет кућних обавеза и одговорности на радном месту (усклађивање посла, приватног и породичног живота). Ови фактори могу бити изазов и за жене и мушкарце, али чињенице указују на то да су баријере са којима суочавају жене предузетнице често знатно веће јер теже приступају кредитима, финансијама и капиталу, имају мање могућности за умрежавање, присутна је родна сегрегација у образовању, теже усклађују рад, приватни и породични живот и често отежано послују услед предрасуда и стереотипа о женама у бизнису, а нема развијених мера које би системски отклањале ове баријере. То је препознато у Стратегији за ММСП, где је наведено да „иако је већина ових тешкоћа заједничка за оба пола, постоји посебан утицај на предузетнице које су условљене избором сектора, родном дискриминацијом и постојањем стереотипа, недовољно развијеном и нефлексибилном бригом о деци, потешкоћама у усклађивању породичних, приватних и радних обавеза, или разлика у ставовима жена и мушкараца према предузетништву. Жене такође имају мање имовине и непокретности уписаних на своје име, а што им отежава приступ финансијама.“ Развијање одговорајућих мера да се одговори на те изазове важни су за наредни период.

У оквиру РОБ-а, Републички геодетски завод (РГЗ) је унапредио родну статистику својих евиденција о непокретностима. Према доступним подацима у 2019. години 25% непокретности је у искључивом власништву жена, 65% у искључивом власништву мушкарца и 10% су у заједничком власништву.⁴⁰⁷ Министарство привреде је у Извештају о учинку буџета навело да је у 2020. години за започињање пословања подржано 375 пословних субјеката од чега су 142 или 37% жене. У 2019. години спроведено је неколико родних анализа⁴⁰⁸ програма подршке предузетништву у РС које су указале на кључне препреке за жене у коришћењу постојећих мера за подршку предузетништву, између осталог и због тога што је подршка усмерена на секторе у којима је мање учешће предузетница, док је највећи део подршке усмерен на производњу у секторима у којој су предузећа у власништву жена мање заступљена. Нема континуираних циљаних мера подршке женама за укључивање у иновативне делатности, брзо растуће бизнисе, зелену и циркуларну економију које би омогућиле укључивање жена и превазилажење родно условљених препрека. Родна анализа програма⁴⁰⁹ спроведених 2018. године преко Развојне агенције Србије указују да је удео жена у програмима подршке предузетништву (22,7% и 17,9%) био испод нивоа њиховог учешћа у укупној економији (31,7 %). Кључни покретач „посредне дискриминације“ који је довео до мањег учешћа бизниса у власништву жена у програмима јесте то што је предност дата производним и прерађивачким активностима,

⁴⁰⁶ УЈН је овај индикатор увела у оквиру РОБ-а.

⁴⁰⁷ Доступно на: <https://a3.geosrbija.rs> приступ јун 2021.

⁴⁰⁸ Родна анализа економских програма и финансијских мера у Србији, НАЛЕД и Агенција UN WOMEN, 2019.

⁴⁰⁹ Родна анализа економских програма и финансијских мера у Србији, НАЛЕД и Агенција UN WOMEN, 2019.

тј. секторима у којима је учешће жена традиционално испод нивоа за остале секторске економије. Основни подаци за програме често нису доступни по полу, што отежава њихову родну анализу, а недостатак података у тренутку покретања новог програма онемогућава унапређење програма из угла родне равноправности. То је отежало и родно одговорно планирање мера током пандемије. Родна анализа⁴¹⁰ буџетских реалокација у 2020. која укључује и промене у буџету министарства привреде чији се буџет у 2020. години увећао за 695%, а за потребе одговора на кризу изазвану пандемијом КОВИД-19, показала је да је брза реакција погодовала посебно ММСП сектору, да је обухват био широк што је погодовало и предузетницама али и онима који обично нису обухваћени а посебно жене на селу, Ромкиње, пољопривреднице и велики број сезонских радника и радница као и ангажованих у неформалној економији. Анализа је показала да је у првој години пандемије изостао фокус на посебно погођене услужне секторе којима је била потребна много шира подршка, а у којем је ангажован велики број жена, као и да је већина мера била родно недовољно осетљива. Водећа препорука из родне анализе је неопходност родно одговорног економског опоравка привреде од пандемије кроз унапређење мера из угла родне равноправности и увођење комплементарних додатних мера за подршку предузетништву жена.

5.1.4. Подршка иновацијама и учешће жена

Пословне, технолошке и друштвене иновације⁴¹¹ су од великог значаја за развој друштва јер доприносе креирању нових одрживијих радних места, развоју и расту предузећа и предузетништва где се креира нова вредност и где се у предузетништво улази ради шансе на тржишту а не из нужде. Развој и подршка иновационој делатности уређена је Законом о иновационој делатности.⁴¹² Успостављен је континуирани систем подршке кроз Фонд за иновациону делатност (ФИД)⁴¹³ и доступне информације о мерама за подршку развоју иновативне привреде и доступне информације о мерама за подршку развоју иновативне привреде.⁴¹⁴ Подржани су научно технолошки паркови и start-up центри. У закону о јавним набавкама препознат је модел „партнерство за иновације”, чији циљ је развој иновативних добара, услуга или радова и њихову накнадну набавку. Ово је велика промена која омогућава инвестиције у нова иновативна решења и може да допринесе развоју и привреде и друштва. Родна перспектива међутим, није уткана у подршку иновацијама, а посебне мере једва да се користе уркос значајним разликама и приступу ресурсима, па је потребно да се надаље циљано, системски и дугорочно подстиче и учешће жена и предузећа у већинском власништву жена у програмима подршке који подстичу иновације у свим секторима делатности. Програми који су се спроводили као подршка иновационом предузетништву жена углавном су били ad-hoc и са мањим појединачним додељеним износима.⁴¹⁵ За иновације које долазе из непрофитног сектора и укључују и технолошке

⁴¹⁰ Родна равноправност и буџетирање у доба пандемије: успоравање напретка или затаварање језа, доступно на https://serbia.un.org/sites/default/files/2021-06/RR%20i%20budzetiranje%20u%20doba%20pandemije_SRB.pdf, приступ јун 2021.

⁴¹¹ Иновација је успешна тржишна примена проналаска, односно примена новог или значајно побољшаног производа, процеса или услуга (укључује значајно побољшање техничких карактеристика, компонената и материјала, уграђеног софтвера, корисничких оријентација или других функционалних карактеристика) или маркетиншке методе или нове организационе методе у пословању, организацији рада или односа правног лица са окружењем (производ, процес, организација, маркетиншка иновација).

⁴¹² Закон о иновационој делатности, *Службен и гласник РС* бр. 110/2005-3, 18/2010-88, 55/2013-41

⁴¹³ Доступно на: <http://www.inovacionifond.rs/> приступ јун 2021.

⁴¹⁴ Доступно на: <https://inovacije.srbijastvara.rs/> приступ јун 2021

⁴¹⁵ Министарство без портфеља је одвојило 100 милиона РСД

и друштвено иновативне аспекте нема одговарajuћих програма.⁴¹⁶ Неопходно је развити инфраструктуру за подршку иновацијама да обухвати различите облике које погодују и женама (НВО, задруге, регистроване предузетнице). Родна анализа програма Фонда за иновациону делатност показала је да се новац из буџета и грантова улаже на начин који продубљује родни јаз. На пример, кроз грант шему фирме у већинском власништву мушкараца добиле су подршку⁴¹⁷ у једној години колико су предузећа у већинском власништву жена добила током пет година.⁴¹⁸ Као одговор на резултате родне анализе овај Фонд је у својим информативним кампањама почео да води рачуна о обухвату предузећа чије су власнице жене, али је то још далеко од отклањања свих баријера за веће учешће жена. Помак је направљен и у Заводу за заштиту интелектуалне својине који је на 100-ту годишњицу оснивања Завода припремио монографију Кратак преглед изумитељки XX века које су у том Заводу заштитиле своје патенте, а у настојању да учини видљивим доприносе жена у овој области.⁴¹⁹ Друштвене иновације у Србији нису препознате кроз стратешки и законски оквир нити се подржавају кроз ФИД и недовољно се препознаје значај који у решавању проблема у друштву могу да имају друштвени иноватори и иноваторке ангажовани у привреди али и у НВО, задругама, социјалним задругама, социјалним предузећима или мултисекторским „хибридним“ структурама, а чији је допринос важан за формулисање иновативних решења којима се решавају различити проблеми⁴²⁰ у друштву. Подршка иновацијама требало би да се усмери и на друге секторе у којима жене чине велику већину: образовање, здравље, услуге у области социјалне заштите, посебно у сегменту неге и бриге, а што је поље које вапи за другачијим и одрживијим решењима. Мали помак је и то што је Тим за социјално укључивање Владе РС препознао значај⁴²¹ друштвених иновација⁴²² за поспешивање инклузивног развоја, па се од 2016. године спроводи програм раног развоја, пилотирања/тестирања и ширења друштвено иновативних решења у области запошљавања осетљивих група и у услугама социјалне заштите на локалном нивоу, а примењиво је у свим областима и за различите друштвене изазове. Друштвене иновације начин су да се боље одговори на потребе и да се оснаже различите групе што се већ показало кроз добре резултате посебно у иницијативама за запошљавање и самозапошљавање.

5.1.5 Интегрисање родне перспективе у областима циркуларне и зелене економије, и информационих технологија

Нови Закон о родној равноправности (чл. 42) регулише примену политике једнаких могућности у области животне средине и обавезу интегрисања родне перспективе и овој области.⁴²³ То је нарочито важно и када се ради о новим развојним

⁴¹⁶ На пример: Женски центар Ужице направио је иновативан модел који укључује рециклажу текстила и подршку осетљивим и сиромашним групама али упркос бројним наградама не успевају да дођу до инвестиција и заокруже процес. Доступно на: <https://reciklazatekstilaauzice.com/index.php/sr/> приступ јун 2021

⁴¹⁷ Еур 8,04 милиона.

⁴¹⁸ Еур 992 000.

⁴¹⁹ Доступно на: <https://www.zis.gov.rs/elektronska-izdanja.1104.html> приступ јун 2021

⁴²⁰ Нпр. дигитална трансформација којој је друштво изложено производи „ефекат демонстрирања друштвених односа“ у којима се све мења - како се ради, како се учи, како се комуницира, како се користи превоз или разне друге услуге. Прегршт је изазова са којима се носе грађани и актери којима је потребно време да владају дигиталном трансформацијом и ставе у функцију добробити за друштво. Дигитална трансформација има смисла у мери у којој успева да буде инклузивна.

⁴²¹ Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/04/Testiranje_javnih_politika-Inovativni_pristupi_za_zaposaljavanje_mladih_liflet.pdf, приступ јун 2021.

⁴²² Доступно на: <https://bit.ly/3y334A3>, публикација о друштвеним иновацијама, приступ јун 2021.

⁴²³ Органи надлежни за заштиту животне средине обезбеђују једнаке могућности за жене и мушкарце у систему управљања природним ресурсима и право на информисање о стању животне средине. Приликом управљања

правцима који укључују зелену и циркуларну економију о чему постоји и мапа пута⁴²⁴ која прецизира активности у том смеру а које предстоје у РС. Прелазак са линеране на циркуларну економију донеће промене у начину функционисања привреде, као и шансе за нова радна места, предузетништво и социјално предузетништво. Велике промене очекују се као резултат започетих процеса декарбонизације глобалне економије и односи се на готово све секторе а нарочито на оне секторе у којима су жене имале мање учешћа попут енергетике. Од великог је значаја да се од почетка осигура равноправно укључивање жена и мушкараца у овај процес, једнак приступ знањима, информацијама и ресурсима како би имали и једнаке шансе услед промена у економији. Стратешки документи који се буду припремали у овој области требало би да укључе и аспект родне равноправности. За повећање шанси у запошљавању и samozapošljavanju значајно је и укључивање жена а посебно жена из осетљивих група у дигиталну економију, зелене послове, циркуларну економију и нове технологије. Посебно је важно препознати и досадашње пионирске напоре у сфери циркуларне и зелене економије а које долазе из НВО сектора, као и улогу које невладине организације имају у овим областима.

5.1.6. Економски положај жена на селу

На неповољан економски положај жена на селу а који се огледа у мањим шансама за одрживо запошљавање, поред мањег власништва над приватним ресурсима попут земље, обрадивог земљишта и непокретности утиче и неадекватан приступ углугама у заједници које би повећале њихове шансе на тржишту рада (услуге неге и бриге и деци, болеснима и старијима), превоз, приступ информацијама о правима и доступним видовима подршке, приступ информационим технологијама, приступ знањима и програмима доживотног учења који би створили шансе за одрживо запошљавање, samozapošljavanje, задругарство и социјално предузетништво. Спорадична подршка женама у руралном развоју неопходно је да се замени системском подршком која доприноси одрживим променама и побољшањем квалитета свакодневног живота на селу. Све мере које се предлажу за смањење родног јаза у економији нарочито треба да укључе и жене из свих старосних група на селу.

5.2 Знање као чинилац развоја

5.2.1 Образовање

Родно осетљиво образовање је суштински покретач одрживог развоја и кључни услов изградње инклузивног друштва заснованог на људским правима и социјалној правди. Искуство потврђује да остваривање родне равноправности није могуће без увођења родне перспективе у све нивое и све аспекте образовања. Увођење родне

људским ресурсима разматрају се и уважавају различити интереси, потребе и приоритети жена и мушкараца. Министарство надлежно за заштиту животне средине приликом планирања, управљања и спровођења планова, пројеката и политика заштите животне средине спроводи се поступак уродњавања. У јединицама локалне самоуправе приликом планирања, управљања и спровођења планова, пројеката и политика животне средине спроводи се поступак уродњавања.

⁴²⁴ Мапа пута за циркуларну економију у РС је резултат заједничког рада и допринос чланова Посебне радне групе за циркуларну економију формиране у Министарству заштите животне средине у априлу 2019. године. Мапа пута садржи препоруке за превазилажење ограничења приватних компанија у Србији на путу ка циркуларној економији у свом сектору, прикупљене током консултације са представницима приватног сектора одржаних у периоду септембар 2018. - јун 2019. године, као и препоруке тематских извештаја који су израђени у оквиру пројекта Платформа циркуларне економије за одрживи развој у Србији.

перспективе у образовање подразумева повећање родне осетљивости образовних планова и програма, наставног материјала и образовног процеса, као и унапређење родних компетенција наставног особља. образовање има кључну трансформативну и оснажујућу улогу у промовисању људских права, превазилажењу родних стереотипа и предрасуда, и препознато је као пут ка родној равноправности и оснаживању жена. Квалитетно инклузивно образовање, које је предуслов одрживог развоја и унапређења квалитета живота жена и мушкараца, подразумева једнаку доступност образовања и интегрисање родне перспективе у образовне програме, наставне материјале и образовну праксу. На глобалном нивоу обезбеђивање инклузивног, квалитетног и праведног образовања и промовисање целоживотног учења постављено је као један од циљева (циљ 4.) Агенде 2030.⁴²⁵ У оквиру овог циља, један од потциљева (потциљ 4.3), се односи на једнаку доступност квалитетног техничког, стручног и терцијарног образовања, као и универзитетског образовања за све жене и мушкарце, а други (потциљ 4.5) на елиминисање родне неједнакости у образовању и обезбеђивање једнаког приступа свим нивоима образовања и стручним обукама за рањиве групе, укључујући особе са инвалидитетом, аутохтоно становништво и децу у рањивим ситуацијама. У Стратегији Европа 2020, образовање је препознато као један од стубова „Паметног раста“ који почива на знању и науци, а акценат стављен је на борбу против дискриминације, која подразумева унапређење родне равноправности, права особа са инвалидитетом и Рома и Ромкиња, као посебно угрожене и маргинализоване групе.⁴²⁶

Република Србија стратешки је опредељена да развија родно инклузивно образовање, у чије је садржаје и образовну праксу уграђена родна перспектива. Иако се бележи изванредан напредак на плану уродњавања образовања, оно је, у целини посматрано, још увек недовољно родно сензибилисано, што потврђују и подаци из Стратегије за родну равноправност (2016-2020) и извештаји независних тела.⁴²⁷ У тој Стратегији родно осетљиво образовање било је један од посебних циљева (1.2), а низ мера у овој области планиран је у оквиру циља који се односи на побољшање економског положаја и статуса жена на тржишту рада (2.3), укључујући и охрабривање и подржавање образовања девојчица, девојака и жена за занимања у којима се остварује велика додатна вредност, као што су инжењерство и нове технологије. АП за спровођење ове Стратегије за 2016-2018. садржао је низ мера за унапређивање родне осетљивости образовања: унапређивање родних компетенција запослених у образовању и васпитању кроз увођење обавезних образовних програма о родној равноправности, укључивање садржаја о родној равноправности у испит за добијање лиценце за рад у школама/настави, као и инцирањем ревизије наставних садржаја и уџбеника ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторног језика.⁴²⁸ Према налазима евалуације АП за спровођење Стратегије за родну равноправност за 2016-2018,⁴²⁹ очекивани резултати нису остварени, а интервенције у области образовања спадају у области ниске делотворности,⁴³⁰ што је последица одсуства експлицитне и свеобухватне теорије промене у овој области. Због тога у остваривању родне равноправности у образовању треба применити приступ увођења родне перспективе у секторске политике⁴³¹ и укључити циљеве и мере који се односе на родну сегрегацију у образовању.

⁴²⁵ Опширније: УН, Агенда одрживог развоја 2030, доступно на: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

⁴²⁶ Стратегија Европа 2020, https://europa.rs/images/publikacije/29-Evropa_2020.pdf, приступ 3. 6. 2021.

⁴²⁷ Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији жена, Повереник за заштиту равноправности, 2015.

⁴²⁸ Низ активности планиран је и Нацртом АП за спровођење Националне стратегије 2019-2020, али он није усвојен.

⁴²⁹ Евалуација НАП-а за родну равноправност 2016-2018, SeConS, Београд, 2019.

⁴³⁰ Исто, стр. 8

⁴³¹ Исто, стр. 13.

У Стратегију развоја образовања у РС до 2020. године⁴³² којом су дефинисани циљеви, правци и приоритети развоја свих нивоа образовања, укључујући и високошколско образовање, нису укључене родне неједнакости у образовању, нити је уродњавање постављено као стратешки приоритет. Закони у области образовања и науке углавном су родно неутрални, иако има закона у које се постепено интегрише родна перспектива. Анализа ових закона показује да у већини закона постоје одредбе о забрани дискриминације и употреби родно осетљиве терминологије, али је евидентан изостанак посебних мера намењених женама и девојчицама, како у вези са школовањем на различитим нивоима образовања, тако и у вези са радом у установама образовања.⁴³³ На пример, Законом о високом образовању⁴³⁴ прописано је да се мора водити рачуна о заступљености жена и мушкараца приликом именовања чланова Управног одбора, Комисије за акредитацију, Националног акредитационог тела, као и код именовања представника оснивача за савете високошколских установа чији је оснивач РС.⁴³⁵

У Закључним запажањима CEDAW Комитета у вези са Четвртим периодичним извештајем о примени CEDAW конвенције,⁴³⁶ Комитет је похвалио напредак који је Србија постигла у сектору образовања, посебно повећањем стипендија за девојчице и признавањем потребе да се спречи напуштање школовања, али и забринутост због утицаја све доминантније политичке агенде против родне равноправности, која се преводи у стереотипне садржаје наставног материјала, широко распрострањене дискриминаторне родне стереотипе, родну сегрегацију у образовању, напуштање школа Ромкиња и пре завршетка основне школе и њиховог одсуства у образовном систему након навршене 18. године живота, мање укључености девојчица са инвалидитетом у инклузивно образовање у односу на дечаке, родно засновано насиље у образовним установама и прекид спровођења едукативног програма о сексуалности и сексуалном насиљу.⁴³⁷ Србији је упућен низ препорука: развијање садржаја о родној дискриминацији и родној равноправности и увођење родно осетљивих садржаја у наставне планове и програме и уџбенике на свим нивоима образовања, прилагођене узрасту; интегрисање образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у складу са узрастом, укључујући питања сексуално одговорног понашања; смањење родне сегрегације на свим нивоима образовања и охрабривање девојчица и дечака за нетрадиционална женска/мушка занимања, јачање механизма за задржавање Ромкиња у образовном систему, јачање напора на промовисању и осигуравању инклузивног школског и предшколског образовања у редовним одељењима за ромску децу, посебно девојчице и девојчице са инвалидитетом, прилагођавање школске инфраструктуре и места за спорт и слободно време за девојчице са инвалидитетом и усвајање и примену Националног оквира за праћење инклузивног образовања и индикатора квалитета образовања.⁴³⁸

Стратегија развоја образовања и васпитања у РС до 2030. године⁴³⁹ предвиђа, између осталог, да нови програми буду осетљиви на питања родне равноправности и специфичности различитих друштвених група, укључујући оне које нису заступљене у довољној мери, као и да се овај приступ примени у уџбеницима и унапређивању капацитета запослених у образовању. Предвиђа се и успостављање Оквира за праћење

⁴³² *Службени гласник РС*, број 107/2012.

⁴³³ Петрушић, Н., Бекер, К., *Интегрисање родне перспективе у законодавство*, у: Пајванчић, М., Урошевић, Б. (ур), *Парламентаризам у Србији из женског угла*, Мисија ОЕБС у Србији, 2020, стр. 41-82.

⁴³⁴ *Службени гласник РС*, број 88/2017, 73/2018, 27/2018 – др. закон, 67/2019 и 6/2020 - др. закон

⁴³⁵ Чл. 16. ст. 2, чл. 20. ст. 4 и чл. 62. ст. 7. Закона о високом образовању.

⁴³⁶ Комитет за елиминисање дискриминације жена, *Закључна запажања у вези са Четвртим периодичном извештајем РС*, CEDAW/C/SRB/CO/4 од 8. марта 2019.

⁴³⁷ Исто, пар. 33.

⁴³⁸ Исто, пар. 34.

⁴³⁹ <https://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/552501/strategija-razvoj-obrazovanja-srbija-2030-0061-cyr.zip> приступ 1.6.2021.

и вредновање квалитета високошколских установа, чији део су и индикатори који се односе на антидискриминацију, родну равноправност и осетљиве групе. АП за спровођење ове Стратегије (2021-2023) не садржи специфичне мере за остваривање циљева везаних за увођење родне перспективе у наставне програме и материјале, осим преиспитивања статуса предмета Грађанско васпитање у образовно-васпитном систему и редефинисање начина стручног оспособљавања наставника грађанског васпитања, што је релевантно, имајући у виду да се у оквиру овог предмета изучава родна равноправност. Стратегијом развоја дигиталних вештина у РС (2020-2024)⁴⁴⁰ планиране су и активности на афирмацији области ИКТ међу женама и девојчицама, увођењу посебних програма развоја напредних дигиталних вештина за младе жене, жене из руралних подручја и друге рањиве групе, нарочито у срединама у којима је незапосленост или дигитални родни јаз већи, промоција већег укључивања младих, нарочито девојчица и девојака у ИКТ сектор и др.

Закон о родној равноправности по први пут утврђује конкретне обавезе органа јавне власти и других субјеката који обављају послове у области образовања и васпитања на плану интегрисања родне равноправности у све аспекте образовног процеса, што подразумева искључивање родно стереотипних, сексистичких садржаја и укључивање у програме и уџбенике садржаја везаних за родну равноправност, који афирмишу равноправност и повећају видљивост осетљивих друштвених група, употребу родно осетљивог језика, интегрисање родне перспективе у програме образовања наставног кадра, процењивање садржаја уџбеника и другог наставног материјала са аспекта њиховог утицаја на промоцију родне равноправност и др.⁴⁴¹

Иако су видљиви позитивни помаци у домену интегрисања родне перспективе у образовање, још увек постоје родни диспаритети и хоризонтална родна сегрегација у приступу образовању, посебно међу рањивим групама. Образовни програми и наставни материјали су недовољно родно осетљиви и засновани су на традиционалној родној матрици. Постоје значајни родни дисбаланси у погледу положаја жена и мушкараца запослених у образовним установама и њиховог учешћа у управљачким структурама.

Приступ свим нивоима образовања у РС заснован је на принципу једнакости, али постоје значајне разлике и родни диспаритети у погледу образовања деце и младих из појединих маргинализованих и депривираних група. Ради унапређења таквог стања, новелирањем више закона у области образовања⁴⁴² створени су предуслови за побољшање приступа образовању и наставка школовања за жене и девојчице из осетљивих група кроз унапређену процедуру⁴⁴³ и примену посебних мера⁴⁴⁴ у образовању које укључују: олакшане процедуре за упис у основну школу и повећање обухвата Ромкиња и Рома основним образовањем, афирмативне мере за упис у средње школе и повећање обухвата средњим образовањем, индивидуални образовни план, педагошке асистенте, обуке за наставнике, стипендије, кредите, смештај и исхрану

⁴⁴⁰ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-.php>, приступ 1.6.2021.

⁴⁴¹ Члан 37. Закона о родној равноправности.

⁴⁴² Закон о основама система образовања и васпитања *Службени гласник РС*, бр. 88/2017, 27/18 – др. закон и 10/19, Закон о предшколском васпитању и образовању, *Службени гласник РС*, бр. 18/10, 101/17 и 113/17 – др. закон, 95/2018 - др. закон и 10/2019, Закон о основном образовању и васпитању, *Службени гласник РС*, бр. 55/13, 101/17 и 27/18 – др. закон и 10/2019, Закон о средњем образовању и васпитању, *Сл. гласник РС*, бр. 55/2013, 101/2017 и 27/2018- др. закон, Закон о дуалном образовању, *Службени гласник РС*, бр. 101/2017, Закон о уџбеницима, *Службени гласник РС*, бр. 27/2018.

⁴⁴³ Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, *Прилог за припрему Свеобухватног прегледа*, март 2019.

⁴⁴⁴ Уведене 2009. године, доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/07/Analiza-primene-afirmativnih-mera-u-oblasti-obrazovanja-Roma-i-Romkinja-i-preporuke-za-unapredjenje-mera.pdf>, стр. 12 приступ јун 2021.

(10% капацитета за девојчице и дечаке, девојке и младиће из осетљивих група); афирмативне мере за упис Рома и Ромкиња на високошколске установе.⁴⁴⁵ Према подацима из Националног прегледа о оствареном напретку у спровођењу Пекиншке декларације и платформе за акцију +25⁴⁴⁶ евидентни су резултати у погледу повећања приступа девојчица образовању и њиховог задржавања у систему образовања, чему је допринело додељивање стипендија из буџета за ромске средњошколце/ке, које прима 930 деце, од чега је 65% девојчица. Обезбеђена је менторска подршка средњошколцима који примају стипендије, а ангажовано је и 225 ромских педагошких асистената у предшколским установама и основним школама, а учешће жена износи 53%.⁴⁴⁷

Упркос предузетим мерама, стање и даље није потпуно задовољавајуће. У погледу уписа у предшколске установе и основне школе не постоје разлике у стопи уписа девојчица и дечака, али су разлике евидентне у погледу уписа ромске деце и деце са инвалидитетом, деце из руралних подручја и из материјално депривираних породица. Упркос значајном повећању капацитета предшколских установа и повећаног броја објеката, према подацима РС у 2019/20. години 6.902 деце је остало неуписано у предшколске установе због попуњености капацитета. У контексту праведности и даље су приметне две негативне појаве: разлике између ЈЛС у погледу обухвата деце уопште и обухвата деце из ромских насеља, која су у најмањој мери укључена у предшколско образовање.⁴⁴⁸ У општој популацији 58,3% дечака и 63% девојчица обухваћено је образовањем у раном детињству, док је у ромским заједницама само 6,8% дечака и 8% девојчица обухваћено овим програмима. Скоро сва деца из опште популације похађају припремни предшколски програм, али родне разлике постоје код деце из ромских насеља, међу којима је 78,4% дечака и 70,2% девојчица обухваћено овим програмом. Скоро сва деца из опште популације похађају основно образовање (99,5% дечака и девојчица), али је стопа завршавања првог циклуса основног образовања нижа међу децом која живе у ромским насељима (88,9%), док је стопа завршавања другог циклуса основног образовања ове деце још нижа (63,7%). На нивоу средње школе стопа благо пада у општој популацији у односу на основно образовање (97,7%), као и у популацији деце из ромских насеља (61%), а најнижа је код девојчица из ромских насеља (49,5%).⁴⁴⁹ На то превасходно утичу специфичне препреке у образовању које погађају искључиво ромске девојчице, које су повезане са родном улогом жена и традиционалним родним обрасцима у ромској заједници.⁴⁵⁰ Девојчице су у већини међу младима који завршавају четворогодишње средње стручне школе (53% девојчица и 47% дечака).⁴⁵¹ Трогодишње средње стручне школе завршава скоро три пута више дечака него девојчица.⁴⁵² Неједнакости су евидентне и у погледу образовања деце са сметњама у развоју и инвалидитетом. Од укупног броја особа са инвалидитетом у РС, 12,2% није похађало основно образовање, што чини 41,9% укупног становништва РС које никада није ишло у основну школу. Свака осма особа са инвалидитетом старости 15 и више година никада није ишла у основну школу, док међу општом популацијом

⁴⁴⁵ *Анализа примене афирмативних мера у области образовања Рома и Ромкиња и препоруке за унапређење мера*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, јун 2016.

⁴⁴⁶ Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2020-04/Nacionalni%20pregled%20Pekinska%20deklaracija%20SRB.pdf>, приступ 7.6.2021.

⁴⁴⁷ Исто, стр.42.

⁴⁴⁸ *Стратегија развоја образовања у РС до 2030. године*, стр. 20.

⁴⁴⁹ *Истраживање вишеструких показатеља за 2019. годину (MICS 6)*, Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, 2019, доступно на:

<https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%20C5%BEivanje%20vi%20C5%AEstrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>, приступ 2.6.2021.

⁴⁵⁰ *Ситуациона анализа образовања и социјалне укључености ромских девојчица – резултати истраживања*, CARE, Нови Сад, 2013.

⁴⁵¹ *Жене и мушкарци у Србији*, Републички завод за статистику, 2020.

⁴⁵² *Истраживање вишеструких показатеља (MICS6)*, оп.цит.

овај проценат износи 2,7%.⁴⁵³ Међутим, најмлађој старосној категорији лица која никада нису похађала основну школу (15 - 18 година) припада 1,6% особа са инвалидитетом, 13 - 15% деце из једне генерације не заврши основну школу, а 25,3% младих у узрасту 18 - 24 година нема завршену средњу школу. Постоје значајне родне разлике: међу мушкарцима са инвалидитетом без стручне спреме је 18,6%, док је жена 81,4% од укупног броја особа са инвалидитетом које нису похађале основну школу.⁴⁵⁴ У периоду 2014 - 2019 међу децом која завршавају основну школу за децу са сметњама у развоју бележи се тренд опадања броја девојчица у односу на дечаке.⁴⁵⁵ У инклузивном образовању у основним школама знатно је више дечака него девојчица (према индивидуалном образовном плану наставу похађа трећина девојчица, а скоро две трећине су дечаци).⁴⁵⁶ Према Извештају о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у РС,⁴⁵⁷ у остваривању потциља 4.5. који се односи на елиминисање родне неједнакости у образовању и обезбеђивању једнаког приступа свим нивоима образовања и стручном оспособљавању за рањиве групе, на нивоу основне школе у периоду 2014 -2019. године повећан је диспаритет у корист дечака, док је на нивоу више средње школе диспаритет смањен, а стање је непромењено на нивоу ниже средње школе. Када је у питању диспаритет између деце из најсиромашнијих и најбогатијих домаћинстава, на нивоу основног образовања дошло је до преокрета у корист деце из најсиромашнијих слојева, док се на нивоу ниже средње и више средње школе одржао диспаритет у корист деце из најбогатијих домаћинстава.

Родну сегрегацију у образовању потврђује и чињеница да је међу младима који завршавају средње четворогодишње опште образовање (гимназије) више девојчица (58%) него дечака (42%). Девојчице су у већини и међу младима који завршавају средње стручне четворогодишње школе (53% према 47% дечака). Дечаци су бројнији у подручјима образовања: електротехника, машинство и обрада метала, геодезија и грађевинарство, саобраћај, шумарство и обрада дрвета и геологија и рударство.⁴⁵⁸ Високе школе и факултете више уписују и завршавају жене: међу студентима жена је 57%, међу дипломиранима 59%, као и међу онима који су докторирали (57% жена према 43% мушкараца).⁴⁵⁹ Према Индексу родне равноправности за 2012. годину, у домену знања⁴⁶⁰ разлика између жена и мушкараца у уделу међу дипломцима терцијарног образовања била је само 0,1 %, док је 2014. године порасла на 2,5 %, при чему је разлика између полова била још већа у области друштвених наука и уметности. Учешће мушкараца и жена у доживотном учењу је ниско, а низак је и јаз између полова (0,4% током 2014. године).⁴⁶¹ Индекс родне равноправности за 2016. годину⁴⁶² показује

⁴⁵³ Марковић, М. М, *Особе са инвалидитетом у Србији*, Републички завод за статистику, 2014.

⁴⁵⁴ *Стоп напуштању школе*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, 2016. Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/06/stop_napustanju_skole.pdf, приступ 1.6.2021.

⁴⁵⁵ *Жене и мушкарци у Србији*, оп. цит. стр. 58.

⁴⁵⁶ Исто, стр. 50.

⁴⁵⁷ *Извештај о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у РС*, Републички завод за статистику, Доступно на: http://sdg.indikatori.rs/media/1545/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji_web.pdf, приступ 1.6.2021.

⁴⁵⁸ *Жене и мушкарци у Србији*, оп. цит. стр. 50.

⁴⁵⁹ Исто, стр. 50.

⁴⁶⁰ Према методологији коју је развио Европски институт за родну равноправност, и оквиру домена знања мере се родне неједнакости у образовним достигнућима и партиципацији, као и сегрегација. Поддомен образовних достигнућа и партиципације приказује стање у погледу успеха жена и мушкараца да остваре високо образовање и да се укључе у формалне и неформалне облике образовања. Стање се мери преко два индикатора: процента жена и мушкараца који су стекли универзитетску диплому и учешћа жена и мушкараца у формалном и неформалном образовању и обуци током живота. Други поддомен је усмерен на родну сегрегацију у високом образовању, која се мери преко удела жена и мушкараца међу особама које студирају у областима образовања, здравља, социјалне заштите, хуманистичким наукама и уметности.

⁴⁶¹ *Индекс родне равноправности у РС, Мерење родне равноправности у Србији 2014*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, 2016. стр. 51.

да и даље постоји хоризонтална родна сегрегација у погледу избора будућег занимања, која се темељи на још увек присутној традиционалној подели занимања на мушка и женска. У домену знања забележено је благо повећање вредности индекса, захваљујући повећању резултата у поддомену учешћа и постигнућа, док је дошло до благе негативне промене у поддомену сегрегације. Сегрегација је и даље изражена јер је међу женама које студирају већи удео оних које се образују у областима образовања, здравља, социјалне заштите, хуманистичким наукама и уметности него што је међу мушкарцима који студирају.⁴⁶³ То потврђују и налази РЗС: жене чине већину у многим подручјима образовања, као што су здравство (71%), уметност (68%) и природне науке (66%), а мушкарци су бројнији у инжењерству, производњи и грађевинарству (57%), информационим и комуникационим технологијама (66%) и услугама (56%).⁴⁶⁴

Родна осетљивост основног и средњошколског образовања. У наставним плановима и програмима основног и средњег образовања нису у довољној мери заступљене теме које афирмишу родну равноправност и код ученика и ученица развијају знања и вештине неопходне за живот у демократском друштву заснованом на принципу недискриминације и родне равноправности, у коме се поштује и уважава разноврсност родних и других идентитета. Програмски садржаји који се односе на васпитање за демократију и грађанско друштво део су Плана и програма наставе и учења за основне и средње школе, а остварују се кроз наставни програм предмета Грађанско васпитање, који има статус обавезног изборног предмета који је пандам предмету Верска настава, а бира се за сваку школску годину. У току 2017. године Завод за унапређивање образовања и васпитања припремио је нове планове и програме наставе и учења за основно образовање и васпитање. Програми су исходно оријентисани и обезбеђују развој међупредметних компетенција од којих је једна „Одговорно учешће у демократском друштву“ која се препознаје у исходима који се односе на поштовање људских права и слобода. Циљ наставе и учења нових програма изборног предмета Грађанско васпитање јесте да ученик изучавањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединаца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности. Међутим, родна равноправност се изричито не помиње, сам програм наставе није у довољној мери уродњен, а евидентни су родни стереотипи и предрасуде код самих наставника/ца.⁴⁶⁵ У оквиру других наставних предмета, у мери у којој је то могуће уводе се исходи који се односе на поштовање родне равноправности, различитости и интеркултурални дијалог. Упркос позитивним помацима, стање није задовољавајуће. Зато је у Стратегији развоја образовања у РС до 2030. године, као једна од мера за унапређење наставе и учења, планирана примена приступа који обезбеђује да програми наставе и учења буду осетљиви на родну равноправност и специфичности различитих друштвених група укључујући и осетљиве друштвене групе.

Уџбеници и други наставни материјал још увек обилују родно стереотипним садржајима. Права жена сагледавају се у оквиру борбе за праведнији поредак, али недостају посебне теме које се односе на питања важна за разумевање родне (не)равноправности, присуство мушких и женских ликова је веома неуједначено – и на сликама и у тексту представљено је вишеструко више мушких него женских ликова, а

⁴⁶² Ови подаци ће бити измењени по објављивању Индекса за родну равноправност за 2018.

⁴⁶³ Исто. стр. 53.

⁴⁶⁴ *Жене и мушкарци у Србији*, оп. цит, стр. 50.

⁴⁶⁵ Ђорић, Г., и др. *Образовање за родну равноправност*, Анализа наставног материјала за Грађанско васпитање, УНДП, 2010, стр.119.

посебно је неуједначен број знаменитих личности представљених у уџбеницима, као и цитираних аутора, који су претежно мушкарци. Жене су у односу на мушкарце несразмерно представљене као кључни носиоци послова у домаћинству и као супруге и мајке са стереотипним родним особинама. У већем броју анализираних уџбеника систематски се користи родно стереотипни језик.⁴⁶⁶ Садржаји кроз које се перпетуирају стереотипне улоге полова односе се на представљање професионалних улога. Професије, сфера рада и руководећи положаји су готово ексклузивно представљени кроз мушке ликове.⁴⁶⁷ Родна анализа наставних програма и уџбеника за српски језик од I до IV разреда основне школе⁴⁶⁸ показала је да концепт родне равноправности није укључен у појмовни апарат ни у наставним програмима нити у уџбеницима за прва четири разреда основне школе. Ниједан од понуђених садржаја у свом називу не обухвата тему родне равноправности, нити обрада датих садржаја подразумева објашњење услова за остваривање родне равноправности, као ни изворе родне неравноправности у друштву.

За родну осетљивост образовања од значаја је и „скривени“ курикулум, којим се ученицима и ученицама преносе непрописани и непланирани вредносни ставови и обрасци понашања.⁴⁶⁹ Ови ставови и обрасци, који се преносе путем формалних и неформалних контаката и имплицитне организационе културе, углавном репродукују традиционалне родне матрице. С обзиром да је скривени курикулум предуслов за стварање толерантног и инклузивног образовног окружења, као и за увођење родне перспективе у планове рада са децом и младима, у протеклом периоду спроведен је низ активности на унапређењу компетенција наставног особља за грађанске вредности и родну равноправност.⁴⁷⁰ Поред осталог, реализована је обука „Наставници као носиоци квалитетног образовања за сву децу“, која је део јединствене листе обука од посебног значаја, а коју је похађало 275 просветних саветника/ца и спољних сарадника/ца. Неки од семинара на којима су наставници/це добили потребна знања, вештине и алате за реализацију активности са ученицима/цама основних и средњих школа усмерени су на теме које се тичу родне равноправности,⁴⁷¹ док су неки програми бавили проблемом родно заснованих облика насиља. Овај процес треба наставити јер програмима за развој родних компетенција треба обухватити целокупно наставно особље на свим нивоима образовања.

Родна осетљивост високошколског образовања један је од кључних услова за делотворно спровођење политике родне равноправности и једнаких могућности у свим областима друштвеног живота. Законом о високом образовању прописано је да се високо образовање заснива на принципима уважавања хуманистичких и демократских

⁴⁶⁶ Милинковић, М. *Родне разлике у образовним исходима: студија добијених мера и тренутна ситуација у Европи*, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за психологију; јануар 2014.

⁴⁶⁷ Захаријевић Стјепановић, Д. и др. *Образовање за родну равноправност, Анализа наставног материјала за основну и средњу школу*, 2010, стр. 123.

⁴⁶⁸ *Родна анализа наставних програма и уџбеника за српски језик од првог до четвртог разреда основне школе*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, 2019.

⁴⁶⁹ Јарић, И. *Јавни и скривени курикулуми средњошколске наставе социологије: образовне реформе у Србији (1960–2006)*, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 2012. стр. 16.

⁴⁷⁰ У Каталогу програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2018/2019, 2019/2020. и 2020/2021. годину одобрено је 19 програма из области родне равноправности и заштите од насиља и дискриминације. Усвојен је Каталог програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2018/2019, 2019/2020. и 2020/2021. годину. Укупно је 32 програма који се баве људским правима. У области унапређивања компетенција за грађанске вредности налази се 7 програма, а 24 програма имају за циљ унапређивање капацитета наставника и других стручних сарадника за деловање у области заштите од родно заснованог насиља и дискриминације.

<https://zuov.gov.rs/katalog-programa-strucnog-usavrsavanja-za-skolsku-2018-2019-2019-2020-i-2020-2021-godinu/>

⁴⁷¹ Нпр. Група МОСТ, „Родна равноправност“.

вредности националне и европске традиције и вредности културног наслеђа и поштовање људских права и грађанских слобода, укључујући забрану свих видова дискриминације,⁴⁷² али се родна равноправност експлицитно не помиње. Закон садржи клаузулу о употреби родно осетљивог језика, али је у целини родно наутралан. Правилник о стандардима за акредитацију студијских програма⁴⁷³ не садржи ни један родно осетљив услов у погледу стицања општих компетенција дипломираних студената и студенткиња. Њиме се образовне установе упућују да приликом креирања студијских програма опште квалификације дипломираних студената и студенткиња утврђују у складу са Националним оквиром квалификација,⁴⁷⁴ али овај пропис којим је за сваки ниво образовања утврђен сет општих знања, вештина, способности и ставова, не садржи ни један дескриптор који се односи на људска права и родну равноправност, што се негативно одражава на дефинисање квалификација које студенти и студенткиње стичу на одређеним врстама и нивоима студија. Правилник о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа⁴⁷⁵ не садржи ни један стандард који се тиче остваривања родне равноправности. Једино је у стандардима који се тичу студената прописано да високошколска установа пружа додатну подршку студентима из осетљивих група. Овај стандард није на адекватан начин операционализован.⁴⁷⁶ Ни Правилник о стандардима за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа и студијских програма⁴⁷⁷ не садржи стандарде релеватне за остваривање родне равноправности.

Анализе курикулума појединих студијских програма и силабуса наставних предмета⁴⁷⁸ показале су да родна перспектива није интегрисана у њихове садржаје, да су уџбеници углавном родно наутрални, а у неким су присутни и родно стереотипни приступи у тумачењу друштвених појава. Образовни материјал који се користи у високошколском образовању у највећем броју случајева је родно неосетљив. Нема равномерне заступљености примера мушких и женских родних улога, а постојећи прикази рода и родних улога су стереотипни и ослањају се на традиционалне патријархалне парадигме. Готово нигде није заступљен родно осетљив језик, већ се термини и изрази користе скоро искључиво у мушком роду, нити се користи адекватан термилошки апарат који упућује на друштвену конструкцију рода и родних улога и сл. Уџбеници који имају чак и делимично приступ родне осетљивости и баве се питањима о женама или неким другим друштвено рањивим групама, то чине или недовољно или, што је још чешћа појава, на неодговарајући начин, тако што искључују или омаловажавају друштвено рањиве групе, дискриминишу обичаје, културу и веру мањинских етничких група, нетрадиционалне породице, ЛГБТ популације итд.⁴⁷⁹

⁴⁷² Члан 4. Закона о високом образовању.

⁴⁷³ *Службени гласник РС*, бр. 13/2019.

⁴⁷⁴ Закон о Националном оквиру квалификација РС, *Службени гласник РС*, бр. 27/2020.

⁴⁷⁵ *Службени гласник РС*, бр. 13/2019.

⁴⁷⁶ Повереница за заштиту равноправности иницирала је 2018. године допуну Правилника о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа увођењем стандарда приступачности којима би се осигурало несметано кретање и приступ особа са инвалидитетом, стандарда који се односе на прилагођавање уџбеника, учила и помоћних наставних средстава, односно одговарајућих помагала асистивних технологија, у складу са Правилником о начину прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника и стандарда који се односе на свима доступан начин презентовања информација на сајтовима високошколских установа. Иницијатива за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа, 110-00-10/2018-02 од 1. новембра 2018. године. Доступно на:

<http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativu-za-izmenu-standarda-u-postupku-za-akreditaciju-visokoskolskih-ustanova-dostavljeni-nacionalnom-savetu-za-visoko-obrazovanje-i-nacionalnom-telu-za-akreditaciju-cir/> приступ 8.6.2021.

⁴⁷⁷ *Службени гласник РС*, бр. 13/2019.

⁴⁷⁸ Вујадиновић, Д., Петрушић, Н. *Неопходност уредњавања студијских програма права и правничких предмета*, Зборник Д. Вујадиновић, З. Антонијевић (ур.), *Родна равноправност у високом образовању: концепти, праксе и изазови*, Академска књига, 2019. стр. 303-324.

⁴⁷⁹ Баћевић, Ј. и др. *Анализа родне димензије у високошколском образовном материјалу*, Центар за студије рода и политике Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2010, стр. 18-19.

Област високог образовања у Србији карактеришу родна неравноправност, снажна вертикална сегрегација и недовољна заступљеност жена у доношењу одлука и креирању политика на универзитетима и у научној заједници. Истраживања показују да је положај жена у систему високог образовања неповољнији у односу на положај мушкараца. Постоји висок родни дисбаланс у погледу заступљености жена на руководећим позицијама, у развоју професионалне каријере жене се суочавају са специфичним родно заснованим баријерама, а постоје и знатне разлике у начину на које жене и мушкарци у науци комбинују свој професионални и породични живот, с обиром на то да каријерни успех жена није праћен еманципацијом унутар приватног домена, што жене ставља у позицију двоструке оптерећености.⁴⁸⁰ Анализа нормативног оквира академског рада указује на изостанак поимања значаја родне равноправности и проблема родних неједнакости, родно условљених каријера академских радника и радница и њихових неједнаких услова рада, чиме се отвара додатни простор за креирање родних неједнакости унутар система високог образовања.⁴⁸¹ Посебно забрињава што ни жене, ни мушкарци на руководећим позицијама у високошколским установама не увиђају да је академска заједница обележена родним поделама, сматрајући да је академски сектор меритократски и имун на дискриминацију.⁴⁸² У високом образовању у Србији готово потпуно изостаје и регулатива и пракса уношења родне перспективе у садржаје учења на институционалном универзитетском нивоу, на плану наставних програма и наставних планова као и наставних материјала и уџбеника.⁴⁸³ У литератури је препознато да је за додатну едукацију и родну сензитивизацију знања од посебног значаја увођење и афирмација предмета и студијских програма Студија рода на свим нивоима високог образовања, са циљем да се кроз интердисциплинарни приступ подстакне критичко промишљање знања и његово дограђивање из родне перспективе.⁴⁸⁴ Међутим, у овом домену бележи се назадовање у последњих неколико година. Смањује се број студената и студенткиња који похађају студије рода (2017/18 – 14; 2016/17 – 15 на мастер програму и једна студенткиња докторских студија), а изостаје и адекватна финансијска подршка студентима и студенткињама као и предавачицама и истраживачицама у овој области.⁴⁸⁵

Имајући све ово у виду, јасно је да постоји добар стратешки и законски оквир за остваривање родне равноправности у високом образовању, али је неопходна родно сензитивна реформа високог образовања.⁴⁸⁶ Потребно је да се промене дешавају споља, али и изнутра. То значи да је неопходно да руководства установа високог образовања едукују наставне кадрове у области родне равноправности, унапређују наставне садржаје и материјале и тако унапређују квалитет знања и доприносе промени друштвених односа.⁴⁸⁷ Такође, потребно је установити обавезу преиспитивања

⁴⁸⁰ Делибашић, Б. и др. *Универзитети између меритократије и патријархата: жене и моћ делања*, Институт за филозофију и друштвену теорију, 2018. стр. 118 и 120.

⁴⁸¹ Исто, стр. 118.

⁴⁸² Исто, стр. 119.

⁴⁸³ Варади, Т., Пајванчић, М., (ур), *Родна равноправност – од једнаких права до једнаких могућности*, Зборник радова са научног скупа одржаног 27. септембра 2019, Српска академија наука и уметности, Београд, 2020, стр. 230.

⁴⁸⁴ Петрушић, Н. Константиновић Вилић, С. Интегрисање студија рода у универзитетски систем образовања, Зборник радова *Заштита људских и мањинских права у европском правном простору*, Ниш, Правни акултет, 2012, стр. 17-40. Вујадиновић, Д., Антонијевић З. (ур), *Родна равноправност у високом образовању – концепти, праксе и изазови*, Академска књига Нови Сад, 2019, стр. 15.

⁴⁸⁵ Демократија и људска права. Извештај о напретку II, *Други извештај о напретку по областима за период октобар 2016 – 1. јун 2020, сачињен на основу оквира за мониторинг и евалуацију*, ЖПРС и Фондација Friedrich Ebert – канцеларија у Србији, 2020, стр. 80-81.

⁴⁸⁶ Опширније: Антонијевић, З., *Производња знања и јавне политике у Србији: За и против уродњавања*, Социологија 60(1), 2018, стр. 299-312.

⁴⁸⁷ Варади, Т., Пајванчић, М (ур.), оп. цит, стр. 231.

наставних садржаја и уџбеника из родне перспективе, као и уважавање доприноса жена развоју дисциплине из родне перспективе, уз афирмацију студија рода.⁴⁸⁸ Неопходно је да се уведу мере за унапређење окружења и превазилажење тзв. „скривеног курикулума“ репродуковања стереотипа и предрасуда у понашању и дискурсу међу наставним особљем, током наставе и у односима са студентима, као и да се успостави правни оквир за заштиту од родно засноване дискриминације и насиља.⁴⁸⁹ У вези са родно заснованом дискриминацијом и насиљем, истраживање из 2019. године показало је да сваки четврти студент сматра да добацавање девојкама на улици није ништа страшно, 43% студената сматра да су девојке саме криве када их неко узнемирава због њиховог провокативног облачења, док сваки пети студент сматра да принудни секс у браку није силовање.⁴⁹⁰ Поједини факултети су почели да усвајају општа акта о забрани сексуалног узнемиравања и уцењивања,⁴⁹¹ што је позитиван пример, али је неопходно ова питања институционализовати на нивоу универзитета и не остављати могућност факултетима појединачно да изабере да ли ће усвојити сличне опште акте.

На универзитетима у Србији не постоје акциони планови за увођење родне перспективе. Изузетак је Универзитет у Београду, који је 2019. године усвојио План за постизање родне равноправности.⁴⁹² Њиме је као општи циљ утврђено покретање процеса развоја стратегије родне равноправности, а као приоритетне области деловања идентификоване су: 1) управљање људским ресурсима; 2) доношење одлука и 3) садржај студијских програма и истраживања. У плану је констатовано да још није установљен систем за праћење академске каријере жена и мушкараца, који би узео у обзир различите факторе који могу допринети неједнакости. Утврђена је обавеза Универзитета да: успостави институционалне капацитете за идентификацију релевантних података и њихово стално одржавање, успостављање систематских процедура и информационих система за побољшање прикупљања података о трендовима када је у питању родни састав наставног и истраживачког особља, да јача видљивост родне равноправности и ради на подизању свести о значају и предностима родне равнотеже на свим нивоима, промовише родну разноврсност унутар академских структура, повећа учешће жена у органима одлучивања и процесима доношења одлука, ради на решавању имплицитних предрасуда и стереотипа о женама на утицајним положајима, успостави базу података о свим студијским програмима и појединим предметима који се фокусирају на родну равноправност, и ради на развијању одговарајућих индикатора за праћење стања родне равноправности у истраживачком садржају и наставним плановима и програмима високог образовања. Правни факултет Универзитета у Београду припремио је Нацрт акционог плана за постизање родне равноправности, али он још увек није усвојен.⁴⁹³

⁴⁸⁸ Опширније: Вујадиновић, Д., Петрушић, Н., *Од родно слепог ка родно инклузивном високом образовању у Србији: акциони планови за уродњавање*, Социологија 60 (1), 2018, стр. 313-329 и Вујадиновић, Д., Петрушић, Н., *Увођење родне перспективе у правничко образовање у Србији: пилот анализа студијских програма и уџбеника*, у: *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије*, Књига 7, Правни факултет Универзитета у Београду, 2017, стр. 84-103

⁴⁸⁹ Вујадиновић Д., Антонијевић, З., *Родна равноправност у високом образовању: Феминистички изазов за 21. век*, у: Вујадиновић, Д., Антонијевић, З., оп. цит, стр. XV

⁴⁹⁰ *Представљени резултати истраживања студенткиња и студената Факултета политичких наука*, Факултет политичких наука, 29.5.2019, доступно на: <https://www.fpn.bg.ac.rs/26141>, приступ 13.6.2021.

⁴⁹¹ На пример, Правилник о понашању запослених у вези са превенцијом и заштитом од сексуалног узнемиравања и уцењивања студената и студенткиња Универзитета у Београду-Факултета политичких наука, 2014, доступно на: <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2016/07/pravilnik-o-ponasanju-zaposlenih-u-vezi-sa-prevencijom-i-zastitom-od-seksualnog-uznemiravanja-i-ucenjivanja.pdf> и Правилник о заштити од сексуалног узнемиравања и уцењивања, 6.3.2019, Правни факултет Универзитета УНИОН, доступно на: <http://pravnikafakultet.rs/wp-content/uploads/2019/03/Pravilnik-o-zastiti-od-seksualnog-uznemiravanja-i-ucenjivanja-22.03.2019.pdf> приступ 13.6.2021.

⁴⁹² Доступно на: https://www.bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/ravnopravnost/Plan_UB_za_postizanje_rodne_ravnopravnosti_2019.pdf, приступ 7.6.2021.

⁴⁹³ Доступно на: http://centar.ius.bg.ac.rs/attachment.php?id_attachment=392, приступ 7.6.2021.

Акциони планови за остваривање родне равноправности су од кључне важности за интегрисање родне перспективе јер обезбеђују дугорочни и системски приступ решавању родних неједнакости и трансформацији друштвених пракси и хијерархијских родних односа моћи унутар академских институција.⁴⁹⁴ На потребу њиховог усвајања указала је и Повереница за заштиту равноправности, иницирајући измену стандарда за акредитацију високошколских установа и студијских програма, увођењем обавезе ових установа да усвоје стратегију и пратећи АП за постизање родне равноправности, са мерама за откривање и укидање родне неравноправности и праћење њихове примене, као и обавезе да студентима пруже обуку о значају родне равноправност, кроз постојеће наставне предмете, семинаре, дебате, радионице, курсеве и на други погодан начин.⁴⁹⁵

5.2.2. Наука и истраживања

Европска унија препознала је науку и истраживања као кључне носиоце развојних политика који доприносе економском расту и стварању радних места. Најважнији интелектуални ресурс – знање, све више добија на значају, док се постојање стабилног истраживачког система посматра као покретачка снага која доприноси унапређењу квалитета живота у модерном друштву.⁴⁹⁶ ЕУ улаже све више у развој и имплементацију стратегија и програма који обезбеђују квалитетан оквир за научна истраживања и развој иновација, у циљу подстицања економског раста, односно, плана да ЕУ постане најконкурентнија и најдинамичнија светска економија заснована на паметним, одрживим и инклузивним принципима.⁴⁹⁷ Средства која се улажу у науку и истраживања постепено се повећавају, а планирано је да износе 3% БДП земаља чланица. Стратегија Европа 2020 допринела је креирању нових и побољшању постојећих програма ЕУ за науку и истраживања, као и даљи развој Европског научног простора, кроз успостављање Иновативне уније, иницијативе која омогућава државама чланицама да обједине све научне капацитете и унапреде комуникацију и сарадњу између научника и истраживача. Надаље, финансијски инструмент Хоризонт 2020 је највећи програм ЕУ намењен истраживању и иновацијама (вредност око 80 милијарди евра), чији је циљ уклањање препрека иновацијама и олакшавање сарадње између јавног и приватног сектора у креирању и испоручивању иновација, чиме се успоставља заједнички истраживачки простор и унапређују капацитети за формирање истраживачких мрежа.⁴⁹⁸

Република Србија је 2014. године отворила Поглавље 25 – Наука и истраживање, које је 2016. године привремено затворено, уз констатацију да за ово поглавље није потребно транспоновати правних тековина ЕУ у национално законодавство, с обзиром на уопштено добар ниво припремљености Србије у овим областима, као и на ограничени обим и посебну природу обавеза које проистичу из правних тековина ЕУ у оквиру овог поглавља.⁴⁹⁹ Напоменуто је и да поглавље може бити поново отворено све

⁴⁹⁴ L. Husu, *Gender Equality in Nordic Academia: Advances and Challenges*, у: Вујадиновић, Д., Антонијевић, З. (ур.), оп. цит, стр. 66; Петрушић, Н. Вујадиновић, Д. *Од родно слепог ка родно инклузивном високом образовању у Србији: Акциони планови за уродњавање*, Благојевић, М. (ур) Социологија, 1/2018, 313-329.

⁴⁹⁵ Иницијатива за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа, бр. 6-00-1/2018-02 од 9.1.2019. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/inicijativa-za-izmenu-standarda-u-postupku-za-akreditaciju-visokoskolskih-ustanova/>, приступ 13.6.2021.

⁴⁹⁶ Проговори о преговорима, *Поглавље 25 - Наука и истраживање*, Београдска отворена школа, доступно на: <https://eupregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/poglavlje-25/1563/2016/02/11/poglavlje-25---nauka-i-istravanje.html>

⁴⁹⁷ Исто.

⁴⁹⁸ Исто.

⁴⁹⁹ *Заједничка позиција Европске уније, Поглавље 25: Наука и истраживање*, 2016, доступно на: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/pristupni_pregovori/pregovaracke_pozicije/pg_25_eu_pozicija.pdf

до краја приступних преговора. У овом документу ЕУ је констатовано да су политике истраживања и иновација у Србији развијене, да постоје институционални капацитети, да је Србија у доброј позицији да одговори на приоритете Европског истраживачког простора, те да је Србија у потпуности приступила Оквирном програму Хоризонт 2020 (од 1. јануара 2014. године).⁵⁰⁰ Међутим, указано је да удео инвестиција у истраживање и развој у Србији стагнира између 0,7 и 0,9% БДП, уз посвећеност Србије да инвестира 1,5% БДП у истраживачке активности до 2020. године. Због тога ЕУ унија подстиче Србију да повећа јавно финансирање за истраживање и развој. У контексту Европског истраживачког простора, идентификовано шест приоритета деловања: делотворнији национални истраживачки систем, оптимална транснационална сарадња и конкуренција, отворено тржиште рада за истраживаче, родна равноправност и интеграција начела родне равноправности у истраживању, оптимална циркулација, приступ и пренос научних знања, укључујући преко дигиталног ERA и међународна сарадња.⁵⁰¹ Иако је родна равноправност и интеграција начела родне равноправности један од шест приоритета деловања, у преговарачкој позицији РС за ово поглавље то није експлицитно наведено.⁵⁰² У документу се упућује на Стратегију научног и технолошког развоја РС (2016 – 2020) „Истраживање за иновације”,⁵⁰³ у којој је један од посебних циљева: осигурање изврности и доступности људских ресурса за науку, привреду и друштвене делатности. Међу мерама које се користе за постизање овог циља наведено је и унапређење родне и мањинске равноправности у науци и иновацијама, али нису одређене активности којима ће се ова мера спроводити, осим што је наведено да ће се унапредити родна и мањинска равноправност на свим нивоима одлучивања. У Србији је почетком 2021. године усвојена нова Стратегија научног и технолошког развоја РС – Моћ знања (2021 – 2025) са АП (2021 - 2023).⁵⁰⁴ У делу који се односи на остваривање циљева из претходне стратегије, наведено је да су постигнута четири кључна успеха: успостављање институционалног финансирања; успостављање Фонда за науку РС; значајно повећање буџета за науку и унапређена иновациона инфраструктура. Као слабости наводе се неадекватно идентификовање приоритета, амбициозност и недовољна фокусираност стратегије.⁵⁰⁵ За меру која се односи на унапређење родне и мањинске равноправности наведено је да је делимично остварена, без икаквих даљих детаља. Родна равноправност је скоро потпуно изостављена из нове Стратегије научног и технолошког развоја РС. Као општи циљ ове стратегије наведено је следеће: научно-технолошки и иновациони систем доприноси убрзаном развоју РС кроз унапређење квалитета и ефикасности науке, технолошког развоја и иновација и даље интеграције у Европски истраживачки простор, као и да стратегија представља и националну Мапу пута РС за интеграцију у Европски истраживачки простор, због чега је реферисано на приоритете, који укључују родну равноправност и на руководећим позицијама и развој политике за родну равноправност у истраживачким организацијама. Међутим, принцип родне равноправности није разрађен ни у оквиру посебних циљева, ни у оквиру мера и активности. Као позитиван пример наводимо усвајање Акционог плана за унапређење родне равноправности, који је 27. 5. 2021. године усвојио Математичка институт Српске академије наука и уметности.

⁵⁰⁰ Исто.

⁵⁰¹ Исто.

⁵⁰² Влада РС, *Преговарачка позиције РС за Међувладину конференцију о приступању РС Европској унији за Поглавље 25 „Наука и истраживање”*, октобар 2016. године, доступно на: https://eupregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/uploaded/pg_poglavlje_pg_25.pdf, приступ 12.6.2021.

⁵⁰³ *Службени гласник РС*, број 25/16

⁵⁰⁴ *Службени гласник РС*, бр. 10/2021.

⁵⁰⁵ Стратегија научног и технолошког развоја РС – моћ знања (2021 – 2025), *Службени гласник РС*, бр. 10/2021.

Закон о науци и истраживањима,⁵⁰⁶ поред одредбе која регулише коришћење родно осетљиве терминологије за све положаје, професије, занимања и звања,⁵⁰⁷ као једно од начела на којима се заснивају наука и истраживања, наведено је и начело родне равноправности у науци и истраживањима и органима одлучивања⁵⁰⁸ које није ближе разрађено. Поред тога, прописано је да се евиденција о истраживачима води, између осталог и по полу,⁵⁰⁹ као и једна посебна мера којом се истраживачицама омогућава да поднесу захтев да им мирују рокови за избор у звање док су на породилском одсуству, те да се тај период не урачунава у рок за избор или реизбор.⁵¹⁰

Имајући у виду стратешки и законски оквир који се односи на родну равноправност у науци и истраживањима, може се закључити да успркос постојању солидног правног оквира, има места за побољшања. Политика једнаких могућности није доследно операционализована у прописима који се односе на науку и истраживања, јер недостаје сет посебних мера усмерених на превазилажење родних неравноправности у науци, посебно у вези са каријером и напредовањем научница, успостављањем родног баланса у истраживачким тимовима, управљачким и надзорним телима, као и у вези са интегрисањем родне димензије у садржаје истраживања.⁵¹¹ Стратегије и закони нису међусобно усклађени, што је нарочито видљиво у вези са посебним мерама планираним у стратегијама, које се не налазе у законима,⁵¹² што додатно отежава постизање родне равноправности. Стратегије и прописи о науци и истраживањима нису у довољној мери усаглашени са међународним документима о родној равноправности у науци, који могу и треба да представљају упориште за креирање и увођење посебних мера које доприносе остваривању родне равноправности у науци и истраживањима.⁵¹³

У периоду од 2014. до 2019. године, повећан је укупан број студената уписаних на високошколске установе и факултете у Србији, при чему је број студенткиња у константном порасту, док се број студената смањује.

Табела 1: Уписани студенти на високим школама и факултетима, према полу, 2014-2019⁵¹⁴

Година	Број		%	
	Жене	Мушкарци	Жене	Мушкарци
2014	134460	106594	55,8	44,2
2015	138971	112191	55,3	44,7
2016	146899	115190	56,0	44,0
2017	144871	111301	56,6	43,4
2018	141679	108092	56,7	43,3
2019	137910	104058	57,0	43,0

У школској 2019/20. години, на свим високошколским установама и на свим нивоима студија у РС уписано је 241.968 студената. Од укупног броја уписаних, 104.058 су студенти (43%), а 137.910 су студенткиње (57%).⁵¹⁵ На државним и приватним универзитетима укупно је уписано 204.627 студената, (86% на државним, а 14% на приватним факултетима). Посматрано према начину финансирања студија,

⁵⁰⁶ Службени гласник РС, број 49/2019.

⁵⁰⁷ Чл. 1. ст. 2. Закона о науци и истраживањима.

⁵⁰⁸ Чл. 4. ст. 1. т. 8. Закона о науци и истраживањима.

⁵⁰⁹ Чл. 68. ст. 10. Закона о науци и истраживањима.

⁵¹⁰ Чл. 101. Закона о науци и истраживањима.

⁵¹¹ Пајванчић, М., *Родна равноправност у науци – једнаке могућности и посебне мере*, у: Стефановић, Л. и др (ур), *Научнице у друштву – Радови са конференције одржане од 11. до 13. фебруара 2020. године и САНУ*, Етнографски институт САНУ, 2020, стр. 29-40.

⁵¹² Исто.

⁵¹³ Исто.

⁵¹⁴ *Жене и мушкарци у Републици Србији*, оп. цит. стр. 61.

⁵¹⁵ Републички завод за статистику, 2020, доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20201165.pdf>, приступ 10.6.2021.

41,4% студената уписало се на буџет, а 58,6% студената се самофинансира.⁵¹⁶ У школској 2020/21. години укупан број студената који су први пут уписали прву годину студија на државним и приватним факултетима, академијама струковних студија и високим школама је 47.823, од тога је мушкараца 20.856 (43,6%) а жена 26.967 (56,4%).⁵¹⁷

И даље постоји родна сегрегација у високом образовању. Међу дипломираним студентима у 2019. години, жене су заступљене са скоро 60%, али мушкарци и даље доминирају у областима: ИКТ (66%), инжењерству, производњи и грађевинарству (61%).⁵¹⁸ У 2019. години докторирало је више жена (57%) него мушкараца (43%). Жене чине већину у областима здравства (71%), уметности (68%) и природним наукама (66%), а мушкарци у инжењерству, производњи и грађевинарству (57%), ИКТ (66%) и услугама (56%).⁵¹⁹

Међу запосленима у области истраживања и развоја, у 2018. години има више жена (51%), као и међу научним истраживачима (51,4%). Жене су већински заступљене у свим категоријама, осим међу стручним сарадницима (48%). Иако чине већину, оне су на руководећим позицијама знатно ређе у поређењу са мушкарцима (38,1%). Чак и када јесу на руководећим позицијама, жене су много чешће од мушкараца задужене да се баве администрацијом, организацијом посла и бригом о запосленима.⁵²⁰ Треба имати у виду да су од оснивања Универзитета у Београду до данас, само две жене биле на позицији ректорке. Међу члановима Српске академије наука и уметности доминирају мушкарци. У 2020. години 90% свих чланова су мушкарци. Највеће учешће жена је у Одељењу језика и књижевности и Одељењу историјских наука, док је само по једна чланица у одељењима друштвених наука, техничких наука и математике, физике и гео-науке.⁵²¹

Табела 2: Запослени на пословима истраживања и развоја, према звању и полу, 2014, 2016. и 2018.⁵²²

	2014				2016				2018			
	Ж	М	Ж%	М%	Ж	М	Ж%	М%	Ж	М	Ж%	М%
Укупно	10863	11017	49,6	50,4	11533	12009	49,0	51,0	11645	11326	50,7	49,3
Истраживачи	7452	7711	49,1	50,9	8032	8560	48,4	51,6	8329	7884	51,4	48,6
Стручни сарадници	715	1001	41,7	58,3	876	943	48,2	51,8	733	794	48,0	52,0
Техничко особље	1454	1175	55,3	44,7	1632	1521	51,8	48,2	1542	1489	50,9	49,1
Руководеће особље	198	260	43,2	56,8	203	364	35,8	64,2	253	411	38,1	61,9
Остало особље	1044	870	54,5	45,5	790	621	56,0	44,0	788	748	51,3	48,7

Приметан је пораст броја истраживачица у претходних неколико година, у свим научним областима. Подаци из 2018. године показују да је највеће учешће истраживачица у медицинским наукама и наукама о здрављу (58,6%), а најмање учешће у инжењерингу и технологији (40%), што је уједно и једина научна област у којој су жене заступљене мање у поређењу са мушкарцима.⁵²³ Анализа која је обухватила период од октобра 2016. до јуна 2020. године показала је да се положај академских и

⁵¹⁶ Исто.

⁵¹⁷ Новоуписани студенти на академске/струковне студије у 2020/21. години, Републички завод за статистику, Београд, 2020, доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20201349.pdf>, приступ 11.6.2021.

⁵¹⁸ *Жене и мушкарци у Републици Србији*, оп. цит, стр. 40.

⁵¹⁹ Исто.

⁵²⁰ Делибашић, Б., Пудар, Г., Фикет, И. (ур), оп. цит, стр. 119.

⁵²¹ Исто, стр. 61. и 65.

⁵²² *Жене и мушкарци у РС*, оп. цит, стр. 64.

⁵²³ Исто.

научних радница није значајно побољшао у том периоду.⁵²⁴ Осим благог пораста жена које су запослене на пословима истраживања и развоја, као и благог пораста броја истраживачица, нису уочљиви други индикатори напретка.

Табела 3: Истраживачи према научним областима и полу, 2014, 2016. и 2018.⁵²⁵

	2014				2016				2018			
	Ж	М	Ж%	М%	Ж	М	Ж%	М%	Ж	М	Ж%	М%
Укупно	7452	7711	49,1	50,9	8032	8560	48,4	51,6	8329	7884	51,4	48,6
Природне науке	1763	1516	53,8	46,2	2016	2094	49,1	50,9	2135	1541	58,1	41,9
Инжењеринг и технологија	1555	2705	36,5	63,5	1809	3051	37,2	62,8	1839	2714	40,4	59,6
Медицинске науке и науке о здрављу	1216	825	59,6	40,4	1406	944	59,8	40,2	1454	1029	58,6	41,4
Пољопривредне науке	560	556	50,2	49,8	594	581	50,6	49,4	588	554	51,5	48,5
Друштвене науке	1551	1526	50,4	49,6	1400	1266	52,5	47,5	1470	1397	51,3	48,7
Хуманистичке науке	807	583	58,1	41,9	807	624	56,4	43,6	843	649	56,5	43,5

Ови подаци евидентно показују да се обрасци сегрегације који се успостављају у току средњошколског образовања, настављају и на нивоу високог образовања, што за последицу има сегрегацију на тржишту рада. Мушкарци се и даље више усмеравају на инжењерство, информатику, природне и техничке науке, док се жене више усмеравају на друштвене и хуманистичке науке, као и на области које су повезане са бригом о другима.⁵²⁶ Међутим, иако је вертикална сегрегација веома присутна, овај проблем није предмет институционалне пажње.⁵²⁷

Да би процес уродњавања високог образовања, науке и истраживања био ефикасан и да би допринео пуном остваривању принципа родне равноправности, важно је успоставити добар стратешки оквир који ће бити институционализован кроз законе, у коме ће постојати јасна подела одговорности и задужења, уз развијање свести о неопходности заједничког деловања. Неопходно је обезбедити адекватна финансијска средства како би стратешке мере и активности, укључујући и оне које подразумевају истраживања, прикупљање података, подршку пројектима, промоцији и видљивости студија рода и слично, могле да се реализују.⁵²⁸ Поред тога, важно је промовисати и користити акумулирано знање из области студија рода за креирање и спровођење јавних политика, интензивније радити на јачању међусобне подршке жена у науци и академији, повезивању експерткиња, активисткиња и научница из различитих области, како би заједнички дале допринос препознавању и реаговању на родне неравноправности у науци и Академији.⁵²⁹ Заједничким мултисекторским деловањем доприноси се стварању услова за једнак приступ жена и мушкараца високом образовању, једнак приступ раду, позицијама одлучивања и управљања, као и повећавању родне осетљивости студијских програма, уџбеника и наставних материјала, што уз осигуравање родно осетљиве статистике, родно одговорног буџетирања и континуиране борбе против родно засноване дискриминације и насиља у академском

⁵²⁴ Демократија и људска права. Извештај о напретку II, Други извештај о напретку по областима за период октобар 2016 – 1. јун 2020, сачињен на основу оквира за мониторинг и евалуацију, ЖПРС, ФЕС, 2020, стр. 81.

⁵²⁵ Жене и мушкарци у РС, оп. цит, стр. 65.

⁵²⁶ Варади Т., Пајванчић, М. (ур), оп. цит, стр. 208.

⁵²⁷ Демократија и људска права. Извештај о напретку II, оп. цит, стр. 81.

⁵²⁸ Демократија и људска права. Извештај о напретку II, оп. цит, стр. 83.

⁵²⁹ Исто.

простору,⁵³⁰ представља добру основу за доследно остваривање принципа родне равноправности.

5.1 Родни аспекти људских права, безбедности и насиља према женама

Ова област укључује родне аспекте људских права, владавину права, једнаке могућности за остваривање људских права и њихову ефикасну заштиту, људску безбедност посебно у кризним и ванредним ситуацијама, родно засновано насиље према женама и насиље у породици као најдрастичнији вид кршења људских права као и учешће жена у политичком животу и одлучивању о јавним пословима.

5.2.1 Владавина права, приступ правди и заштита права

Владавина права, приступ правди, делотворни инструменти и ефикасна заштита права који обликују конзистентан и стабилан правни поредак, кључне су претпоставке за развој друштва у целини па и за остваривање родне равноправности као чиниоца друштвеног развоја. Оцена стања у области владавине права и приступа правди полази од налаза евалуације Националне стратегије за родну равноправност 2016 - 2020⁵³¹, Агенде 2030 за Србију – мапирање националног стратешког оквира у односу на циљеве одрживог развоја⁵³², (циљ 5 и циљ 16, потциљ 16.3 и препорука 9), Закључних запажања CEDAW комитета у вези са четвртим периодичним извештајем РС⁵³³ и Стратегије развоја правосуђа (2020 – 2025)⁵³⁴ и ревидираног Акционог плана за поглавље 23⁵³⁵, а ослања се на изворе јавно доступних података које поседују органи јавне власти и података из истраживања академске заједнице и НВО. Владавина права и приступ правди зависи од нормативног оквира али и од предузимања практичних мера које доприносе ефективном приступу правди. Оба ова аспекта укључена су у оцену стања.

Владавина права која претпоставља независност суда и судија и самосталност тужилаштва је услов да грађани/ке у пуном капацитету и ефикасно остваре сва права везана за правично суђење (доношење одлуке у правичном поступку, искључиво на законским основама и без непримереног утицаја⁵³⁶). Устав РС акт гарантује једнакост пред законом⁵³⁷, право на једнаку законску заштиту⁵³⁸, право на судску заштиту⁵³⁹, право на уставносудску заштиту права⁵⁴⁰, право на обраћање међународним

⁵³⁰ Периман, Ј., и др. *Разумевање концепта родне равноправности у нормативном оквиру високог образовања у Србији*, у: Вујадиновић, Д., Антонијевић, З. (ур), оп. цит, стр. 117.

⁵³¹ Доступно на : <https://www.secons.net/files/publications/99-publication.pdf> приступ 31. 5. 2021.

⁵³² Доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Agenda-UN-2030.pdf> приступ 31. 5. 2021.

⁵³³ CEDAW/C/SRB/CO/4 од 8.3.2019. доступно на: <https://undocs.org/en/CEDAW/C/SRB/CO/4> приступ 31. 5.2121.

⁵³⁴ *Службени гласник РС*, бр. 101/2020.

⁵³⁵ Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/30402/revidirani-akcioni-plan-za-poglavlje-23-> приступ 6. 6 2021.

⁵³⁶ Први став тачке 1 – 3 Основних начела УН о независности судства – Резолуција Генерална скупштина УН 40/32 (1985) и 40/146 (1985), члан 6 Европске конвенције за заштиту људских права и слобода, Препорука Комитета министара СЕ (2010)12 о независности, ефикасности и одговорности судија Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies) доступно на: <https://rm.coe.int/cmrec-2010-12-on-independence-efficiency-responsibilites-of-judges/16809f007d> приступ 2. 6. 2021.

⁵³⁷ Члан 21 став 1 Устава РС.

⁵³⁸ Члан 21 став 2 Устава РС.

⁵³⁹ Члан 22 став 1 Устава РС.

⁵⁴⁰ Члан 170 Устава РС.

институцијама ради заштите слобода и права⁵⁴¹ и гаранције које обезбеђују поштовање ових права. Систем и заштите права употпуњује и заштита коју пружају независне институције, Повереник за равноправност и Заштитник грађана. У више наврата Венецијанска комисија је износила критичке примедбе на уставна решења о правосуђу.⁵⁴² У процесу придруживања Србије ЕУ (поглавље 23) промене уставних решења о правосуђу препознате су као битан услов успостављања нормативних претпоставки за владавину права. Рад на изменама Устава започео је 2017. године. Министарство правде припремило је радни текст нацрта Амандмана на Устав РС⁵⁴³ о коме је вођена јавна расправа током 2018. године. Критичке замерке на предложена решења упутили су: Високи савет судства⁵⁴⁴, струковна удружења организације судија⁵⁴⁵ и тужилаца⁵⁴⁶, више НВО⁵⁴⁷, академска заједница.⁵⁴⁸ Након примедба изнетих у јавној расправи сачињено је више (4) верзија Нацрта Амандмана на Устав РС.⁵⁴⁹ Предлог за промену Устава РС, Влада је упутила Народној скупштини новембра 2018. године. Током 2019. и 2020.⁵⁵⁰ године активности на промени Устава се нису одвијале, а интензивирани су 2021. године. Одбор за уставна питања и законодавство организовао је јавна слушања⁵⁵¹ и дебату о томе шта је потребно мењати у Уставу РС⁵⁵² у области правосуђа,⁵⁵³ а 21. 6. 2021. године формирао је Радну групу која ће припремити нацрт Амандмана на Устав РС у чији састав су укључени представници/це струковних удружења судија и тужилаца. Променама Устава потребно је поставити темељне нормативне претпоставке за владавину права у складу са европским и међународним

⁵⁴¹ Члан 22 став 2 Устава РС.

⁵⁴² Најпре 2005. године када је разматрала неколико нацрта устава РС (Мишљење бр. 349/2005 документ CDL-AD(2005)023), потом шест месеци (март 2007.) након што је Устав РС 2006 уставојен и тако одступила од праксе да се мишљење доставља пре усвајања устава. Доступно на: www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=pristup.11.11.2018.kao.i.toком.рада.на.припреми.амандмана.на.Устав.РС.

⁵⁴³ Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/files/amandmani%20za%20objavljivanje1.pdf> приступ 3.6. 2021.

⁵⁴⁴ Доступно на: <https://vss.sud.rs/sr-lat/saop%C5%A1tenja/saop%C5%A1tenje-visokog-saveta-sudstva-u-vezi-promena-ustava> приступ 3. 6. 2021.

⁵⁴⁵ Сведочанство припреме за промену Устава Србије из 2006. и струка. Друштво судија Србије, 2018. Доступно на https://www.sudije.rs/images/Dru%C5%A1tvo_sudija_Srbije_-_Svedo%C4%8Danstvo.pdf и Консултативно веће европских судија, доступно на: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2198457&Site=COE&direct=true> приступ 3. 6. 2021.

⁵⁴⁶ Доступно на: <https://uts.org.rs/images/2018/280218.dvt.misljenje.ustav.pdf> и Консултативно веће Европских тужилаца доступно на: https://www.uts.org.rs/images/2019/misljenje_CCPE.pdf приступљено 3. 6. 2021.

⁵⁴⁷ ЖПРС формулисала је своје предлоге за промену Устава РС, што је био услов за учешће у јавној расправи и учествовала је у јавној расправи о променама Устава. Доступно на: <https://media.genderhub.org.rs/2021/04/Ustavne-promene-iz-ugla-Zenske-platforme.pdf> приступ 6. 6. 2021.

⁵⁴⁸ Друштво судија Србије Оп. цит. 2018 доступно на https://www.sudije.rs/images/Dru%C5%A1tvo_sudija_Srbije_-_Svedo%C4%8Danstvo.pdf приступ 3. 6. 2021.

⁵⁴⁹ Нацрт Амандмани I до ХХИХ (18. 4. 2018) доступно на: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/160418/160418-vest15.html>, Нацрт амандмана на Устав Србије I до ХХХИИ. Доступно на: <http://www.emins.org/wp-content/uploads/2018/11/Ustavni-amandmani-IV-verzija-srp.pdf> приступ 3. 6. 2021.

⁵⁵⁰ Пандемија КОВИД 19, парламентарни избори одржани су јуна 2020 године.

⁵⁵¹ До сада одржана су јавна слушања 19, 24, 26, 27, 31 маја и 2. јуна. Доступно на: <http://www.parlament.gov.rs/aktivnosti/narodna-skupstina/radna-tela/javna-slusanja.3012.html> приступљено 3. 6. 2021.

⁵⁵² О отвореним питањима везаним за поступак промене Устава РС видети: Зборник *Ревизиона власт у Србији* (ур. Шарчевић, и др. Сарајево 2017.; Зборник, *Сведочанство припреме за промену Устава од 2006. године и струка*, прилози: Вучић, О, стр. 250 – 252, Стојановић, Д, стр. 259 – 263, Пејић, И, стр. Симовић, Д, стр. 243 – 244, Ненадић, Б, стр 292 – 293, Ракић, Водинелић В. стр.322 – 323; Пајванчић М.: *Поступак одлучивања о променама Устава РС*, Зборник (ур. Дајовић, Г.) „Српско правосуђе на уставној раскрсници – сведочанство о „дебати“ поводом иницијативе за промену Устава РС у области правосуђа“, ЦЕПРИС, 2019, стр. 166 – 176. Доступно на <https://www.cepris.org/wp-content/uploads/2019/06/Zbornik-CEPRIS.pdf> приступ 3. 6. 2021.

⁵⁵³ У више наврата на јавним слушањима наглашена је потреба да РС „анализира постојеће одредбе Устава са становишта општеприхваћених европских и међународних стандарда изражених кроз документа ЕУ, УН, СЕ, посебно Венецијанске комисије, али и групе држава против корупције ГРЕКО, Европске комисије за ефикасност правосуђа СЕПЕШ, Консултативног већа европских судија, Консултативног већа европских тужилаца и Европске мреже савета правосуђа.“ Доступно на: http://www.parlament.gov.rs/Odr%C5%BEano_Sedmo_javno_slu%C5%A1anje_na_temu_promene_Ustava.41696.941.html приступ 3. 6. 2021.

стандардима у документима ЕУ, УН, СЕ, посебно Венецијанске комисије, групе држава против корупције ГРЕКО, Европске комисије за ефикасност правосуђа СЕПЕЖ, Консултативног већа европских судија, Консултативног већа европских тужилаца и Европске мреже савета правосуђа.

Усвојено је неколико закона, значајних за родну равноправност, владавину права и приступ правди на чије се усвајање чекало готово деценију. Поред измена и допуна Закона о забрани дискриминације⁵⁵⁴ и усвајања новог Закона о родној равноправности⁵⁵⁵ којима је целовито регулисана заштита од родно засноване дискриминације у складу са међународним стандардима, прописане су посебне мере чији циљ је стварање једнаких могућности за остваривање свих људских права за жене и мушкарце, регулисане обавезе јавних власти, послодаваца и свих других субјеката, инструменти и одговорност јавних власти за имплементацију закона, показатељи релевантни за родну статистику, прописане санкције за кршење закона и др. Тиме су на нормативном плану, отклоњени недостаци (непотпуна и међусобно неусклађена законска решења, вишегодишње кашњење рада на променама ових закона) који су отежавали примену антидискриминационих закона и унапређивање родне равноправности. Ефекти примене ових недавно донетих закона се још не могу пратити.

Бесплатна правна помоћ је значајан предуслов за једнаке могућности за приступ правди. После дугог времена усвојен је Закон о бесплатној правној помоћи⁵⁵⁶, који гарантује право на бесплатну правну помоћ жртвама насиља у породици, лицу које остварује правну заштиту од тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања или трговине људима.⁵⁵⁷ Законом је уведен Регистар пружалаца бесплатне правне помоћи и бесплатне правне подршке⁵⁵⁸ а која се пружа по претходном одобрењу. У првих шест месеци примене Закона, примљено је 2079 захтева, 1902 особа је добило помоћ у парничним и управним поступцима. Велики број захтева поднеле су и жртве насиља у породици.⁵⁵⁹ Бесплатну правну подршку, пружају медијатори, односно посредници у решавању спорова, јавни бележници и удружења грађана, а број корисника којима је пружен правни савет је 7.460.⁵⁶⁰ Круг корисника бесплатне правне помоћи не обухвата жртве свих облика родно заснованог насиља, па би изменама Закона то требало регулисати (чл. 4). Услови за коришћење бесплатне правне помоћи су рестриктивно јер је право на бесплатну правну помоћ признато лицима која испуњавају услове за новчану социјалну помоћ или дечији додатак Стога критеријуме за стицање права на бесплатну правну помоћ (чл. 4) треба преиспитати и укључити и друге критеријуме када се ради о жртвама родно заснованог насиља, посебно жртвама из рањивих група и вишеструко дискриминисаних група. Круг пружалаца бесплатне правне помоћи сужен је само на службе бесплатне правне помоћи у ЈЛС и адвокате.⁵⁶¹ Удружењима грађана која се дуго времена и систематски баве пружањем бесплатне правне помоћи, посебно жртвама родно заснованог насиља, закон допушта само пружање бесплатне правне подршке (давање општих правних информација и

⁵⁵⁴ Службени гласник РС, бр. 52/2021.

⁵⁵⁵ Службени гласник РС, бр. 52/2021.

⁵⁵⁶ Службени гласник РС, бр. 87/2018.

⁵⁵⁷ Члан 4 став 3 Закона о пружању бесплатне правне помоћи.

⁵⁵⁸ Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/vest/26213/poziv-za-upis-u-registar-pruzalaca-besplatne-pravne-pomoci-i-besplatne-pravne-podrske.php>, приступ 20.05.2021.

⁵⁵⁹ Доступно на: https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/za-6-meseci-1.902-gradjana-dobilo-besplatnu-pravnu-pomoc_1117081.html, приступ 1.6.2021.

⁵⁶⁰ Ибид.

⁵⁶¹ Члан 9 став 1 Закона о пружању бесплатне правне помоћи. Регистар пружалаца правне помоћи и бесплатне правне подршке доступан на: <https://www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/26350/registar-pruzalaca-besplatne-pravne-pomoci-i-besplatne-pravne-podrske.php> приступ 1. 6. 2021.

попуњавање формулара)⁵⁶², изричито забрањује пружање бесплатне правне помоћи а кршење ове забране санкционише високом прекршајном казном (од 50 000 до 500 000).⁵⁶³ Право пружања бесплатне правне подршке имају и јавни бележници, посредници и правни факултети којима закон такође забрањује пружање бесплатне правне помоћи.⁵⁶⁴ Како у свим ЈЛС нису образоване службе правне помоћи, а адвокати немају обавезу пружања бесплатне правне помоћи већ се за то сами опредељују, број могућих пружалаца бесплатне правне помоћи је додатно сужен и територијално неравномерно распоређен.⁵⁶⁵ Круг пружалаца бесплатне правне помоћи (чл. 9 и 12 Закона) требало би проширити и на правне факултете, НВО уз постављање критеријума који морају бити испуњени од стране ових пружалаца правне помоћи (нпр. правничко образовање, лиценцирање). Поступак одлучивања о стицању права на бесплатну правну помоћ је сложен, а службеницима ЈЛС у служби бесплатне правне помоћи остављено је дискреционо право одлучивања и широко постављене могућности одбијања захтева за пружање правне помоћи. Није прописана обавеза вођења евиденције о корисницима бесплатне правне помоћи разврстана по полу корисника и разлозима због којих се захтева ова помоћ. То је сада регулисано Законом о родној равноправности⁵⁶⁶. Службе бесплатне правне помоћи су тешко доступне и у ЈЛС у којима постоје, јер често не постоји јавни међумесни саобраћај нарочито између сеоских средина и општинских центара, а коришћење друге врсте превоза захтева знатне трошкове.⁵⁶⁷ У свим ЈЛС неопходно је успоставити службу пружања бесплатне правне помоћи и обезбедити људске, финансијске и техничке ресурсе за њихов рад и тако створити услове за остваривање права на приступ правди. Законом је неопходно регулисати и посебне мере (обезбеђивање приступачности објеката, тумачи за знаковни језик, приступачни формати за слепе и слабовиде особе и др.) за отклањање препрека са којима се сусрећу особе са инвалидитетом у приступу правди и установиле једнаке могућности за приступ правди и за особе са инвалидитетом. Није успостављен транспарентан маханизам за праћење квалитета пружених услуга правне помоћи. Недостаје и стратешки документ у овој области. Стратегија развоја система бесплатне правне помоћи и АП за њену примену (2011 – 2013) је истекла, а нова није усвојена, па је неопходно припремити и усвојити овај документ.

Приступ правди је отежан. На то утичу неравномеран територијални распоред судова и међусобно неусклађена мрежа судова и јавних тужилаштва⁵⁶⁸, као и високи трошкови судског поступка.⁵⁶⁹ Судови или тужилаштва не постоје у бројним општинама па је приступ судској заштити права отежан не само за становнике/це руралних подручја, већ и за становнике/це у мањим општинама.⁵⁷⁰ Не постоје или се гасе линије међумесног јавног саобраћаја па је приступ суду отежан јер изискује

⁵⁶² Члан 9 став 5 Закона о пружању бесплатне правне помоћи.

⁵⁶³ Члан 58 став 1 тачка 2 Закона о пружању бесплатне правне помоћи.

⁵⁶⁴ Члан 12 Закона о бесплатној правној помоћи.

⁵⁶⁵ Видети Извештај Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи. Доступно на: <https://mpravde.gov.rs/files/Izvestaj%20o%20sprowodjenju%20ZBPP%201.okt%20do%2031.%20marta.pdf>, приступ 1.6.2021.

⁵⁶⁶ Члан 65. Закона о родној равноправности

⁵⁶⁷ Више: Бекер, К. и др. *Извештај о правима жена и родној равноправности у Србији за 2019.* стр. 65 – 67 FemPlatz, 2020. стр. 65—67 доступно на: <https://www.femplatz.org> приступ 31. 5. 2021.

⁵⁶⁸ Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва „*службени гласник РС*“, бр. 101/2013.

⁵⁶⁹ Закон о судским таксама *Службени гласник РС*, бр. 28/94, 53/95, 16/97, 34/2001 – др. закон, 9/2002, 29/2004, 61/2005, 116/2008 – др. закон, 31/2009, 101/2011, 93/2012, 93/2014, 106/2015 и 95/2018.

⁵⁷⁰ На пример, житељи Крајишника удаљени су од Основног суда и Основног јавног тужилаштва у Зрењанину 57 км. У општинама Сечањ и Житиште које су им ближе не постоји основни суд нити основно јавно тужилаштво. (члан 3 став 1 тачка 21 и члан 9 став 1 тачка 20 Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва, „*Службени гласник РС*“ бр. 101/2013)

додатне трошкове за превоз који је потребно ангажовати или сопствени превоз, а знатно мање жена су власнице аутомобила. Потребно је преиспитати законска решења у Закону о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава и обезбедити бољу приступачност судова и тужилаштава и ускладити мрежу судова са мрежом тужилаштава како би се омогућио приступ правди. Препрека за приступ правди су и високи трошкови судског поступка који су често разлог да многе жене, али и мушкарци не траже судску заштиту. На пример, таксе на тужбу за развод брака крећу се од 1900 до 19000 динара, таксе у извршном поступку од 1900 до 97000 динара, трошкови адвоката - састављање поднеска или присуство рочишту је најмање 1/3, а састављање жалбе више од 2/3 просечне плате у РС, накнаде вештака крећу се од 50% просечне плате за вештаке без средњег образовања до 300% за докторе наука⁵⁷¹, различите таксе, трошкови и награде извршитеља (само награде за рад извршитеља крећу се од 3000 до 47000 динара).⁵⁷² Право на ослобађање од претходног плаћања трошкова примењује се ретко и неконзистентно. Трошкови се битно увећавају уколико се потражи заштита и пред Европским судом за људска права (веће таксе, превођење, трошкови превоза и др.).⁵⁷³ Тренутно стање у погледу ослобођења од претходног плаћања трошкова поступка није задовољавајуће. Информисаност јавности о условима за ослобођење од претходног плаћања судских такси и других трошкова поступка веома је ниска. Прописи о ослобођењу од претходног плаћања трошкова поступка примењују се неуједначено, што доводи до недоследног приступа правди за сиромашни део популације⁵⁷⁴, јер не постоје смернице, нити стандардизоване форме које би судије користиле приликом одлучивања о захтевима за ослобођења од претходног плаћања трошкова поступка.

Заштита права није ефикасна и делотворна. Поступци пред судовима дуго трају упркос томе што је усвојен Закон о заштити права на суђење у разумном року.⁵⁷⁵ Законска решења нису допринела ефикаснијој заштити права, о чему говори повећан број уставних жалби на одлуке судова⁵⁷⁶, што Уставни суд и констатује.⁵⁷⁷ Заштита људских права пред Уставним судом је изразито неефикасна. Број предмета који се односе на заштиту људских права континуирано и убрзано расте.⁵⁷⁸ То постаје доминантна надлежност Уставног суда (нпр. у 2019. години 97, 87% предмета), а све друге надлежности, укључујући и нормативну контролу као основну надлежност овог суда су потиснуте (2% предмета).⁵⁷⁹ Упркос настојању да се организацијом рада и процесним правилима постигне већа ефикасност рада у пракси број нерешених уставних жалби и даље континуирано расте. Број решених уставних жалби се повећава,

⁵⁷¹ Члан 7 Правилника о накнади трошкова у судским поступцима, *Службени гласник РС*, бр. 57/03 и 69/11.

⁵⁷² Чланови 2 и 7 Правилника о тарифи, наградама и накнадама трошкова за рад извршитеља *Службени гласник РС*, бр. 50/2012.

⁵⁷³ Више: Пајванчић, М.: *Наша урушена права*, ФЕС, 2019, стр. 9 – 13. Доступно на: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15439.pdf> приступ 31. 5. 2021.

⁵⁷⁴ Анализа судске праксе – Поступање судова по предлогу за ослобађање од плаћања судских трошкова у парничној материји, Београд: YUCOM, 2018. стр. 2. Доступно на: <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2018/06/Analiza-sudske-prakse-Postupanje-sudova-po-predlogu-za-osloba%C4%91anje-od-pla%C4%87anja-sudskih-tro%C5%A1kova-u-parni%C4%8Dnoj-materiji.pdf>. приступ 31.5.2021.

⁵⁷⁵, *Службени гласник РС*, бр. 40/2015.

⁵⁷⁶ Више: Пајванчић, М. *Анализа начина одлучивања Уставног суда* у: Бељански, С. Уставног суда и судске власти – стање и перспективе, ЦЕПРИС, 2019. стр. 33 – 38. Доступно на: <https://www.cepris.org/wp-content/uploads/2019/10/CEPRIS-Odnos-Ustavnog-suda-i-sudske-vlasti2.pdf> приступ 14. 6. 2020.

⁵⁷⁷ *Преглед рада Уставног суда за 2017.* стр. 10. Доступно на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/137-101100/pregled-rada> приступ 23. 2. 2019.

⁵⁷⁸ На пример, број уставних жалби у 2008. години био је 1927, да би у 2017. години достигао 25 846. Доступно на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/137-101100/pregled-rada> приступљено 23. 2. 2019.

⁵⁷⁹ Више: Пајванчић, М. Оп. цит. 2019, стр.

али то повећање не прати динамику прилива уставних жалби. Највећи број уставних жалби је одбачен, а мериторно је решен мали број.⁵⁸⁰ Међу правима чија заштита се тражи пред Уставним судом доминирају повреде права на суђење у разумном року и повреда права на правично суђење.⁵⁸¹ Нормативни оквир је непотпун, о чему сведоче ставови које Уставни суд заузео како би се отклониле правне празнине везане за уставну жалбу као инструмент заштите права. У Закон о Уставном суду требало би укључити ставове Уставног суда⁵⁸² који се односе на услове за подношење уставне жалбе и више посебно значајних процесних питања.⁵⁸³ Неефикасна уставно судска заштита угрожава Уставом гарантовано право грађана/ки да се обрате ЕСЉП ради заштите права, јер је уставна жалба као последњи правни инструмент за заштиту права у унутрашњем правном систему услов за обраћање ЕСЉП. У циљу унапређења владавине права и приступа правди потребно је обезбедити ефикасну заштиту људских права и унапредити ефикасност судских поступака у складу са стандардима УН, ЕУ и СЕ и праксом ЕСЉП. Ускладити сет правосудских закона са⁵⁸⁴ стандардима УН, ЕУ и СЕ и праксом Европског суда за људска права.

Инструменти заштите људских права нису подједнако доступни свима без било ког вида дискриминације (мрежа судова и тужилаштва, трошкови поступка) и нису делотворни и ефикасни (дуго трајање судских поступака, број нерешених уставних жалби који континуирано расте), а у неким случајевима нису предвиђени инструменти за заштиту права.⁵⁸⁵

Заштита права коју пружају независне институције је специфичан вид заштите права на равноправност коју пружа Повереник за равноправност и заштита људских права када су повређена пред органима управе, коју пружа Заштитник грађана. Поступак пред овим институцијама је једноставнији. Притужба којом се покреће поступак не захтева ангажовање адвоката. За подносиоца притужбе нема трошкова поступка. Поступање по притужби је ефикасније, а модалитети решавања притужби флексибилнији (препоруке, упозорења, стратешка парница, покретање поступка оцене уставности и законитости⁵⁸⁶). Током 2020. Поверенику за равноправност поднето је 674 притужби од којих су 39,3% поднеле жене, а 47,8% мушкарци.⁵⁸⁷ Од тога поднето је 107 притужби по основу пола као личног својства, те је овај основ као и претходне године

⁵⁸⁰ На пример, у 2018. години Уставни суд је одбацио 87,06% уставних жалби, а свега 12,94% су мериторно решене.

⁵⁸¹ Видети: Пајванчић, М. и др. Оп. цит. 2019, стр. 37.

⁵⁸² Ставови Уставног суда утврђени 2009, 2010, 2011, 2012, 2019. доступно на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/163-100890/stavovi-suda> приступљено 23. 2. 2019.

⁵⁸³ На пример: рок у коме се може изјавити, посебно у случају пропуштања; допуна и благовременост накнадних поднесака; дозвољеност ревизије; обавезна садржину уставне жалбе; поступак мериторног одлучивања посебно изрека одлуке којом се жалба усваја, отклањање штетних последица и накнада штете; структура образложења одлуке којом се уставна жалба усваја; оцена уставности у општег акта у поступку одлучивања по уставној жалби; поступак преиспитивања уставне жалбе; поступање по представци, жалби или уставној жалби изјављеној против одлуке, решења или закључка Уставног суда и др. Више: Пајванчић, М. и др. Оп. цит. 2019.

⁵⁸⁴ На пример, Закон о уређењу судова, Закон о судијама, Закон о јавном тужилаштву, Закон о Високом савету судства, Закон о Државном већу тужилаца, Закон о седиштима и подручјима судова и тужилаштва, Закон о полагању правосудног испита, Закон о правосудној академији.

⁵⁸⁵ На пример, Закон о привременом уређивању начина исплате пензија који је повредио имовинско право великог броја пензионера искључио је могућност коришћења било ког инструмента за заштиту права. Видети, Пајванчић, М. и др. Оп. цит. стр. 40 – 47, 2019.

⁵⁸⁶ Уставни суд је 2020. године решевајући по предлогу Повереника за равноправност утврдио да одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом које неједнако третирају пољопривредне осигуранице нису у сагласности са Уставом (Одлука ИУз-216/2018).

⁵⁸⁷ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. стр. 40 - 41. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/04/Poverenik-za-zastitu-ravnopravnosti-Godisnji-izvestaj-za-2020.pdf> приступ 31. 5. 2021.

међу првим основама, са сличним бројем притужби.⁵⁸⁸ На правосуђе и поступак пред органима јавне власти односи се 28% притужби. Повереник је упутио 476 препорука, 12 упозорења 12 иницијатива за измену прописа, 2 кривичне пријаве и др. Препоруке се поштују о чему говори податак да је по њима поступљено у 89% случајева.⁵⁸⁹ Међу личним својствима која су основ дискриминације доминирају притужбе у вези са здравственим стањем (121), старосним добом посебно лица старијих од 65 година (115), националном припаданошћу и етничким пореклом (114 од којих се 94 односи на дискриминацију на основу припадности ромској националној мањини), полом (105). По свим наведеним основима дискриминације бележи се раст у односу на претходну годину.⁵⁹⁰ Заштитнику грађана обратило се током 2020. године 18 165 грађана. У области родне равноправности и права ЛГБТИ особа, Заштитник грађана је у 2020. години разматрао 140 предмета, што је за 62% више у односу на претходну годину. Број упућених препорука повећан је за 111% у односу на 2019. годину, а ефикасност Заштитника грађана у поступању по предметима у овој области повећана за више од 12% у односу на 2019. годину. Од 5056 које је решавао Заштитник грађана 1253 предмета односило се на грађанска и политичка права, од којих се 317 (6,27%) односило на правду и правосуђе.⁵⁹¹

Недовољно је познавање међународних конвенција (CEDAW, Истанбулска конвенција, Конвенција о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом) и националних антидискриминационих прописа од стране актера који суделују у одлучивању о заштити од дискриминације. На правним факултетима се о овој области не стичу неопходна знања. Обуке које организује Правосудна академија за судије и тужиоце већ дужи низ година обухватају и антидискриминационе прописе, судску праксу и праксу Европског суда за људска права. Ове активности требало би и надаље континуирано спроводити. У адвокатским коморама нису организоване обуке о антидискриминационим прописима. Током 2019. године одржане су прве обуке за адвокате у Адвокатској комори Војводине и адвокатској комори у Нишу, Лесковцу и Врању коју је похађало више од 100 учесника. У 2021. години планира се одржавање посебне обуке за адвокате који би стекли продубљена знања у овој области како би могли сами да преузму обуке адвоката. Ове обуке подржала је мисија ОЕБС у Србији. Неопходно је наставити перманентно обуке и подизање капацитета судија, тужилаца, адвоката, запослених у државној управи и јавним службама (укључити ове садржаје у редовне годишње обуке као и обуке за стицање лиценци) о међународним стандардима родне равноправности и антидискриминације (ратификоване међународне конвенције, пракса Европског суда за људска права, препоруке међународних тела која прате примену ратификованих међународних конвенција), као и о антидискриминационом законодавству и пракси Уставног суда и судова у Србији.

Присуп правди за жене из осетљивих група. Полазећи од обавезе државе не само да обезбеди да жене имају на располагању доступна и ефикасна, правна средства за заштиту права већ, и приступачност институција заштите права, приступачну и благовремену правну помоћ и подршку нужно је указати на много лошији положај жена из осетљивих друштвених група када се ради о приступу правди. Као рањиве групе које су изложене дискриминацији и вишеструкој дискриминацији препознају се

⁵⁸⁸ Исто, стр. 21.

⁵⁸⁹ Исто, стр. 39.

⁵⁹⁰ Исто, стр. 41.

⁵⁹¹ *Годишњи извештај Заштитника грађана*, стр. 7, 8 и 25. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji> приступ 31. 5 2021.

Роми, жене, ЛГБТ популација, особе са инвалидитетом, сиромашне и старије особе, мигранти, националне мањине.⁵⁹² Ромкиње⁵⁹³, сиромашне жене, жене из руралних подручја и старије жене⁵⁹⁴, имају отежан приступ правди (непознавање прописа и недостатак информација о правима и могућностима заштите права, трошкови поступка, неадекватно постављена мрежа судова и тужилаштва, недостатак јавног превоза) као и припаднице националних мањина због језичких баријера (језици националних мањина користе се само у првостепеном судском поступку, не и у поступцима пред вишим судским инстанцама, у судској статистици нема података о броју спорова у којима је коришћен језик националне мањине). У посебно тешком положају су жене са инвалидитетом које чине 58% у укупном броју особа са инвалидитетом (зграде судова су физички неприступачне, нема довољно тумача за знаковни језик, судски документи нису доступни у приступачним форматима, поступци нису родно и старосно прилагођени)⁵⁹⁵, а нарочито жене са интелектуалним и психосоцијалним инвалидитетом које су смештене у резиденцијалне установе и којима је онемогућен самосталан приступ правди, јер су лишене пословне споробности. На то указују и препоруке CEDAW комитета⁵⁹⁶ које се односе на укидање могућности лишења пословне способности на основу инвалидитета. Иако се особе са инвалидитетом сусрећу са бројним препрекама у приступу правди Закон о бесплатној правној помоћи не регулише посебне мере за отклањање ових препреке и у складу са принципом једнаких могућности омогућиле особама са инвалидитетом приступ правди. Закон о бесплатној правној помоћи⁵⁹⁷, гарантује право на бесплатну правну помоћ жртвама насиља у породици, лицу које остварује правну заштиту од тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања или трговине људима, тражиоцима азила, малолетном детету, избеглицама, интерно расељеним лицима, старијим лицима, лицима на обавезном психијатријском лечењу у здравственим установама, одраслим и старијим лицима која су без сопственог пристанка смештена у установу социјалне заштите.⁵⁹⁸ Жртве свих других облика родно заснованог насиља као посебно рањива група, изузев жртава насиља у породици нису међу корисницима бесплатне правне помоћи, па би изменама Закона (чл. 4) међу кориснике бесплатне правне помоћи требало уврстити и жртве свих облика родно заснованог насиља. Права мигранткиња на приступ правди регулише Закон о азилу и привременој заштити⁵⁹⁹ који забрањује дискриминацију због пола⁶⁰⁰ и протеривање уколико би слобода или безбедност лица била угрожена због пола⁶⁰¹, регулише начело родне равноправности (родно сетљиво тумачење одредби закона, саслушање тражиоца уз помоћ преводиоца или тумача истог пола, жене тражиоци азила које су у мушкој пратњи дају изјаву одвојено од пратиоца)⁶⁰², прописује посебне процесне прихватне гаранције за малолетна лица,

⁵⁹² Видети: *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*, Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2019, доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2019/11/izvestaj-o-istravanju-javnog-mnjenja.pdf> приступ 1. 6. 2021.

⁵⁹³ *Истраживање Перцепција Ромске заједнице о дискриминацији*, Повереник за равноправност, 2021. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/istravanje-percepcija-romske-zajednice-o-diskriminaciji/> приступ 2. 6. 2021.

⁵⁹⁴ *Истраживање Положај старијих жена у Србији*, Повереник за равноправност, Београд 2021. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/istravanje-o-polozaju-starijih-zena-u-srbiji/> приступ 2. 6. 2021.

⁵⁹⁵ Видети: Петрушић, Н. и др. *Равноправност у пракси – примена антидискриминационих закона у Србији*, Equal Rights Trust, London, 2019, стр. 89. доступно на: www.equalrightstrust.org/resources/ravnopravnost-u-praksi-primena-antidiskriminacionih-zakona-u-srbiji приступ 1. 6. 2021.

⁵⁹⁶ CEDAW/C/SRB/CO/4 para. 45. i 46.

⁵⁹⁷ *Службени гласник РС*, бр. 87/2018.

⁵⁹⁸ Члан 4 став 3 Закона о пружању бесплатне правне помоћи.

⁵⁹⁹ *Службени гласник РС*, бр. 24/2018.

⁶⁰⁰ Члан 7 Закона о азилу и привременој заштити.

⁶⁰¹ Члан 6 Закона о азилу и привременој заштити.

⁶⁰² Члан 16 Закона о азилу и привременој заштити.

особе са инвалидитетом, старија лица, самохране родитеље са малолетном децом, жртве трговине људима, тешко болесна лица, особе са душевним поремећајима, лица која су била мучена, силована или изложена другим облицима психичког или полног насиља, жене жртве сакаћења полних органа⁶⁰³, гарантује право на спајање породице⁶⁰⁴ и др. Проблем је и недостатак података који би омогућили континуирано праћење положаја жена из вишеструко дискриминисаних група, као и свеобухватна анализа њиховог положаја, што би допринело бољем сагледавању и разумевању и њихових потреба везаних за приступ правди и резултирало укључивањем одговарајућих мера у јавне политике како би се отклониле препреке које отежавају приступ правди. На потребу спровођења свеобухватне анализе за процену ситуације у којој су жене изложене вишеструкој дискриминацији упућују и препоруке CEDAW комитета, као и на потребу да се наставе напори на елиминисању вишеструке и међусобно повезане дискриминације и када је у питању приступ правди.⁶⁰⁵

Информисање јавности, грађана и грађанки о правима која су им гарантована, инструментима и могућностима заштите права је неопходно континуирано спроводити. У тим активностима медији имају веома важну улогу, али и обавезу да активности везане за информисање о правима и могућностима њихове заштите, родним предрасудама и стереотипима, као и промовисање владавине права континуирано предузимају. Активности мреже „Новинарке против насиља према женама“ је пример добре праксе.⁶⁰⁶ Поред тога, треба користити и друге могућности за информисање рањивих група (непосредан контакт, сарадња са различитим НВО чија је активност концентрисана на рањиве групе, кампање, лифлети, водичи, приручници и сл.)

5.2.2 Људска безбедност

Кризе и сукоби различито утичу и на мушкарце и на жене, дечаке и девојчице, а родна димензија је кључна за потпуније разумевање било које животне ситуације. Присутност и пораст ксенофобног популизма, претње женским правима широм света, увећање неједнакости, посебно оних повезаних са женама, директно или индиректно одражава се на личну безбедност како мушкараца тако и жена. Постизање родне равноправности у остваривању људских права и људске безбедности тесно је повезано за циљ 5 Агенде 2030 УН, потциљ 5.1. (окончање свуда и свих облика дискриминације против жена и девојчица), потциљ 5.2. (елиминисање свих облика насиља према женама и девојчицама у јавној и приватној сфери, укључујући трговину људима и сексуалну и друге облике експлоатације) и потциљ 5.3. (елиминисање свих штетних пракси као што су дечији, рани и насилни бракови и сакаћење женских гениталија) као и за циљ 16. посебно за потциљ 16.1. (потреба значајног смањења свих облика насиља и са њима повезаним стопама смртних случајева) и потциљ 16.б (спровођење недискриминаторних закона и политика ради постизања одрживог развоја). Циљеве и активности из АП ЕУ за жене мир, безбедност (2019-2024),⁶⁰⁷ допуњује нови АП за родну равноправност ЕУ (2021-2025) (ГАП 3)⁶⁰⁸ који предвиђа: 1. родно одговорно

⁶⁰³ Члан 17 Закона о азилу и привременој заштити.

⁶⁰⁴ Члан 9 Закона о азилу и привременој заштити.

⁶⁰⁵ CEDAW/C/SRB/CO/4 para. 44.

⁶⁰⁶ Ова група формирана је на иницијативу УН, КТРО и Фонда б92. Видети нпр. *Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама*, 2019. *Како извештавати о судским процесима о насиљу* и др. Више о активностима ове мреже на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1083-novinarke-protiv-nasilja-prema-zenama> приступ 13. 6. 2021.

⁶⁰⁷ Доступно на: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11031-2019-INIT/en/pdf>, приступ 14.06.2021.

⁶⁰⁸ Доступно на: https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/swd_2020_284_en_final.pdf, приступ 14.06.2021.

лидерство на свим нивоима ЕУ, од политичког до менаџерског, 2. Обезбеђивање довољно интерних капацитета и способности за системску интеграцију родне перспективе и спровођење родних анализа у сектору безбедност и 3. блиски дијалог и сарадњу са државама чланицама и ангажовање НВО и других партнера, као што су мултилатералне и регионалне организације, академска заједница, истраживачки центри и приватни сектор, кроз приоритетне области деловања: учешће, увођење родне перспективе засноване на родним анализама, водство засновано на примерима, превенција, заштита и опоравак.

У Закључним запажањима у вези са Четвртим периодичном извештајем РС, CEDAW комитет је поздравио усвајање Националног акционог плана (2017-2020) за спровођење Резолуције 1325 (2000) СБУН - Жена, мир и безбедност.⁶⁰⁹ Комитет је изразио и забринутост због: а) непостојања специфичних информација о корацима предузетим за праћење и процену утицаја НАП-а и услуга које се пружају женама и девојкама жртвама насиља повезаних са сукобом; б) недовољне буџетске алокације за спровођење НАП-а; в) недостатка ангажовања на изради извештаја од стране жена погођених сукобом и НВО које раде са преживелима; г) непостојања статистичких података о насиљу према женама и девојкама који се односи на оружане сукобе. Позивајући се на општу препоруку бр. 30,⁶¹⁰ Резолуцију СБУН 1325 (2000) и накнадних резолуција, Комитет је препоручио да држава уговорница: а) издвоји довољна средства и побољша механизме за ефикасно спровођење, праћење и процену утицаја НАП-а за спровођење Резолуције СБУН 1325; предузме средњорочну евалуацију плана без одлагања; б) активно укључи НВО, укључујући жене погођене сукобом и организације које раде са преживелима, у спровођење, праћење и процену утицаја НАП-а за спровођење Резолуције СБУН 1325, као и развој било ког стратешког документа, мировних преговора, обнове и реконструкције након сукоба; в) ојача и промовише заступљеност жена међу особљем за мировне преговоре и посредовање, укључујући и на вишим нивоима; прикупи податке о учешћу жена у спровођењу НАП-а за примену Резолуције СБУН 1325 на законодавном, извршном и судском нивоу; г) обезбеди процену потреба и ефикасан приступ правним, здравственим и психосоцијалним услугама за све жене и девојке жртве насиља у вези са сукобом, укључујући жене и девојке из руралних подручја и жена и девојака из других друштвено осетљивих група; д) предузме мере за заштиту интерно расељених жена и девојака од присилног расељавања и насиља; ђ) унапреди стандардизовано прикупљање података о насиљу према женама и девојкама у вези са сукобом.

Стратегија националне безбедности⁶¹¹ и Стратегија одбране⁶¹² су фундаментални политички документи у области националне безбедности и одбране. Позитивна новина је решење које предвиђа да Влада континуирано прати спровођење обе стратегије на основу АП за чију изаду је задужено МО, што још није учињено. Законом о планском систему који прописује обавезу спровођења ех-ante анализе ефеката, Влада је овлашћена да ближе уређује за која документа јавних политика се та анализа не мора спроводити. То решење је контрадикторно. Уредба о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика⁶¹³ такође регулише када спровођење анализе ефеката није

⁶⁰⁹ Параграф 9 CEDAW/C/SRB/CO/4, Доступно на: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19867>, приступ 01.06.2021.

⁶¹⁰ Доступно на: <https://www.ohchr.org/documents/hrbodies/cedaw/gcomments/cedaw.c.cg.30.pdf>, приступ 01.06.2021.

⁶¹¹ Усвојена 2011. Доступно на: https://www.rsip.gov.rs/mapa/1/3.%20Odbrana/f_strategija_nacionalne_bezbednosti.pdf, приступ 15.06.2021.

⁶¹² Усвојена 2012. Доступно на: https://www.rsip.gov.rs/mapa/1/3.%20Odbrana/f_strategija_odbrane.pdf, приступ 14.06.2021.

⁶¹³ Члан 6 Уредбе. Доступно на: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2019/8/9/reg>, приступ 14.06.2021.

обавезно, па између осталог наводи „документа јавних политика и прописа, на републичком нивоу, који су од значаја за одбрану и безбедност или којима се ублажавају или отклањају последице катастрофа, елементарних и других непогода и ванредних ситуација.” Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава (2017 – 2022)⁶¹⁴ и АП (2019 и 2020) је такође важан плански документ за област јавне безбедности. Именован је национални координатор за борбу против трговине људима⁶¹⁵, као један од предуслова за њено спровођење. Континуирано се спроводе обуке и семинари намењени полицајцима који раде на предметима трговине људима. Извршене су и одређене организационе промене. Надлежност за поступање у случајевима трговине људима из Управе граничне полиције прешла је у Управу криминалистичке полиције. У оквиру Службе за борбу против организованог криминала формирано је Одељење за сузбијање трговине људима и кријумчарење људи, са три одсека: Одсек за координацију, анализу и превенцију трговине људима, Одсек за сузбијање трговине људима и Одсек за сузбијање кријумчарења људи. Измене су извршене и у оквиру полицијских управа у већим градовима.⁶¹⁶ У коментару на Стратегију (2017) и АП за њено спровођење, НВО Астра је у коментару истакла, да НВО, које имају дугогодишње искуство и експертизу у сузбијању трговине људима, упркос томе што систем још не располаже потребним људским ресурсима, нису наведене као чланице Радне групе за спровођење и праћење стратегије.⁶¹⁷ Њихово присуство и партиципација у раду Радне групе је важно, нарочито у креирању одговора, који морају бити део инситуционалног одговора на проблем трговине људима.⁶¹⁸ АП за реализацију ове стратегије је предвиђено приметно мање активности. У Извештају коалиције ПрЕУговор о напретку Србије у поглављима 23 и 24, наведено је да је из 4 мере изостављено 23 активности, од којих се највећи број односи на директну подршку жртвама.⁶¹⁹ Србија је једна од ретких држава чланица УН чији НАП за Резолуцију СБ УН 1325 садржи меру која се односи на разоружање друштва и контролу незаконите трговине малим и лаким оружјем (МиЛО) и родно засновано насиље. Иако не помиње Резолуцију СБ УН 1325 нова Стратегија контроле малог и лаког оружја (2019-2024), препознаје да „поседовање, употреба, злоупотреба и ефекти малог и лаког оружја испољавају јасне родне димензије” што је у складу са мерама другог НАП-а за имплементацију Резолуције СБ УН 1325 у Србији. НВО Центар за истраживање јавних политика кроз активан процес заговарања значајно је допринио увођењу родне димензије контроле МиЛО у НАП и спровео низ истраживања о родној димензији употребе ватреног оружја у периоду од 2017. до 2019. године подржавајући на тај начин спровођење НАП за Резолуцију СБ УН 1325.⁶²⁰ НАП за

⁶¹⁴ Доступно на: https://media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/nacionalna_strategija_i_akcioni_plan.pdf, приступ 11.06.2021.

⁶¹⁵ Решење Владе 24 број 119-9273/2017 од 6. 10. 2017

⁶¹⁶ Доступно на: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0409-2953/2020/0409-29532003124R.pdf>, приступ 12.06.2021.

⁶¹⁷ Доступно на: <https://www.astra.rs/komentar-astre-na-usvojenu-strategiju-prevencije-i-suzbijanja-trgovine-ljudima-posebno-zenama-i-decom-i-zastite-zrtava-od-2017-do-2022-godine-i-prateci-akcioni-plan-za-2017-i-2018-godinu>, приступ 14.06.2021.

⁶¹⁸ Трговина људима у Србији: заблуде, изазови и напредак, Доступно на: <https://talas.rs/2019/11/22/trgovina-ljudima-u-srbiji/>

⁶¹⁹ Према званичним подацима, до октобра 2020. године у Србији је идентификовано 48 жртава трговине људима, међу којима и 15 девојчица и 8 дечака, који су били жртве сексуалне експлоатације и принудних бракова, принуђени на просјачење или вршење кривичних дела. Пискулидис, представница Астре у интервју који је дала у јануару месецу ове године, између осталог, даје оцену како је пандемија "оголила систем" и показала колико је фрагилан и спор, тако да су невладине организације које пружају подршку жртвама трговине људима у овом случају брже реаговале од система Радио 021(08.01.2021). Доступно на: <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/262993/Astra-Identifikovali-smo-31-zrtvu-trgovine-ljudima-tokom-2020-godine.html>, приступ 13.06.2021.

⁶²⁰ Управо последње истраживање Род и ватрено оружје – Зашто је НАП 1325 тако важан, усмерено је на промовисање родно одговорног и транспарентног приступа одговору на безбедносне изазове везане за ватрено оружје у ЈЛСу Србији, Видети: The Public Policy Research Centre (CENTER) “Gender and Firearms – Why is NAP 1325

Резолуцију СБ УН 1325 је компатибилан са Законом о спречавању насиља у породици и Законом о оружју и муницији, који препознају важност превентивног деловања за шта је значајна и мера одузимања ватреног оружја починиоцима насиља у породици, легализација ватреног оружја у нелегалном поседу и безбедно руковање легалним оружјем, као важних мера у превенцији фемицида. Према налазима Центра за истраживања јавних политика, грађани су заинтересовани да се укључе у локалне кампање за легализацију оружја као део напора да се унапреди безбедност заједница, а посебно жена и других рањивих група.⁶²¹

НАП за Резолуцију СБ УН 1325 (2017-2020)⁶²² је обухватао пет области: актери, институционална тела и механизми, превенција, учествовање, заштита и опоравак, као и три прилога. Циљеви, активности, носиоци активности и партнери, потребни ресурси и показатељи учинка били су усмерени ка унапређењу свих аспеката безбедности жена у друштву. Активности су претежно биле усмерене на спречавање насиља према женама у мултинационалним операцијама, у конфликтном и постконфликтном опоравку друштва, кризним и ванредним ситуацијама, са посебним освртом на превентивно деловање, заштиту и опоравак жена услед деловања савремених изазова, ризика и претњи безбедности који посебно погађају маргинализоване и вишеструко дискриминисане категорије становништва. Радна група за израду новог НАП-а суочила се са неуједначеним родним евиденцијама у појединим органима државне управе и локалне самоуправе и неуједначеним системом извештавања који би омогућили да нови НАП садржи прецизне почетне, као и циљане вредности и циљеве које треба достићи до краја 2020. године.⁶²³ У Извештају о спровођењу НАП за примену Резолуције СБ УН 1325 у МО и ВС, за 2020. годину,⁶²⁴ наводи се да су МО и ВС наставили са спровођењем НАП 1325 ради што обухватнијег и потпунијег остваривања циљева, дефинисаних НАП-ом.⁶²⁵ Влада је усвојила измену Закључка о образовању Политичког савета за спровођење НАП за примену Резолуције 1325 СБ УН (2017-2020).⁶²⁶ Министар одбране донео је Одлуку о одређивању саветнице министра одбране за спровођење НАП-а за примену Резолуције 1325 СБ УН (2017-2020)⁶²⁷ и Решење о образовању Аналитичке групе за спровођење НАП за примену Резолуције 1325 СБ УН (2017-2020) из надлежности МО и ВС.⁶²⁸ Аналитичка група МО и ВС, формирана 2019. године решењем министра одбране, у току 2020. године израдила је две родне анализе и нацрте годишњег и полугодишњег извештаја о спровођењу НАП у МО и ВС. Задатке

so important” Final Report June 20, 2019 – December 19, 2019. Доступно на:

<https://www.publicpolicy.rs/files/NAP%201325.pdf>

⁶²¹ Центар за истраживање јавних политика, Искуства примене НАП 1325, доступно на:

<https://www.publicpolicy.rs/publikacije/8503f622ab8ce6981bfd8f57bcd415357450725.pdf>, приступ 06.06.2021.

⁶²² Национални акциони план за примену Резолуције 1325 СБ УН- Жене, мир и безбедност у РС (2017–2020),

Службени гласник РС, бр. 53/2017.

⁶²³ Овај документ је био усмерен на локални ниво, односно остваривање видљивих промена у свакодневном животу жена и мушкараца у локалним заједницама, како би се побољшала њихова лична безбедност и обезбедила ”већа укљученост жена у очувању мира и безбедности на нивоу локалне заједнице”. Документом је било предвиђено у укључивање ОЦД у спровођење активности. Доступно на:

http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/akcioni_planovi/2017/Zakljucak%20Vlade%20o%20usvajanju%20NAP%20za%20primenu%20R_1325%20SB%20UN%20u%20R_Srbiji.pdf, приступ 30.05.2021.

⁶²⁴ Доступно на:

http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/akcioni_planovi/2021/Izvestaj%20za%20NAP%20za%202020%20Prilog.pdf, приступ 30.05.2021.

⁶²⁵ Резултати спровођења НАП у току 2020. године достављени су од надлежних организационих јединица МО и ВС и обрађени од стране Аналитичке групе МО и ВС за анализу спровођења НАП за примену Резолуције 1325 СБ УН – Жене, мир и безбедност у РС.

⁶²⁶ Закључак 05 Број: 02-4504/2020, од 4. јуна 2020. године.

⁶²⁷ Нема јавно доступног документа; Реферисано на основу података које је доставило МО у току прикупљања информација за извештавање о Пекиншкој платформи за акцију.

⁶²⁸ Нема јавно доступног документа; Реферисано на основу података које је доставило МО у току прикупљања информација за извештавање о Пекиншкој платформи за акцију.

Мултисекторског тела, које је преименовано у Оперативно тело, сада врши КТРП Владе РС. У току 2020. године у МО и ВС је редовно функционисао механизам за родну равноправност у МО и ВС „особа од поверења” које су, у складу са Инструкцијом о избору и функцији “особе од поверења”⁶²⁹ редовно подносиле извештај о свом раду саветници за родну равноправност. Издвајања у буџету РС за МО и ВС у 2020. години су смањена са 93,8 милијарди динара у 2019. на 92,4 милијарди динара.⁶³⁰ Буџет за 2020. годину је повећан за МУП са 85,2 милијарде динара у 2019. на 109,6 милијарди динара у 2020. години.⁶³¹ У МО и ВС успостављен је процес родно одговорног буџетирања. Средства за активности МО за спровођење НАП за примену Резолуције СБУН 1325 у току 2020. године нису коришћена из буџета. МУП је, такође, активно учествовало у примени НАП за примену Резолуције СБ УН 1325. Пројекат „Развијање родне агенде у МУПРС”⁶³² у оквиру Програма подршке полицији Шведске МУП-у РС“ (SPAR II), МУП је спроводио уз стручну подршку полицији Шведске као имплементационог партнера и финансијску помоћ и подршку Шведске агенције за развој. Крајем 2019. године је одобрен наставак рада на пројекту до краја 2021. године у циљу обезбеђења одрживости резултата остварених у МУП.⁶³³ Један од најзначајних исхода пројекта је формирање Мреже жена у полицији крајем 2018. године.⁶³⁴ Мрежа представља модел подршке и охрабрења женама у полицији да развијају своје вештине и компетенције како би пружиле допринос ефикасности полиције и подстицај полицијској служби да поштује политику једнаких могућности у свим реформским процесима. МУП је први пример државне институције у Србији која систематски регулише спречавање дискриминације унутар органа. Механизми родне равноправности у сектору безбедности, попут Политичког савета и аналитичких група, били су главни носиоци промена у претходном периоду. Политички савет пружио је

⁶²⁹ *Службени војни лист*, бр. 1/18

⁶³⁰ Доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/vojska-srbija-naoruzanje-novac/29637678.html> приступ 16.06.2021.

⁶³¹ Насупрот војним издацима, планирана буџетска средства за спровођење програма жене, мир и безбедност за периоду 2017-2020. износе 2.480.000,00 динара, али финансијска средства још увек нису коришћена за спровођење плана, нити су предвиђена финансијска средства довољна да би се план у целости спровео. Стога је узета у обзир донаторска подршка, као и сарадња са НВО у циљу спровођења плана. У периоду од 2017. до 2020. спровођење програма жене, мир и безбедност су највише финансирале донаторске организације (нпр. Мисија ОЕБС у Србији, УНДП, УНВомен Квинна тилл Квинна, Амбасада Краљевине Норвешке, Амбасада САД, Краљевине Холандије, Влада Краљевине Норвешке, НАТО и др.) самостално или кроз пројекте НВО. Доступно на:

<http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2019/BUDZET%202020.pdf>, приступ 16.06.2021.

⁶³² Циљ Пројекта „Развијање родне агенде у МУП-у РС”⁶³² је прелазак са ad hoc приступа родним питањима на конкретну, практичну и мерљиву примену политике за родну равноправност, уклањањем стварних и формалних препрека за веће учешће и задржавање жена на полицијским пословима и руководећим положајима, не само као основну претпоставку за спровођење политике једнаких могућности, већ и развој полиције која препознаје и на адекватан начин одговара на различите безбедносне изазове у друштву. Фокусиран је на стварање формалних и фактичких предуслова за институционалну интеграцију родне равноправности у све интерне процесе, структуре и функције у полицији, посебно у систему управљања људским ресурсима, препознавањем мера које треба предузети да би се жене задржале у полицијском раду и уклониле постојеће препреке за њихов рад и напредак унутар полиције.

⁶³³ У току рада на пројекту развијене су и усвојене Смернице за спровођење мера за постизање родне равноправности у МУП кроз систем управљања људским ресурсима, а мере су интегрисане у све функције управљања људским ресурсима са индикаторима за праћење реализације и постигнутог утицаја; израђен је Програм обуке руководиоца и запослених о интегрисању родне перспективе у рад полиције и обучени тренери унутар организације полиције који ће ову обуку спроводити у оквиру едукације у МУП; донето је Упутство са смерницама за превенцију и заштиту од родно засноване дискриминације и дискриминације по другим личним својствима у МУП; припремљен је Приручник о поступању у случајевима родно засноване дискриминације и дискриминације по другим личним својствима у МУП; усвојен је Програм обуке медијатора, као један од кључних механизма у поступку по пријавама за дискриминацију у оквиру МУП; реализована обука једног броја именованих медијатора у МУП; створене су организационе и нормативне претпоставке за ефикасну превенцију и одговор на случајеве родно засноване дискриминације и дискриминације по другим личним својствима у МУП и полицији; у неколико циклуса организоване су обуке руководиоца високог нивоа руковођења и др.

⁶³⁴ Рађено је на подизању капацитета чланица Мреже како би могле ефикасно да комуницирају циљеве и вредности Мреже кроз полицијску организацију и промовишу жене у полицији, реализоване су и бројне промотивне активности и обезбеђен је простор и средства за рад Мреже.

политичку подршку примени плана унутар државних органа у сектору безбедности, а аналитичке групе у МО, МУП, Управи царина, Управи за извршење кривичних санкција и Безбедносно-информативној агенцији су спроводиле активности из плана у оквиру својих институција, прикупљале податке и извештале Мултисекторско тело и Политички савет о напретку у спровођењу првог НАП. Континуирану едукацију чланова ових тела вршили су НВО уз подршку донатора, првенствено UN Women и UNDP. Након персоналних промена чланова/ца ових тела, њихова активност и утицај је умањен, а тема жене, мир и безбедност маргинализована. Скупштински надзор над спровођењем првог НАП-а вршила је у кратком периоду Комисија за праћење спровођења НАП-а за примену Резолуције СБ УН 1325 у РС. Нова Комисија која би вршила скупштински надзор над применом другог НАП-а није формирана. У претходном периоду Повереница за заштиту равноправности је надзирала рад сектора безбедности, давала мишљења и препоруке за отклањање дискриминације и у сарадњи са МУП спроводила активности на примени њиховог АП. Изазови са којима се сусрећу механизми за родну равноправност у ЈЛС⁶³⁵ карактеристични су и за Савете за безбедност у ЈЛС. Од 2015. године интензивирано је оснивање и деловање ових савета. МУП и СКГО, уз финансијску подршку ОЕБС-а припремили су Приручник за деловање савета за безбедност у градовима и општинама⁶³⁶ који садржи информације о оснивању, надлежностима и значају деловања ових савета у превенцији криминала и стратешком дугорочном планирању превенције у ЈЛС и сл. На основу праћења ситуације у Расинском округу, поводом 20. годишњице Резолуције СБ УН 1325 организован је округли сто на коме је указано на негативан тренд који показује да су „савети за локалну безбедност основани, али да понегде дуго нису именовани чланови, или у њима није било жена, нити НВО које ту треба да буду, док су биле заступљене одређене организације којима у тим саветима није место,“ као и да је примену НАП за Резолуцију СБ УН 1325 немогуће проценити на нивоу спровођења свих активности, услед недовољне транспарентности локалних самоуправа и неажурних јавних података.⁶³⁷ Истраживање Националног конвента о ЕУ спроведено након укидања ванредног показало је да су ЈЛС у Србији активирале штабове за ванредне ситуације као део мера за координацију релевантних институција и организација у спречавању ширења пандемије на својој територији, као и да су у неким ЈЛС формиран кризни штабови или стручно-оперативни тимови са ужим саставом од штабова за ванредне ситуације.⁶³⁸

Од усвајања НАП константно се повећава проценат жена запослених у сектору безбедности. Од укупног броја запослених у МО и ВС на крају 2020. године, жене чине 22,94%, што је за 1,01% више него у 2019. години. Међу официрима жене су заступљене са 7,91% (повећање за 0,92%), међу подофицирима са 2,40% (повећање за 0,44%), међу професионалним војницима са 15,89% (повећање за 0,48%) и међу цивилним лицима са 52,99% (повећање за 1,02%). Заступљеност жена на командним и руководећим дужностима на крају 2020. године, у односу на укупан број командних и руководећих дужности у МО и ВС је 8,96%, (0,47% више него у 2019. години). За време

⁶³⁵ Видети Посебан извештај Заштитника грађана. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs> приступ 16. 6. 2021.

⁶³⁶ Публикован 2015. године. Доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/0/217011.pdf>, 02.06.2021.

⁶³⁷ Више: Извештај *Помирење из женске перспективе: ка нормализацији односа Србије и Косова*, који су припремили Удружење жена Пешчаник, из Крушевца и Асоцијација жена Митровице за људска права, из Косовске Митровице, а који представља део пројекта Жене за мир и безбедност: ка добросуседским односима Србије и Косова, подржан од стране ЕУ и шведске фондације Квинна тилл Квинна, доступно на : https://udruzenjepescanik.org/izvestaji/pomirenje-iz-zenske-perspektive-ka-normalizaciji-odnosa-srbije-i-kosova/#_Toc61949668, приступ 05.06.2021.

⁶³⁸ Доступно на: https://uploads-ssl.webflow.com/5e9038a5fc30d378d256622b/5f8dac20b5dfb27e678f8991_Monitoring-izvestaj--Delovanje-jedinica-lokalne-samouprave-tokom-vanrednog-stanja.pdf , 11.06.2021.

примене НАП (2017-2020) повећана је заступљеност жена у Војнообавештајној агенцији (ВОА) са око 19,5% на 24%, (повећање за око 4,5%), чему је допринела измена формације ВОА којом је повећан број формацијских места цивилних лица на која жене могу равноправно да аплицирају у складу са потребним квалификацијама. ВОА је, водећи рачуна о родној равноправности, уподобила прописе, тако да на конкурсе за изасланике одбране равноправно могу да конкуришу професионални припадници ВС оба пола. Заступљеност жена у ВС је повећана са 11,7% у 2019. години на 12,35% у 2020. години. Заступљеност жена на командним и руководећим дужностима у ВС је 4,80%, што чини 1,05% укупног броја припадника ВС (повећање за 0,15% у односу на 2019. годину). У мултинационалне операције УН и ЕУ, у току 2020. године, упућено је 43 (13,78%) припадница МО и ВС, од укупно 312 упућених припадника (4,34% више у односу на 2019. годину). У школској 2020/2021. години на основне студије у Војној академији уписано је 38% девојака, а на интегрисаним академским студијама Медицинског факултета ВМА уписано је 68% девојака, што је благо повећање (за 1%, односно 3%) у односу на 2019. годину. У школској 2020/2021. години у први разред Војне гимназије уписано је 57%, а у ССВШ 46% девојака што је знатно више (за 21%, односно 25%) него претходне године. У току 2020. године на Курс слушалаца резервних официра упућено је укупно 88 кандидата, од којих су 26, односно 29,54% биле девојке. У току 2020. године су реализована четири упутна рока на добровољно служење војног рока (март, јун, септембар и децембар) у којима је упућено 1154 кандидата, од којих су 200 (17,33%) жене⁶³⁹

Преговори о статусу Косова и Метохије су највећи безбедносни изазов са којим се Србија суочава већ годинама, а нарочито током 2020. Жене нису учествовале у склапању бројних техничких споразума постигнутих током дијалога, као ни Бриселског споразума из 2013. Другим НАП-ом 1325 је предвиђено укључивање родне перспективе и већа заступљеност жена у дијалогу између Београда и Приштине, посебно жена на руководећим позицијама у саставу делегација. Закључци независног мониторинга⁶⁴⁰ преговора Београда и Приштине из перспективе жена указују на то да су жене систематски маргинализоване у формалним процесима дијалога и изградње мира. То говори да нема адекватног механизма нити политичке воље за укључивање жена у овај процес.⁶⁴¹ Женске НВО, феминисткиње и мировне активисткиње континуирано се залажу за суочавање са прошлосту и кажњавање ратних злочина што је од 2017. део и НАП за примену Резолуције СБУН 1325, залажу се и за то да транзициона правда буде део политичке агенде у дијалогу и процесу нормализације односа између Срба и Албанаца на Косову и у Србији. Транзициона правда, међутим, није једина тема од интереса за грађане и грађанке у Србији и на Косову. Жене у региону Косовске Митровице сматрају да преговарачки тимови не препознају и не покрећу питања која су од интереса за свакодневни живот и жена и мушкараца као што је, на пример, издавање и добијање личних докумената, образовање, запошљавање и безбедност. Зато је неопходно укључивање жена, њихових приоритета и иницијатива женских група и

⁶³⁹Доступно на:

http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/akcioni_planovi/2021/Izvestaj%20za%20NAP%20za%202020%20Prilog.pdf, приступ 15.06.2021.

⁶⁴⁰ Независни мониторинг преговора Београда и Приштине резултат је сарадње Организације жена (Косовске) Митровице за људска права и Удружења жена Пешчаник из Крушевца на повећању улоге жена у процесу Европских интеграција и посебно, преговорима између Београда и Приштине. Удружење жена Пешчаник, „Преговори Београда и Приштине из женске перспективе”, 28. 3. 2018. доступно на: <https://udruzenjepescanik.org/aktuelnosti/688-pregovori-beograda-i-pristine-iz-zenske-perspektive> приступ 15. 6 2021.

⁶⁴¹ У независном мониторингу се наводи да „чак и када женске организације самоиницијативно спроводе активности усмерене у правцу помирења, представници јавних власти не желе да у њима учествују, а у неким случајевима чак и активно раде на томе да спрече да до разговора Српкиња и Албанки уопште дође“, Исто.

појединки у процес ЕУ интеграције и преговора Београда и Приштине јер осигурава да постигнути договори буду утемељени у стварним приоритетима и потребама грађана и грађанки, како би били одрживи у будућности.⁶⁴²

5.2.3. Родно засновано насиље и насиље према женама и насиље у породици

Насиље уопште а посебно према женама је најраспрострањенији и најтежи вид кршења основних људских права. Оно је присутно у медијима који шире мизогине, сексистичке поруке,⁶⁴³ као структурно насиље које их искључује из одлучивања, са тржишта рада, из имовине, нових технологија, из политичког и јавног живота.⁶⁴⁴ Насиље према женама присутно је на радном месту, у институцијама где би требало да остваре социјалну или здравствену заштиту⁶⁴⁵, у породици, у партнерским односима. Резултати Истраживања о добробити и безбедности жена⁶⁴⁶ у земљама југоисточне и источне Европе, указују на знатну распрострањеност различитих облика родно заснованог насиља према женама. Подаци из истраживања о распрострањености насиља према женама у Србији су разлог за велику забринутост. Било који облик насиља, укључујући непартнерско и партнерско, као и сексуално узнемиравање и прогањање, од навршене 15 године доживело је 62% жена старости 18-74 године (1,7 милиона жена у Србији). Скоро трећина жена преноси искуство неког облика насиља током детињства.⁶⁴⁷

У Србији је 2017. године усвојен Закон о спречавању насиља у породици⁶⁴⁸ као један од одговора државе на широку распрострањеност насиља према женама, а циљ овог закона је да се на општи и јединствен начин регулише поступање државних органа првенствено у вези са превенцијом, али и са заштитом од насиља у породици. Већина напора у погледу закона и политика углавном је усмерена на насиље у породици као најраспрострањенији вид насиља према женама. Од усвајања до почетка примене Закона организоване су обавезне лиценциране обуке за полицијске службенике⁶⁴⁹ и за представнике тужилаштва, судова и прекршајних судова⁶⁵⁰ али не и за службенике у центрима за социјални рад која Закон и не предвиђа, као ни континуирана обука за представнике других институција које имају обавезу поступања у случајевима насиља. Праћење примене овог закона указује да постоје изазови у примени члана 17⁶⁵¹ и да је неопходно унапредити разумевање права и потреба жртава насиља у породици и других кривичних дела обухваћених Законом. Подаци о примени Закона о спречавању насиља у породици у периоду март – август 2020. године указују на знатна смањења активности надлежних органа – полиције, тужилаштва и центара за социјални рад, што је могло негативно да утиче на заштиту жртава. Полиција је у време ванредног стања због епидемије КОВИД-19(март–април) примила за 10% мање пријава догађаја насиља

⁶⁴² Ибид.

⁶⁴³ Доступно на: <https://rc.gradjanske.org/kako-mediji-izvestavaju-o-nasilju-prema-zenama/приступ> 26.05.2021.

⁶⁴⁴ Доступно на: <https://www.danas.rs/drustvo/pasalic-zabrinjavajuci-stepen-mrznje-kojoj-su-zene-u-javnosti-izložene/> приступ 26.05.2021.

⁶⁴⁵ Доступно на: <https://www.021.rs/story/Info/Biznis-i-ekonomija/132358/Recenice-koje-mozda-slusate-svaki-dan-a-koje-su-mobing.html>, приступ 30.05.2021.

⁶⁴⁶ Истраживање је спровео ОЕБС (2018). Доступно на: <https://www.osce.org/sr/secretariat/419756>, приступ 15.06.2021.

⁶⁴⁷ Ибид.

⁶⁴⁸ Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_nasilja_u_porodici.html, приступ 20.05.2021.

⁶⁴⁹ Доступно на: <https://www.kpu.edu.rs/cms/приступ> 14.06.2021.

⁶⁵⁰ Доступно на: <https://pars.rs/sr/tags/sprecavanje-nasilja-u-porodici> приступ 14.06.2021.

⁶⁵¹ Члан 17 није адекватно сагледао специфичне потребе Ромкиња које су изложене породичном насиљу. Како Ромкиње живе у проширеним породицама са родитељима насилника, у случају изрицања хитне мере оне буду изложене додатној тортури и насиљу од стране породице насилника и приморане да повуку кривичне пријаве за насиље у породици.

у односу на исти период 2019. године, а овај тренд је настављен и у јулу 2020. (11% мање пријава догађаја). Број изречених полицијских хитних мера у истом периоду је мањи за 6,6%.⁶⁵² Законом о изменама и допунама кривичног законика⁶⁵³ из 2018. године, уведена су три нова кривична дела: прогањање, полно узнемиравање и принудни брак у циљу усклађивања националног кривичног законодавства са Истанбулском конвенцијом. Из Кривичног законика су уклоњене одредбе које су предвиђале да се гоњење предузима по предлогу за кривична дела Силовање, Обљуба над немоћним лицем учињена према брачном другу и Недозвољене полне радње. Само увођење нових кривичних дела не представља довољну, сигурну и адекватну заштиту од насиља. Потребна је доследна примена Закона и коришћење предвиђених механизма заштите жртава насиља. Рестриктивно тумачење права је главни узрок лоше правне заштите жртава насиља.⁶⁵⁴ Допуне Закона о азилу 2018. године, омогућавају женама из избегличко-мигрантске популације да остваре право на азил по основу родно заснованог насиља које су претрпеле у земљи порекла или у транзиту и по том основу додељени су азилу.⁶⁵⁵ Дугоочекивани Закон о родној равноправности⁶⁵⁶, као и измене и допуне Закона о забрани дискриминације⁶⁵⁷ усвојени су у мају 2021. године. Закон о родној равноправности у уводном делу дефинише појмове родно заснованог насиља, насиља према женама, насиља у породици⁶⁵⁸, узнемиравање, сексуално узнемиравање, сексуално и полно уцењивање⁶⁵⁹ у складу са међународним стандардима. У посебном поглављу регулише спречавање родно заснованог насиља и насиља према женама, а нарочито: посебне мере (чл. 52), обавеза пријављивања насиља (чл. 53), опште услуге подршке жртвама родно заснованог насиља (чл. 54), специјализоване услуге подршке жртвама насиља (чл. 55), програме за учиниоце родно заснованог насиља (чл. 56), спречавање родно заснованог насиља (чл. 57) и финансијска средства за реализовање општих и посебних услуга подршке (чл. 58). Усвајањем Закона употпуњен је нормативни оквир родне равноправности у овој области. Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици (2021-2025.) је усвојена у априлу 2021. и припремљен је АП за период 2021-2023. чије се усвајање очекује.

Статистика о броју фемцида и убистава жена у Србији још не постоји.⁶⁶⁰ Према евиденцији Мреже Жене против насиља која прикупља податке о броју партнерских оубистава жена. Током више од две деценије је убијено више од 355 жена, а више од 400 деце је остало без мајки.⁶⁶¹ Убице су партнери, брачни или ванбрачни а највећи број убистава почињен је ватреним оружјем и ножем.⁶⁶² Истраживање организације ФемПлатз и Женског истраживачког центра о фемциду у Србији обухвата случајеве фемцида који су имали судски епилог, али недостаје евиденција случајева убистава жена праћених самоубиством убице учиниоца.⁶⁶³ Анализа судске праксе је показала да се увек изричу санкције које су ближе минимуму прописаних казни (период 2016-2020).

⁶⁵² Ибид.

⁶⁵³ Доступно на: https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/241116-zakon_o_izmenama_i_dopunama_krivicnog_zakonika.html, приступ 07.06.2021.

⁶⁵⁴ Доступно на: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/140916/140916-vesti10.html>; приступ 13.06.2021.

⁶⁵⁵ Доступно на: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-azilu-i-privremenoj-zastiti.html>, приступ 13.06.2021.

⁶⁵⁶ *Службени гласник РС* бр. 52/2001.

⁶⁵⁷ *Службени гласник РС* бр. 52/2001.

⁶⁵⁸ Члан 6 став 1 тачке 10, 11 и 12 Закона о родној равноправности.

⁶⁵⁹ Члан 6 став 1 тачке 13, 15 и 16 Закона о родној равноправности.

⁶⁶⁰ Доступно на: <https://www.danas.rs/drustvo/mreza-zene-protiv-nasilja-od-pocetka-2020-ubijeno-sest-zena-brojke-mogu-biti-vece/> приступ 23.05.2021.

⁶⁶¹ Доступно на: <https://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji#2010-godina>, приступ 17.06.2021.

⁶⁶² Ибид.

⁶⁶³ Доступно на: <http://www.femplatz.org/library/publications/2019-11-Femicid-monografija-Prva-publikacija-E-primerak.pdf> приступ 17.06.2021.

Промене Кривичног законика нису довеле до промене благе казнене политике судова⁶⁶⁴ Подаци о стању у области насиља према женама још увек нису усклађени ни доступни као отворени подаци, морају се потраживати, давање одговора појединих институција није задовољавајућа, а када се и достављају подаци нису у формату који је сасвим адекватан за праћење примене норми. Заштита жртава насиља у породици и даље је недовољно ефикасна и делотворна. Добар део пријављених случајева насиља за која нису издата наређења за хитне мере, остаје без планова и праћења. Према Извештају ПреУговор Аларм за 2020. годину – „Савет за сузбијање насиља у породици не прати реализацију Закона о спречавању насиља у породици, што успорава и зауставља унапређење заштите и подршке жртвама. Подаци и искуства говоре о нужности боље заштите и подршке жртвама насиља у време пандемије КОВИД-19. Подаци о раду СОС телефона у 2019. години указују да није постојала потреба да се формира нови национални СОС телефон. Министарство правде на последњем јавном конкурс за доделу средстава прикупљених по основу одлагања кривичног гоњења није подржало ниједан пројекат намењен подршци женама жртвама насиља, нити жртвама кривичних дела генерално“.⁶⁶⁵ У Србији је проблем насиља према женама повезан и са поседовањем оружја. Од укупног броја власника оружја у Србији, мушкарци су власници 94,7% ватреног оружја.⁶⁶⁶ Мушкарци су починили 96,6% свих кривичних дела повезаних са ватреним оружјем.⁶⁶⁷ Србија је предузела мере да унапреди нормативни оквир везан за поседовање и недозвољеном држању оружја. Новеле Закона о оружју и муницији⁶⁶⁸ садрже две важне новине уведене да би се смањила злоупотреба легалног оружја у поседу грађана. Прва се тиче набављања оружја, и предвиђа да подносилац захтева, поред безбедносне провере, здравствене способности, потврде да није осуђиван и кажњаван и потврде о обучености за руковањем ватреним оружјем, мора да има оправдан захтев за набавку оружја - доказ да му је угрожена лична безбедност или због природе посла. Друга се односи на здравствену способности подносиоца захтева за оружје и доказује се на сваких пет година лекарским уверењем. По издавању дозволе МУП обавештава изабраног лекара да је његовом пацијенту издата дозвола и лекар је у обавези да пријави МУП-у промене здравственог стања (или сумње) које би утицале на руковање оружјем. Законом о изменама и допунама Кривичног законика из 2016. године поштрене су казне за недозвољено набављање, држање и ношење оружја, као и за неовлашћену израду, преправљање, продају и размену ватреног оружја. Поседовање ватреног оружја представља значајну безбедносну претњу у случају родно заснованог насиља. У већини случајева, у регистрованим примерима насиља у породици коришћено је илегално (нерегистровано) ватрено оружје, али не изостају и примери злоупотребе легалног оружја. Женама у Србији са искуством насиља у конфликту још увек није доступна делотворна заштита. Жене нису препознате као учеснице оружаних сукоба нити као цивилне жртве рата у законодавству Србије.⁶⁶⁹ Закон о правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида

⁶⁶⁴ У 2019. години завршен је поступак по кривичној пријави за 92 797 пунолетних учинилаца кривичних дела, што је 0,1% мање него у 2018. години, док је правоснажно осуђено 28 112 пунолетних лица што је за 6% мање него у 2018. години. Кривична дела против брака и породице су међу најбројнијим кривичним делима за која су правоснажно осуђена п У Ревидирани АП за Поглавље 23, додат је као (нови) показатељ „јавно доступни квартални извештаји о спровођењу закона”, а АЖЦ наставља са независним извештавањем о праћењу примене овог закона.⁶⁶⁴ пунолетна лица 14,8%. Доступно на: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje/> приступ 17.06.2021.

⁶⁶⁵ ПреУговор Аларм: Извештај о напретку Србије у поглављима 23 и 24, доступно на: [http://preugovor.org/upload/document/preugovor-20201113-alarm-sr-web_\(1\).pdf](http://preugovor.org/upload/document/preugovor-20201113-alarm-sr-web_(1).pdf), приступ 15.06.2021.

⁶⁶⁶ Божанић, Д. *Род и малокалибарско оружје у Србији*: Кључне чињенице, UNDP SEESAC, 2019, str. 9

⁶⁶⁷ Ибид.

⁶⁶⁸ *Службени гласник РС*, бр.20/2015, 10/2019 и 20/2020

⁶⁶⁹ Независни извештај о локализацији НАП-а 1325 у Србији сачињен у оквиру пројекта „подршка учешћу цивилног друштва у имплементацији и праћењу НАП за Резолуцију СБУН 1325 (2017-2020) на локалном нивоу”, (2018 – 2019. године), Центар за подршку женама, уз подршку мисије OEBS у Србији. припремила Бјелош, М.

рата и њихових породица⁶⁷⁰ садржи дискриминаторна решења у односу на цивилне жртве рата.⁶⁷¹ У Србији не постоји никаква врста репарација и признања за жене које су преживеле сексуално насиље у рату. У наредном периоду је потребно изменити Кривични законик и дефиницију кривичног дела силовања у рату ускладити са међународним правом и праксом Међународног кривичног суда за бившу Југославију (МКСЈ), затим усвојити стратегију за приоритизацију предмета ТЗР, спровести обуку поступајућих службеника и обезбедити додатну заштиту и психолошку подршку женама током суђења.⁶⁷²

5.2.4 Политички живот и учешће жена у одлучивању о јавним пословима

Родни јаз је и даље присутан у политичком животу, посебно у политичким странкама, приступу руководећим местима у институцијама, јавним установама, највишим позицијама у ЈЛС и месним заједницама. Стереотипи и предрасуде и даље постоје што доводи до тога да се политички ангажман жена редукује на области и питања које се традиционално сматрају женским питањима. Равноправно учешће жена у политичком и јавном животу је од суштинске важности за постизање Циљева одрживог развоја – Агенде 2030, посебно циља 5. Иако је родни јаз у овој области смањен, а ангажовање жена у политичком животу повећано посебно њихова заступљеност у скупштинама на националном, покрајинском и локалном нивоу⁶⁷³, још увек је мање жена међу доносиоцима одлука (УН: индикатор 5.5.1). Највећи родни јаз је на највишим позицијама у ЈЛС и месним заједницама.⁶⁷⁴ Жене су подзаступљене на местима председника општина, амбасадора као и на руководећим положајима у јавним предузећима.⁶⁷⁵ Поред заступљености жена у органима јавне власти једнако значајна је и њихова заступљеност на руководећим местима у тим органима, процедуре које омогућају утицај на одлучивање о јавним пословима као и превазилажење стереотипа који политички ангажман жена редукују на само области друштвеног живота које се традиционално сматрају женским пословима (породица, социјална питања, брига о деци, старима, особама са инвалидитетом и понекада здравствена заштита, образовање и култура). Национална стратегија за родну равноправност је посебно значајан инструмент за унапређење родне равноправности и у овој области.

⁶⁷⁰ *Службени гласник РС*, бр.18/2020

⁶⁷¹ Према стручном мишљењу Фонда за хуманитарно право, овај нацрт Закона је дискриминаторан у делу у којем нацрт прописује да би жртва остварила статус цивилног инвалида рата или члана породице цивилне жртве рата, потребно је да истовремено испуни неколико услова: да је држављанин Србије, да има телесно оштећење од 50%, да је повреду претрпела од стране непријатеља током рата или оружаног сукоба, као и да се та повреда догодила на територији Србије. Овако предвиђено законско решење велики број жртава онемогућава да остваре своја права. Тако жртве сексуалног насиља не могу остварити статус цивилног инвалида рата, јер сексуално насиље најчешће не доводи до телесних, већ до психичких последица које Нацрт закона не препознаје.

⁶⁷² Костић, М. *Родна димензија ратних злочина: Сексуално насиље над женама*, Београдски центар за безбедносну политику, 2017; доступно на: http://www.bezbednost.org/upload/document/rodna_dimenzija_ratnih_zloina_bcbp.pdf приступ 13.06.2021

⁶⁷³ Упоредити стање 2017. године са стањем 2021. Видети: истраживање *Родна равноправност на позицијама одлучивања у јединицама локалне самоуправе - пресека стања у спровођењу препоруке мера јединицама локалне самоуправе за остваривање родне равноправности*, Повереник за заштиту равноправности, Београд 2017, доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/rodna-ravnopravnost-u-jedinicama-lokalne-samouprave-presek-stanja-u-sprovođenju-preporuke-mera-jedinicama-lokalne-samouprave-za-ostvarivanje-rodne-ravnopravnosti/> приступ 5. 6. 2021. као и Посебан извештај Заштитника грађана „*Заступљеност жена на местима одлучивања и позиција и активности локалних механизма за родну равноправност у ЈЛС*“. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebni-izvestaji/5901-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-grd-n-z-s-uplj-n-s-z-n-n-s-i-dluciv-nj-i-p-zici-i-ivn-s-i-llnih-h-niz-z-r-dnu-r-vn-pr-vn-s-u-dinic-l-l-n-s-upr-vu-srbi-i> приступ 6. 6. 2021.

⁶⁷⁴ Повереница за равноправност упутила је посебне препоруке за унапређење родне равноправности у ЈЛС. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti/> приступ 7. 6. 2021.

⁶⁷⁵ Србија и агенда 2020 – 2030. - Мапирање националног стратешког оквира, стр. 21. Доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Agenda-UN-2030.pdf> приступ 5. 6. 2021.

Заступљеност жена у скупштинама је повећана али не и на руководећим местима. У РС су почетком 2020. године усвојене измене Закона о избору народних посланика⁶⁷⁶, Закона о локалним изборима⁶⁷⁷, као и Покрајинска скупштинска одлука о избору посланика у Скупштину АПВ⁶⁷⁸ којима су регулисане квоте за мање заступљени пол од 40% и резервисана места на изборним листама.⁶⁷⁹ Парламентарни, локални и покрајински избори одржани су 21. јуна 2020. године. Актуелни сазив Народне скупштине⁶⁸⁰ чини 98 посланица (39,2%)⁶⁸¹ и 152 посланика (60,2%). На челу је Народне скупштине је председник. Народна скупштина има 20 одбора. Жене су на челу 5 (25%)⁶⁸², а мушкарци 15 (75%) одбора. Међу заменицима председника одбора је 10 жена и 9 мушкараца,⁶⁸³ а међу секретарима одбора је чак 16 (80%) жена. У саставу одбора жене чине већину у шест одбора⁶⁸⁴ од којих половина покрива области које се стереотипно повезују са женама, а мушкарци у одборима који покривају области које се стереотипно везују за мушкарце.⁶⁸⁵ У Народној скупштини постоје механизми за родну равноправност. Заступљеност жена на местима председника одбора, састав радних тела и знатно већа заступљеност жена међу секретарима радних тела, показује да су и даље присутни родни стереотипи. Упркос повећању заступљености жена у скупштинама на свим нивоима до које је дошло применом квоте од најмање 40% за мање заступљени пол, родни јаз је и даље присутан у политичком животу и институцијама јавне власти. Недавно усвојен ЗРР установљава квоту од 40% за мање заступљени пол⁶⁸⁶ и обавезује органе јавне власти да у органима управљања и надзора у којима није постигнута уравнотежена заступљеност полова примене квоту од најмање 40% за мање заступљени пол као посебну меру⁶⁸⁷ која треба да смањи родни јаз како би се достигла уравнотежена заступљеност полова и на руководећим положајима.

Заступљеност жена у органима извршне власти је повећана, али је родни јаз евидентан на руководећим позицијама, а родни стереотипи препознатљиви по родно неизбалансираном саставу ресора надлежних за области које се традиционално не сматрају женским пословима. На челу Владе Србије је премијерка. Од пет потпредседника Владе две су жене (40%). Од укупно 23 ресора 10 предводе министарке

⁶⁷⁶ Закон о избору народних посланика, *Службени гласник РС*, бр. 35/2000, 57/2003 - одлука УСРС, 72/2003 - др. закон, 75/2003 - испр. др. закона, 18/2004, 101/2005 - др. закон, 85/2005 - др. закон, 28/2011 - одлука УС, 36/2011, 104/2009 - др. закон, 12/2020 и 68/2020.

⁶⁷⁷ Закон о локалним изборима, *Службени гласник РС*, бр. 129/2007, 34/2010 - одлука УС, 54/2011, 12/2020, 16/2020 - аутентично тумачење и 68/2020.

⁶⁷⁸ *Службени лист АП Војводине* бр. 12/20.

⁶⁷⁹ Међу сваких 5 кандидата по редоследу на листи (првих 5 места, других 5 места и све до краја листе) мора бити најмање по два кандидата припадника оног пола који је мање заступљен на листи.

⁶⁸⁰ Доступно: <http://www.parlament.gov.rs/1.html> приступ 5. 6. 2021.

⁶⁸¹ У претходном сазиву Народне скупштине било је 93 (37,2%) народних посланица.

⁶⁸² То су: Одбор за европске интеграције, Одбор за културу и информисање, Одбор за просторно планирање, саобраћај, инфраструктуру и телекомуникације, Одбор за уставна питања и законодавство и Одбор за финансије, републички буџет и контролу трошења јавних средстава. Приметно је да су жене на челу одбора који покривају области које се традиционално не сматрају „женским пословима“

⁶⁸³ У једном одбору не постоји заменик.

⁶⁸⁴ Од 6 одбора на чијем су челу жене половина покрива области које се стереотипно повезују са женама: права детета (14 жена, 9 мушкараца), здравље и породица (12 жена, 5 мушкараца), рад, социјална питања, друштвена укљученост и смањење сиромаштва (10 жена, 7 мушкараца), а половина области које се традиционално не повезују са женама: европске интеграције (10 жена, 7 мушкараца), привреда, регионални развој, туризам и енергетика (9 жена, 8 мушкараца), култура и информисање (9 жена, 8 мушкараца).

⁶⁸⁵ Одбор за контролу служби безбедности у коме нема ми једне жене, Одбор за одбрану и унутрашње послове (4 жене, 13 мушкараца), Одбор за правосуђе, државну управу и локалну самоуправу (4 жене, 13 мушкараца).

⁶⁸⁶ Члан 6 став 1 тачка 9 Закона о родној равноправности.

⁶⁸⁷ Члан 26 став 2 Закона о родној равноправности.

(43,4%)⁶⁸⁸, а међу државним секретарима, у 16 министарстава за које су подаци доступни, укупно је 59 жена, од којих су 17 (28,8%) на положају државне секретарке. Жене чине већину у Министарству грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, а међу 6 државних секретара пет су жене (83,3%), Министарству за људска и мањинска права и друштвени дијалог и Министарству државне управе и локалне самоуправе у којима жене чине 1/3, а међу државним секретарима именована је и по једна жена. У седам министарстава за државне секретаре именовани су искључиво мушкарци.⁶⁸⁹ На местима секретара министарстава у 18 министарстава за које су подаци доступни, жене су заступљене са 83,3% (15 жена и 3 мушкарца).⁶⁹⁰ У државној администрацији на нивоу републике запослено је 61% жена, администрацији АПВ 55,9% и у локалној администрацији 58% жена.⁶⁹¹ Механизми за РР (савети, комисије) формиран су и у ЈЛС.

Заступљеност жена у правосудју. За разлику од законодавне и извршне власти у којима су жене још увек подзаступљене, међу судијама као и председницима судова преовлађују жене. У укупном броју судија 71,5% судија су жене.⁶⁹² У Управном суду заступљеност жена је 85,7%, у апелационим судовима 77,4%, у прекршајним судовима 75,8%, у привредним судовима 75,2%, а у Врховном касационом суду 65,9%. Међу председницима судова опште и посебне надлежности је 58,2% жена, на челу Врховног касационог суда је жена, док су председници свих апелационих судова мушкарци.⁶⁹³

Заступљеност жена у дипломатији. У дипломатским мисијама РС је 38,6% жена, 18 амбасадорки, 9 отправница послова, 7 генералних конзулки и 5 жена на позицији конзул-жеран.⁶⁹⁴ На челу сталних мисија РС при међународним организацијама је 71,4% жена, 4 амбасадорке и једна отправница послова.⁶⁹⁵

Заступљеност и учешће жена уполитичким странкама. У политичким странкама као актерима политичког живота родни јаз опстаје, на унутрашњој демократизацији политичких странака мало се ради, а родна равноправност не сагледава се као чинилац унутрашње демократизације странке. Закон о политичким странкама⁶⁹⁶, Закон о финансирању политичких странака⁶⁹⁷ не садрже ни једну посебну меру која би допринела повећању заступљености жена у политичким странкама и њиховим органима. У организационој структури политичких странака углавном постоје облици деловања жена најчешће саветодавног карактера⁶⁹⁸, а председница или

⁶⁸⁸ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/sastav/177/sastav-vlade.php> приступ 5.6. 2021.

⁶⁸⁹ Министарство привреде, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство трговине, туризма и телекомуникација, Министарство здравља, Министарство одбране, Министарство спољних послова и Министарство за бригу о селу. Доступно на званичним интернет страницама министарстава. Приступљено 9. 3. 2021.

⁶⁹⁰ Доступно на званичним интернет страницама министарстава. Приступ 9. 3. 2021.

⁶⁹¹ Подаци Министарства државне управе и локалне самоуправе, допис број 021-01-00062/2021-02 од 25.1.2021. упућени Поверенику за заштиту равноправности. Приступ 9. 3. 2021.

⁶⁹² Од укупно 2676 судија 1921 су жене. Доступно на: <https://vss.sud.rs/sr-lat/spisak-sudija> приступљено 27. 1. 2021.

⁶⁹³ Доступно на: <https://vss.sud.rs/sr-lat/spisak-sudija> приступ 27. 1. 2021.

⁶⁹⁴ Доступно на: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/diplomatsko-konzularna-predstavnistva/diplomatske-misije/misije?lang=cyr> приступ 26. 1. 2021.

⁶⁹⁵ Доступно на: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/diplomatsko-konzularna-predstavnistva/diplomatske-misije/misije?lang=cyr> приступ 26. 1. 2021.

⁶⁹⁶ *Службени гласник РС*, бр. 36/2009. и 61/2015 – одлука Уставног суда.

⁶⁹⁷ *Службени гласник РС*, бр. 43/2011, 123/2014 и 88/2019.

⁶⁹⁸ На пример: Унија жена СНП Члан 75 став 1 и члан 82 Статута СНС, доступно на: <https://www.sns.org.rs/lat/ona/statut-sns>; Форум жена СПС, члан 71 Статута СПС, доступно на: <https://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2019/02/STATUT-SPS-2018.pdf>, Форум жена ДС, члан 76 Статута ДС: доступно на: <https://www.ds.org.rs/fajlovi/dokumenta/Statut-DS.pdf>, Форум жена СДП, члан 63 Статута СДП: доступно на: <https://sdp.co.rs/wp-content/uploads/2019/06/STATUT-SDP.pdf>, Покрет жена социјалиста, члан приступ 6. 6. 2021.

одређени број представника тела за родну равноправност у неким странкама је по положају чланица руководећих органа странке.⁶⁹⁹ Посебне мере за унапређење родне равноправности ретко су прописане статутом странке.⁷⁰⁰ Родна перспектива унутар политичких странака не прати се систематски⁷⁰¹, подаци о чланству у политичким странкама и њиховим органима нису разврстани по полу, често су неажурни или недоступни на интернет страницама странака, недостају целовита истраживања родне перспективе у раду политичких странака.⁷⁰² То говори у прилог потреби предузимања посебних мера у циљу отклањања родног јаза у чланству странке, унутар организационе структуре странке, и интегрисања родне перспективе у програме и конкретне активности странке. Предстоје активности на примени ЗРР, који обавезује политичке странке да предузимају посебне мере уколико у странци није обезбеђена уравнотежена заступљеност полова што захтева и новелирање закона о политичким странкама и о финансирању политичких странака као и статута политичких странака и усвајање планова деловања који садрже посебне мере за унапређење родне равноправности и уравнотежене заступљености полова у органима странке и обезбеђивању активног учешћа мање заступљеног пола у раду тих органа.⁷⁰³ Поред тога, неопходна је континуирана активност политичких странака усмерена на превазилажење родних стереотипа како кроз њихово свакодневно политичко деловање тако и кроз укључивање тема везаних за родну равноправност у едукацију чланства.

Учешиће жена из рањивих група у политичком и јавном животу. У целини посматрано, недовољна пажња је посвећена овом питању. На то упозорава и препорука CEDAW Комитета која се односи на предузимање активности којима би се убрзало постизање једнаке заступљеност жена, посебно Ромкиња и особа са инвалидитетом у свим областима јавног и политичког живота.⁷⁰⁴ Известан помак бележи се у стварању услова за бољу приступачност остваривању изборних права особа са инвалидитетом. Новелирана су Упутства за спровођење Закона о избору народних посланика и Закона о локалним изборима, Правила о раду бирачких одбора, Подсетник за обуку инструктора за чланове сталног састава бирачких одбора и припремљен Водич за комуникацију и пружање подршке бирачима који су особе са инвалидитетом како би се унапредило остваривање активног бирачког права особа са инвалидитетом.⁷⁰⁵ Усвојена је одлука о процени приступачности бирачких места за особе са инвалидитетом, сачињен упитник за процену приступачности и сагледана приступачност свих бирачких места⁷⁰⁶, технички је омогућен увид у бирачки списак слепим и слабовидим особама а припремљени су и пратећи едукативни материјали за особе са инвалидитетом о

⁶⁹⁹ На пример, члан 71 став 3 Статута СПС. доступно на: <https://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2019/02/STATUT-SPS-2018.pdf>; члан 37 и члан 45 Статута ДС: доступно на: <https://www.ds.org.rs/fajlovi/dokumenta/Statut-DS.pdf>; члан 39 став 2 тачка 8 Статута Покрета социјалиста: доступно на: <https://pokretsocijalista.rs/page/osnivacki-program/statut.html>, члан 27 став 1 тачка 8 Статута Санџачке демократске партије: доступно на: <https://sdp.co.rs/wp-content/uploads/2019/06/STATUT-SDP.pdf> приступ б. 6. 2021.

⁷⁰⁰ На пример, родно недискриминаторни језик у Статуу ДС, доступно на: <https://www.ds.org.rs/fajlovi/dokumenta/Statut-DS.pdf>, квоте за мање заступљени пол у органима странке (ДС, СПС, СДП, ПС), које не обезбеђују уравнотежену заступљеност полова у органима странке.

⁷⁰¹ На пример, на званичним интернет презентацијама политичких странака не постоје, или су неажурни, подаци о броју чланова странке као и чланова органа странке разврстани по полу.

⁷⁰² На пример: Баћановић, В. и Пајванчић – Цизел А. *Капацитети политичких странака у Војводини за остваривање родне равноправности*. Доступно на: <https://genderhub.org.rs/kapaciteti-politickih-stranaka/> приступ б. 6. 2021.

⁷⁰³ Члан 48 ставови 1 и 2 Закона о родној равноправности.

⁷⁰⁴ CEDAW/C/SRB/CO/4 пара. 27-28.

⁷⁰⁵ Доступно на: <https://shorturl.at/afixG> приступ 26. 1. 2021.

⁷⁰⁶ Доступно на: <http://shorturl.at/goPWZ> приступљено 26. 1. 2021.

могућностима остваривања бирачких права.⁷⁰⁷ Све ове мере усмерене су искључиво на остваривање активног бирачког права особа са инвалидитетом. Нису регулисана важна питања везана за остваривање пасивног бирачког права особа са инвалидитетом, укључујући и пословну способност која је услов за стицање бирачког права, што особама лишеним пословне споробности онемогућава коришћење бирачког права. На потребу да се то преиспита и омогући стицање бирачког права особама са психичким инвалидитетом указује и препорука CEDAW Комитета.⁷⁰⁸

5.2.5. Родни аспекти пандемије изазване вирусом КОВИД -19 – посебан прилог

Околности изазване пандемијом вируса КОВИД – 19 које су у великој мери пореметиле свакодневни живот грађана и грађанки, посебно за време трајања ванредног стања, када су бројна права и слободе биле подвргнуте ограничењима како би се очувало основно људско право – право на живот, указала је на нужност успостављања равнотеже између заштите здравља становништва, поштовања људских права и минимизирања бројних и различитих последица изазваних овом кризом. Суочавање са свакодневним проблемима са којима су се сусретали грађани и грађанке био је подстицај за ангажман на сагледавању утицаја који је пандемија имала на родну равноправност у различитим областима друштвеног живота. У току трајања ванредног стања и примене мера за спречавање пандемије било је више иницијатива, активности и реаговања усмерених на сагледавање родних аспеката новонастале ситуације, посебно у односу на рањиве групе. Резултат тих активности биле су анализе и истраживања у Србији⁷⁰⁹, као и у окриљу међународних организација које делују у области родне равноправности.⁷¹⁰ На основу налаза из анализа и истраживања сачињене су препоруке за отклањање уочених проблема, посебно за рањиве групе.⁷¹¹ Налази из истраживања и

⁷⁰⁷ Водич за гласање особа са инвалидитетом, доступно на: <https://rb.gy/uotkfe> . Водич за гласање ван бирачког места, доступно на: <https://rb.gy/wlzb69> . Видео материјал Гласање ван бирачког места и уз помоћ помагача, доступно на: <https://shorturl.at/yCMY0> приступ 26. 1. 2021.

⁷⁰⁸ CEDAW/C/SRB/CO/4 para. 44.

⁷⁰⁹ На пример: Пајванчић, М. и др, *Родна анализа одговора на COVID-19 у Републици Србији*, Мисија ОЕБС-а у Србији и ЖПРС 2020, доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>, приступљено 3. 6. 2021. *Економија бриге за време пандемије КОВИД-19 и мера за њено спровођење*, SeConS, UN Women, 2020; *Утицај КОВИД-19 пандемије и мера за њено спречавање на предузетнице у Србији*, SeConS, UN Women, 2020; *Утицај КОВИД-19 пандемије и мера за њено спречавање на запосленост и услове рада жена и мушкараца у Србији*, SeConS, Европска комисија, UN Women, 2020; *Consequences of COVID-19 on womens and mens economic empowerment*, SeConS, UN Women, UNFPA, 2020. *Декларација женских организација цивилног друштва и експерткиња за родну равноправност након националних консултација за борбу против епидемије КОВИД-19 у РС*, ЖПРС; КОВИД – 19 заједничка регионална изјава НВО; доступно на:

<https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> приступ 6. 6. 2021

⁷¹⁰ *COVID-19 and Ending Violence Against Women and Girls*, UN Women; *Violence Against Women and Girls Data Collection during COVID-19*, UN Women; ODIHR & UN Women launch surveys on COVID-19 and Human Trafficking in 25 languages; *Making Indigenous Women and Girls Visible in the Implementation of the UN Framework for the Immediate Socio-Economic Response to COVID-19 Accessing Funds Through the Multi-Partner Trust Fund*, UN Women, 2020; *Impact of the COVID-19 pandemic on specialist services for victims and survivors of violence in Serbia, a proposal for addressing needs - Country report Serbia*, UN Women, 2020; *UN Women series: Women at the forefront of COVID-19 response in Europe and Central Asia - Voices of gender equality mechanism on COVID-19*, UN Women, 2020. *Women's Political Participation: Guidance on COVID-19 Policy and Programme Responses*, UN Women, 2020; Доступно на:

<https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> приступ 6. 6. 2021.

⁷¹¹ Више: Николин, С., Рајков, Г. *Политичко учешће жена са инвалидитетом током пандемије КОВИД-19*, ЦСЖ, 2020, доступно на:

http://cilsrbija.org/ebib/202010201257060.Politicko_ucesce_osi_u_Srbiji_tokom_pandemije_KOVID19.pdf приступ 15. 6. 2021; *Утицај КОВИД-19 пандемије и мера за њено спречавање на социо-економски положај жена које живе на селу са фокусом на пољопривреду*, SeConS, UN Women, 2020; *КОВИД-19 Како укључити маргинализоване и рањиве групе у комуникацију о ризику и ангажовање заједнице*, UN Women; Бркић, С. и др. *Шта особе које живе са ХИВ-ом треба да знају о обољењу изазваном новим вирусом корона под називом КОВИД-19?*, USOP - Унија PLWHA – организација у Србији, 2020; Стефановић, С. и др. *Бити дете за време пандемије КОВИД-19 – анализа*

анализа и препоруке које садрже, показали су да родна равноправност није интегрисана у прописе који регулишу ванредне ситуације и стратегије које дефинишу активности и мере које се у таквим ситуацијама предузимају. То је посебно видљиво када се ради о рањивим групама чије се потребе, често веома различите природе, нису имале у виду приликом креирања мера заштите од пандемије. Независне институције заштите људских права, Повереник за заштиту равноправности⁷¹² и Заштитник грађана⁷¹³ реаговале су и у овим околностима инструментима које им стоје на располагању, прилагођавајући начин рада новонасталим приликама.

Ограничења људских права за време ванредног стања и ванредних прилика. Епидемија КОВИД-19 која је угрозила право на живот као основно људско право, била је повод за проглашење ванредног стања у Србији и усвајање мера којима је ограничен низ основних људских права: слобода кретања, слобода окупљања, право на правично суђење и др.⁷¹⁴ Неке од мера биле су дискриминаторне (мера ограничења слободе кретања особа старијих од 65 година). Повереник за заштиту равноправности наглашава да је „епидемија Ковид-19 несразмерно утицала на старије људе, на особе са инвалидитетом, на сиромашније слојеве друштва, становнике неформалних насеља, кориснике смештене у установама социјалне заштите, на особе са хроничним здравственим проблемима, на младе, запошљавање, школовање и сл.“ а мере забране кретања, ризик од заражавања, пребацивање све већег броја активности на онлајн сферу и сл. утицало је и на приступ појединим правима и остваривање права на услуге, судску заштиту и сл.⁷¹⁵, а приликом прописивања мера нису се узимале у обзир потребе

истраживања утицаја мера ванредног стања на децу током пандемије КОВИД-19 у Србији, МОДС, 2020. Доступно на: <https://drive.google.com/drive/folders/16Bg45r57ZTFuXwayRds62Qf5xifHht0u?usp=sharing> приступ 6. 6. 2021.

⁷¹² Највећи број притужби 121 притужби односио се на здравствено стање, 115 старосно доба, 114 национална припадност од тога 94 притужбе или 82% су притужбе ромске мањине, 105 пол, 89 инвалидитет (стр.18). Повереник је упутио 312 препорука мера и 12 иницијатива органима јавне власти, у циљу деловања на унапређењу положаја појединих група становништва које су у условима пандемије нарочито рањиве које су се односиле на давање информација и обавештења у приступачним форматима, редовно пружање услуге помоћ у кући свим корисницима и обезбеђивање потребних дозвола за кретање лица која пружају ову помоћ, потребу да се услугама социјалне заштите и програмима помоћи обухвате сва лица која се налазе у стању потребе, шири обухват економским мерама помоћи и др. (стр. 13), Годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности, 2020. Доступно на:

<http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/04/Poverenik-za-zastitu-ravnopravnosti-Godisnji-izvestaj-za-2020> приступ 10. 6. 2021.

⁷¹³ Заштитник грађана је реаговао на почетку епидемиолошке кризе кад су били прекинути сви видови међународног саобраћаја како би, захваљујући билатералним контактима са омбудсменима других држава, дао допринос повратку наших грађана из иностранства у РС. Покренуте су иницијативе које су омогућиле неометано кретање деци и родитељима дече са аутизмом у време забране кретања, одржавање личних односа између детета и родитеља са којим дете не живи, кретање лицима која се брину о старијима, непокретнима и особама са инвалидитетом током забране кретања, кретање жртвама насиља у време забране кретања ради заштите од насиља, као и измене процедура обавештавања породице о здравственом стању пацијената оболелих од COVID-19 смештених у Клиничком центру Ниш. Појачан је надзор на терену, провера услова у којима се налазе грађани, а посебно осетљиве групе - деца, особе са инвалидитетом, Роми, мигранти као и лица лишена слободе. Продужено радно време на седам дана у недељи, уведено више телефонских линија које су радиле од 8-22 сата. Видети: Годишњи извештај Заштитника грађана за 2020, стр. 5. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji> приступ 15. 6. 2021.

⁷¹⁴ Више: *Људска права и КОВИД-19, - анализа правног оквира током епидемије, утицај на остваривање људских права*, YUCOM, 2020, доступно на: <https://en.yucom.org.rs/analysis-of-the-changes-in-legal-framework-during-the-covid-19-epidemic-and-impact-on-enjoying-human-rights-in-the-republic-of-serbia/> приступ 14. 6. 2021.

Анализа мера одступања од људских и мањинских права током ванредног стања у РС изазваног епидемијом заразне болести КОВИД-19 у Србији, А11 – Иницијатива за социјална и економска права, 2020, доступно на:

<https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2020/03/Analiza-mera-odstupanja-derogacija-od-ljudskih-i-manjinskih-prava-tokom-vanrednog-stanja-u-Republici-Srbiji-izazvanog-epidemijom-zarazne-bolesti-COVID-19-1.pdf> Мисија ОЕБС

припремила је посебне алате за државе чланице везане за *Поштовање демократије, владавине права и људских права у контексту здравствене кризе изазване КОВИД-19 – Алати за државе чланице*, ОЕБС, 2020. доступно на: www.osce.org. приступ 14. 6. 2021.

⁷¹⁵ Редовни годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности, стр. 37.

рањивих група.⁷¹⁶ О томе говоре и иницијативе⁷¹⁷, и Опште препоруке за кризне ситуације Повереника за заштиту равноправности.⁷¹⁸ Заштитник грађана реаговао је у вези са заштитом права на правично суђење и права на суђење у разумном року. Контрола рада судова и јавних тужилаштава није у надлежности Заштитника грађана, али су и овај период обележиле притужбе упућене Заштитнику грађана на рад тих органа. Притужбе су се односиле на повреду права на правично суђење и права на суђење у разумном року, на која су утицале су мере уведене ради спречавања ширења епидемије вируса КОВИД-19. Заштитник грађана је апеловао на надлежне органе да омогуће приступ алтернативним начинима комуникације, (апликација Skype), између окривљеног и браниоца у посебној просторији, без присуства трећег лица.⁷¹⁹

Родни аспект ванредних прилика и мера усвојених за спречавање ширења вируса КОВИД-19 не препознаје се у довољној мери, као и безбедносни ризици за жене током ванредне ситуације. Жене чине већи део радне снаге у здравству, као и у другим тзв. контактним службама (трговина на велико и мало, набавне и доставне службе, угоститељство и туризам, култура и уметност). Већина примарних пружалаца неге болеснима су жене, што их чини изложеним вишеструким безбедносним ризицима током пандемије изазване вирусом КОВИД-19.⁷²⁰

Забележен је пораст родно заснованог насиља. Повећан је број пријава случајева насиља у породици⁷²¹ које је прерасло из психичког у физичко и сексуално насиље.⁷²² Ове прилике утицале су и на доступност пружања услуга у околностима у којима је промењен режим пружања услуга заштите и подршке женама са искуством насиља⁷²³, посебно женама из рањивих група (ромкиње, старије жене, жене са села, жене са инвалидитетом, избеглице, мигранткиње, ЛГБТИ и др.).⁷²⁴ Комитет страна уговорница Конвенције СЕ о спречавању и сузбијању насиља према женама и насиља у

⁷¹⁶ У извештају се наводи да се „Током кризе у великој мери могла се сагледати потреба унапређивања приступа адекватним и правовременим информацијама у вези са кризним догађајем и начинима за његово превазилажење, али и други проблеми, попут: сагледавања специфичности различитих друштвених група које су током криза у повећаном ризику, давања правовременог одговора на њихове потребе; неопходности претходног поседовања што прецизнијих сегрегисаних података о становништву како се не би догодило да неке група грађана буду изостављене из појединих мера; нужности успостављања сарадње и укључивања што већег броја представника рањивих група у креирање одговарајућих одговора на кризне ситуације; снажне потребе за подстицањем волонтеризма и друштвене одговорности; развоја и прецизирања могућности за континуирано коришћење права на здравствену али и социјалну заштиту, у условима кризних ситуација; потребе за прецизирањем одредаба одређених прописа (попут прописа о раду од куће, безбедности и здравља на раду у кризним ситуацијама и сл.) и наглашава да је „пракса показала и да је потребно укључивати представнике организација које се баве заштитом права одређених друштвених група као и институције за заштиту људских права, попут Повереника, у креирање мера превенције и заштите становништва, као и да је било и неопходно остављати довољно времена за припрему и информисање становништва за увођење мера, а у циљу постизања бољих и ефикаснијих резултата“. стр. 15.

⁷¹⁷ Исто, стр. 45.

⁷¹⁸ Исто, стр. 26 – 27.

⁷¹⁹ Видети: Годишњи извештај Заштитника грађана, стр. 7 – 8 Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji> приступ 15. 6. 2021.

⁷²⁰ Доступно на: COVID-19: Како укључити маргинализоване и рањиве особе у комуникацију о ризику и у ангажовање заједнице, UN Women Србија, приступ 14.06.2021.

⁷²¹ Доступно на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1576-saopstenje-za-javnost-zastita-i-podrska-zenama-zrtvama-nasilja-tokom-prvih-mesec-dana-vanrednog-stanja>, приступ 30.05.2021.

⁷²² Доступно на: https://www.femplatz.org/library/newsletters/Bilten_4_SR.pdf, 12.06.2021.

⁷²³ Impact of the COVID-19 pandemic on specialist services for victims and survivors of violence in the Western Balkans and Turkey, UNW 2020.

⁷²⁴ Родна анализа одговора на КОВИД-19 у РС, ОСЦЕ 2020. Доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>; приступ 15.06.2021. Одбор за људска права Враће и Удружење Ромкиња ОСВИТ из Ниша, поднеле два предлога: за допуну уредбе о забрани кретања и Предлог допуне уредбе о организовању рада установа социјалне заштите, организације социјалне заштите за пружање услуга домског смештаја у период ванредног стања, којим би се омогућило пријем жена са искуством насиља у Сигурне куће током пандемије КОВИД-19. Ни један од предлога није усвојен.

породици усвојио је декларацију⁷²⁵ којом су државе које су ратификовале Истанбулску конвенцију позване да користе стандарде и препоруке из конвенције као смернице за активности и мере које предузимају током пандемије коронавируса. По глобалном увођењу мера рестрикције кретања, низ међународних организација издало је упозорења на пораст родно заснованог насиља, посебно у породичним условима.⁷²⁶

*Приступ здравственој заштити је отежан за све пацијенте, нарочито за труднице, оболеле од рака и припаднике ризичних група. Мањи приоритет се придаје рутинским процедурама, онима које нису хитне, услед настојања система да ограничи преношење вируса између пацијената/киња на болничком лечењу. Ковид-19 је постао и препрека за приступ превентивној заштити. Одлагање тих услуга довешће до огромног броја заосталих случајева у здравственом систему што ће отежати лечење и вероватно повећати стопе морбидитета и морталитета.*⁷²⁷

Већина услуга социјалне заштите била је или обустављена или су услуге пружане уз ограничења и у измењеним условима. У току ванредног стања ЦЦР су обуставили директан рад са корисницима, као и центри за дневни боравак деце са сметњама у развоју и друге услуге као што су персонална асистенција или помоћ у кући.

Епидемија КОВИДА-19 затекла је неспремним многе системе, укључујући и образовање. Половином марта 2020. године, обустављена је настава у основним школама, а образовање на даљину обезбеђено је путем јавног медијског сервиса.⁷²⁸ Овај вид наставе организован је и у средњим школама, а високошколске институције су самостално организовале наставу на даљину. Евидентно је да су у ситуацији када настава уживо није била могућа, алтернативни облици наставе били неопходни, али треба имати у виду да сва деца нису имала могућности да прате овакав вид наставе. И млади су се сусрели са различитим проблемима у вези са образовањем током ванредног стања, као што су на пример: недостатак техничких услова за праћење наставе, нејасни планови спровођења образовних активности, контрадикторне информације о онлајн полагању мале и велике матуре, као и то што нису били укључени у процес избора платформи за он-лине учење.⁷²⁹ Све ово указује на потребу осигуравања алтернативног модела функционисања система образовања у кризним ситуацијама, који ће омогућити једнаку доступност образовања за сву децу.

Мере усвојене у циљу спречавања ширења епидемије нису имале у виду рањиве групе и њихове потребе. Са посебним тешкоћама у току ванредног стања и епидемије суочили су се: жене, самохрани родитељи, Роми и Ромкиње, особе са инвалидитетом,

⁷²⁵ Доступно на: <https://rm.coe.int/declaration-committee-of-the-parties-to-ic-covid-16809e33c6n-cases-of-violence-against-women>, 13.06.2021.

⁷²⁶ Доступно на: <https://www.osce.org/secretariat/449797>; <https://eige.europa.eu/news/covid-19-and-gender-based-violence-has-pandemic-taught-us-anything>; https://victimsupport.eu/covid-19information/?fbclid=IwAR3KYSC14Elm055wqRVwrMKIbd-1Bao3mJ2n_-kOD5K7g32-Urcpvp7hFY; <https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/violence-and-injuries/areas-of-work/violence/violence-against-women>; <https://www.rosalux.de/en/news/id/42140/feminism-now>, приступ 17.06.2021.

⁷²⁷ Rupasinge, N. и др. *Утицај ковид-19 на здравствене системе на Западном Балкану* Доступно на: <https://pubdocs.worldbank.org/en/726641590707354436/RER17-Health-note-SRB.pdf>, приступ: 15.6.2021.

⁷²⁸ Увођењем ванредног стања образовни програми су реализовани на даљину путем телевизијског канала РТС 3, платформе РТС Планета и интернет платформи за учење. Одлука о обустави извођења наставе у високошколским установама, средњим и основним школама и редовног рада установа предшколског васпитања и образовања, *Службени гласник РС*, број 30/2020.

⁷²⁹ Исто, стр. 25.

деца, старији од 65 година, мигранти, азиланти, бескућници, ЛГБТИ.⁷³⁰ Посебне мере за ове рањиве групе нису донете, а многе од постојећих услуга су престале да функционишу.⁷³¹ Епидемија КОВИД-19 је још једном потврдила неопходност хитне деинституционализације јер није могуће организовати адекватну заштиту корисника/ца и запослених у установама за смештај особа са инвалидитетом.⁷³² Током ванредног стања за жене са инвалидитетом повећан је ризик од породичног и партнерског насиља, а суочавале су се са неприступачним облицима информисања, обустављањем или смањењем обима и начина пружања услуга.⁷³³ Рестриктивне мере уведене током епидемије појачале су ризик од сиромаштва Рома и Ромкиња које држава није препознала као посебно угрожену групу становништва, те су изостале посебно усмерене мере подршке.⁷³⁴ Особе са инвалидитетом су у већем ризику од заражавања и озбиљнијим симптомима КОВИД-19 због општег здравственог стања, препрека у приступу здравственим услугама, тешкоћа у придржавању мера физичког дистанцирања, потребе за подршком других особа, додиривања објеката ради информисања, начина живота у групним облицима становања, баријера у приступу информацијама о здрављу и мерама. Особе са инвалидитетом, посебно жене, биле су изложене већем ризику од нарушавања здравственог стања због отказивања или одлагања редовних терапија, немогућности набавке потребних лекова, дуготрајне изолације која нарушава опште физичко стање. Заштита репродуктивног здравља и приступ гинеколошким прегледима су били у другом плану, с обзиром да је за коришћење ове и других услуга здравствене заштите, женама са инвалидитетом је често потребан адекватан превоз и асистенција, а када то обезбеде, долазе до неприступачних амбуланти које често немају хидрауличне гинеколошке столице.⁷³⁵ Проблем здравствене заштите ромске популације је престанак рада здравствених медијаторки током ванредног стања. То се негативно одразило на труднице, породиље, децу, особе са инвалидитетом, старија лица и лица која пате од хроничних болести. Цена заштитне опреме онемогућила је адекватну заштиту и приступ здравственим услугама делу најсиромашнијих Рома и Ромкиња. Проблем је било и заказивање прегледа онлине или телефоном.⁷³⁶ Ромкиње које имају здравствену књижицу нису ишле код лекара, заказани термини су отказивани. Највише су била погођена деца са сметњама у развоју и инвалидитетом и деца из ромске популације. За децу са сметњама у развоју нису донете мере које би обезбедиле да под једнаким условима остварују право на образовање, док је за децу из ромске популације проблем представљало то што нису имала техничку опрему за праћење наставе на даљину, а положај им је додатно отежан престанком рада педагошких асистената.⁷³⁷ Резултати истраживања

⁷³⁰ Мршевић, З. 2020. *Положај лезбејки и транс жена у време пандемије корона вируса*. А11 иницијатива. Доступно на: <https://www.a11initiative.org/zorica-mrsevic-polozaj-lezbejki-i-trans-zena-u-vreme-pandemije-korona-virusa/>, приступ 30.05.2021.

⁷³¹ Пајванчић, М. и др. *Родна анализа одговора на КОВИД-19 у Републици Србији*, 2020, стр. 47, доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>, приступљено: 12. 6.2021.

⁷³² Бекер, К. и др. *КОВИД -19 мере и социјална и економска права жена са инвалидитетом у Србији*, Удружење грађанки, FemPlatz, Из круга Београд, 2021. стр. 11 доступно на : https://www.femplatz.org/library/reports/2021-02-16_Kovid-19_i_zene_sa_invaliditetom.pdf, приступљено: 6.6.2021.

⁷³³ Ибид.

⁷³⁴ *Последице КОВИД-19 на положај осетљивих група и група у ризику*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Београд, 2020, стр. 11, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid-19_na_polozaj_osetljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf, приступљено: 11.5.2021.

⁷³⁵ Бекер, К. и др. *Ковид-19 мере и социјална и економска права жена са инвалидитетом у Србији*, FemPlatz, Из круга, 2021. Доступно на: https://www.femplatz.org/library/reports/2021-02-16_Kovid-19_i_zene_sa_invaliditetom.pdf, приступ 6.6.2021. приступ 15. 6. 2021.

⁷³⁶ *Последице ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, 2020, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid-19_na_polozaj_osetljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf, приступ. 11.5.2021.

⁷³⁷ Више: Пајванчић, М. и др, 2020, оп. цит. стр. 51. и 53.

показали су да скоро 70% организација цивилног друштва сматра да је током трајања епидемије КОВИД-19 дошло до повећања ризика у области инклузивног образовања за децу са инвалидитетом и за децу из ромске популације.⁷³⁸

Налази у истраживањима, реаговањима независних институција заштите људских права за време ванредног стања и у току ванредне ситуација као и активности у вези са родним аспектима пандемије изазване епидемијом вируса КОВИД-19 показују да је неопходно укључити родне аспекте мера које се предузимају у ванредним ситуацијама изазваним не само епидемијом, већ и бројним другим узроцима (елементарне непогоде, поплаве, земљотреси, климатске промене, аеро загађења, хаварије већих размера и др.). Потребан је интерсекторски приступ родним аспектима ванредних ситуација изазваних различитим узроцима, јер су оне посебан безбедносни ризик за женска људска права. Стога је неопходно сачинити свеобухватну анализу родних аспеката и последица мера које се у таквим околностима предузимају као и мера усмерених на отклањање последица изазваних ванредним околностима и сачинити препоруке о интегрисању родне перспективе у прописе и планске документе који се односе на ванредне ситуације.

5.3. Родни аспекти здравствене заштите и социјалне сигурности

Родни аспекти здравствене заштите и социјалне сигурности представљени су у овом одељку у контексту принципа социјалне правде као једног од темељних принципа на којима почива Устав Републике Србије.

5.3.1 Здравствена заштита

Светска здравствена организација дефинише здравље као „Стање потпуног физичког, менталног и друштвеног благостања, а не само одсуство болести или немоћи“.⁷³⁹ Здрав живот и промовисање благостања за људе свих генерација је трећи циљ Агенде 2030 Уједињених нација а један од потциљева (3.7) односи се на обезбеђење универзалног приступа услугама које се односе на репродуктивну здравствену заштиту, између осталог и услугама за планирање породице, информисање, образовање и интегрисање питања репродуктивног здравља у националне стратегије и програме.⁷⁴⁰ Ратификацијом Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена⁷⁴¹, РС се обавезала да обезбеди доступност здравствене заштите женама током целог живота, без дискриминације, што укључује планирање породице, порођај, заштиту након порођаја и касније, што се односи и на жене из посебно осетљивих група.⁷⁴²

⁷³⁸ *Последице КОВИДа-19 на положај осетљивих група и група у ризику узроци, исходи и препоруке*, Високи комесаријат УН за људска права (ОНСНР), Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, Београд, 2020, стр. 7. и 12.

⁷³⁹ Доступно на: <http://www.izjzv.org.rs/app/soc.katedra/Zdravljeifakorikojinanjegauticu.pdf>, приступ: 6.6.2021.

⁷⁴⁰ Секуловић, И. и др. *Припремљеност за спровођење Агенде 2030*, Београдска отворена школа, Београдска отворена школа, 2020, стр. 49, доступно на: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/sdgs4all-srbija-2030-pripremljenost-za-sprovođenje-agende-2030.pdf>, приступ 16.6.2021.

⁷⁴¹ *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори* бр. 11/1981

⁷⁴² Игњатовић, Т. и др. *Три године од усвајања Програма – без очекиваних резултата, Анализа примене Националног програма очувања и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља грађана Републике Србије*, Аутономни женски центар, Београд, 2021. стр. 5, доступно на: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2021/TRI_GODINE_OD_USVAJANJA_PROGRAMA_Analiza_primene_Nacionalnog_programa_ocuvanja_i_unapredjenja_seksualnog_i_reproduktivnog_zdravlja_gradjana.pdf, приступ 20.5.2021.

Родни аспекти заштите здравља. Када је у питању заштита здравља жена и остваривање родне равноправности, на снази је до краја маја 2021. године био Закон о равноправности полова⁷⁴³ који прописује забрану дискриминације по основу пола приликом остваривања права на здравствену заштиту.⁷⁴⁴ Закон о родној равноправности⁷⁴⁵ знатно детаљније регулише обавезе у области социјалне и здравствене заштите.⁷⁴⁶ На здравље жена утичу не само њихове биолошке особине, него и услови живота, сиромаштво, запосленост, породичне обавезе и статус у приватној сфери живота. На здравље жена утиче и родно засновано насиље које проузрокује хроничне последице које могу бити фаталне по живот. Неједнакост моћи значи да жене имају мањи приступ и контролу над ресурсима за заштиту свог здравља, као и мање могућности да буду укључене у одлучивање. Важна здравствена питања за жене укључују: кардиоваскуларне болести, депресију, деменцију, остеопорозу и анемију.⁷⁴⁷ Обољења и стања повезана са трудноћом и порођајем су међу водећим узроцима оболевања жена у репродуктивном периоду а међу показатељима здравственог стања је очекивано трајање живота на рођењу које континуирано расте и у 2019. години за мушкарце је било 73 године и 78 година за жене.⁷⁴⁸ Последице дужег живота жена је већа вероватноћа да ће живети у лошијем здравственом стању о којем се оне изјашњавају неповољније од мушкараца.⁷⁴⁹ У последњих годину дана 10,2% жена и мушкараца није посетило лекара а 11,1% жена и 12,6% мушкараца није посетило стоматолога, иако су имали здравствених проблема. Главни разлози неодласка код лекара су: финансијска немогућност (28% жена и 23,7% мушкараца), очекивање да ће се здравствено стање стабилизovati (20,9% жена и 23,3% мушкараца) и недостатак времена због посла, бриге о деци или другима (14,8% жена и 17,7% мушкараца).⁷⁵⁰ Мушкарци чешће него жене оцењују своје здравље као добро/веома добро. Ментално благостање је у константном паду годинама, а Србија има и највећи ризик од депресије (39% мушкараца и 46% жена).⁷⁵¹ Индекс родне равноправности за домен здравља⁷⁵²

⁷⁴³ *Службени гласник РС*, бр. 104/2009.

⁷⁴⁴ Здравствена заштита жена обухвата нарочито: 1) превенцију и рано откривање болести; 2) здравствену заштиту у вези са планирањем породице, у току трудноће, порођаја и материнства; 3) здравствену заштиту у случају болести и повреда, у складу са законом којим се уређује здравствена заштита. (чл. 24.)

⁷⁴⁵ *Службени гласник РС*, број 52/2021, доступно на:

<http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2021/741-21-lat.pdf>, приступ 27.5.2021.

⁷⁴⁶ Према члану 36 органи јавне власти дужни су да обезбеде једнаке могућности у пружању социјалне и здравствене заштите за све кориснике услуга и права без обзира на пол, односно род; свим женама и мушкарцима, девојчицама и дечама под једнаким условима приступ лако доступним информацијама, образовању и услугама, у складу са старосном доби, које се односе на сексуалност, контрацепцију, планирање рађања, брачни и породични живот, посебно узимајући у обзир положај лица из осетљивих група. Дискриминацијом се не сматрају опште и посебне мере којима се подстиче рађење, равноправност родитеља у вршењу родитељског права и дужности и обезбеђује сексуално и репродуктивно здравље жена и мушкараца. Ови органи су нарочито дужни да обезбеде: примену посебних мера за праћење, подршку и унапређење сексуалног и репродуктивног здравља; организовање у спровођење програма за спречавање и превазилажење проблема ране трудноће и заснивање партнерских заједница међу и са лицима млађим од 18 година; примену посебних мера за рано откривање болести.

⁷⁴⁷ Група аутора: *Извештај о напретку - други извештај о напретку по областима за период 2016-2020 сачињен на основу оквира за мониторинг и евалуацију*, ЖПРС, 2020. стр. 56 Доступно на:

<https://media.genderhub.org.rs/2021/04/DRUGI-IZVESTAJ-O-NAPRETKU.pdf>, приступ 31.5.2021.

⁷⁴⁸ *Жене и мушкарци у Републици Србији*, Београд, 2020. година, стр. 29, доступно на www.stat.gov.rs/sr-Latin/oblasti/stanovnistvo/statistika-polova, приступ 7.6.2021.

⁷⁴⁹ Стојиљковић Гњатовић, Ј. и др. Употреба података из *SILC* анкете за израчунавање здравих година живота, стр. 6, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/09/SILC_004_Jelena-Stojilkovic-Gnjatovic-Dragana-Paunovic-Radulovic-Natalija-Miric_Uпотреба-potadaka-iz-SILC-ankete-za-izracunavanje-zdravih-godna-zivota.pdf приступ 15.6.2021.

⁷⁵⁰ *Жене и мушкарци*, 2020, стр. 29

⁷⁵¹ Бекер, К. и др. *Извештај о правима жена и родној равноправности у Србији за 2019. годину*, FemPlatz, 2020. година, стр. 55, доступно на: https://www.femplatz.org/library/reports/2020-08-10_PreneraZena.pdf, приступ 11.5.2021.

⁷⁵² Овај индекс састоји се од три поддомена: здравствено стање, понашање повезано са ризицима по здравље и приступ здравственој заштити.

показује незнатно побољшање здравља жена за 0,6 поена (повећање вредности са 83,4 у 2014. на 84,0 у 2016. години) и забележио је највећи пораст у односу на друге домене.⁷⁵³

Заштита сексуалног и репродуктивног здравља. Питања везана за заштиту сексуалног и репродуктивног здравља разматрана су у многим законским и стратешким документима. Законом о здравственој заштити и Законом о здравственом осигурању прописана је бесплатна здравствена заштита свим осигураним лицима, као и свим девојчицама, трудницама и породиљама, без обзира на статус осигурања.⁷⁵⁴ Закон о здравственој заштити⁷⁵⁵ предвиђа, под једнаким условима, обезбеђивање здравствене заштите групацијама становништва које су изложене повећаном ризику од оболевања, спречавање, сузбијање, рано откривање и лечење болести и стања од већег јавно здравственог значаја, као и социјално угроженог становништва. Обухваћено је 19 група, између осталих: лица у вези са планирањем породице и у току трудноће, порођаја и материнства до 12 месеци након порођаја; жртве насиља у породици; жртве трговине људима; лица којима се обезбеђују циљани превентивни прегледи, односно скрининг, према одговарајућим националним програмима. Закон о здравственом осигурању⁷⁵⁶ наводи 28 група осигураника, а право на здравствену заштиту обухвата, између осталих, мере превенције и раног откривања болести, прегледе у вези са планирањем породице, у току трудноће, порођаја и до 12 месеци након порођаја.⁷⁵⁷ Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи⁷⁵⁸, осим начела медицинске оправданости, предвиђа и начело равноправности које се остварује обезбеђивањем једнаких могућности за жену и за мушкарца у примени поступака БМПО. Ово право имају супружници, односно ванбрачни партнери којима је потребна помоћ у лечењу неплодности, а под истим условима и жена или мушкарац који су употребу својих репродуктивних ћелија одложили због постојања могућности смањења или губитка репродуктивне функције, а воде заједнички живот, као и пунолетна и пословно способна жена која живи сама, али „изузетно“⁷⁵⁹. Издавање дозволе за обављање

⁷⁵³ Бабовић, М. *Индекс родне равноправности у Републици Србији, 2016.* стр. 10 доступно на http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/12/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_Republici_Srbiji_2018.pdf приступ 2.6.2021.

⁷⁵⁴ Четврти периодични извештај о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, Члан 12, Здравствена заштита жена, Препорука из става 33. Закључних запажања Комитета, стр. 45-47, доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/zakljucna-zapazanja-cedaw-u-vezi-sa-cetvrtim-periodicnim-izvestajem-o-primeni-konvencije-o-eliminisanju-svih-oblika-diskriminacije-zena/>, приступ 6.6.2021.

⁷⁵⁵ *Службени гласник РС*, број 25/2019, члан 12, доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenoj_zastiti.html, приступ 31.5.2021.

⁷⁵⁶ *Службени гласник РС*, број 25/2019, доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenom_osiguranju.html, приступ 31.5.2021.

⁷⁵⁷ Мере превенције обухватају здравствено васпитање у вези са планирањем породице, превенцијом трудноће, тестирањем и лечењем полно преносивих болести и ХИВ инфекције; хигијенско-епидемиолошке и друге законом предвиђене мере и поступке у вези са спречавањем, откривањем и лечењем ХИВ инфекције и других заразних болести и спречавањем њиховог ширења. Право на здравствену заштиту обухвата прегледе и лечење у вези са планирањем породице, трудноћом, порођајем и постпорођајним периодом: 1) дијагностика и лечење стерилитета; 2) прегледи и лечење који се односе на трудноћу (укључујући пренатални период, порођај и постпорођајни период), стања која могу да изазову компликацију трудноће, као и прекид трудноће из медицинских разлога; 3) стационарно лечење када је медицински неопходно и порођај у здравственој установи; 4) патронажне посете и помоћ породиљи и рутинска нега новорођенчета од стране патронажне сестре.

⁷⁵⁸ *Службени гласник РС*, бр. 40/2017 и 113/2017 – др. закон, доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_biomedicinski_potpomognutoj_oplodnji.html, приступ 6.6.2021.

⁷⁵⁹ Изузетно, право на поступке БМПО има и пунолетна и пословно способна жена која живи сама и која је способна да врши родитељску дужност и у таквом је психосоцијалном стању на основу кога се оправдано може очекивати да ће бити способна да обавља родитељске дужности у складу са законом, у интересу детета. Чл. 25. ст. 2 Закона о БМПО

поступка БМПО у надлежности је Управе за биомедицину, за разлику од ранијег закона када је то био министар.⁷⁶⁰

Смањивање родних неједнакости у заштити здравља. Један од циљева Стратегије јавног здравља у РС 2018-2026 године⁷⁶¹ је унапређење здравља и смањивање неједнакости у здрављу који подразумева примену и праћење Националног програма очувања и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља становништва⁷⁶² о чему не постоји јавно доступна информација.⁷⁶³ Општи циљ програма је очување и унапређење сексуалног и репродуктивног здравља становника РС уз поштовање права на доношење информисаних одлука које се односе на сексуалност и репродукцију независно од личних карактеристика појединаца. И друга стратешка документа садрже одредбе о заштити сексуалног и репродуктивног здравља⁷⁶⁴ а Национална стратегија за родну равноправност 2016–2020⁷⁶⁵ као један од циљева издваја побољшано здравље жена и равноправан приступ здравственим услугама. Према налазима евалуације АП и Националне стратегије за родну равноправност⁷⁶⁶ очекивани резултати у овој области нису постигнути. Забележено је благо повећање индекса родне равноправности за домен здравља, али је ефикасност Стратегије ниска због малог броја спроведених активности. Комитет УН за елиминацију дискриминације жена упутио је РС низ препорука⁷⁶⁷ ради обезбеђења равноправног приступа здравственим услугама и побољшања здравља жена, посебно имајући у виду потребу и положај припадница рањивих група.⁷⁶⁸ Превентивним гинеколошким прегледима у 2019. години било је обухваћено око 9% жена старијих од 15 година које имају право на преглед једанпут годишње.⁷⁶⁹ Према доступним подацима, рак дојке је најчешћи злоћудни тумор код жена у Србији од којег сваке године оболи 4600, а умре 1600 жена.⁷⁷⁰ Раним

⁷⁶⁰ Мршевић, З. *Анализа услова и начина остваривања биопотпомогнуте оплодње у Србији*, Лабрис, 2021. стр. 12, доступно на: <http://labris.org.rs/sites/default/files/Pravna%20Analiza%20BMPO.pdf>, приступ 6.6.2021.

⁷⁶¹ *Службени гласник РС*, бр. 61/2018, доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2018/61/1/reg>, приступ 8.6. 2021.

⁷⁶² *Службени гласник РС*, бр. 120/2017.

⁷⁶³ Игњатовић, Т. 2021. стр. 6

⁷⁶⁴ Стратегије за подстицања рађања, Национални програм здравствене заштите жена, деце и омладине, Стратегија развоја здравља младих у РС и Национална стратегија за младе за период од 2015. до 2025. године.

⁷⁶⁵ Циљ 2.7. Доступно: <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-od-2016-do-2020-godine-sa-akcionim>, приступ 5.6.2021.

⁷⁶⁶ *Финални извештај евалуације Акционог плана за спровођење Националне стратегије за родну равноправност (2016-2018)*, SeCons, стр. 71-72, доступно на: <https://www.secons.net/files/publications/99-publication.pdf>, приступ 8.5.2021.

⁷⁶⁷ Пара 38 Закључна запажања Комитета за елиминисање дискриминације жена у вези са Четвртим периодичним извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, доступно на: <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/156>, приступ 8.5.2021.

⁷⁶⁸ Препоруке: 1) подизање свести о савременим облицима контрацепције и некористиња абортуса као метод контрацепције, укључујући едукације и медијске кампање према младима и адолесцентима/адолесценткињама, посебно међу ромском популацијом и старијим женама; побољшан приступ контрацепцији, укључујући обезбеђивање универзалног покривања повезаних трошкова у оквиру државног здравственог осигурања. 2) Прикупљање статистичких података о адолесцентским трудноћама разврстаних по старости, пореклу и географски, као и обезбеђење да здравствени радници пријављују адолесцентске трудноће социјалним службама и полицији. 3) Неометан приступ здравственој заштити, укључујући програме ране превенције сексуалног и репродуктивног здравља, раног рака дојке и рака грлића материце и бесплатног анти-ретровирусног лечења, свим женама и девојкама, укључујући и Ромкиње, жене са инвалидитетом, укључујући и оне у институцијама, и подизање свести жена о предности ране превенције, гарантујући информисаност и слободан пристанак жене. 4) Побољшање приступа услугама за планирање породице и вештачке оплодње за жене ЛБТИ.

⁷⁶⁹ *Анализа планираног и оствареног обима и садржаја права осигураних лица на примарну здравствену заштиту у 2019. години*, Институт за јавно здравље „Милан Јовановић Батут“, 2020. стр. 28, доступно на: <http://www.batut.org.rs/index.php?content=1787>, приступ 14.6.2021.

⁷⁷⁰ Бекер, К. 2020, стр. 54

откривањем рака дојке кроз скрининг дијагностику (мамографију)⁷⁷¹ обухваћено је око 2,7% жена старости 50-69 година.⁷⁷² Доступни су подаци о одзиву жена по окрузима, али нема података о одазиву жена из руралних и градских подручја. У оквиру раног откривања рака грлића материце⁷⁷³ кроз скрининг дијагностику обухваћено је око 9% жена старости од 25 до 64 година.⁷⁷⁴ Програм раног откривања рака грлића материце, спроведен је у два циклуса између 2013 и 2018. године у 17 домова здравља⁷⁷⁵, а просечан одазив жена је око 60% позваних.⁷⁷⁶ Упркос томе, Србија је на четвртм месту у Европи по броју жена оболелих од карцинома грлића материце, док је ризик од умирања двоструко већи него у већини европских држава.⁷⁷⁷ Жене старије од 65 година искључене су из превентивних испитивања, што женске организације сматрају видом дискриминације⁷⁷⁸, без обзира што се национални програми раног откривања рака дојке и рака грлића материце ослањају на препоруке медицинске струке.⁷⁷⁹ Због малог обухвата и одзива на превентивне скрининге потребне су чешће и снажније јавноздравствене кампање институција уз веће учешће и подршку организација цивилног друштва у ширењу свести о важности превентивних прегледа за два најчешћа малигна тумора код жена, као и ХПВ вакцина која се у Србији само препоручује, али није на списку вакцина које се финансирају из обавезног здравственог осигурања.⁷⁸⁰ У РС се не спроводи скрининг рака простате, као ни PSA превентивни прегледи⁷⁸¹ иако је то једна од малигнух болести, иза рака плућа и дебелог црева, од које мушкарци највише оболевају и умиру.⁷⁸² Не постоји ни посебан програм заштите репродуктивног здравља мушкараца⁷⁸³ а поједини видови заштите спроводе се у оквиру постојеће организације здравствене заштите, као што су планирање породице, саветовалишта и лечење стерилитета. Превенцијом и лечењем болести репродуктивних органа мушкараца баве се специјалистичке службе на секундарном и терцијарном нивоу.⁷⁸⁴ То

⁷⁷¹ Уредба о националном програму раног откривања карцинома дојке („Службени гласник РС“, бр. 73/2013) доступно на: https://pravni-skener.org/pdf/sr/baza_propisa/33.pdf, приступ 14.6.2021.

⁷⁷² *Анализа планираног и оствареног обима и садржаја права осигураних лица на примарну здравствену заштиту у 2019. години*, Институт за јавно здравље „Милан Јовановић Батут“, 2020. стр. 28

⁷⁷³ Уредба о националном програму раног откривања карцинома грлића материце („Службени гласник РС“, бр. 73/2013 и 83/2013), доступно на: https://www.skriningsrbija.rs/files/File/Nacionalni_program_ranog_otkrivanja_karcinoma_grlica_materice.pdf, приступ 14.6.2021.

⁷⁷⁴ Анализом планираног и оствареног обима и садржаја права осигураних лица на примарну здравствену заштиту нису обухваћене мамографије организоване у рендген службама болница или у оквиру покретних мамографа. стр. 28

⁷⁷⁵ У Србији функционише 141 дом здравља (уврштено је и неколико здравствених центара) и 16 домова здравља у Граду Београду. Податак је доступан на: <https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/333549/zdravstvene-ustanove.php>, приступ 14.6.2021.

⁷⁷⁶ Група аутора 2020, стр. 59

⁷⁷⁷ Игњатовић, Т. 2021, стр. 5

⁷⁷⁸ *Приоритети и препоруке за елиминисање дискриминације над женама у Србији*: Извештај у сенци CEDAW комитету, 2018, стр. 32, доступно на: <http://sosvojvodina.org/wp-content/uploads/2019/02/Anex-Cedaw-izvestaj-SOSMV-srpski-2018..pdf>, приступ 7.6.2021.

⁷⁷⁹ У Националном програму раног откривања рака грлића материце наведено је да су старосне групе одабране на основу препорука европских водича да скрининг треба започети између 20-30 година живота и да траје до 60-65 година.

⁷⁸⁰ Група аутора, 2020. стр. 59

⁷⁸¹ Ови прегледи (туморски маркери простате) су били омогућени током акције бесплатних превентивних прегледа Министарства здравља током 2019. Године. Видети на: <http://www.kcs.ac.rs/index.php/vesti/3464-veliki-broj-gradana-obavio-preventivne-preglede-u-klinickom-centru-srbije>

⁷⁸² Рак простате је трећа најчешћа локализација рака код мушкараца у РС а процењена стопа оболевања (35,4/100.000), двоструко нижа у односу на мушкарце у земљама Западне Европе (75,8/100,000). Видети: Програм унапређења контроле рака у Републици Србији за период 2020-2022“, „Службени гласник РС“, бр. 105/2020, доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2020/105/1>, приступ 20.6.2021.

⁷⁸³ Најчешће регистроване болести репродуктивних органа код мушкараца су хиперплазија (увећање) простате, болести мушких полних органа и болести претежно пренете полним путем.

⁷⁸⁴ Извештај Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана, 2014, стр. 120

Доступно на: https://www.ombudsmanapv.org/riv/attachments/article/1552/Godisnji_izvestaj_PZG_2014.pdf

отежава превентивно деловање и требало би да буде део примарне здравствене заштите.

Приступ висококвалитетним, приступачним услугама заштите и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља и информацијама везаним за здравље су од суштинског значаја за остваривање права жена и мушкараца, а адекватна контрацепција омогућава заштиту од штетних здравствених и социоекономских последица које носе ненамерне трудноће и полно преносиве болести. Услуге заштите сексуалног и репродуктивног здравља, према оцени женских организација, нису довољно доступне⁷⁸⁵, а сви показатељи стања и права жена у Србији су неповољни.⁷⁸⁶ Истраживање вишеструких показатеља (MICS 6/2019)⁷⁸⁷ говори да се ситуација у домену сексуалног и репродуктивног здравља није знатно променила у односу на 2014. годину. Исто истраживање показало је да више од петине жена (22%) које су удате или живе у ванбрачној заједници није никада користило ниједан метод контрацепције, а као главни разлог су наводиле то што су желеле да затрудне (71%).⁷⁸⁸ У 2019. години било је пријављено 13.901 прекида трудноће. У структури су најзаступљенији медицински индуковани прекиди трудноће којих је било 9.843 (70,8%). Од свих жена које су имале медицински, односно легално индукован прекид трудноће, највише је оних у доби 25-34 године (45,1%). Жене млађе од 20 година које су имале медицински прекид трудноће чини 3,6% укупног броја легално индукованих прекида трудноће.⁷⁸⁹ Искуство абортуса је распрострањеније код жена са основним образовањем (28%) и жена из најсиромашнијих домаћинстава (15%).⁷⁹⁰ Стопа адолесцентских трудноћа у Србији је 19,3 (на 1000 трудноћа), што ове девојчице доводи у посебан ризик од напуштања школовања, које за собом повлачи друге последице, између осталог, сиромаштво и насиље.⁷⁹¹ Истовремено, стопа рађања адолесценткиња у ромским насељима је 163 на хиљаду жена старости 15-19 година.⁷⁹² Забрињава однос свих институција, а посебно здравствених установа према малолетничким трудноћама, односно девојчицама које затрудне пре навршене 14 године.⁷⁹³ Здравствени радници у значајном броју овакве ситуације образлажу обичајима и традицијом, првенствено заступљеним у ромским породицама и не пријављују случајеве полицији.⁷⁹⁴ У Националном програму очувања сексуалног и репродуктивног здравља грађана РС⁷⁹⁵ истакнути су проблеми, попут доминантно конзервативне контроле рађања, ризичног сексуалног понашања младих, као и незадовољавајућег обима ангажовања у очувању сексуалног и репродуктивног здравља целокупне популације, посебно депривираних и маргинализованих група. У анализи примене овог програма је истакнуто да: контрацептивна средства нису лако

приступ 20.6.2021.

⁷⁸⁵ Исто, 59

⁷⁸⁶ Игњатовић, Т. 2021, стр. 5

⁷⁸⁷ *Србија - Истраживање вишеструких показатеља 2019 и Србија – ромска насеља - истраживање вишеструких показатеља положаја жене и деце, 2019*, (Multiple Indicator Cluster Survey – MICS), УНИЦЕФ, 2020. Доступно на: <https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>, приступ 7.6.2021.

⁷⁸⁸ Исто, стр. 20

⁷⁸⁹ Здравствено-статистички годишњак РС 2019, стр. 442 доступно на:

<http://www.batut.org.rs/download/publikacije/pub2019a.pdf>, приступ 7.6.2021.

⁷⁹⁰ Према истраживању МИКС, у Србији је 11 одсто жена старости 15–49 година имало барем један индуковани абортус а проценат расте са годинама и највиши је код жена старости 45–49 година (24%). Истовремено, 28 одсто жена старости 15–49 година из ромских насеља имало је барем један индуковани абортус. стр. 21

⁷⁹¹ Бекер, К. 2020. стр. 54

⁷⁹² Србија - Истраживање, 2020, стр. 19

⁷⁹³ Ове девојчице су најчешће жртве кривичног дела *обљуба са дететом*, а остале малолетне труднице могу бити и најчешће јесу, жртве кривичног дела *ванбрачна заједница са малолетником*. *СОС Вој стр 32*.

⁷⁹⁴ Приоритети и препоруке, 2018, стр. 32

⁷⁹⁵ *Службени гласник РС*, бр. 120/2017.

доступна; прекид трудноће из немедицинских разлога не спада у здравствену услугу која је покривена обавезним здравственим осигурањем, недостају системска решења у едукацији и информисању младих; није предвиђен посебан основ осигурања за жртве силовања осим општих правила осигурања⁷⁹⁶, подаци о саветодавним активностима, питањима слободног и информисаног одлучивања и избора жена не постоје.⁷⁹⁷

Заштита здравља рањивих група. Ромкиње су група жена изложена вишеструкој дискриминацији а њихова здравствена ситуација је лошија у поређењу са неромском популацијом. Оне живе у неадекватним животним условима, у сиромаштву, жртве су раних бракова, раних порођаја, вишеструких трудноћа са малим временским размаком. Суочавају се са препрекама у приступу здравственој заштити и здравственим услугама, укључујући и предрасуде здравствених радника. Дискриминација је нарочито видљива у пружању здравствене заштите током и након порођаја.⁷⁹⁸ Дечији бракови имају веома штетне последица на ромске девојчице, укључујући погоршавање здравственог стања и репродуктивног здравља, проузрокују ризична понашања, као што су малолетничке трудноће које угрожавају здравље детета и мајке. Међу женама које су малолетне родиле прво дете њих 14,3% није пратило трудноће код гинеколога.⁷⁹⁹ Рад здравствених медијаторки значајно је допринео укључивању Ромкиња и ромске деце у систем здравственог осигурања, али им информације о репродуктивном здрављу нису још увек довољно доступне. Активности у вези са превенцијом репродуктивног здравља и образовања ромских жена се не спроводе систематски, углавном их спроводе НВО, а положај здравствених медијаторки није регулисан на одржив и трајан начин.⁸⁰⁰ Особе старије од 65 година су групација становништва изложена посебном ризику од оболевања, а старије жене имају слабије здравље у поређењу са старијим мушкарцима и већина оцењује да здравствени статус омета њихове свакодневне активности те да им је потребна помоћ. Најчешће се ослањају на подршку породице, комшинице, пријатељице и рођаке. Немају све старије жене исте могућности и једнак приступ здравственим установама, најчешће због удаљености од здравствених центара, сиромаштва, недоступности и неприступачности јавног превоза, здравствених установа и услуга.⁸⁰¹ Такође, постоји пракса упућивања у приватне здравствене ординације на специјалистичке прегледе због дугачких листа чекања, чиме им се практично ускраћују специјалистичке здравствене услуге због недостатка финансијских средстава.⁸⁰² Повереник за заштиту равноправности упозорава да су старије жене у неравноправном положају због недоступности здравствене заштите, посебно у руралним подручјима јер су здравствене станице и амбуланте затворене, ретко се формирају службе кућне неге а нису довољно развијене интегрисане услуге на локалном нивоу⁸⁰³ које укључују помоћ геронтодомаћица, палијативну негу и збрињавање оболелих у терминалним фазама болести. Жене са инвалидитетом се суочавају са проблемом приступачности и доступности услуга због

⁷⁹⁶ Игњатовић, Т. 2021, стр. 5

⁷⁹⁷ Игњатовић, Т. 2021, оп. цит. стр. 6

⁷⁹⁸ Бекер К. 2020, стр. 56

⁷⁹⁹ Исто, стр. 56

⁸⁰⁰ *Посебан извештај Заштаника грађана о репродуктивном здрављу Ромкиња са препорукама 2017.* стр. 3, доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.rs/attachments/article/276/Poseban%20izvestaj%20ZG%20Rep%20zdravlje%20Romkinja%2011.pdf>, приступ 6.2.2021.

⁸⁰¹ Приступачност услуга здравствене и социјалне заштите старијим грађанима током епидемије COVID -19, Amity, 2021. стр. 3 Доступно на: <http://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2021/05/03-Istra%C5%BEivanje-o-pristupa%C4%8Dnosti-usluga-zdravstvene-i-socijalne-za%C5%A1tite-starijima-tokom-pandemije.pdf>, приступ 14.6.2021.

⁸⁰² Бекер, К. 2020, стр. 57

⁸⁰³ Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана, Повереник за заштиту равноправности, 2021. стр. 70 доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>, приступ 15. 6.2021.

непостојања капацитета и/или прилагођености здравствених установа и радника за рад са особама са инвалидитетом које се огледа у недостатку медицинског особља, чекању на специјалистичке прегледе и немогућности заказивања прегледа у два повезана термина, неприступачности зграда и просторија, недостатка опреме, као што су хидраулични гинеколошки столови а није регулисано прилагођавање услуга као што су асистенција приликом прегледа и тумачи знаковног језика.⁸⁰⁴ Жене и девојчице са инвалидитетом које живе у резиденцијалним установама су у већем ризику јер су изложене присилној стерилизацији, присилним абортусима, давању контрацептивних средстава без информисаног пристанка, сексуалном узнемиравању и сексуалном насиљу. Жене са интелектуалним и психосоцијалним инвалидитетом су у повећаном ризику од лишења пословне способности, због чега не могу самостално да одлучују о лечењу, медицинским интервенцијама, трудноћи и слично. Пружаоци здравствених услуга нису осетљиви на питања која се односе на особе истополне сексуалне оријентације и недостаје им адекватно знање да лезбејкама пруже комплетну медицинску негу, која се односи на физичке и психолошке проблеме са којима се могу суочити, а пошто их закон⁸⁰⁵ искључује, особе које не живе у хетеросексуалној заједници, вантелесну оплодњу саме финансирају и поступак се често обавља у иностранству.⁸⁰⁶ Према подацима организација цивилног друштва, више од 40% особа које живе са ХИВ-ом и АИДС-ом налазе се испод границе сиромаштва које је последица стигме и дискриминације. Не само да су им услуге социјалне заштите врло често недоступне или неприлагођене, него често не могу остварити своја законом загарантована права на одређене видове здравствене заштите (избегавање лекара да их прегледају, оперишу, установе за стационарну рехабилитацију им нису доступне). Трансмисија ХИВ инфекције са мајке на дете је заустављена захваљујући обавезном тестирању трудница на ХИВ. Пацијентима у Србији са хроничном ХИВ инфекцијом су данас доступни практично сви антиретровирусни лекови са листе (водича) Европског клиничког друштва за АИДС (ЕАКС) а терапија је бесплатна. Нажалост, деци са хроничном ХИВ инфекцијом у Србији нису доступни сви лекови који постоје.⁸⁰⁷

5.3.2 Социјална заштита

Окончање сиромаштва свуда и у свим облицима први је циљ Агенде 2030. Овај циљ промовише, између осталог, смањење сиромаштва, подршку најугроженијим људима, приступ ресурсима и услугама.⁸⁰⁸ Један од потциљева (потциљ 1.б) позива на креирање јасних оквира политика на националном нивоу заснованих на стратегијама које промовишу борбу против сиромаштва и родну осетљивост како би се подржало убрзано улагање у акције искорењивања сиромаштва. До краја 2030. (потциљ 1.4) треба осигурати да сви мушкарци и жене а посебно сиромашни рањиви имају једнака права на економске ресурсе, приступ основним услугама и др. Република Србија још није отворила преговарачко поглавље 19 – Социјална политика и запошљавање, али је израђен Нацрт акционог плана за постепено транспоновање правних тековина у

⁸⁰⁴ Бекер, К. и Баћановић, В. *Репродуктивно здравље жена са инвалидитетом у АП Војводини*, Покрајински заштитник грађана – омбудсман и ОЕБС, 2018. стр. 27, Доступно на: <https://www.ombudsmanapv.org/riv/index.php/istrazivanje-reproduktivno-zdravlje-zena-sa-invaliditetom.html>, приступ 21.1.2021.

⁸⁰⁵ Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи, *Службени гласник РС* бр. 40/2017 и 113/2017 – др. закон, доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_biomedicinski_potpomognutoj_oplodnji.html, приступ 6. 6.2021.

⁸⁰⁶ Бекер, К. 2020, стр. 57.

⁸⁰⁷ Група аутора, 2020, стр. 61.

⁸⁰⁸ *Србија и Агенда 2030, мапирање националног стратешког оквира у односу на циљеве одрживог развоја*, Влада РС Секретаријат за јавне политике, 2020, стр. 20, доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Srbija-i-Agenda-2030-novembar-2020.-lat.pdf>, приступ 16.6.2021.

законодавство РС и креирање неопходних капацитета за њихову примену у областима које су обухваћене овим поглављем, као што су социјална инклузија, социјална заштита, забрана дискриминације и једнаке могућности.⁸⁰⁹ Европским стубом социјалних права утврђено је 20 начела и права за подршку тржишту рада и системима социјалне заштите.

Смањење ризика од сиромаштва. Према Закону о социјалној заштити⁸¹⁰ сваки/а појединац/ка и породица којима је неопходна помоћ и подршка ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварање услова за задовољење основних животних потреба имају право на социјалну заштиту која се обезбеђује пружањем услуга социјалне заштите⁸¹¹ и материјалном подршком.⁸¹² Сви грађани и грађанке остварују сва права и услуге социјалне заштите под истим условима, без дискриминације корисника/ца по било којем личном својству.⁸¹³ Развијање интегралне социјалне заштите кроз развој услуга⁸¹⁴, плурализам пружалаца и унапређење квалитета услуга и стручног рада, јачање одговорности и унапређење улоге локалних власти, али и повећање значаја и утицаја различитих социјалних актера из јавног, цивилног и приватног сектора у великој мери зависи од економске политике и буџетских могућности.⁸¹⁵ Нацртом Стратегије за социјалну заштиту⁸¹⁶ предвиђено је да до краја 2025. године за 25% буде смањен број мушкараца, жена и деце који живе у сиромаштву.⁸¹⁷ Истовремено, предвиђено је повећање јавних расхода за 25% за услуге социјалне заштите који су у надлежности јединица локалне самоуправе за смањивања социјалне искључености и унапређење активног учешћа грађана/ки у друштву са акцентом на пружање подршке (природној) породици у ризику и унапређивање родне и међугенерациске солидарности.⁸¹⁸

Право на социјалну заштиту и приступ социјалним услугама. На развој политика социјалне заштите, утичу многобројни спољашњи фактори, пре свега, неповољна демографска ситуација која производи дугорочни притисак на расходе у области социјалне заштите кроз повећану тражњу за услугама неге или задовољење потреба у вези са усклађивањем рада и родитељства, и др.⁸¹⁹ Подаци говоре да само

⁸⁰⁹ Игњатовић, Т. *Социјална политика у Србији: да ли су поступци транспоновања правних тековина Европске уније и спровођења обавеза прихваћених међународних уговора у најбољем интересу корисника – сагледано из родне перспективе жена са искуством родно заснованог насиља?*, 2020. стр. 5. доступно на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1599-socijalna-politika-u-srbiji-iz-rodne-i-perspektive-zena-sa-iskustvom-rodno-zasnovanog-nasilja>, Аутономни женски центар, Београд, приступ 9.5.2021.

⁸¹⁰ *Службени гласник РС*, бр. 24/2011

⁸¹¹ Социјална заштита је организована друштвена делатност од јавног интереса чији је циљ пружање помоћи и оснаживање за самосталан и продуктиван живот у друштву појединаца и породица, као и спречавање настајања и отклањања последица социјалне искључености. (чл. 2 Закона о социјалној заштити)

⁸¹² Чл. 4 Закона о социјалној заштити

⁸¹³ Циљеви социјалне заштите су: достизање, односно одржавање минималне материјалне сигурности и независности појединаца/ки и породице у задовољавању животних потреба, обезбеђивање доступности услуга и остваривање права у социјалној заштити, стварање једнаких могућности и подстицање за самосталан живот, подстицање социјалне укључености, унапређење породичних односа, као и породичне, родне и међугенерациске солидарности, предупређење зостављања, занемаривања и експлоатације, односно отклањање њихових последица. (чл. 3 Закона о социјалној заштити)

⁸¹⁴ У Нацрту стратегије социјалне заштите општи циљ је развијање интегративне и одрживе социјалне заштите која развија услуге за очување и побољшање квалитета живота и благостања рањивих и маргинализованих група и појединаца.

⁸¹⁵ Игњатовић, Т. Оп. цит. стр. 14.

⁸¹⁶ Доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/aktuelnosti/strategija-socijalne-za%C5%A1tite-2019-2025-konsultacije/>, приступ 10.6.2021.

⁸¹⁷ Нацрт *Стратегије социјалне заштите у Републици Србији од 2019-2025. године*, стр. 52, доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/aktuelnosti/strategija-socijalne-za%C5%A1tite-2019-2025-konsultacije/>, приступ 10.6.2021.

⁸¹⁸ Исто, стр. 53

⁸¹⁹ Видети: Нацрт стратегије социјалне заштите, стр. 10-11

3,7% становника Србије добија социјалну помоћ иако у апсолутном сиромаштву живи чак 7,3% становништва, односно, око пола милиона људи није у стању да задовољи основне животне потребе.⁸²⁰ Удео лица у ризику од сиромаштва или социјалне искључености у 2019. години износио је 31,7%, а стопа ризика од сиромаштва била је 23,2⁸²¹, док су расходи за социјалну заштиту и социјалну сигурност износили 23,4% БДП, ниже од просека у земљама ЕУ.⁸²² Расходи за социјалну заштиту и социјалну сигурност су један од најважнијих показатеља обима интервенције која омогућава грађанима и грађанкама заштиту и сигурност уз помоћ различитих давања и услуга.⁸²³ Ови показатељи су значајни за праћење реализације циља смањења броја мушкараца, жена и деце који живе у било ком облику сиромаштва.⁸²⁴ Поједине групе становништва су посебно угрожене: Роми/киње, поготово у неформалним насељима, интерно расељена лица, особе са инвалидитетом, стара лица без пензије и други.⁸²⁵ Ризику од сиромаштва највише су изложени деца, млади до 24 година старости и старији од 75 година, изразитије они који живе сами, изван градских подручја.⁸²⁶ У незнатно већем ризику од мушкараца су жене свих старосних група, осим оне између 55 и 64 године које су мање угрожене од мушкараца. Стопа ризика од сиромаштва за жене са 65 и старије износи 23,2%, а за мушкарце у истој групи 18,3%.⁸²⁷ Домаћинство типа самохрани родитељ с једним дететом или више издржаване деце имало је 2019. године стопу ризика од сиромаштва од 41,6%.⁸²⁸ Број корисника/ца социјалне заштите расте, а око трећине свих корисника су деца. Најзначајнија новчана давања усмерена на сиромашне и дечију заштиту су новчана социјална помоћ и дечији додатак које карактерише низак обухват и ниски износи помоћи који су недовољни за задовољење основних потреба.⁸²⁹ У Нацрту стратегије социјалне заштите наводи се да породице којима је новчана социјална помоћ једини извор прихода добијају за 40% средстава мање од оних која би им била потребна да достигну праг ризика од сиромаштва, такође, да је низак и ниво коришћења права старих на новчану социјалну помоћ.⁸³⁰ Само око 10% старијих користи новчану социјалну помоћ иако око 12% старијих од 65 година не остварује право на пензију.⁸³¹ Новчана давања за децу и особе са инвалидитетом су додатак и увећани додатак за помоћ и негу другог лица и регулише Закон о финансијској подршци породици са децом⁸³² чијим изменама и жене са различитим радним статусом остварују право на накнаду зараде током породилског одсуства. Сада је свима (и пољопривредницама) потребно 18 месеци непрекидног запослења за остваривање права на накнаду⁸³³ а породице не могу примати накнаду мању од

⁸²⁰ Игњатовић, Т. Оп. цит. стр. 17.

⁸²¹ Извор: Анкета о приходима и условима живота (SILC), РЗС, стр.1, доступно на: www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/potrošnja-prihodi-i-uslovi-zivota, приступ 12.6.2021.

⁸²² Нацрт Стратегије, стр. 14.

⁸²³ Матковић, Г. *Праћење социјалне укључености у Републици Србији – Индикатори социјалне заштите и социјалне сигурности*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, стр. 3, доступно на:

http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/10/Pracenje_socijalne_ukljucenosti_u_Republici_Srbiji_trece_dopunjeno_izdanje_Indikator_i_socijalne_sigurnosti.pdf, приступ: 18.6.2021.

⁸²⁴ Србија и Агенда 2030, стр. 20

⁸²⁵ Србија и Агенда 2030, стр. 20-21

⁸²⁶ Нацрт Стратегије стр. 18

⁸²⁷ Анкета о приходима, 2020, стр. 6

⁸²⁸ Исто, стр. 3

⁸²⁹ Нацрт стратегије, стр. 20

⁸³⁰ Исто, стр. 21.

⁸³¹ Исто, стр. 22.

⁸³² *Службени гласник РС*, бр. бр. 113/2017, 50/2018,46/2021 – одлука УС, 51/2021- одлука УС и 53/2021 –одлука УС, доступно на: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-finansijskoj-podrsци-porodici-sa-decom.html> приступ 14.6.2021.

⁸³³ Члан 17, ст. 1

минималне зараде која је била утврђена пре почетка породилског одсуства као и свака запослена жена за време породилског одсуства до три месеца живота детета. Изменама закона омогућено је да родитељи који имају болесно дете не морају више да бирају између накнаде - зараде за време одсуства са рада ради посебне неге детета и додатка за помоћ и негу које дете има по основу инвалидитета. Дечији додаток⁸³⁴ се због провере материјалног стања родитеља пре доделе сматра мером смањења сиромаштва, док је родитељски додаток више вид популационе политике. На локалном нивоу, најчешће мере подршке родитељству су: једнократне новчане помоћи трудницама, породиљама, пакети опреме за новорођенче, као и ауто седишта, али ефекти мера још нису познати.⁸³⁵ Иако нормативно, сви/е грађани/ке имају право на услуге социјалне заштите, упитна је њихова географска, физичка и финансијска доступност. Центри за социјални рад (ЦСР) постоје у скоро свим општинама/градовима, али дневне услуге социјалне заштите нису развијене у свим општинама, посебно не у сеоским срединама. Потенцијални/е корисници/е услуга због болести, теже покретљивости и недостатка материјалних средстава нису у стању да одлазе у град да би се укључиле у постојеће услуге.⁸³⁶ Социјалне услуге у заједници годишње користи око 50 000 особа. У установама за смештај одраслих и старијих у 2018. години било је 23.415 корисника, што је за 22% више него у 2016. години⁸³⁷, док је дневне услуге у локалној заједници користило око 22.000 корисника/корисница, већина из градских средина. Жене чине више од половине корисника услуга помоћ у кући и дневни боравак за одрасле и старије, и услугу свратиште.⁸³⁸ Изразито је мали број услуга социјалне заштите усмерен директно на жене које преживљавају насиље. Одлуке о правима и услугама у социјалној заштити које доносе јединице локалне самоуправе представљају само основу за њихово остваривање у пракси, али не одговарају на питање колики број жена је имао потребу и користио је неку од услуга, нити говоре о развоју услуга, плуралитету пружалаца, квалитету услуга и стручног рада, о чему би требало да постоје јавно доступни подаци.⁸³⁹ Тек Закон о родној равноправности⁸⁴⁰ направио је разлику између општих и специјализованих услуга подршке за жртве родно заснованог насиља⁸⁴¹ али не и други закони и стратешки документи. Проблеми постоје и у погледу одрживости услуга, док су женске организације које их пружају у неповољнијем положају од пружалаца услуга у јавном сектору.⁸⁴² Све општине у Србији имају опште услуге за жене жртве насиља које пружају ЦСР и то: саветодавну подршку и друге

⁸³⁴ Законом је дефинисано 8 мера, које се обезбеђују и спроводе са националног нивоа: 1) накнада зараде, односно накнада плате за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета; 2) остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета; 3) родитељски додаток; 4) дечији додаток; 5) накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу без родитељског старања; 6) накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју и децу са инвалидитетом; 7) накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу корисника новчане социјалне помоћи; 8) регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица.

⁸³⁵ Група аутора: *Извештај о напретку - други извештај о напретку по областима за период 2016-2020 сачињен на основу оквира за мониторинг и евалуацију*, ЖПРС, 2020. .стр. 44, доступно на:

<https://media.genderhub.org.rs/2021/04/DRUGI-IZVESTAJ-O-NAPRETKU.pdf>, приступ 31.5.2021.

⁸³⁶ Група аутора, Оп. цит. 2020. стр. 42

⁸³⁷ *Извештај о раду установа за смештај одраслих и старијих за 2018.* Републичког завода за социјалну заштиту, 2019, стр. 12, доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1878/izvestaj-o-rad-u-ustanova-za-sme%20i-starijih-u-2018.pdf>, приступ: 12.6.2021.

⁸³⁸ Матковић, Г. и др. *Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности јединица локалне самоуправе у Републици Србији*, Тим за социјално укључивање, 2020, стр. 18. Доступно на:

http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/09/Mapiranje_usluga_socijalne_zastite_i_materijalne_podrske_u_nadleznosti_JLS_u_RS.pdf,

приступ: 12.6.2021.

⁸³⁹ Игњатовић, Т. Оп. цит. 2020, стр. 7

⁸⁴⁰ *Службени гласник РС*, бр. 52/2021

⁸⁴¹ Чл. 54 и 55 Закона о родној равноправности.

⁸⁴² Исто, стр. 9

услуге породично-правне заштите, материјалну подршку, смештај у прихватилишта и сигурне куће (15 сигурних кућа). Центри упућују жртве у друге установе у заједници, уколико постоје.⁸⁴³

Социјална политика и економија старања. Евалуација Националног АП за РР за 2016-2020. годину показала је да су мере за уродњавање јавне политике у области социјалне политике и економије старања дале ограничене резултате јер се ослањају на кампање за подизање свести а не на законске интервенције.⁸⁴⁴ Извештај о индексу родне равноправности за 2018. годину показује да је учешће жена и мушкараца у родитељству и економији старања област знатне родне неравноправности, јер, свакодневно, чак 67,9% жена кува и/или обавља рад у кући и само 11,5% мушкараца, а послове бриге о старијима, деци и члановима породице са инвалидитетом – 41,2% жена и 29,5% мушкараца.⁸⁴⁵ Жене троше око 20% свог времена на неплаћене послове, а брига о деци и другима у породици је разлог што раде краће од пуног радног времена и нису активне⁸⁴⁶ на тржишту рада.⁸⁴⁷ Трансформација родних односа у родитељству и економији старања високо су релевантни имајући у виду да је ово област у којој родне неравноправности веома упорно опстају.⁸⁴⁸ На овом пољу нису остварени резултати јер мере за остварење циља нису биле довољно одређене, а оне које се односе на креирање нових услуга за бригу о деци, старијима и зависним особама углавном су усмерене на смањивање терета које носе жене а не прерасподелу одговорности између жена и мушкараца.⁸⁴⁹ У извештајима Европске комисије (2018. и 2019.) у оквиру преговора о Поглављу - 19 констатује се „умерена припремљеност“, односно, дају препоруке, пре свега, у вези са повећањем финансијских и институционалних ресурса за запошљавање и социјалну политику, њихово систематско усмерење на младе, жене и друга незапослена лица, побољшање адекватности система социјалних давања и знатно јачање социјалног дијалога на свим нивоима, побољшање квалитета услуга, појачан надзор и регулаторне механизме, праћење и евалуацију.⁸⁵⁰ У Извештају о напретку ЖПРС који се односи на социјалну политику и економију старања наводи се да не постоје подаци о проценту жена и мушкараца без личних прихода, по годинама и образовању. Више од 144 000 жена старијих од 65 година (14,37%) и више од 25 000 мушкараца (4,25%) немају пензију. Старосне пензије код жена су на 84% висине старосних пензија мушкараца.⁸⁵¹

Није познат проценат становништва без приступа социјалним услугама на локалном нивоу, по полу и врсти услуга које недостају⁸⁵², као ни подаци о броју становника/ца који/е имају потребу за услугама социјалне заштите (нпр. домски смештај за старије, подршка за самостални живот особама са инвалидитетом,

⁸⁴³ Група аутора, Оп. цит. 2020, стр. 43

⁸⁴⁴ Група аутора, Оп. цит. 2020, стр. 42

⁸⁴⁵ Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Индекс родне равноправности у РС. Мерење родне равноправности у РС 2018, стр. 41, доступно на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/objavljen-novi-indeks-rodne-ravnopravnosti-zarepubliku-srbiju/>, приступ: 2.6.2021.

⁸⁴⁶ У 2019. години било је 1.621.000 неактивних жена, а међу неактивнима који не траже посао због бриге о деци или о одраслим зависним особама је око 59 хиљада жена и 1.900 мушкараца.

⁸⁴⁷ *Економска вредност неплаћених послова старања у РС*, UN Women 2020. стр. 29, 33, Доступно на:

http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Analiza_monetarne_vrednosti_neplacenog_rada_UN_Women_SRB.pdf, приступ: 12.6.2021.

⁸⁴⁸ Финални извештај евалуације Акционог плана за спровођење националне стратегије за родну равноправност РС (2016-2018), SeCons, стр. 53, доступно на: <https://www.secons.net/files/publications/99-publication.pdf>, приступ: 8.5.2021.

⁸⁴⁹ Исто, стр. 65, 66

⁸⁵⁰ Игњатовић, Т. Оп. цит. 2020, стр. 5

⁸⁵¹ Група аутора, Оп. цит. 2020, стр. 43.

⁸⁵² Исто.

становање уз подршку за ОСИ, специјализовано хранитељство, помоћ у кући за децу са сметњама у развоју).⁸⁵³ Од октобра 2016. до јуна 2020. године било је 345 јавних конкурса за набавку социјалних услуга, највише за: помоћ у кући, лични пратилац детета, персонални асистент, дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју. Међутим, повећање броја јавних конкурса не значи да је повећан број корисника/ца услуга нити број општина/градава у којима се оне пружају. Учињен је напредак у обезбеђењу плурализма пружалаца услуга: лиценце је добило 325 нових пружалаца услуга, тако да их је сада 513, од којих је 136 из цивилног сектора. Највише је пружалаца услуга: домског смештаја за одрасле и старије, помоћ у кући, дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју. Проблем је што лиценциране НВО немају увек шансу и да добију средства од локалне самоуправе за пружање ових услуга.⁸⁵⁴ Кад је реч о броју иновативних социјалних услуга које се финансирају из буџета, ЖПРС је указала на значај отварања (почетком 2019. године) прихватилишта за жртве трговине људима, намењеног женама и девојкама старијим од 16 година, као првог таквог прихватилишта у систему социјалне заштите. У циљу унапређења стања у овој области CEDAW комитет позива државу да уведе флексибилне радне аранжмане и за жене и за мушкарце, прошири обезбеђење услуга установа за децу и за негу особа које зависе од тих услуга, промовише једнаку расподелу породичних и одговорности у домаћинству и одговорно очинство укључујући увођење плаћеног очинског одсуства.⁸⁵⁵ Мере за усклађивање рада и родитељства треба да допринесу отклањању родног јаза.⁸⁵⁶ Бројне анализе показују да терет бриге за децу и породицу претежно носе жене, што утиче на њихове могућности да се запошљавају али и благостање запослених жена које због неравнотеже у одговорностима подносе двоструки терет плаћеног и неплаћеног рада.⁸⁵⁷ Мере су родитељски додатак и накнада зараде за време одсуства са рада ради неге детета.

Смањење сиромаштва и социјална заштита рањивих група. Жене са инвалидитетом су једна од најугроженијих група становништва када је реч о стопи и ризику од сиромаштва а најважнији фактори су: радни статус, образовање, број чланова домаћинства, пребивалиште и број деце. Жене са инвалидитетом су веома угрожене због дискриминације и препрека у остваривању својих права. Дискриминација је посебно изражена у здравственој заштити, образовању, запошљавању, у приступу социјалној заштити и др.⁸⁵⁸ Многе, посебно старије жене са инвалидитетом воде изолован живот – не могу да изађу из својих домова или су и у њима скучене због

⁸⁵³ Развијеност капацитета ЈЛС у области утврђивања потреба за услугама социјалне заштите у заједници износи у просеку 37.7% у односу на пожељан ниво развијености,“ а низак је и ниво развијености капацитета ЈЛС У области креирања стратешког и планског оквира, који достиже тек 30.7% у односу на пожељан ниво. Видети: Процена институционалних капацитета ЈЛС у области утврђивања потреба за услугама социјалне заштите у заједници. Доступно на: https://www.swisspro.org.rs/uploads/files/139-240-sp_procena_institucionalnih_kapaciteta_sr.pdf, приступ 12.6.2021.

⁸⁵⁴ Група аутора, Оп. цит. 2020, стр. 44

⁸⁵⁵ Пара 36 (г)

⁸⁵⁶ У Стратегији за родну равноправност (2016 – 2020) посебан циљ 2.1 дефинисан је како би се олакшала подела послова у домаћинству у области старања о деци и старијим особама. Дугорочни циљеви ове мере су смањена оптерећеност жена неплаћеним радом у економији старања и унапређен квалитет живота жена, повећана њихова запосленост и повећан природни прираштај. а очекивани резултат: време које жене и мушкарци троше на неплаћене послове је равноправно распоређено. Доступно: <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-od-2016-do-2020-godine-sa-akcionim>, приступ 5.6.2021.

⁸⁵⁷ Усклађивање пословних и бриге о домаћинству и породици, SeCons, 2020, стр. 4, доступно на: <https://www.secons.net/files/publications/116-publication.pdf>, приступ 18.6.2021.

⁸⁵⁸ Бекер, К. Оп. цит. 2020, стр. 31

разних препрека.⁸⁵⁹ Жене са инвалидитетом се суочавају са проблемом приступачности и доступности услуга због непостојања капацитета и/или прилагођености.⁸⁶⁰ Недостатак одговарајућих услуга и служби подршке и адекватног образовања резултује ниским економским статусом и зависности од породице или онога ко пружа негу.⁸⁶¹ Велика препрека је недовољна услуга персоналне асистенције. Према расположивим подацима, само око 200 персоналних асистената пружа услуге за 200 корисника/ца које се финансирају из буџета 12 локалних самоуправа.⁸⁶² Када је реч о физичкој доступности просторијама ЦСР, последњи подаци су из 2014. године када је само 32% ових установа имало рампу за прилаз објекту, 39% приступачан тоалет, 62% приступачно приземље и 2% је имало лифт. Не постоје званични подаци о географској доступности услуга, а ни поузданих података у којој су мери женама са инвалидитетом доступне информације о правима на заштиту и подршку, односно услугама, јер установе социјалне заштите најчешће о томе информишу преко својих сајтова.⁸⁶³ Реформа система социјалне заштите није допринела побољшању положаја особа са интелектуалним и психосоцијалним инвалидитетом, јер и даље нема адекватних услуга у заједници, а систем подршке практично није реформисан.⁸⁶⁴ Подаци о социјалном и економском положају Рома/Ромкиња су непотпуни и несистематизовани, а званична статистика о сиромаштву не садржи податке о националној припадности сиромашних, због чега је Комитет УН за економска и социјална права тражио да се ови подаци прикупљају редовно.⁸⁶⁵ Ромкиње су у неповољнијем положају због лошег образовног статуса, изложености дечијим браковима и раног рађања, непослености, лоших услова живота, економске зависности и др.⁸⁶⁶ Дечији бракови су последица родно засноване дискриминације, сиромаштва, недостатка образовања и неадекватног одговора институција. Девојчице су приморане да одустану од школовања чиме им се смањују изгледи за запошљавање, повећава рањивост на насиље у породици и партнерским односима, ране трудноће што доводи до погорошања здравственог стања и остајања у кругу сиромаштва.⁸⁶⁷ Један од позитивних примера су здравствене медијаторке, које, осим подршке у здравственим установама, помажу лакшем приступу личним документима, правима из социјалне заштите, здравственом осигурању, тржишту рада, образовању итд.⁸⁶⁸ Жене које просечно живе дуже него мушкарци, дуже користе пензије и у неповољнијем су положају, што узрокује већу и дужу потребу за различитим услугама помоћи и подршке ради обезбеђења њихових основних животних потреба.⁸⁶⁹ Жене старије од 65 година имају и већи ризик од сиромаштва у односу на мушкарце, а стопа ризика старијих особа које живе у једночланим домаћинствима је

⁸⁵⁹ Рајков, Г. ур. *Препреке за једнакост – двострука дискриминација жена са инвалидитетом*, 2004. стр. 14,

Доступно на:

[file:///C:/Documents%20and%20Settings/Developer/My%20Documents/Downloads/9_Zene_sa_invaliditetom%20\(2\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Developer/My%20Documents/Downloads/9_Zene_sa_invaliditetom%20(2).pdf)

приступ 17. 6. 2021.

⁸⁶⁰ Бекер, 2018, стр. 27

⁸⁶¹ Исто, стр. 14

⁸⁶² Група аутора, 2020, стр. 44

⁸⁶³ Исто, стр. 42

⁸⁶⁴ Бекер, К. и Баћановић, В. *Репродуктивно здравље жена са инвалидитетом у АП Војводини*, 2018, Покрајински заштитник грађана – омбудсман и ОЕБС, доступно на:

приступ 21-1.2021.

⁸⁶⁵ Бекер, К. Оп. цит. Оп. цит, 2018, стр. 28 и 29

⁸⁶⁶ *Национални извештај о примени CEDAW и Истанбулске конвенције у Републици Србији - Дискриминација и насиље према Ромкињама*, Ромски центар Бибија, 2019, стр. 52, доступно на:

http://www.bibija.org.rs/images/cedaw/nacionalni_izvestaj_Republika_Srbija_Compressed.pdf приступ 14.6.2021.

⁸⁶⁷ Бекер, К. Оп. цит. 2020, стр. 31

⁸⁶⁸ Група аутора, Оп. цит. 2020, стр. 45

⁸⁶⁹ *Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана*, Повереник за заштиту равноправности, 2021, стр. 61,

доступно:

изнад просека укупне популације (27,2%).⁸⁷⁰ Услуга смештаја је најзаступљенија услуга социјалне заштите, а стално се повећава број корисника/ца међу којима преовлађују старији. У 2019. години преовлађивали су корисници преко 80 година, а међу њима 65% су биле жене, које чине више од половине укупног броја корисника услуга помоћ у кући за одрасле и старије и дневних боравака за одрасле и старије, али је ова услуга недовољна у сеоским подручјима.⁸⁷¹ Повереник за заштиту равноправности је у истраживању положаја старијих жена констатовао да чак 88% испитаница има умањену способност да обављају свакодневне активности у периоду дужем од шест месеци и да се најчешће ослањају на ужу породицу, конкретно на децу и унуке (54,5%) и супруга (15,7%), а у мањој мери на комшије и пријатеље (9,6%) и друге рођаке (5,7%). Испитанице веома ретко користе услуге социјалне заштите, тек 4 %. Коришћење услуга социјалне заштите повезано је са самосталношћу, па услуге најчешће користе старије жене које изјављују да им је знатно ограничена способност за обављање свакодневних активности (8,8%).⁸⁷² У циљу отклањања уочених проблема CEDAW комитет⁸⁷³ позива државу да енергично настави са напорима да елиминише вишеструке и међусобно повезане облике дискриминације групе жена у неповољном положају, истовремено осигуравајући њихово економско оснаживање. Комитет охрабрује државу уговорницу да спроведе свеобухватну анализу за процену ситуације, посебних потреба и аспирација угрожених група жена, како би прикупила податке за унапређење законодавног оквира и развој политика⁸⁷⁴ и да хитно сагледа ситуацију депривираних породица са једним родитељем, посебно оних које води мајка и обезбеди благовремену наплату алиментације за издржавање деце, укључујући и увођење механизма извршења у случају неизвршења.⁸⁷⁵

5.4. Институционални оквир и алати за креирање родно одговорних јавних политика и буџета

Родна равноправност је предуслов развоја и кључ за решавање највећих развојних изазова пред којима је Србија. Институционални оквир и активност која се одвија у оквиру институција препознати су као битна претпоставка за предузимање мера усмерених ка превазилажењу родног јаза и унапређењу родне равноправности још давне 1995. године у Пекиншкој декларацији и Платформи за акцију и опстају као још актуелан циљ.⁸⁷⁶ За ова питања релевантан водич је Агенда 2030 циљ 16, (мир, правда и снажније институције) потциљеви 16.6 (развијати делотворне, одговорне и транспарентне институције на свим нивоима) и 16.7 (осигурати одговорно, инклузивно, партиципативно и репрезентативно доношење одлука на свим нивоима) потциљ 16 б (промовисати и спроводити недискриминаторне законе и политике ради постизања одрживог развоја).

5.4.1 Институционални механизми родне равноправности

⁸⁷⁰ Исто, стр. 67

⁸⁷¹ Исто, стр. 62, 64, 65

⁸⁷² *Истраживање о положају старијих жена*, Повереник за заштиту равноправности, 2017. стр. 33, 34 доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/Polozaj-starijih-zena-u-Srbiji-10.4.2019.-digitalna-verzija.pdf>, приступ 31.5.2021.

⁸⁷³ CEDAW комитет, *Закључна запажања у вези са Четвртим периодичном извештајем Републике Србије*, доступно на: <http://sociojalnoukljucivanje.gov.rs/rs/zakljucna-zapazanja-cedaw-u-vezi-sa-cetvrtim-periodicnim-izvestajem-o-primeni-konvencije-o-eliminisanju-svih-oblika-diskriminacije-zena/>, приступ 15.6.2021.

⁸⁷⁴ Исто, Пара 44.

⁸⁷⁵ Исто, Пара 48

⁸⁷⁶ Пекиншка декларација и платформа за акцију (поглавље пет, А, Б. и Ц), Пекинг+15 и Пекинг+25.

Једна од важних претпоставки за одвијање активности на унапређењу родне равноправности је не само заступљеност жена у институцијама јавне власти, већ и и постојање посебних институционалних облика деловања у оквиру организације власти на свим нивоима. То је претпоставка да се у институцијама, кроз деловање ових посебних механизма обезбеди не само учешће него и утицај жена на одлучивање, креирање и примену јавних политика, значајних за родну равноправност и унапређење родне равноправности.

Вишегодишња искуства и проблеми са којима су се у свом раду сусретали механизми за родну равноправност сабрани су у бројним анализама и истраживањима Повереника за равноправност, Заштитника грађана, женских НВО, експерата и експерткиња⁸⁷⁷, и у више пута понављаним препорукама CEDAW Комитета.⁸⁷⁸ Генерално посматрано, као кључни проблеми са којима су се сусретали у свом раду механизми родне равноправности идентификовани су: поднормираност и нестабилан статус у структури органа јавне власти, нејасно или непотпуно дефинисане надлежности и одговорности, изостанак системског повезивања и координирања активности, мали број запослених, који често ове послове обављају уз неки други посао, недовољан ниво њихове родне освећености и знања о родној равноправности, нестабилни извори финансирања често ослоњени на донаторска средства, оскудни резултати и тешкоће у праћењу стања, недостатак процедура уродњавања закона и стратегија као и квантитативних и квалитативних показатеља учинка активности. Механизми за родну равноправност су са мање или више (не)успеха показали виталност јер су и у таквим околностима успели да учине барем мале кораке на унапређењу родне равноправности о чему сведочи индекс родне равноправности.⁸⁷⁹

Законско регулисање механизма за родну равноправност успоставља нормативни оквир за стабилнију позицију ових механизма у структури органа јавне власти. Ефекти нових законских решења се у овом кратком периоду не могу сагледати, а за ефикасну примену биће потребно хитно усвајање пратећих прописа за примену закона. Национална стратегија за родну равноправност је свакако један од инструмената који може убрзати примену Закона о родној равноправности и тако унапредити рад механизма за родну равноправност. Поред тога, неопходно је континуирано организовати систематске обуке за родно освешћивање и подизање капацитета и знања о родној равноправности, родним стереотипима, предрасудама и начину њиховог превазилажења за све актере који раде на напређењу родне равноправности.

Механизми родне равноправности у представничким телима. Механизми родне равноправности формиран су у скупштинама као непосредно бираним представничким телима грађана и грађанки, у којима се одлучује о јавним политикама значајним за родну равноправност. У Народној скупштини формиран је и делује Одбор

⁸⁷⁷ На пример, Родна равноправност у јединицама локалне самоуправе, (2017. Повереник за равноправност, доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/rodna-ravnopravnost-u-jedinicama-lokalne-samouprave-presek-stanja-u-sprovođenju-preporuke-mera-jedinicama-lokalne-samouprave-za-ostvarivanje-rodne-ravnopravnosti/>; Посебан извештај заштитника грађана – заступљеност жена на местима одлучивања и позицијама и активностима локалних механизма у ЈСЛ, (2018) доступно на: <https://www.ombudsman.rs>; Први извештај ЖПРС и приоритети за 2017 – 2018, доступно на: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12991.pdf> и Други извештај о напретку – 2016 – 2020,

⁸⁷⁸ Закључна разматрања и препоруке у вези са четвртим периодичним извештајем CEDAW/C/SRB/CO/4, од 4. 3 2019
⁸⁷⁹ Индекс родне равноправности према коме је Србија на 39. од 153. земље а на 41 месту у области политичке укључености. У односу на земље у региону боље раниране су Албанија (20 место) и Словенија 36. место, Док су иза Србије: Хрватска 60. место, Босна и Херцеговина 69 место, Северна Македонија 70 место и Црна Гора 71. место. доступно на: https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2018-12/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%202018_SRP.PDF приступ 18. 6. 2021.

за људска и мањинска права и равноправност полова,⁸⁸⁰ а у Скупштини АПВ Одбор за равноправност полова.⁸⁸¹ Примена квота за мање заступљени пол резултирала је формирањем женских парламентарних и одборничких мрежа⁸⁸² као једног специфичног неформалног, али признатог облика деловања посланица и одборница из различитих политичких странака на питањима значајним за родну равноправност.⁸⁸³ У Скупштини АП Војводине образован је Одбор за родну равноправност, као стално радно тело.⁸⁸⁴ У ЈСЛ се образује комисија као стално радно тело скупштине. Новине у Закону о родној равноправности односе се и на механизме родне равноправности, а законским решењима отклањају се уочене нормативне слабости везане за њихов статус, надлежности и активности.

Механизми родне равноправности у органима извршне власти. У извршној власти чије су надлежности везане за креирање, предлагање, праћење и примену јавних политика, формиран и делују механизми за РР. У оквиру Владе РС то је Координационо тело за родну равноправност⁸⁸⁵ на чијем челу је потпредседница Владе, као радно тело које на хоризонталној и вертикалној равни координира активности на остваривању родне равноправности. За мултисекторску природу родне равноправности од суштинске важности је међуресорна координација, као и координација различитих актера на свим нивоима власти приликом креирања, предлагања, праћења, непосредног учешћа у примени јавних политика и одговорности за њихово вођење. Формиран је и Савет за родну равноправност као саветодавно тело Владе. Све до усвајања Закона о родној равноправности, КТРП владе РС и Савет за родну равноправност формиран су интерним прописом Владе, што је слабило њихов положај, јер је давало могућност да се након избора и формирања нове владе ова тела на једноставан начин укину и престану са радом. Вишегодишње залагање да се механизми родне равноправности који се образују у оквиру извршне власти позитивирају законом и тако обезбеди минимум сигурности за њихов статус нашло је место у Закону о РР⁸⁸⁶, који прописује да активности везане за креирање, спровођење, праћење и унапређење политика родне равноправности обављају: Влада, министарства и други органи државне управе у чијем су делокругу области у којима се одређују и спроводе опште и посебне мере за остваривање и унапређење родне равноправности, Координационо тело за родну равноправност, органи аутономне покрајине и јединица локалне самоуправе, као и други органи јавне власти, организације и установе у складу са својим овлашћењима учествују у спречавању дискриминације на основу пола односно рода и спречавању родно заснованог насиља. Овај приступ законодавца обезбеђује основне нормативне претпоставке које омогућују стабилан статус механизма родне равноправности у систему организације власти на свим нивоима и интегрисано деловање свих органа јавне власти на унапређењу родне равноправности. То је велики искорак важан за родну равноправност и основни, али не и једини предуслов (потребан али не и довољан услов) да се у овој мултисекторској области оствари синхронизација и координација

⁸⁸⁰ Доступно на: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-sastav/radna-tela/odbori.101.895.html> приступ 6. 6. 2021.

⁸⁸¹ Доступно на: <https://www.skupstinavoivodine.gov.rs/Strana.aspx?s=odbori&j=SRL> приступ 6. 6. 2021.

⁸⁸² ЖПМ у Народној скупштини (2013) <https://zpmrsrbija.wordpress.com/>, Скупштини АПВ (2016) доступно на: <http://www.skupstinavoivodine.gov.rs/Strana.aspx?s=zenskamreza&j=SRL> приступ 6. 6. 2021.

и женске одборничке мреже у скупштинама ЈЛС.

⁸⁸³ Видети: *Жене у парламенту – квота или стварни утицај?* Доступно на:

http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2014/Zene_u_parlamentu_Samo_kvota_ili_stvarni_uticaj.pdf приступ 6. 6. 2021.

⁸⁸⁴ Доступно на: <https://www.skupstinavoivodine.gov.rs/Strana.aspx?s=odbori&j=SRL> приступ 6. 6. 2021.

⁸⁸⁵ Доступно на: <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/odluka-o-formiranju-koordinacionog-tela-za-rodnu-ravnopravnost> приступ 6. 6. 2021.

⁸⁸⁶ Члан 59 Закона о родној равноправности.

деловања различитих актера јавне власти и постигне жељени синергијски ефекат. Прецизиране су обавезе Владе у области родне равноправности⁸⁸⁷, укључујући и формирање КТРР са задатком да усмерава и координира рад државних органа у вези са родном равноправношћу и разматра сва питања везана за унапређење родне равноправности⁸⁸⁸, као и Савета за родну равноправност, као саветодавног тела Владе у које је укључено цивилно друштво у најширем обиму.⁸⁸⁹ Примена ових решења у пракси захтева да се слабости и недостаци који су и више наврата истицани у истраживањима и извештајима о стању родне равноправности⁸⁹⁰ као и у препорукама CEDAW комитета⁸⁹¹ (нејасан мандат и надлежности, недостатак кадрова, слаба техничка и логистичка подршка, изостанак или симболична средства за финансирање активности и ослонац на донаторску помоћ и др.) отклоне и што пре усвоје пратећи прописи за примену Закона о родној равноправности којима ће се регулисати састав и начин избора ових органа, њихове надлежности, начин рада и финансирање активности, као и да се обезбеди довољан број квалификованих кадрова који ће радити у овим телима и неопходна техничка и логистичка подршка за њихов рад.

Механизми родне равноправности у органима управе. Министарства и сви други органи јавне власти, приликом креирања, спровођења, праћења и унапређења секторских политика, закона и подзаконских прописа и кроз активности у областима за које су надлежни, обавезни су да интегришу циљеве родне равноправности у свим областима, а посебно у областима у којима спроводе опште и посебне мере.⁸⁹² Овом одредбом постављен је законски основ за активност и обавезе свих органа јавне власти да родну равноправност систематски и на организован начин интегришу у јавне политике. Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог које је надлежно за родну равноправност⁸⁹³ у оквиру кога је формиран Сектор за антидискриминациону политику и родну равноправност,⁸⁹⁴ није једини актер у овој области за коју је одговорно, већ подршку добија од свих других министарстава и органа јавне власти. Примена ове законске одредбе налагала би да се прописима ближе регулишу процедуре комуникације и међусобне сарадње, прецизирају мере и конкретне активности на унапређењу родне равноправности у контерксту Агенде 2030, као и њихови носиоци. Поред тога, у оквиру министарстава постоје и други облици организовања и деловања жена као својеврсни модели подршке, промоције и охрабрења жена (на пример: мреже жена у УП, саветница за родна питања и „особе од поверења“ у МО и ВЈ)

Механизми родне равноправности у аутономној покрајини. По први пут законом су прописане обавезе органа АПВ да воде политику једнаких могућности у циљу унапређења родне равноправности и у складу са надлежностима аутономне покрајине, образују механизме родне равноправности и регулишу њихов састав, начин избора,

⁸⁸⁷ Члан 60 Закона о родној равноправности.

⁸⁸⁸ Члан 60 став 1 тачка 5 Закона о родној равноправности.

⁸⁸⁹ Члан 60 став 1 тачка 5 Закона о родној равноправности.

⁸⁹⁰ На пример, *Извештај КТРР Владе РС за 2019. годину*. Доступно на:

<https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-02/Izvestaj%20o%20radu%20KTRR%202019.pdf> приступ 17. 6. 2021; *први извештај ЖПРС за 2017 и 2018 годину* доступно на <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12991.pdf> ; *Демократија и људска права – ЖПРС, други извештај о напретку*, доступно на:

<https://docplayer.rs/210758908-Izvestaj-o-napretku-ii.htm> приступ 17. 6. 2021.

⁸⁹¹ Закључна разматрања и препоруке у вези са четвртим периодичним извештајем CEDAW/C/SRB/CO/4, од 4. 3 2019

⁸⁹² Члан 61 Закона о родној равноправности

⁸⁹³ Члан 12 Закона о министарствима, *Службени гласник РС*, бр. 128/2020.

⁸⁹⁴ Доступно на: <https://www.minljudskoprava.gov.rs/> приступ 6. 6. 2021.

надлежности и начин рада у складу са надлежностима аутономне покрајине.⁸⁹⁵ Закон о родној равноправности прописује да се у скупштини аутономне покрајине образује стално радно тело за родну равноправност. Покрајинска влада образује Координационо тело за родну равноправност Покрајинске владе, које координира и усклађује ставове органа и организација покрајинске управе, других покрајинских органа и служби у остваривању политике једнаких могућности и унапређењу родне равноправности, као и Савет за родну равноправност, као саветодавно тело Покрајинске владе. У АП Воводини родна равноправност је у делокругу Покрајинског секретаријата за социјалну политику, демографију и равноправност полова,⁸⁹⁶ али не постоји стално радно тело Покрајинске владе које би координирало активности у области родне равноправности па би га требало формирати и регулисати састав и начин избора, надлежности, начин рада и финансирање активности и обезбедити довољан број квалификованих кадрова и неопходну техничку и логистичку подршку за рад и активности. Закон о родној равноправности даје могућност да се образују и друга тела која би се бавила родном равноправношћу. Тела за родну равноправност формирана у аутономној покрајини сарађују са свим другим телима за родну равноправност у питањима значајним за родну равноправност.

Механизми родне равноправности у јединицама локалне самоуправе. У ЈЛС се такође формирају различита тела за родну равноправност - комисија као стално радно тело у скупштини ЈЛС и савет за родну равноправност који се образује у органима управе ЈЛС. Закон о родној равноправности ближе регулише основне надлежности ових механизма, а актима скупштине ЈЛС ближе се регулише састав, начин избора чланова/ца, надлежности и начин рада ових тела.⁸⁹⁷ У органима локалне управе постоје и лица задужена за родну равноправност.

Механизми родне равноправности у органима јавне власти. У свим органима јавне власти који имају више од 50 запослених или радно ангажованих лица, одређују из реда запослених лице задужено за родну равноправност, чије надлежности прописује Закон о родној равноправности за која се захтева и да буде обучено за обављање послова везаних за родну равноправност.⁸⁹⁸

5.4.2. Родно осетљива статистика

Родно осетљива статистика је важан алат⁸⁹⁹ за целовито, систематско и на подацима засновано праћење стања у области родне равноправности и извештавања о напретку или застојима у тој области и један од инструмената за примену циља 16, потциља 16.б Агенде 2030. Родно сензитивна статистика је и неопходан извор података за креирање индекса родне равноправности као свеобухватног показатеља напретка у области родне равноправности. Јединствен, на прецизним показатељима заснован систем прикупљања, обраде и јавног презентовања података предуслов је да овај алат буде поуздан ослонац за сагледавање стања и предузимање мера у доменима у којима се бележи напредовање, стагнација или назадовање.

⁸⁹⁵ Члан 62 Закона о родној равноправности.

⁸⁹⁶ Доступно на: <http://www.socijalnapolitika.vojvodina.gov.rs/> приступ 6. 6. 2021.

⁸⁹⁷ Члан 63 став 4 Закона о родној равноправности.

⁸⁹⁸ Члан 64 Закона о родној равноправности.

⁸⁹⁹ Значај овог алата наглашен је још на првој светској конференцији о женама одржаној у Мексико ситију, давне 1975. године, као и 1995 године у Пекиншкој декларацији и Платформи за акцију усвојеној Четвртој светској конференцији о женама и евалуацијама примене ове декларације и плана за акцију, Пекинг+15 и Пекинг+25.

У Србији од 2005. године РЗС перманентно води и даље унапређује статистику разврстану по полу, а сваке три године ови подаци се публикују и јавно су доступни.⁹⁰⁰ Статистика разврстана по полу води се у следећим областима: здравство, социјална заштита, образовање и наука, запосленост, зараде и пензије, животни стандард, коришћење времена, правосуђе, доношење одлука и међународни индекси. То је значајан ослонац за сагледавање стања у области родне равноправности, а лонгитудинално и праћење стања омогућује да се сагледају трендови у овим областима значајним за родну равноправност, што је посебно значајно не само за извештавање према међународним телима која прате примену међународних стандарда у области родне равноправности, већ и за креирање јавних политика и мера које је неопходно предузети како би се отклониле препреке и застоји, унапредило стање у области родне равноправности и превенирала родно заснована дискриминација. Србија је прва земља која није чланица ЕУ, која је на иницијативу КТРО и Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе РС, још 2016. године увела коришћење индекса родне равноправности⁹⁰¹ који омогућава свеобухватно мерење родне равноправности креирано у складу са стандардима и контекстом политике ЕУ са којима се Србија усклађује у току процеса приступања. То је несумњиво велики искорак јер поставља базичне вредности као параметре на основу којих је могуће мерити и напредак али и застоје у одређеним временским периодима и омогућује упоредивост стања родне равноправности у Србији са стањем у државама чланицама ЕУ.⁹⁰²

Родна статистика не подразумева само разврставање и приказивање већ постојећих података по полу, него и уважавање и укључивање разлика које постоје у свакодневици и изазовима са којима се жене и мушкарци сусрећу у свим сферама друштвеног живота. У родној статистици која је разврстана само по полу недостаје препознавање и уважавање разлика у потребама као и проблемима са којима се жене и мушкарци сусрећу. О томе говори и више пута помињан недостатак ове врсте података изнет у одељку Стратегије о оцени стања у различитим областима. Овај недостатак ублажава се, али не и потпуно отклања организовањем и спровођењем посебних истраживања, анализа и извештаја Повереника за заштиту равноправности, Заштитника грађана, женских НВО и академске заједнице, поменутих у оцени стања у различитим областима. Стога је нужно целовито сагледати родне аспекте разлика које постоје у свакодневици о изазовима са којима се жене и мушкарци сусрећу, креирати параметре и показатеље који о томе говоре, укључити их у статистичко праћење како би се родна статистика унапредила. Пракса показује да недостају или су непотпуни подаци који се односе на потребе и проблеме са којима се сусрећу рањиве групе често изложене вишеструкој дискриминацији, што је забележено у оцени стања у свим областима које се прате у овој Стратегији. Неке рањиве групе се уопште не препознају и о њима нема података (на пример, бескућници/це). Не постоје подаци о тражиоцима и корисницима бесплатне правне помоћи, а нарочито подаци о томе који су разлози због којих се захтева бесплатна правна помоћ. Недостају подаци из домена пословне статистике што укључује податке о ММСП разврстане по полу власника. Недостају подаци о банковним рачунима по полу, кредитима, и другим финансијским производима. Статистике које воде различити органи јавне власти често су непотпуне. На пример, подаци о: феминизици; броју пријављених случајева родно заснованог насиља и насиља према женама разврстаних по облику насиља, полу жртве која је прерпела насиље и

⁹⁰⁰ Видети: *Жене и мушкарци у Србији*, Републички завод за статистику, 2020. доступно на: <https://www.stat.gov.rs/oblasti/stanovnistvo/statistika-polova/20210129-zene-i-muskarci/> приступ: 19. 6 2021.

⁹⁰¹ Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/02/Izvestaj_Indeks_rodne_ravnopravnosti_2016_SRP.pdf приступ 19. 6 2021.

⁹⁰² Последњи извештај о Индексу родне равноправности (202) доступан на: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/sr> приступ 19. 6 2021.

полу извршиоца насиља и међусобном односу жртве и извршиоца насиља; броју лица која су извршила насиље у породици, разврстаних по полу и међусобном односу жртве и извршиоца насиља; броју пресуда за родно засновано насиље и насиље према женама разврстаних по полу жртве насиља и полу извршилаца насиља; броју судских спорова који су вођени у вези са дискриминацијом на основу пола и рода, а који су окончани у корист запослених, као и начину поступања по судским одлукама; броју судских спорова; броју пријава запослених и радно ангажованих лица која су изложена узнемиравању, сексуалном узнемиравању или уцењивању или другом поступању које има за последицу дискриминацију на основу пола или рода разврстаних по полу и старосној доби, разврстаних по полу и старосној доби и др.

Недостатак података или непотпуни подаци, нарочито када се ради о препознавању и уважавању разлика у погледу потреба и проблема са којима се сусрећу и жене и мушкарци, а који утичу на њихов свакодневни живот, говори да је неопходно унапредити статистичко праћење родне равноправности укључивањем и ове компоненте. Координација ангажмана различитих актера који раде на евидентирању података, синхронизовање активности, јединствен систем евидентирања и праћења, методологија која обезбеђује упоредивост података претпоставка је за успостављање валидиних база података, што је важан алат за обликовање јавних политика и пројектовање мера које имају за циљ смањење родној јаза и унапређење родне равноправности. Потребно је додатно олакшати приступ родној статистици за појединачне општине, олакшати претраживање и преузимање података те унапредити њихово приказивање.

Закон о родној равноправности⁹⁰³ исцрпно регулише родно осетљиве податке које треба прикупљати, изричито прописује да је то обавеза органа јавне власти, послодаваца и тела за родну равноправност, прецизира које податке евидентирају послодавци и органи јавне власти а које тела за родну равноправност, налаже да се подаци исказују бројчано и процентуално, да не могу садржавати податке о личности и да морају бити ажурни, регулише инструменте за примену и надзор над применом ових одредби као и сет питања релевантних за извештавање о стању родне равноправности међу којима су: годишњи извештаји органа јавне власти, послодаваца и тела за родну равноправност о стању родне равноправности, структура и садржај извештаја и образац за извештавање обавезе политичких странака у вези са извештавањем о родној равноправности обавезе надлежног министарства у вези са извештајима (усвајање пратећих прописа за примену закона, објављивање података на интернет страници министарства и Владе, достављање података РЗС и др.), као и обавезе РЗС да сваке године на својој интернет страници објављује податке, а сваке треће године и у посебној публикацији. Законским регулисањем најважнијих питања релевантних за родну статистику и имплементацију ових законских одредби створен је солидан нормативни оквир за унапређење родне статистике. Важан услов за њихову примену је хитно усвајање пратећих прописа, као и усвајање Националне стратегије за родну равноправност којом треба прописати активности, њихове носиоце и рокове у којима их је нужно реализовати, јер су то нужни и корисни алати за примену нових решења, а ефекте примене законских решења неопходно је континуирано пратити. Подједнако важна је и континуирана обука свих актера који раде на овим питањима.

5.4.3 Родно одговорно буџетирање

⁹⁰³ Члан 65 Закона о родној равноправности.

Обавеза родно одговорног буџетирања (РОБ), у РС уведена је у децембру 2015. године изменама и допунама Закона о буџетском систему⁹⁰⁴ и примењује се поступно од буџета за 2016. годину, а до 2024.⁹⁰⁵ требало би да се у потпуности примени у целокупном буџету на ниову Републике, аутономне покрајине и ЈЛС. Родно одговорно буџетирање прописује⁹⁰⁶ и новоусвојени Закон о родној равноправности.

Родно одговорно буџетирање јесте увођење принципа родне равноправности у буџетски процес, што подразумева родну анализу буџета и реструктурирање прихода и расхода са циљем унапређења родне равноправности.⁹⁰⁷ Закон о буџетском систему (чл. 4) дефинише да су циљеви буџетског система⁹⁰⁸ и постизање алокацијске ефикасности која подразумева распоређивање средстава буџета са циљем унапређења родне равноправности. РОБ се примењује на начин што до 31. марта текуће године Министар за финансије, Покрајински секретар за финансије и орган ЈЛС надлежан за финансије доноси План поступног увођења РОБ-а⁹⁰⁹ у којем одређује које су обавезе буџетских корисника у поступку планирања, спровођења и извештавања буџета. Према упутству⁹¹⁰ које издаје надлежни орган за финансије буџетски корисници су у обавези да РОБ прикажу у оквиру своје програмске структуре буџета. РОБ је алат који осигурава да се у оквиру приоритета који се финансирају дефинишу и родно одговорни циљеви и показатељи успеха у оквиру програмске структуре буџета, којима ће се отклонити родни јаз у различитим областима. Годишњи извештаји о учинку садрже и извештај у учинку по РОБ циљевима и индикаторима. У поступку примене РОБ-а буџетски корисници добијају техничку подршку, а годишњи извештаји о напретку⁹¹¹ су јавно доступни.⁹¹² Примери добре праксе и на који су начин буџетски корисници допринели унапређењу родне равноправности доступни су у извештајима о напретку и извештајима о учинку.⁹¹³

РОБ на националном и покрајинском нивоу. Од почетка примене континуирано се повећава број буџетских корисника који су започели примену ове обавезе. У буџету за 2020. годину, 41 директни буџетски корисник на националном нивоу испунио је своју обавезу. РОБ је примењен у 66 програма, 83 програмске активности и 21 пројекту, а исказан је кроз 86 циљева и 232 родно осетљива индикатора. У буџету за 2020. на нивоу аутономне покрајине 25 директних буџетских корисника је применило РОБ у 41 програму, 70 програмских активности, 2 пројекта кроз 116 родно одговорна циља и 288 родно осетљива индикатора. Процес примене РОБ-а тече континуирано, координира се из Министарства финансија и Покрајинског секретаријата за финансије а у сарадњи са институционалним механизмима и уз додатну експертску подршку.⁹¹⁴ Број буџетских корисника и примена по годинама приказана је у следећој табели:

⁹⁰⁴ *Службени гласник РС*, бр. 54 од 17. јула 2009, 73 од 12. октобра 2010, 101 од 29. децембра 2010, 101 од 30. децембра 2011, 93 од 28. септембра 2012, 62 од 16. јула 2013, 63 од 19. јула 2013 - исправка, 108 од 6. децембра 2013, 142 од 25. децембра 2014, 68 од 4. августа 2015 - др. закон, 103 од 14. децембра 2015, 99 од 12. децембра 2016, 113 од 17. децембра 2017, 95 од 8. децембра 2018, 31 од 29. априла 2019, 72 од 7. октобра 2019, 149 од 11. децембра 2020. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/54/1/reg>

⁹⁰⁵ Рок је продужен изменама и допунама Закона о буџетском систему из децембра 2020.

⁹⁰⁶ Члан 5, ЗРР

⁹⁰⁷ Члан 58в Закона о буџетском систему

⁹⁰⁸ Буџетски систем чине буџет Републике Србије, буџети локалне власти и финансијски планови организација за обавезно социјално осигурање.

⁹⁰⁹ <https://mfim.gov.rs/dokumenti2/plan-uvodjenja-rodno-odgovornog-budzetiranja-u-postupak-pripreme-i-donosjenja-budzeta-republike-srbije-za-2022-godinu>

⁹¹⁰ https://www.mfin.gov.rs/upload/media/tVta3J_606ec7f303f08.pdf

⁹¹¹ До сада је израђено пет Извештаја о напретку а у припреми је шести

⁹¹² <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/rodna-ravnopravnost/rodno-odgovorno-budzetiranje/izveshtaj-o-napretku-za-2020-godinu>

⁹¹³ <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/rodna-ravnopravnost/rodno-odgovorno-budzetiranje>

⁹¹⁴ Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (UN Women) у Србији

Табела 4.

	Број буџетских корисника који су применили РОБ-а у буџету за 2017.	Број буџетских корисника који су применили РОБ-а у буџету за 2018.	Број буџетских корисника који су применили РОБ-а у буџету за 2019.	Број буџетских корисника који су применили РОБ-а у буџету за 2020.	Број буџетских корисника који су применили РОБ-а у буџету за 2021.
Национални ниво	26	33	34	41	Податак ће бити доступан у јулу
Аутономна покрајина	10	14	18	25	Податак ће бити доступан у јулу

Од почетка примене преко 1300 државних службеника и службеница је обучено, а код свих буџетских корисника су формиран тимови за РОБ. Обуке и подршка у примени РОБ-а настаљена је и проширује се на индиректне буџетске кориснике. Припремљен је и едукативни филм о РОБ.⁹¹⁵ У току је израда обуке о РОБ у оквиру Националне академије за јавну управу⁹¹⁶ која је РОБ уврстила у званичан програм обука, а обука ће бити доступна у 2022. години за све запослене у јавној управи. Државна ревизорска институција кроз своје годишње ревизије проверава и примену родно одговорног буџетирања код буџетских корисника и о томе извештава у својим годишњим извештајима.⁹¹⁷

После пет година примене постигнути су значајни резултати. Међутим, да би РОБ постао одрживи део система управљања јавним финансијама, неопходно је у наредним циклусима јачати квалитет РОБ-а, да се препознају и искористе пропуштене шансе за продубљивање РОБ-а кроз артикулацију родно трансформативнијих РОБ циљева и индикатора, односно кроз одлучније усмеравање инвестиција у родну равноправност и отклањање документованог родног јаза у секторима. Једна од основних сврха РОБ-а јесте да скрати време потребно за остваривање пуне родне равноправности кроз реалокацију ресурса за попуњавање родног јаза и отклањање баријера равноправном учешћу жена и мушкараца из различитих група. Наставак заједничког и координисаног рада на националном и покрајинском нивоу на институционализацији РОБ процеса и даље представља кључни приоритет у јачању одрживости РОБ процеса. Јачање контролне и надзорне улоге коју треба да врше национални механизам за родну равноправност (на техничком нивоу и на нивоу укрштања са родном агендом) и Народна скупштина РС и Скупштина АПВ (у смислу поштовања намере Закона о буџетском систему и антидискриминационих закона) представља најважнији замајац у правцу изврности домаћег модела РОБ-а. Потребно је процедурално уредити процес рада на РОБ-у код самих буџетских корисника. И даље често недостаје нужна синергија која настаје укрштањем и адекватним повезивањем родно одговорних политика са секторским политикама. Нема адекватних знања и процедура за препознавање родног јаза у оквиру надлежности буџетског корисника, односно родно одговорно планирање, које се онда рефлектује код израде приоритетне области финансирања и касније буџета. Да би се увођењу РОБ-а пружила адекватна подршка, потребно је да се РОБ интегрише у све фазе буџетског процеса, што укључује и припрему приоритетних области финансирања, израду додатних правилника и процедура за РОБ, који би сваком појединачном буџетском кориснику помогли препознавање родног јаза и родно одговорно планирање секторских политика и буџета. Додатно, неопходно је даље унапредити информациони систем на националном нивоу

⁹¹⁵ Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=msidcHGpDeE>

⁹¹⁶ Доступно на <https://www.napa.gov.rs/>

⁹¹⁷ Доступно на <https://bit.ly/2SpnHqQ>

како би се олакшала и убрзала консолидација РОБ-а у предлозима буџета, усвојеном буџету и у извештајима о учинку. На ниову АП информациони систем је унапређен.

Стабилизација РОБ процеса треба да се обезбеди кроз успостављање и јачање стубова подршке: координација РОБ процеса са остатком буџетског процеса коју раде Министарство финансија и Покрајински секретаријат за финансије; координација родних политика и приоритета и квалитета садржаја РОБ циљева и индикатора, што је улога националног механизма за родну равноправност у сарадњи са механизмима на покрајинском и локалном ниову и другим телима и организацијама која имају специфична секторска знања, и контрола ефеката кроз сагледавање и мерење квалитета исхода РОБ процеса, како на ниову појединачних буџетских корисника, тако и као целина родно одговорног буџета. Ову важну улогу могли би да имају различити актери укључујући Народну скупштину, а посебно Одбор за финансије, Одбор надлежан за родну равноправност и Државна ревизорска институција, Фискални савет и НВО које у статуту имају јачање родне равноправности и оснаживање жена као приоритетни циљ. РОБ би додатно требало појачати кроз унапређење система у складу са препорукама датим кроз годишње извештаје о напретку РОБ-а у Републици Србији, али и у складу са међународном добром праксом и препорукама PEFA⁹¹⁸ и оквира за РОБ.⁹¹⁹

РОБ на ниову ЈЛС. Подаци о примени на локалном ниову су непотпуни, а из праксе рада на терену, пре свега кроз подршку СКГО у овој области, закључује се да се на локалном ниову знатно касније кренуло са применом. Стога је један број ЈЛС започео примену РОБ-а, али значајан број ЈЛС још не примењује РОБ. Такође, ЈЛС немају довољно изграђене капацитете за родно одговорно планирање и буџетирање. Поред овога, сам начин планирања буџета и задата програмска структура ЈЛС не дају довољно простора за адекватно приказивање родно одговорних циљева и индикатора. Постоје и примери да ЈЛС одвајају средства за унапређење родне равноправности, али те активности нису довољно видљиве у буџетској структури. Како је РОБ стална обавеза која проистиче из ЗБС, као и да је интергисање родне перспективе дефинисано ЗРР и ЗБС, неопходно би било размотрити увођење програмске активности на ниову сваког буџетског програма у структури буџета ЈЛС. Додатно, неопходно је стандардизовати обрасце и упутства као и омогућити видљивост РОБ алокација у софтверу који ЈЛС користе како би могла да се врши једноставна консолидација и извештавање на ниову једне, а онда и свих ЈЛС. Самим тим би се и појачао надзор над применом обавезе РОБ-а зато што би подаци били доступни. Потребно је појачати надзор над применом на ниову ЈЛС и учинити неопходне кораке како би се изградилли сви неопходни капацитети за родно одговорно планирање и буџетирање, као и обезбедила неопходна родна статистика и евиденције. Новоусвојени Закон о родној равноправности је подршка у том смеру. Као подршка буџетским корисницима у примени РОБ-а на ниову ЈЛС одржане су бројне обуке. СКГО пружа континуирану подршку, а развијени су различити приручници и упутства⁹²⁰. Поред СКГО, подршку пружа и UN Women, који је развио on-line платформу са бесплатном обуком и приручницима.⁹²¹

⁹¹⁸ <https://www.pefa.org/about>

⁹¹⁹ https://www.pefa.org/sites/pefa/files/news/files/WBG_GRPFM_FRAMEWORK_1_23_PAGES.pdf

⁹²⁰ <http://www.skgo.org/strane/225>;

http://www.skgo.org/storage/app/uploads/public/155/601/272/1556012720_BrosuraSmernice.pdf

⁹²¹ <https://peoplecenteredbudget.com/>

6. ВИЗИЈА

Визија која се остварује овом Стратегијом је родно равноправна Република Србија у којој су жене и мушкарци, девојчице и дечаци као и особе другачијих родних идентитета равноправни, имају једнака права и једнаке могућности за лични развој, пружају равноправан допринос одрживом развоју друштва, уживају једнаке користи од развоја друштва, равноправно учествују у одлучивању о развоју друштва и преузимају једнаку одговорност за будућност.

7. ЦИЉЕВИ СТРАТЕГИЈЕ И МЕРЕ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ

7.1. Општи циљ: *Превазилажење родног јаза и остваривање родне равноправности као предуслов за развој друштва и побољшање свакодневног живота жена и мушкараца, девојчица и дечака.*

Циљеви стратегије усаглашени су са циљевима и мерама обухваћеним другим националним стратешким документима, првенствено у области правосуђа и унапређења људских права, као и у другим областима обухваћеним овим стратешким документом.

Национална стратегија за родну равноправност ослања се и на Агенду 2030, усклађена је са овом Агендом и процесом приступања ЕУ, а циљеви постављени у Стратегији одговарају циљевима и потциљевима дефинисаним Агендом 2030 и у складу су са препорукама CEDAW комитета. Поред циља 5 који се односи у целини на родну равноправност као фактор развоја то су и: циљ 1 (Свет без сиромаштва) потциљеви 1.б и 1.4; циљ 2 (Свет без глади) потциљеви 2.3, 2.4 и 2.а, циљ 3 (Добро здравље) 3.4, 3.7, 3.8, 3а, циљ 4 (квалитетно образовање) потциљеви 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6, 4.а), циљ 6 (Чиста вода и санитарни услови) потциљеви 6.1, 6.2, 6.4, циљ 7 (Доступна и обновљива енергија) потциљеви 7.1 и 7.2, циљ 8 (Достојанствен рад и економски раст) потциљеви 8.8 и 8.б, циљ 9 (Индустрија, иновације, инфраструктура) потциљ 9.5, циљ 10 (Смањење неједнакости) потциљеви 10.2, 10.3, 10.4, 10.7, циљ 11 (Одрживи градови и заједнице) потциљеви 11.1, 11.7, циљ 12 (Одговорна потрошња и производња) потциљеви 12.8, 12 а, 12.б, циљ 13 (Акција за климу) потциљеви 13.2, 13.3, 13.а, циљ 15 (Живот на земљи) потциљ 15.9 и циљ 16 (Мир, правда и снажније институције) потциљеви 16.1, 16.3, 16.6, 16.7, 16.9, 16.10, 16.а, 16.б.) Једна од основних критичких замерки претходној стратегији у евалуацији је била да се та стратегија није бавила развојем питањима већ је била окренута ка секторским стратегијама и да би такав приступ требало мењати).

Сагледана је њихова међузависност, те је примена и испуњење овде постављених циљева и мера повезана са испуњавањем других реформских циљева који су дефинисани важећим документима јавних политика који се односе на приступање ЕУ, развој и унапређење родне равноправности и људских права у РС.

Праћење испуњености општег циља вршиће се кроз праћење и вредновање учинака и ефеката примене првог Акционог плана за период 2021-2023, који је саставни део ове стратегије, као и свих наредних Акционих планова, и кроз извештавање о постигнутим резултатима.

Ефекти примене јавне политике у области родне равноправности мериће се на основу доступних података о правима и положају жена у различитим сферама живота и рада, на основу извештаја међународних тела која прате стање у области родне равноправности и женских људских права, као и на основу испуњености индикатора на нивоу мера и активности дефинисаних свим Акционим плановима који ће регулисати примену ове стратегије.

Као извори верификације за постигнуте резултате и ефекте примене мера из овог документа, служиће званичне информације и подаци институција, подаци академске заједнице, као и друге јавно доступне информације и подаци ОЦД које се баве заштитом људских права, посебно женских људских права.

За постизање општег циља, у тренутку утврђивања стања и проблема у области родне равноправности у РС, као и разлога услед којих се приступило изради Стратегије, сагледане су три алтернативне опције које су посматране из угла капацитета државе и других укључених актера за испуњење општег циља.

Разматране опције:

1. STATUS QUO ОПЦИЈА – подразумева да се општи циљ оставрује у мери и обиму који одговара затеченом стању у погледу примене међународних норми и националног законодавног оквира за остваривање политике родне равноправности, а сагледава кроз примену одредби ратификованих међународних докумената, општеприхваћених правила међународног права, као и праксе међународних тела која надзиру примену међународних докумената и домаћег законодавства.

2. ОПЦИЈА 1 – Усвајање нових и измена и допуна постојећих закона и прописа, у областима обухваћених стратегијом треба да омогуће унапређење и усаглашавање низа материјалноправних и процесноправних законских одредаба, чиме би се допринело унапређењу положаја жена у РС.

Све измене и допуне постојећих, као и усвајање нових законских и стратешких докумената у областима које обухвата ова стратегија, а који се односе на родну равноправност и којима се утиче на права и положај жена у РС, морају бити усаглашене са међународним стандардима и прописима (Пекиншка декларација и CEDAW конвенција). У оквиру ове опције се мора сагледати и ниво финансијских средстава опредељених из буџета на свим нивоима власти, за реализацију мера и активности дефинисаних овом стратегијом и припадајућим Акционим плановима, као и износ потенцијалних донаторских средстава.

Ова опција обухвата постепено и делимично унапређење стања и решавање проблема уз издвојена довољна буџетска средства, а кроз заједничко деловање одговорних институција и цивилног сектора на остваривању општег и посебних циљева ове стратегије. Како се ова стратегија усваја за период 2021-2030. опција 1 обухвата анализу ефеката за период од првих 5 година примене стратегије.

3. ОПЦИЈА 2 – Свеобухватно испуњавање општег циља ове стратегије огледа се у потпуном испуњавању критеријума из Акционог плана за Поглавља 23- Правосуђе и основна права и Поглавља 19-социјална политика и запошљавање, усклађивање политика са стандардима ЕУ, ратификованим међународним уговорима у одговарајућим областима, и општеприхваћеним правилима међународног права, као и закључцима и препорукама које је Република Србија добила од релевантних тела: закључци Извештаја ЕК о напретку Србије (2018-2020), закључци Европског комитета за социјална права у вези са применом Европске социјалне повеље, Закључна запажања Комитета УН за елиминацију дискриминације жена у вези са Четвртим периодичним

извештајем о примени Конвенције УН о елиминацији свих облика дискриминације жена, препорукама ГРЕВИО експертске групе о законодавним и другим мерама примене одредби Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици у Србији, Индексом родне равноправности и Извештајима о праћењу Циљева одрживог развоја (SDG), посебно циља бр.5.

Ова опција обухвата шири и координисани обухват у односу на опцију 1.

Опција 2 обухвата постепено и делимично испуњавање општег циља и потпуно испуњавање више од половине специфичних циљева стратегије, подразумева континуитет у њиховом испуњавању и козистентност резултата, током целог периода примене стратегије, што представља реалну и могућу опцију за период имплементације од десет година, са пратећим Акционим плановима.

У поређењу опција, коришћена је мулти-критеријумска анализа⁹²², коришћењем следећих критеријума за оцену опција:

- а) ефективност – у којој мери се постиже општи циљ;
- б) конзистентност – у којој мери су политике којима се свеобухватно покрива област родне равноправности конзистентне једна са другом, тј. којом опцијом се постиже највиши ниво усаглашености политика на националном нивоу, као и ниво усаглашености са међународним стандардима у овој области;
- ц) трошкови спровођења – колики су трошкови спровођења опције;
- д) одрживост – који су изгледи да ће одабрани модел резултирати одрживим напретком;
- е) степен координације – ефикасност надзора над применом, тј. којом опцијом се обезбеђује најбољи механизам праћења примене овог стратешког документа.

У анализи је коришћен модел по коме се свака опција у односу на предметни критеријум оцењује у односу на друге опције у распону од 1 до 5 (5 највиша оцена). Такође је одређено који критеријуми се сматрају одлучујућим, те су у том смислу ефективност, одрживост, опредељени износ трошкова за спровођење мера, степен координације као и конзистентност одређени као најбитнији критеријуми за оцену опције. Пондер је дефинисан у укупном износу од 10, коначан ранг опције се добије множењем пондера са утврђеном оценом сваке опције.

Критеријуми/опције	Пондер	Status quo	Опција 1	Опција 2
Ефективност	3	x1	x3	X4
Конзистентност	2	X1	X3	x4

⁹²² Стратегија регулаторне реформе и унапређења система управљања јавним политикама за период 2016-2020. године, (Службани гласник РС, 8/2016).

Трошкови спровођења	2	X2	x3	X4
Одрживост	2	X2	x4	X4
Степен координације	1	x3	X4	X5
Резултат	10	16	33	41

Закључци анализе опција су да се само кроз свеобухватни приступ испуњавању међународно прихваћених обавеза државе у овој области може постићи највиши ниво испуњења општег циља, узимајући у обзир конзистентност јавних политика, свеобухватност и одрживост ефеката спровођења, као и ниво координације у реформском деловању и праћењу напретка у области родне равноправности.

7.2. ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ И МЕРЕ ЗА ЊИХОВО ОСТВАРИВАЊЕ

Посебан циљ 1: Смањен родни јаз у економији, науци и образовању као предуслов и подстицај социо-економског развоја друштва

Овај посебни циљ допринеће смањењу родног јаза у економији кроз повећане шансе и прилике за одрживо запошљавање и самозапошљавање, јачање предузетничких активности жена и учешћа у иновационој делатности, смањењу платног јаза на тржишту рада, пшрепознавање, вредновање и редистрибуцију неплаћеног рада, повећано учешће жена у циркуларној, зеленој и дигиталној економији, као и укључивањем знања и научних потенцијала и друштвено одговорним односом према очувању и унапређењу животне средине и природних развојних ресурса.

Показатељ усхода	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Вредност Индекса родне равноправности у домену рада и домену новца	2021: 69,4 домен рада по Индексу родне равноправности (77 партиципација, 62,5 сегрегација и квалитет рада), 2018. 59,7 домен новца (47,7 за финансијске ресурсе, 74,8 за економску ситуацију) по Индексу родне равноправности, 2018.	2030: Достигнут ЕУ-27 просек вредности Индекса родне равноправности у домену рада и домену новца: домен рада ЕУ просек 71,4 (80,9 партиципација, 62,9 сегрегација и квалитет рада); домен новца ЕУ просек 81,6 (75,5 финансијски ресурси, 88,1 економска	Индекс родне равноправности 2018-2020.

		ситуација) у 2018.	
Резултат за родни јаз за димензије економско учешће и могућности, укључујући и подиндикаторе унутар димензија	2021: 0,716 економско учешће и могућности (54. место), платни јаз за 2018. износио је 8,8% колико су жене биле мање плаћене од мушкараца Индекс родне равноправности за домен новца за 2018.	2030: Смањен платни јаз између жена и мушкараца	Извештај Глобални родни јаз Светског економског форума; извештаји о праћењу реализације циљева из Агенде 2030, Индекс родне равноправности
Увојене политике, посебно фискалне, политике у области зарада и социјалне заштите, и прогресивно постигнута већа равноправност у области економије	2020: Извештаји РЗС, Извештај о процесу РОБ, Индекс родне равноправности за домен новца за 2020.	2030: Усвојене политике којима се постиже пуна родна равноправности у области економије	Извештај Глобални родни јаз Светског економског форума; извештаји о праћењу реализације циљева из Агенде 2030, Индекс родне равноправности
Смањење родна сегрегације на нивоу средњег и високог образовања	2021: Изражена у областима које се традиционално посматрају као мушки или женски избори занимања	2030: Избалансиран избор образовања и будућих занимања за девојчице и дечаке	Подаци о упису и завршавања средњег и високог образовања Министарства просвете, науке и технолошког развоја
Постојање критеријума за вредновање	2021: Не постоје критеријуми	2030: Усвојени и примењени критеријуми	Годишњи извештаји високошколских установа Извештаји

истраживачких пројеката у односу на заступљеност родне перспективе и родног баланса истраживачких тимова.			Националног савета за високо образовање Извештаји Националног акредитационог тела Извештаји Фонда за науку.
---	--	--	--

Мера 1.1. Подршка иновативним програмима и услугама за активацију жена на тржишту рада, и њихову повећану запошљивост и samozapoшљавање, те креирање радних места за жене са додатно отежаним приступом одрживом запошљавању и samozapoшљавању

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да резултира повећаном активацијом жена на тржишту рада, а посебно жена којима је приступ запошљавању и samozapoшљавању додатно отежан због дискриминације, места становања, здравственог стања, животних околности или из других разлога, као што су младе жене посебно из NEET групе, жене свих старосних група које живе на селу, жене ангазоване у неформалној економији, Ромкиње, жене и девојке са инвалидитетом, старије жене преко 55 година старости, самохране мајке, жене које су преживеле родно засновано насиље или су жртве трговине људима. Ова мера посебно циља да подржи креирање одрживих програма и услуга на локалном нивоу који ће допринети повећаној активацији и запошљивости или samozapoшљивости ове групе жена. Ова мера има неколико кластера активности и укључује следеће: подршка осмишљавању, пилотирању и реализацији иновативних програма активације, подршка задругарству и социјалном задругарству и социјалном предузетништву, подршка удружењима жена које реализују активности за економско оснаживање жена или пружају услуге које помажу женама да имају приступ тржишту рада, подршка програмима и услугама на којима заједно раде послодавци, националне, покрајинске и локалне институције у партнерствима са невладиним организацијама, задругама и социјалним предузећима и академском заједницом, подршка развоју едукативних програма за унапређење знања и вештина којима се повећава запошљивост, а посебно у домену дигиталних вештина, финансијске писмености, и зелених послова.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Институције учесници у спровођењу мере: СИПРУ, Министарство привреде, Министарство за бригу о селу, Министарство за телекомуникације, Министарство пољопривреде, ПС за привреду, ПС за пољопривреду, ЈЛС, организације цивилног друштва, задруге, академска заједница, Удружења послодаваца

Показатељи резултата 1.1	Извори верификације
1.1.1: Стопа активности жена из циљне групе која је учествовала у програмима	Извештаји о ефектима програма, подаци Националне службе за запошљавање
1.1.2: Стопа запослености жена из циљне групе која је учествовала у програмима	Извештаји о ефектима програма, подаци Националне службе за запошљавање
1.1.3: Стопа незапослености жена из циљне	Извештаји о ефектима програма,

групе која је учествовала у програмима	подаци Националне службе за запошљавање
1.1.4: Број радних места креиран као резултат подршке задругарству и социјалном предузетништву	Извештаји МРЗБСП, извештаји задруга о креираним новим радним местима, извештаји Министарства за бригу о селу, Министарства привреде и ПС за привреду и ПС за пољопривреду, Извештај о учинку буџета на националном и покрајинском нивоу
1.1.5: Број програма и услуга које су креиране као подршка активацији жена на тржишту рада, разврстано по циљним групама, територијалној припадности	Извештаји Националне службе за запошљавање, извештаји и увид у програме релевантних министарстава и покрајинских секретаријата, Извештај о учинку буџета

Мера 1.2. Препознавање, вредновање и редистрибуција неплаћеног кућног рада и повећање расположивог времена за плаћени рад, лични развој и слободно време.

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да резултира смањењем неплаћеног кућног рада и повећањем расположивог времена за плаћени рад и лични развој, и слободно време жена и мушкараца кроз препознавање, вредновање и редистрибуцију. Мера укључује више група активности као што су: континуирано истраживање и мерење неплаћеног рада, као и анализу ефеката које неплаћени рад има на квалитет свакодневног живота жена и мушкараца, вредновање неплаћеног рада кроз различите фискалне и пореске мере, едукативне програме и кампање о равномерној расподели неплаћеног кућног рада и бриге о деци и старијима у породицама, развој услуга неге и бриге за старије и немоћне чланове домаћинства, развој услуга бриге о деци у складу са потребама родитеља а посебно једнородитељских породица, развој услуга подршке деци и породицама, повећање приступа услугама неге за старије и децу у руралним подручјима, подршка иновативним услугама које пружају подршку мајкама и очевима у вези са усклађивањем неплаћеног рада и њихових активности тржишту рада, препознавање добрих примера из праксе⁹²³ истраживање и подршка како би примери ових услуга могли да се прошире и на друге средине. Ова мера укључује и измене и допуне оквира за стандардизацију и акредитацију услуга у заједници, која препознаје мере које су сложеније, флексибилније и покривају истовремено више сектора као и тамо где је потребно континуирано прилагођавање (на пример услуге које у себи садрже елементе подршке образовању, бриге и неге о деци и старијима, услуге превенције здравља, помоћ у кући итд.) Ово је нарочито важно за мање заједнице где нема великог броја корисница и корисника, а постоје велике потребе, као и за област подршке неплаћеном раду где су за сада само неке услуге развијене. Даље, ова мера укључује рад са послодавцима на подстицању програма који помажу усклађивање рада и родитељства и приватног живота.

⁹²³ Један од примера такве услуге је Хоботница – услуга пилотирана од стране женске невладине организације Жене колубарског округа - ЖУКО

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство привреде, Министарство за бригу о селу, Министарство здравља, Министарство за државну управу и локалну самоуправу, СИПРУ, Републички завод за статистику, Удружења послодаваца, ЈЛС, покрајински секретаријати, НВО, академска заједница итд.

Показатељи резултата 1.2	Извори верификације
1.1.2: Број доступних услуга неге и бриге о старијима, болеснима и деци, разврстано по општини, броју корисника у односу на број становника и оптерећеност, врсту пружалаца услуга	Извештаји МРЗБСП о услугама, извештаји локалних самоуправа о доступности услуга, независне анализе доступности услуга
1.2.2: Број доступних програма које помажу усклађивање рада и родитељства	Извештаји МРЗБСП о услугама, извештаји локалних самоуправа о доступности услуга, анкете о задовољству корисника/ца, извештаји удружења послодаваца
1.2.3: Број сати и промене у коришћењу времена у правцу смањења сати неплаћеног рада	Истраживање о коришћењу времена, РЗС
1.2.4: Број законских и подзаконских аката и механизма за одговарајући институционални оквир за стандардизацију и акредитацију интегрисаних услуга	Увид у садржај законских и подзаконских аката, анализа садржаја оквира за стандардизацију и акредитацију услуга, извештаји МРЗБСП, извештаји јединица локалне самоуправе о постојању и функционисању интегрисаних услуга
1.2.5: Број јавних информативних кампања о равноправном коришћењу времена	Извештаји о ефектима јавних кампања, увид у штампане, видео, аудио, дигиталне материјале, испитивање јавног мњења, истраживање о коришћењу времена

Мера 1.3. Смањење платног јаза између жена и мушкараца на тржишту рада у свим секторима и повећање учешћа жена у високо плаћеним пословима

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да доприноси смањењу платног јаза између жена и мушкараца, све до његовог потпуног елиминисања. Ова мера укључује измену и допуну одговарајуће легислативе, истраживања и анализе о узроцима платног јаза по секторима привреде и врстама занимања, и препоруке за смањење платног јаза, рад са послодавцима у јавном и приватном сектору, информативно едукативне кампање и активности које подижу свест о овом проблему међу послодавцима и запосленима и активности које препознају примере добре праксе. Ова мера укључује и анализу вредновања различитих послова, а нарочито послова који припадају такозваној социјалној инфраструктури (здравство, школство, наука, култура и уметност, послови неге и бриге за децу, старије, болесне и/или немоћне) и њихово поновно вредновање у складу са значајем које ти послови имају за друштво. Додатно, ова мера биће усмерена

ка отклањању баријера које жене имају за напредовање у послу и каријери у различитим секторима, а нарочито у најпрофитабилнијим гранама привреде и секторима где су подзаступљене попут информационих технологија, финансијског сектора, енергетике итд. Ова мера укључује и родну анализу пензијског и пореског система, и реализацију препорука за унапређење тих система из родне перспективе на начин да допринесу смањењу платног јаза.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство финансија, министарство привреде, Пореска управа, Удружење послодаваца, Синдикати, ПИО фонд

Показатељи резултата 1.3	Извори верификације
1.3.1: Смањен просечан платни јаз са 8% на максимум 3% након 10 година од усвајања стратегије и смањен родни јаз за свим секторима у односу на почетно стање (базна година подаци доступни у 2021.години у РЗС)	Извештаји МРЗБСП, независне студије и анализе института, организација, академске заједнице, статистички подаци РЗС, Индекс родне равноправности
1.3.2: Измењени закони и подзаконска акта и програми и унапређен порески систем тако да доприноси смањењу платног јаза	Увид у садржај законских и подзаконских аката, извештаји актера који спроводе меру, предлози и садржаји програма Министарства финансија, Министарства привреде, Пореске управе Ex post анализа измена
1.3.3: Измењени закони и подзаконска акта и програми и унапређен пензијског система који доприноси смањењу платног јаза	Увид у садржај законских и подзаконских аката, извештаји актера који спроводе меру, предлози и садржаји програма МРЗБСП, ПИО фонда Ex post анализа измена
1.3.4: Усвојени акти којима се унапређује институционални оквир и стварање механизма за постизање равноправности у зарадама	Увид у садржај законских и подзаконских аката, извештаји актера који спроводе меру,
1.3.5: Удео жена у највишим зарадама	Подаци о зарадама;

Мера 1.4. Успостављање системске подршке за започињање, развој и раст бизниса⁹²⁴ у већинском власништву жена и повећање профитабилности њихових предузетничких активности.

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да смањи родни јаз у предузетништву, повећа учешће жена у предузетништву која је резултат прилике/шансе⁹²⁵ на тржишту, олакша излазак из неформалне економије, повећа приступ информацијама, знању, капиталу, ресурсима финансијске и не финансијске

⁹²⁴ Пословна активност без обзира на врсту регистрације (предузетничка радња или предузеће)

⁹²⁵ Предузетништво из прилике значи избор пословне активности као одговор на конкретну тржишну потребу.

подршке, повећа приходе, профитабилност, одрживост и стопу преживљавања бизниса у власништву жена.

Ова мера посебно циља да створи континуирани систем подршке који препознаје фазе у развоју пословања (започињање, развој и раст) и сходно потребама сваке фазе пружа одговарајућу подршку у континуитету, препознаје области у којима су груписана предузећа у власништву жена и подржава њихов одрживи развој и раст, препознаје области економије у којима су предузетнице под заступљене, а перспективни су и помаже повећање учешћа жена у тим областима (на пример: зелена и циркуларна економија, обновљиви извори енергије, дигитална економија и економија знања и др.), препознаје родне аспекте предузетничке активности и предлаже начине за балансирање предузетничке активности са породичним и приватним животом.

Ова мера има неколико кластера активности а које укључују следеће: унапређење родне статистике у областима пословне статистике и регистара о привредним друштвима, кредитима и финансијским производима, као и вођење евиденција о учешћу жена у мерама подршке привреди, редовно праћење и анализу пословања предузећа према полу власника, сектору, региону итд. на годишњем нивоу⁹²⁶; креирање едукативних програма и кампања које циљају да приближе женама предузетништво као начин за остваривање прихода, повећање приступа информацијама и знањима од значаја за развој бизниса, програмима који доприносе повећаном учешћу жена у јавним набавкама и ланцима добављача, приступ старт-уп програмима подршке, програмима за развој и раст бизниса који ће посебно циљати жене, приступ програмима финансијске подршке за развој и раст предузећа у % већем од учешћа у предузетништву, иновативне и друге финансијске производе који одговарају на потребе предузетница у различитим секторима привреде, програме развоја пословне инфраструктуре која погађа посебно и жене као што су на пример пословни инкубатори и други слични системи подршке, као и подршку програмима организација жена и других невладиних организација које су посебно усмерене на предузетничке активности жена.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство привреде

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; Министарство државне управе и локалне самоуправе, Покрајински секретаријат за привреду, ЈЛС, Развојна агенција Србије (РАС), мрежа регионалних развојних агенција, јединице локалне самоуправе, Народна Банка Србије, пословни инкубатори, РЗС, Привредне коморе, Удружења послодаваца

Показатељи резултата 1.4	Извори верификације
1.4.1: Повећано учешће жена у предузетништву на мин 40%	Извештаји Министарства привреде, статистички подаци РЗС, базе АПР-а
1.4.2: Стопа преживљавања предузећа у већинском власништву жена по секторима	Извештаји Министарства привреде, статистички подаци РЗС, базе АПР-а
1.4.3: Стопа раста предузећа у већинском власништву жена по секторима	Извештаји Министарства привреде, статистички подаци РЗС, базе АПР-а
1.4.4: Стопа профитабилности предузећа у већинском власништву жена по секторима	Извештаји Министарства привреде, статистички подаци РЗС, базе АПР-а

⁹²⁶ Годишњи извештај о ММСП сектору садржи све ове информације али недостају подаци по полу власника предузећа

1.4.5: Број и врста стално успостављених програма подршке предузетништву жена	Увид у садржај програма које успостављају актери релевантни за реализацију мере
1.4.6: Процент буџетских средстава одвојен за подршку предузетништву жена	Увид у буџетске планове и извештаје о потрошњи
1.4.7: Процент учешћа жена у секторима дигиталне, циркуларне и зелене економије	Извештаји и анализе актера задужених за примену мере, анализе Координационог тела за родну равноправност, независне процене и извештаји института, организација цивилног друштва
1.4.8.: Удео предузећа у власништву жена у високорастућим секторима	Извештаји Министарства привреде, статистички подаци РЗС, базе АПР-а

Мера 1.5. Успостављање системске подршке за подстицање учешћа жена у друштвеним и технолошким иновацијама и повећању користи од иновационе делатности

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да смањи родни јаз у учешћу и добитима које проистичу из иновационе делатности. У оквиру ове мере је кластер различитих активности, које укључују: развој институционалног оквира за укључивање жена и девојака у технолошке и друштвене иновације, повећање учешћа жена и девојака у областима истраживања и развоја, повећање учешће жена у програмима подршке иновацијама, повећање приступа информацијама, знању, капиталу, ресурсима за подршку иновацијама, подстицање, препознавање и промоција иноваторки у друштву, промоција и подршка друштвеним и технолошким иновацијама и подстицање улагања у иновативност и у оним секторима у којима су жене на тржишту рада и предузећима у већинском власништву жена више заступљене. Даље ова мера укључује подстицање жена и девојака на учешће у иновационој делатности повезаној са дигиталном, циркуларном и зеленом економијом кроз истраживачке тимове као стручњакиње, али и као предузетнице у овим областима. Ова мера подразумева и повећање учешћа жена у заштити интелектуалне својине и патената, повећање знања и информација о заштити интелектуалне својине и иновационој делатности. Даље, ова мера подстиче на посебно укључивање жена и девојака у научно-технолошке паркове, иновационе инкубаторе и сличне центре, као и формирање мултидисциплинарних мрежа иноваторки и научница, те подршка њиховом раду и активностима. Додатно, ова мера усмерена је и на успостављање континуираног финансирања развоја, пилотирања и скалирања иновативних решења и производа иноваторки. Ова мера укључује и повећање родних компетенција у сектору науке и технологије и интегрисање родне перспективе у све стратешке документе који се односе на иновациону делатност.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство привреде

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Фонд за иновациону делатност, пословни инкубатори и технолошки паркови, СИПРУ, Завод за заштиту интелектуалне својине

Показатељи резултата 1.5	Извори верификације
1.5.1: Број законских и стратешких докумената за развој друштвених	Увид у садржај законских и стратешких докумената, анализа уродњавања

иновација	законских и стратешких докумената за развој друштвених иновација
1.5.2: Степен уродњавања области иновационе делатности	Увид у садржај законских и стратешких докумената, анализа уродњавања законских и стратешких докумената за развој друштвених иновација, Жене и мушкарци у Србији
1.5.3: Број програма обуке за јачање родне компетенције националног иновационог система (скуп организација, институција и њихових веза у функцији генерисања, дифузије и примене научних знања у Републици Србији) на свим нивоима	Извештаји о ефектима обука, независне процене и анализе капацитета националног иновационог система
1.5.4: Процент жена у заштити интелектуалне својине и патената, по врсти заштите	Извештаји и подаци Завода за заштиту интелектуалне својине
1.5.5: Процент жена у иновационој делатности на свим нивоима које имају приступ буџетској подршци	Увид у буџетска планирање и извештаје, независне анализе и студије, извештаји Фонда за иновациону делатност

Мера 1.6: Уродњавање предшколског и основношколског васпитања и образовања кроз унапређење јавних политика и законодавног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција и подизања нивоа свести о значају остваривања родне равноправности.

Опис и ефекти мере: Основни циљ ове мере јесте допринос смањењу родног јаза у образовању кроз уродњавање предшколског и основношколског васпитања и образовања. Уродњавање је процес који је потребно спроводити континуирано кроз унапређење јавних политика и правног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција и подизања нивоа свести о значају остваривања принципа родне равноправности. Ова мера је веома широка и комплексна и спроводиће се кроз неколико кластера активности. Најпре, ова мера подразумева увођење обавезних родно осетљивих и антидискриминаторних образовних програма и наставних садржаја у предшколско и основно школско образовање и васпитање, који укључују нове исходе и програме наставе и учења за основне школе са садржајима који афирмишу родну равноправност и повећавају видљивост женског доприноса у науци и култури. Мера укључује и ревизију наставних садржаја и уџбеника ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторског језика, као и исправљање ових садржаја уз увођење родно осетљивог језика у све наставне садржаје. Поред тога, мера укључује увођење образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у складу са узрастом. Такође, ова мера подразумева успостављање регулаторног оквира за унапређивање компетенција запослених у образовању и васпитању путем увођења обавезних образовних програма о родној равноправности и укључивање садржаја о родној равноправности и дискриминацији у испит за добијање лиценце за рад у предшколским установама, школама/настави, односно, остваривању програма васпитно-образовног рада. Такође, да би се ова мера остварила, неопходно је унапредити прописе у области предшколског и основно школског образовања, као и

јачати компетенције свих релевантних актера и институција у предшколском и основно школском образовању. Неопходно је изменити родно стереотипне и дискриминаторне садржаје из наставних планова, програма и уџбеника и увести нове родно осетљиве и недискриминаторне садржаје. Такође, неопходне су и бројне активности за превазилажење родних стереотипа и предрасуда, стереотипних схватања родних улога, измену постојећих друштвених образаца понашања, као и сензибилисање свих актера и институција у предшколском и основно школском васпитању и образовању. Посебну пажњу је потребно обратити на девојчице и дечаке из осетљивих група (са инвалидитетом, из ромске заједнице, из сеоских и депривираних крајева, сиромашне), како у наставним плановима, програмима и уџбеницима, тако и кроз подизање нивоа свести у сарадњи са НВО и другим актерима који се баве заштитом права појединих група које су у већем ризику од дискриминације. Поред тога, неопходно је унапредити инклузивно васпитање и образовање и осигурати да ромске девојчице и девојчице са инвалидитетом имају једнаке шансе у образовању.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Институције учесници у спровођењу мере: Школске управе, органи аутономних покрајина и јединице локалних самоуправа, предшколске установе, основне школе, СКГО.

Показатељ резултата мере 1.6	Извори верификације
1.6.1: Број ревидираних наставних садржаја и уџбеника из којих су уклоњени родно засновани стереотипи, дискриминаторни садржаји и дискриминаторни језик.	Родна анализа наставних садржаја и уџбеника, извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја, извештаји Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања.
1.6.2: Број исхода и наставних програма који афирмишу родну равноправност и повећавају видљивост женског доприноса на нивоу предшколског и основношколског васпитања и образовања.	Родна анализа исхода и наставних програма Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања, Завода за унапређење образовања и васпитања
1.6.3: Број програма образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у основношколском образовању.	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја о спровођењу програма образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу, на годишњем нивоу.
1.6.4: Број подзаконских аката за предшколско и основношколско образовање који укључују унапређивање компетенција запослених у образовању и васпитању у области родне равноправности.	Увид у садржај подзаконске акте
1.6.5: Број запослених у предшколском и основношколском образовању који су похађали обуке у области родне равноправности, разврстано по полу, нивоу образовања, школској	Извештаји и евалуације ефеката обука, које припремају реализатори и Завод за унапређење образовања и васпитања

управи/региону	
1. 6.6: Број акредитованих обука у области родне равноправности.	Увид у садржај каталога акредитованих програма за стручно усавршавање запослених у образовању, на годишњем нивоу; извештаји Завода за унапређење образовања и васпитања о реализованим обука на годишњем нивоу.

Мера 1.7. Уродњавање средњошколског образовања кроз унапређење јавних политика и законодавног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција, подизање нивоа свести о значају остваривања родне равноправности и промоција инклузивног родно сензитивног доживотног учења

Опис и ефекти мере: Основни циљ ове мере јесте допринос смањењу родног јаза у образовању кроз уродњавање средњошколског образовања. Уродњавање је процес који је потребно спроводити континуирано кроз унапређење јавних политика и правног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција и подизања нивоа свести о значају остваривања принципа родне равноправности. Ова мера је веома широка и комплексна и спроводиће се кроз неколико кластера активности. Између осталог, ова мера подразумева увођење обавезних родно осетљивих и антидискриминаторних образовних програма и наставних садржаја у средњошколско образовање, као и креирање нових исхода и програма наставе и учења за средње школе са садржајима који афирмишу родну равноправност и повећавају видљивост женског доприноса у науци и култури. Такође, мера подразумева успостављање регулаторног оквира за унапређивање компетенција запослених у средњошколском образовању путем увођења обавезних образовних програма о родној равноправности и укључивање садржаја о родној равноправности у испит за добијање лиценце за рад у школама и настави. Укључује и ревизију наставних садржаја и уџбеника за средње школе ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторског језика, а након тога и њихову измену. Мера укључује увођење образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима, укључујући и питања родних односа, родних улога и одговорног сексуалног понашања, са посебним акцентом на развијању програма рада са дечацима и младићима о њиховој одговорности и улози у чувању репродуктивног здравља и употребе контрацепције. Надаље, мера подразумева сет активности за смањење родне сегрегације у средњошколском образовању, укључујући и охрабривање девојчица и дечака за образовање за нетрадиционална занимања. Укључује и ојачавање механизма за задржавање ромских девојчица у образовном систему, као и обезбеђивање равноправног приступа средњошколском образовању за девојчице из осетљивих група. Такође, мера укључује и активности подршке младим женама које су напустиле образовање, као и младим и малолетним мајкама за наставак школовања. Поред тога, један сет активности се односи на образовање одраслих и целоживотно учење.

Да би се ова мера остварила, неопходно је унапредити прописе у области средњошколског образовања и упоредо радити на јачању компетенција свих релевантних актера и институција у средњошколском образовању. Неопходно је изменити родно стереотипне и дискриминаторне садржаје из наставних планова, програма и уџбеника и увести нове садржаје, који ће бити родно осетљиви и недискриминаторни. Такође, неопходне су и бројне активности за превазилажење родних стереотипа и предрасуда, стереотипних схватања родних улога, измену постојећих друштвених образаца понашања, као и сензибилисање свих актера и

институција у предшколском и основно школском васпитању и образовању. Посебну пажњу је потребно обратити на девојчице и дечаке из осетљивих група, како у наставним плановима, програмима и уџбеницима, тако и кроз подизање нивоа свести у сарадњи са организацијама цивилног друштва и другим актерима који се баве заштитом права појединих група које су у већем ризику од дискриминације. Поред тога, посебну пажњу је потребно усмерити на девојке и младе мајке које су напустиле образовање, те радити на подизању њихове свети и информисаности о могућностима наставка образовања, уз истовремено креирање посебних мера за наставак њиховог образовања. Надаље, неопходно је активно и координисано деловање свих релевантних актера и институција средњошколског образовања, како би се удруженим снагама радило на уродњавању средњошколског образовања. То, између осталог, укључује и широке националне кампање за оснаживање девојчица и дечака да бирају нетрадиционална „женска“ и „мушка“ занимања, како би се смањила родна сегрегација у образовању.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Институције учесници у спровођењу мере: Школске управе, средње школе, Национална служба за запошљавање.

Показатељ резултата мере 1.7.	Извори верификације
1.7.1: Број исхода и наставних програма са садржајима који афирмишу родну равноправност и повећавају видљивост женског доприноса у науци и култури.	Родна анализа исхода и наставних програма, извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања
1.7.2: Број ревидираних наставних садржаја и уџбеника за средње школе ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторног језика.	Родна анализа наставних садржаја и уџбеника, извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја, извештаји Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања.
1.7.3: Број садржаја о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима, као обавезних у програмима средњих школа.	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја о спровођењу програма образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу у средњим школама, на годишњем нивоу.
1.7.4: Број информисаних младих жена и младих мајки, које су напустиле образовање о могућностима наставка образовања.	Извештаји и евалуације ефеката; увид у информативни материјал (штампани, видео, аудио, дигитални), повратна информација од младих жена (анкета о задовољству корисница)
1.7.5: Удео девојчица у образовним профилима у којима учествују испод 40%	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја, статистички подаци Републичког завода за статистику
1.7.6: Обухват девојчица из осетљивих група (Ромкиња, девојчица са инвалидитетом) средњим образовањем заснованим на начелима доступног инклузивног образовања	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја, МИКС подаци

Мера 1.8. Уродњавање високог образовања и науке кроз унапређење јавних политика и законодавног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција, подизања нивоа свести о значају остваривања родне равноправности и успостављање једнаких могућности за каријерно напредовање запослених жена и мушкараца

Опис и ефекти мере: Основни циљ ове мере јесте допринос смањењу родног јаза у образовању кроз уродњавање високошколског образовања и науке. Уродњавање је процес који је потребно спроводити континуирано кроз унапређење јавних политика и законодавног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција и подизања нивоа свести о значају остваривања принципа родне равноправности. Ова мера је веома широка и комплексна и спроводиће се кроз неколико кластера активности. Један сет активности односи се на уродњавање прописа у области високог образовања и науке, односно, научних истраживања, укључујући и прописе који се односе на стандарде за акредитацију високошколских установа, као и стандарде за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа. Такође, мера подразумева анализе којима ће се утврдити родно неосетљиви, родно стереотипни и дискриминаторни садржаји у силабусима и универзитетским уџбеницима, те њихову измену. Ова мера укључује сет активности које се односе на унапређивање и подржавање родних студија као извора знања о родним односима у сврху развијања критичне масе људског потенцијала у овој области и обезбеђивања стручног усавршавања људских ресурса за спровођење и унапређивање политике једнаких могућности, родне равноправности и елиминисање родно засноване дискриминације. Поред тога, подразумева активности за повећање видљивости родних студија и јачање утицаја родних студија на ширу академску заједницу, подстицање и подржавање интердисциплинарности у академским студијским програмима, уз увођење нових предмета из родних студија на универзитетима. Такође, мера се односи и на подстицање и подржавање студирања на специјалистичким, мастер и докторским студијама родних студија, нарочито припадница рањивих група, као и на повећање броја студената и студенткиња ових студија који се финансирају из буџета. Надаље, мера подразумева активности подстицања и финансијског подржавања циљаних научних теоријских и емпиријских истраживања и пројеката у области родне равноправности, укључујући и подршку истраживањима о специфичностима положаја вишеструко дискриминисаних група жена.

Да би се ова мера остварила, неопходно је предузети бројне активности на измени прописа, јачању капацитета запослених у високом образовању и науци. То, између осталог, укључује и сврставање научних истраживања у области родне равноправности у приоритетне теме основних и основних усмерених истраживања у области друштвених и хуманистичких наука, увођење квота за финансирање научних истраживања у области родне равноправности, прописивање да заступљеност родне перспективе у научно-истраживачким пројектима и родни баланс истраживачких тимова представљају критеријуме за њихово вредновање и слично.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Институције учесници у спровођењу мере: Национални савет за високо образовање, високошколске установе, Фонд за науку, научни институти

Показатељи резултата 1.8	Извори верификације
---------------------------------	----------------------------

1.8.1: Број подзаконских аката који садрже родно осетљиве стандарде и поступке за акредитацију студијских програма и високошколских установа	Увид у подзаконска акта за акредитацију студијских програма и високошколских установа
1.8.2: Удео жена, студенткиња, на високошколским установама на којима су мање заступљене, разврстано по региону, универзитетима, степену високошколског образовања.	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја о упису; извештаји са подацима високошколских установа на годишњем нивоу
1.8.3: Број студенткиња и студената на родним студијама чије се образовање финансира из буџета.	Извештаји Министарства просвете, науке и технолошког развоја о упису
1.8.4: Број студија и анализа у којима су утврђени и кориговани родно стереотипни и дискриминаторни садржаји у силабусима и универзитетским уџбеницима.	Преглед студија и анализа на годишњем нивоу.
1.8.5: Број научно-истраживачких пројеката у области родне равноправности	Извештаји научних института, високошколских установа, Националног савета за високо школство;

Посебан циљ 2. Обезбеђене једнаке могућности за остваривање и заштиту људских права као претпоставка развоја и безбедног друштва

Остваривањем овог посебног циља биће створене нормативне и друштвене претпоставке за равноправно остваривање и заштиту основних људских права, посебно људске безбедности, родно засноване дискриминације, родно заснованог насиља, насиља према женама и у породици, равноправности жена и мушкараца у политичком животу и одлучивању о јавним пословима као предуслова за развој безбедног друштва у коме ће бити обезбеђена владавина права, равноправност у приступу правди за жене и мушкарце а посебно за рањиве групе, у складу са међународним стандардима, делотворни инструменти заштите права и ефикасна заштита права, у складу са начелом владавине права и неотуђивим људским правима на којима почива уставни поредак Србије (чл. 3 Устава) РС.

Показатељ исхода	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Повећана вредност Индекса родне равноправности у домену моћи	2020: Вредност Индекса родну равноправност за 2018. за домен моћи је 46,5 поена; Политичка моћ 60.7 поена, економска моћ 43 поена, а друштвена моћ 38,5 индексна поена.	2030: Постигнута потпуна равноправност по Индекс родне равноправности у домену моћи	Индекс родне равноправности
Обезбеђена владавина права кроз несметану примену антидискриминаторних закона и политика ради	2021: Делимична примена антидискриминаторних закона и политика	2030: Обезбеђен владавина права и једнаке могућности за остваривање и	Извештаји међународних тела за људска права, извештаји

<p>постизања одрживог развоја и приступа правди за све</p>		<p>заштиту људских права за све</p>	<p>надлежних министарстава и независних механизма и тела, истраживања и анализе</p>
<p>Степен доступности и приступачности бесплатне правне помоћи свим грађанима и грађанкама, посебно жртвама родно заснованог насиља и особама из вишеструко дискриминисаних група, укључујући измене прописа, проширење круга прималаца и пружалаца услуга, обезбеђивање доступности ових услуга</p>	<p>2021: Бесплатна правна помоћ није доступна свима, посебно свим жртвама родно заснованог насиља и све особе из вишеструко дискриминисаних група; бесплатна правна помоћ није обезбеђена у свим јединицама локалне самоуправе или није приступачна и доступна, строги критеријуми за коришћење бесплатне правне помоћи, ограничен круг пружалаца.</p>	<p>2030: Бесплатна правна помоћ доступна и приступачна свима, посебно свим жртвама родно заснованог насиља и особама из вишеструко дискриминисаних група, проширен круг прималаца и пружалаца бесплатне правне помоћи, постоји услуга у свим јединицама локалне самоуправе и приступачна је, критеријуми за пружање бесплатне правне помоћи су прецизирани и не укључују само социјални статус.</p>	<p>Увид у садржај закона и подзаконских аката; извештаји пружалаца бесплатне правне помоћи, по полу, корисницима, територијалној припадности, оптерећењем; годишњи извештаји Министарства праве о функционисању бесплатне правне помоћи; независни извештаји и студије НВО.</p>
<p>Развијене делотворне, одговорне и транспарентне институције на свим нивоима за одговорно, инклузивно, партиципативно и репрезентативно доношење одлука на свим нивоима и заштиту основних права и слобода, у складу са националним законодавством и међународним споразумима</p>	<p>2021: Отежан приступ правди, заштита основних права и слобода није у потпуности ефикасна и делотворна</p>	<p>2030: У потпуности омогућен приступ информацијама и механизмима заштите основних права и слобода кроз повећану ефикасност и делотворност заштите права</p>	<p>Извештаји међународних тела за људска права, извештаји надлежних министарстава и независних механизма и тела, истраживања и анализе</p>

Процент притужби поднетих независним институцијама за заштиту људских права и заштиту од родно засноване дискриминације	2021: Број притужби код Повереника за заштиту равноправности 647, број предмета пред Заштитником грађана 18.165 (2020. године)	2030: Унапређена ефикасност поступања по притужбама код независних тела за 50%	Годишњи извештаји Повереника за заштиту равноправности и Заштитника грађана
Процент жена које равноправно учествују у свим областима везаним за мир и безбедност и доприносе свим активностима везаним за спречавање и решавање сукоба и у пост конфликтном јавном животу, кризним и ванредним ситуацијама	2020: 22,94% запослених у МО и ВС су жене; Заступљеност жена на командним и руководећим дужностима у МО и ВС је 8,96%; 13,78% припадница МО и ВС у мултинационалним операцијама УН и ЕУ	2030: 50% запослених у систему безбедности су жене	Извештаји Министарства одбране и Војске Србије о примени НАП 1325, Независни извештаји о примени НАП 1325
Унапређена безбедност жена и девојчица у јавној и приватној сфери кроз елиминацију свих облика насиља, укључујући трговину људима, сексуалне и друге облике експлоатације, посебно у време криза и ванредних ситуација	2019: Извештаји о примени ЗСНП, 2020: Извештаји МУП о броју пријава свих облика насиља током ванредног стања, Извештаји НВО о броју жена које су биле изложене насиљу током ванредног стања, Родна анализа одговора на КОВИД-19 у РС, 2021: Процена утицаја пандемије КОВИД-19 на имплементацију НАП 1325 на локалном нивоу, 2020: Извештај о изазовима и ризицима по безбедност сеоских жена током пандемије КОВИД-19 у локалним срединама	2030: Жене и девојчице у потпуности безбедне и слободне од свих облика насиља, укључујући трговину људима, сексуалне и друге облике експлоатације, посебно у време криза и ванредних ситуација	Извештаји Владе РС о примени мера током кризе изазване пандемијом КОВИД-19, истраживања и извештаји о процени утицаја пандемије КОВИД-19 на појаву насиља, укључујући трговину људима, сексуалне и друге облике експлоатације, извештаји НВО
Вредност Индекса родне равноправности за сателитски домен насиља	2020: Индекс рр за 2018. годину за сателитски домен насиља стагнира: нешто више од петине	2030: Вредност индекса родне равноправности за сателитски домен насиља	Индекс родне равноправности

	жена са навршених 15 година доживело физичко и/или сексуално насиље било од стране партнера или других особа.	повећана-смањена стопа свих облика насиља према женама и насиља у породици.	
Елиминисани сви облици насиља над свим женама и девојчицама у приватној и јавној сфери, укључујући трговину људима, сексуалне и друге облике експлоатације	2021: Усвојена Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици (2021-2025), АП за период 2021-2023 у процесу усвајања, Извештај РЗС, Циљеви одрживог развоја, за 2018. - 9,2% жена и девојака старости 18-74 године су биле изложене физичком, сексуалном или психолошком насиљу од садашњег или бившег интимног партнера	2030: Испуњени циљеви из Стратегије и ревидиране активности за наставак борбе против родно заснованог насиља у Србији	Извештаји Владе РС о имплементацији Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици (2021-2025), Евалуације Стратегије и АП, Извештаји CEDAW комитета и ГРЕВИО групе, независни извештаји, истраживања НВО и студије академске заједнице

Мера 2.1. Успостављање институционалних претпоставки и нормативних гаранција за владавину права, једнаке могућности приступа правди и обезбеђивање ефикасне и делотворне заштите људских права и родне равноправности

Опис мере. Мера је усмерена на успостављање и унапређење институционалног, нормативног и стратешког оквира као и праксе, у складу са међународним стандардима ЕУ, УН, СЕ, као претпоставки за владавину права, унапређење приступа правди, обезбеђење ефикасне и делотворне заштите права и подизање капацитета актера који суделују у заштити људских права. Мера укључује, усвајање и/или измену прописа који регулишу независност судства, самосталност тужилаштва, бесплатну правну помоћ посебно услове за стицање овог права, круг корисника ове помоћи нарочито лица из рањивих и вишеструко дискриминисаних група, пружаоце бесплатне правне помоћи као и усклађивање аката о унутрашњој организацији и уређењу институција чија надлежност је везана за заштиту права, што су основни услови да грађани/ке у пуном капацитету и без било ког вида родно засноване дискриминације имају приступ правди, правично суђење и ефикасно остваре и заштите своја права. Поред тога, мера се односи и на успостављање једнаких могућности приступа правди и отклањање препрека као што су доступност инструмената заштите права, физичка приступачност, високи трошкови судског поступка, неинформисаност грађана/ки о људским правима и заштити права и др. које грађанима/кама а посебно рањивим групама, отежавају

приступ правди, укључујући и предузимање мера и активности које промовишу владавину права и доприносе остваривању права на приступ правди и ефикасној заштити права.

Мера укључује и подизање капацитета институција, континуирано унапређење знања и компетенција актера чије надлежности су везане за остваривање и заштиту људских права и родне равноправности, посебно права рањивих група, кроз различите облике систематске едукације о родној равноправности, међународним стандардима у овој области, родним стереотипима и предрасудама, као и континуирано информисање грађана/ки о њиховим правима и заштити права и промовисање владавине права.

Циљ ове мере је установљавање нормативних и институционалних претпоставки као и гаранција које обезбеђују владавину права, отклањају препреке у приступу правди, и осигуравају ефикасну заштиту људских права без родно засноване дискриминације, а у складу са међународним стандардима. Мера укључује и јачање капацитета, подизање нивоа знања о родној равноправности, родним стереотипима и предрасудама и стицање компетенција свих актера који, у оквиру својих надлежности делују на унапређењу родне равноправности и заштити права укључујући и сва права у вези са родном равноправношћу, као и промовисање владавине права и информисање најшире јавности, грађана/ки, посебно рањивих група о родној равноправности, људским правима и владавини права и значају ових питања за развој целокупног друштва као и за њихов свакодневни живот.

Ефекти ове мере огледаће се у успостављању системских гаранција које су претпоставка за владавину права у складу са међународним стандардима, а које укључују поделу власти, независност судства, самосталност тужилаштва, доступне и делотворне инструменте заштите права и ефикасну заштиту права, као и јачањем капацитета и подизањем знања и компетенција не само институција које надлежних за заштиту људских права и родне равноправности, већ и најшире јавности, грађана/ки, посебно рањивих група, кроз информисање значају владавине права и родне равноправности развој друштва и њихов свакодневни живот.

Меру потребно је континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси Национална стратегија за родну равноправност.

Институција надлежна за спровођење мере Министарство правде

Институције учесници у спровођењу мере Координационо тело за родну равноправност Владе РС, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Високи савет судства, Државно веће тужилаца, Правосудна академија, Адвокатска комора Србије.

Показатељ резултата 2.1	Извори верификације
2.1.1: Број усвојених или измењених прописа који регулишу независност судства, самосталност тужилаштва, бесплатну правну помоћ, доступне и делотворне инструменте за ефикасну заштиту права у складу са међународним стандардима ЕУ, УН, СЕ	Увид у усвојене или измењене прописе и њихову усклађеност са међународним стандардима (ЕУ, УН, СЕ)
2.1.2: Број корисника услуге бесплатне правне помоћи, разврстано по полу, и	Увид у измене закона и подзаконских аката; извештаји пружалаца бесплатне

основу захтева за добијање услуге, на годишњем нивоу	правне помоћи, разврстани по полу, територијалној припадности, оптерећености, извештаји Министарства правде.
2.1.3: Број пружалаца бесплатне правне помоћи, разврстаних по броју и типу ове помоћи, и територијалној распоређености	Регистар пружалаца бесплатне правне помоћи и бесплатне правне подршке, извештаји Министарства правде на годишњем нивоу, увид у законска и подзаконска акта.
2.1.4: Број аката којима се обезбеђује приступ правди и правичном суђењу, и унапређује ефикасност институција у заштити права у складу са међународним стандардима и прописима	Увид у усклађене акте о организацији и уређењу институција; обједињене анализе, студије и евалуације института, НВО, Координационог тела за родну равноправност и Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог.
2.1.5: Број аката којима се обезбеђују стандарди и право на приступ правди и правичном суђењу, приступачност судова и тужилаштва, посебно особама из вишеструко дискриминисаних група како би се осигурала делотворна и ефикасна заштита права.	Увид у подзаконска акта и јавне политике; извештаји Министарства правде о обезбеђивању стандарда доступности и судова и тужилаштва; независни извештаји, студије и евалуације института, НВО; извештаји Високог савета судства, Државног већа тужилаца
2.1.6: Број обучених професионалаца/ки из области правосуђа и адвокатуре на теме остваривања и заштите људских права, антидискриминационог законодавства и родне равноправности, посебно права рањивих група, разврстано по полу, територијалној припадности, типу институције	Извештаји и евалуације ефеката различитих типова обука на теме остваривања и заштите људских права и родне равноправности; извештаји Правосудне академије и Адвокатске коморе Србије о реализованим обукама;
2.1.7: Процент обучених професионалаца и професионалки који имају унапређена знања и вештине везане за заштиту људских права, посебно права рањивих група, анти дискриминационо законодавство и родну равноправност	Извештаји и евалуације ефеката различитих врста обука на теме остваривања и заштите људских права и родне равноправности, улазни и излазни упитници.
2.1.8: Број информативних јавних кампања о остваривању и заштити људских права и родне равноправности као и заштити од дискриминације	Евалуације ефеката јавних кампања, информативни материјали (штампани, аудио, видео, дигитални), покривеност и утицај кампања на ширу јавност, резултати испитивања јавног мњења, медијски извештаји

Мера 2.2. Унапређена безбедност жена у миру, конфликту и пост конфликтном опоравку друштва, кризним и ванредним ситуацијама, кроз интегралну примену Резолуције 1325 СБ УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији

Опис мере: Мера је усмерена на унапређивање институционалног и нормативног оквира којим се обезбеђује повећана заступљеност, укљученост и одлучивање жена у свим процесима који се тичу очувања мира и безбедности, развијање механизма превенције ради повећања безбедности жена у миру, конфликту и пост конфликтном опоравку друштва, кризним и ванредним ситуацијама, доступну и делотворну заштиту жена, као и унапређен систем подршке опоравку жена, које су претрпеле било који облик угрожавања безбедности, у складу са Законом о родној равноправности (члан 39), CEDAW конвенцијом, РСБ УН 1325, као и релевантним документима ЕУ у овој области (Акциони план за родну равноправност ЕУ III 2021-2025 и Акциони план ЕУ Жене, мир и безбедност 2019-2024.). Ова мера подразумева процену утицаја другог НАП 1325 (2017-2020) и услуга које се пружају женама и девојчицама жртвама насиља повезаног са сукобом, кризама и ванредним ситуацијама, као и изразу и усвајање нових стратешких докумената у области безбедности (нови НАП 1325), имајући у виду РСБ УН 1325 (2000) о женама, миру и безбедности и накнадних повезаних резолуција, општу препоруку бр.30 CEDAW комитета о женама у сукобу, превенцији сукоба и пост конфликтним ситуацијама, као и закључна запажања CEDAW комитета у вези са Четвртим периодичним извештајем РС. Мера обухвата и усклађивање аката из области безбедности са обавезама које проистичу из примене Закона о родној равноправности (област 5. Родна равноправност у области одбране и безбедности, чл. 39).

Циљ мере је обезбеђивање равноправног учествовања жена у свим областима везаним за мир и безбедност и свим активностима везаним за спречавање и решавање сукоба и у пост конфликтном јавном животу, кризним и ванредним ситуацијама, уз остваривање потпуне безбедности жена и девојчица у јавној и приватној сфери живота, кроз елиминацију свих облика насиља, укључујући трговину људима, сексуалне и друге облике експлоатације, посебно у време криза и ванредних ситуација.

Ефекти мере се огледају у издвајању довољних средства за примену политике родне равноправности у области одбране и безбедности; успостављању механизма за ефикасно спровођење, праћење и процену утицаја НАП-а за спровођење Резолуције 1325, како на националном тако и на локалном нивоу; активно укључивање цивилног друштва, укључујући жене погођене сукобом и организације које раде са преживелима, у спровођење, праћење и процену утицаја НАП-а за спровођење Резолуције 1325, као и у развој било којег стратешког документа, мировних преговора, обнове и реконструкције након сукоба; у повећању заступљености и промоцији жена међу особљем за мировне преговоре и посредовање, укључујући и на вишим нивоима; у прикупљању података о учешћу жена у спровођењу НАП-а за спровођење Резолуције 1325 на законодавном, извршном и судском нивоу; у обезбеђивању процене потреба и ефикасном приступу правним, здравственим и психо социјалним услугама за све жене и девојке жртве насиља у вези са сукобом, укључујући жене и девојке из руралних подручја и жена и девојака из других друштвено осетљивих група; у предузимању мера за заштиту интерно расељених жена и девојака од присилног расељавања и насиља; и кроз унапређено стандардизовано прикупљање података о насиљу према женама и девојкама у вези са сукобом, кризним и ванредним ситуацијама.

Иако кризне ситуације различито утичу на мушкарце и жене, дечаке и девојчице, а сагледавање њихових родних димензија представља предуслов за потпуније разумевање изазова са којима се жене и мушкарци а посебно рањиве групе суочавају, током пандемије КОВИД- 19 није у довољној мери препозната родно условљена динамика кризе, чиме је ограничена превенција ескалације насиља и делотворност рада на безбедносним ризицима по жене и девојчице. Ефекти мере се сагледавају и кроз

унапређење система заштите и подршке који ће и током евентуалних будућих криза моћи адекватно да одговори на потребе жена и мушкараца.

Меру потребно је континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси Национална стратегија за родну равноправност.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство одбране

Институције учесници у спровођењу мере: Координационо тело за родну равноправност Владе РС, Министарство унутрашњих послова, Министарство за државну управу и локалну самоуправу, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, механизми родне равноправности и механизми за безбедност на националном, покрајинском и локалном нивоу.

Показатељ резултата 2.2	Извори верификације
2.2.1. Број усвојених или измењених прописа којима се регулише родна равноправност у области одбране и безбедности на свим нивоима власти	Увид у усвојене или измењене прописе и њихову усклађеност са међународним стандардима (ЕУ, УН, СЕ), усвојен НАП 1325, ЛАП-ви за родну равноправност и ЛАП-ви за безбедност
2.2.2. Број/процент жена које равноправно учествују у свим областима везаним за мир и безбедност, активностима везаним за спречавање и решавање сукоба, пост конфликтним, кризним и ванредним ситуацијама на националном и локалном нивоу	Извештаји Политичког савета Владе, Оперативног тела Владе, Комисије за праћење спровођења НАПа, Аналитичке групе МО о примени НАП 1325, Извештаји ресорних институција, КТРР
2.2.3. Број именованих особа од поверења, саветника/ца за спровођење НАПа, саветника/ца за род у свим цивилним и војним мисијама УН и ЕУ	Извештаји Политичког савета Владе, Оперативног тела Владе, Комисије за праћење спровођења НАПа, Аналитичке групе МО о примени НАП 1325, Извештаји о примени НАП 1325.
2.2.4. Број одржаних обука и број обучених особа од поверења, саветника/ца за спровођење НАПа, саветника/ца за род у свим цивилним и војним мисијама о родно заснованом насиљу и примени антидискриминационог законодавства	Извештаји са реализованих обука, евалуације ефеката обука на годишњем нивоу, евалуације дугорочних ефеката и примене знања и вештина са обука, Извештаји Аналитичке групе МО о примени НАП 1325; Извештаји ресорних институција, Извештаји о примени НАП 1325.
2.2.5. Број обука и број представника из сектора правосуђа, одбране и безбедности који су похађали обуке за реформу сектора безбедности, разоружање и реинтеграцију, хуманитарну помоћ, добру управу, људска права и транзициону правду.	Извештаји са реализованих обука, евалуације ефеката обука на годишњем нивоу, евалуације дугорочних ефеката и примене знања и вештина са обука; Извештаји МО, Војске РС, МП, Извештаји о примени НАП 1325.
2.2.6. Број именованих и обучених контакт особа за примену НАП 1325 у органима државне управе и локалне самоуправе на свим нивоима	Подаци органа државне управе и локалне самоуправе, Извештаји о примени НАП 1325, КТРР

2.2.7. Број израђених и усвојених ЛАП и уграђених мера које подржавају специфичне безбедносне потребе жена, девојака и девојчица у локалним заједницама посебно из вишеструко дискриминисаних и рањивих група	ЛАП-ви за родну равноправност, ЛАП.ви за безбедност; Извештаји о примени НАП 1325, КТРР
2.2.8. Број усвојених мера ради одузимања ватреног оружја или ограничења приступа ватреном оружју починиоцима насиља	Извештај МУП и МО, Извештај о примени НАП 1325
2.2.9. Број услуга и број жена/девојака корисница свеобухватне правне заштите и психо–социјалне подршке жртвама родно заснованог насиља, склоништа, посебно припадницама вишеструко маргинализованих и дискриминисаних група у конфликту, кризним и ванредним ситуацијама, на свим нивоима власти	Извештај о примени НАП 1325, КТРР, Извештаји МУПа, Извештаји пружалаца услуга (установе социјалне заштите и специјализоване женске организације које пружају услуге женама жртвама насиља)
2.2.10. Износ/процент средстава намењен финансирању примене НАП 1325 у буџетима на свим нивоима власти, као и проценат средстава који се издваја за финансирање услуга које пружају женске НВО	Буџет РС, Буџети АП Војводине и локалних самоуправа, Извештаји о извршењу буџета
2.2.11. Број НВО укључених у креирање и примену мера, праћење и извештавање о кршењу људских права над женама и девојкама у сукобима, укључујући сексуално искориштавање и злостављање, узнемиравање/сексуално узнемиравање и друге облике СРЗН, укључујући и насилни екстремизам.	Извештај о примени НАП 1325, КТРР, Извештаји НВО, Извештаји о браниоцима/бранитељкама људских права у РС, Извештаји о стању у области људских права у РС.

2.3. Унапређена сигурност жена и мушкараца, девојчица и дечака, од свих облика родно заснованог насиља у јавној и приватној сфери и радном окружењу

Опис мере: Мера је усмерена на унапређење свеобухватног нормативног, политичког и институционалног оквира за спречавање и сузбијање свих облика родно заснованог насиља према женама и насиља у породици. Мером се обезбеђује унапређење правног оквира за спречавање и заштиту од родно заснованог насиља према женама, укључујући и његово инкриминисање и обештећење жртава, усаглашено са међународним стандардима утврђеним Истанбулском конвенцијом као и усклађивање законских дефиниција различитих облика насиља.

Овом мером се доприноси спровођењу Закона о родној равноправности, у делу 6. Спречавање и сузбијање родно заснованог насиља: забрана насиља на основу пола, полних карактеристика, односно рода и насиља према женама (члан 51), посебне мере и програми (чл. 52), обавеза пријављивања насиља (члан 53), Опште и Специјализоване услуге подршке (чл. 54 и 55), реализација програма за лица која су извршила насиље (чл. 56), спречавање насиља као и финансијска средства за организовање и спровођење специјализованих услуга (чл. 57 и 58). Поред овог, применом мере се унапређује

спровођење постојећих политика и мера у оквиру свеобухватног и координираног одговора надлежних институција у борби против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици, предлаже усвајање подзаконских аката и успостављање механизма за ефикасно спровођење закона у овој области; обезбеђују се институционални поступци, стандарди и процедуре ради обезбеђивања задовољавајућег нивоа безбедности жена и мушкараца, девојчица и дечака. Такође, овом мером се обезбеђује транспарентно, стабилно и одрживо финансирање политика, мера и специјализованих услуга за подршку женама које пружају институције, установе и женске НВО, а којима се доприноси смањењу насиља према женама и унапређује приступ делотворној заштити и подршци за излазак из ситуације насиља, превазилажење трауме и оснаживању свих жена са искуством родно заснованог насиља, а нарочито када је реч о Ромкињама, женама са инвалидитетом, женама са села, старијим женама, женама другачије сексуалне оријентације и родног идентитета, женама жртвама трговине људима, азиланткињама/ мигранткињама.

Мером се доприноси успостављању јединственог и стандардизованог система прикупљања, евидентирања, праћења и размене података о свим облицима насиља према женама и насиља у породици, укључујући и фемицид-родно засновано убиство жена, сексуално узнемиравање и сексуално уцењивање, који укључује све релевантне државне органе и институције, као и женске НВО које се баве сузбијањем насиља над женама и заштитом жртава и правовременом, објективном, редовном и на подацима заснованом информисању јавности о последицама и узроцима насиља над женама и ефектима примене мера превенције и заштите жртава у РС.

Сагледавање родних аспеката представља предуслов за потпуније разумевање изазова са којима се жене и мушкарци, девојчице и дечаци суочавају у насилним ситуацијама. Током пандемије КОВИД- 19 није препозната родно условљена динамика насиља, чиме је ограничена превенција ескалације насиља и делотворност рада институција на безбедносним ризицима по жене, заштити и подршци жртвама насиља.

Мером се улажу додатни напори како би се унапредио систем заштите и подршке који ће и током других евентуалних кризних и ванредних ситуација, моћи адекватно да одговори на потребе жена и мушкараца, девојчица и дечака. Ризику од родно заснованог насиља током кризних и ванредних ситуација, посебно су изложене жене из осетљивих друштвених група, као што су Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене са села, самохране мајке, жене жртве трговине људима, азиланткиње/мигранткиње, жене другачије сексуалне оријентације и родног идентитета и др. Мером се доприноси спречавању ширења мизогиних и сексистичких порука и сензационалистичком извештавању о насиљу према женама.

Циљ мере је постизање пуне сигурности жена и мушкараца, девојчица и дечака, у приватној и јавној сфери живота, кроз спречавање и сузбијање свих облика родно заснованог насиља.

Ефекти мере се огледају у обезбеђивању заштите и санкционисању сваког облика насиља који је заснован на полу, полним карактеристикама, односно роду и насиља према женама у приватној и јавној сфери, заштити других лица која су непосредно или посредно угрожена вршењем или последицама извршеног насиља, као ни лица која су пријавила акт насиља. Поред овога, ефекти мере се огледају у заштити жртава насиља у циљу спречавања насиља и остваривања права на живот без насиља, кроз обезбеђивање доступности општих услуга помоћи и подршке, подршци у становању и економском оснаживању жена, превентивним деловањем и програмима рада са учиниоцима насиља, као и утицајем на ширење мизогиних и сексистичких

порука и сензационалистичко извештавање о насиљу према женама у медијима и о насиљу на интернету. Ефекти мере се такође сагледавају и кроз координирано деловање институција у циљу остваривања нулте толеранције на насиље.

Меру је потребно континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси Национална стратегија за родну равноправност.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство правде

Институције учесници у спровођењу мере: Координационо тело за родну равноправност Владе РС, Министарство унутрашњих послова, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Показатељ резултата 2.3.	Извори верификације
2.3.1. Број усвојених или измењених прописа којима се унапређује ефикасност институција у спречавању и заштити жена и мушкараца, девојчица и дечака, у јавној и приватној сфери, од свих облика родно заснованог насиља	Увид у усвојене или измењене прописе и њихову усклађеност са међународним стандардима (ЕУ, УН, СЕ)
2.3.2. Број усвојених или измењених прописа којима се обезбеђује усклађивање законских дефиниција различитих облика насиља	Увид у усвојене или измењене прописе и њихову усклађеност са међународним стандардима (ЕУ, УН, СЕ) Извештај о примени Циљева одрживог развоја за циљ 5. индикатор 5.1.1., Извештај CEDAW комитета и извештај ГРЕВИО групе
2.3.3. Број усвојених или измењених прописа којима се унапређује координирани одговор институција на све облике родно заснованог насиља	Увид у усвојене или измењене прописе и њихову усклађеност са међународним стандардима (ЕУ, УН, СЕ) Извештаји МП, група за координацију и сарадњу, извештај МУП, ЦСР
2.3.4. Број пријава свих облика родно заснованог насиља према женама и девојчицама, у јавној и приватној сфери, по врсти насиља, односу са насилником, и узрасту жртве, посебно	Извештаји МУП и МП, извештаји специјализованих НВО
2.3.5. Број жртава трговине људима, разврстано према полу, узрасту, и облику експлоатације	Извештаји МУП и МП, извештаји специјализованих НВО
2.3.6. Процент/Број кривичних пријава/оптужења и број правоснажних пресуда за кривичних дела са елементима насиља, посебно за кривична дела сексуалног насиља и трговине људима	Извештај МП
2.3.7. Број доступних општих и специјализованих услуга за жене жртве насиља и трговине људима, на локалном нивоу, посебно услуге становања и економског оснаживања, и број	Извештај МРЗБСП, CEDAW и ГРЕВИО извештаји, Извештаји специјализованих НВО

корисница ових услуга разврстано по врсти услуге, старосној доби корисница услуге и припадности корисница некој од рањивих група	
2.3.8. Износ/процент средстава намењен финансирању услуга за жене жртве насиља у буџетима на свим нивоима власти, као и проценат средстава који се издваја за финансирање ових услуга које пружају женске НВО	Буџет РС, Буџети АП Војводине и локалних самоуправа, Извештаји о извршењу буџета
2.3.9. Број ОЦД које су пружају услуге жртвама насиља, активне су у заштити права жртава, које се залажу за измене дискриминаторних друштвених норми и родних стереотипа и надгледају примену међународних стандарда у заштити жртава родно заснованог насиља	СЕДАВ и ГРЕВИО извештаји, Извештаји НВО
2.3.10. Број превентивних програма/интервенција рада са починиоцима насиља у циљу спречавања насиља	Извештај МРЗБСП, извештаји локалних самоуправа
2.3.11. Број истраживања преваленце насиља, јавних кампања за промену свести и ставова јавности о родно заснованом насиљу и родно сензитивних навода у медијима о случајевима родно заснованог насиља	Истраживање о преваленци насиља у Србији, Извештај о ефектима јавних кампања, Анализе о извештавању медија о случајевима родно заснованог насиља
2.3.12. Број жена и мушкараца, девојчица и дечака, који разумеју да ни једна врста насиља није прихватљива	Извештаји о спроведеним истраживањима и о евалуацији ефеката информативних кампања, заступљеност у медијима, увид у информативне материјале (штампане, видео, аудио, дигиталне), извештаји о партиципацији грађана и грађанки (покрети, удружења, неформалне групе) у прикупљању информација

Мера 2.4. Јачање капацитета, унапређивање институционалног и нормативног оквира родне равноправности у политичком животу и обезбеђивање равноправног учешћа жена и мушкараца, посебно рањивих група у одлучивању о јавним пословима

Опис мере: Мера је усмерена на унапређивање институционалног и нормативног оквира у коме се одвија политички живот и успостављају претпоставке за постизање родне равноправности у овој области као и равноправно учешће жена и мушкараца, посебно рањивих група у одлучивању о јавним пословима у складу са Законом о родној равноправности (чл. 1, 3 и 7). Мера укључује израду и усвајање и/или измену прописа који регулишу политички живот, једнаке могућности учешћа жена и мушкараца и посебно рањивих група у политичком животу, актере који учествују у политичком животу као и учешће грађана и грађанки и посебно рањивих група у одлучивању о јавним пословима. Ова мера подразумева и усклађивање аката о унутрашњој

организацији и уређењу органа јавне власти, аката политичких странака, синдиката и удружења грађана и предузимање посебних мера како би се смањило родни јаз и обезбедила родно уравнотежена заступљеност у управљачким и надзорним телима и на руководећим местима у институцијама, јавним установама, посебно у ЈЛС, месним заједницама, на изборним листама и у органима за спровођење избора, политичким странкама, синдикатима и удружењима грађана и успоставиле претпоставке за равноправно учешће жена и мушкараца и посебно рањивих група у планирању, припреми, доношењу и спровођењу одлука које утичу на њихов положај уз уважавање њихових интереса, потреба и приоритета приликом обликовања и одлучивања о јавним политикама у складу са Законом о родној равноправности (чл. 7, 10, 26, 47 и 48), као и препорукама CEDAW Комитета.

Мера је усмерена и на континуирано унапређење знања и компетенција актера који учествују у политичком животу (институције јавне власти на свим нивоима, политичке странке, синдикати НВО и др.), везана за родну равноправност, родне стереотипе и предрасуде, посебно у односу на рањиве групе, кроз различите облике континуиране и систематске едукације која се организује у органима јавне власти, политичким странкама, синдикатима и НВО, о питањима значајним за родну равноправност, родним стереотипима и предрасудама и њиховом превазилажењу, посебно у односу на рањиве групе и интегрисању родне перспективе у политички живот и јавне политике као и информисање најшире јавности, грађана/ки о питањима везаним за родну равноправност значајним за њихов свакодневни живот као и праву на равноправно учешће грађана/ки у одлучивању о јавним пословима.

Циљ мере је смањење родног јаза у политичком животу и превазилажење предрасуда и стереотипа који политички ангажман жена редукују на само области друштвеног живота које се традиционално сматрају женским пословима, посебно у политичким странкама, синдикатима, НВО и на руководећим местима у органима јавне власти, јавним установама, највишим позицијама у ЈЛС и месним заједницама, као и обезбеђивање равноправног учешћа жена и мушкараца а посебно рањивих група у одлучивању јавним пословима и питањима значајним за њихов свакодневни живот.

Ефекти ове мере огледаће се у успостављању системских, институционалних гаранција, подизању капацитета и компетенција актера који учествују у политичком животу, унапређеним знањима о родној равноправности и праву на равноправно учешће у одлучивању о јавним пословима и информисању најшире јавности грађана/ки као претпоставки за равноправно учешће жена и мушкараца, а посебно рањивих група у политичком животу и одлучивању о јавним пословима и питањима значајним за њихов свакодневни живот.

Меру потребно је континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси Национална стратегија за родну равноправност.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог

Институције учесници у спровођењу мере Координационо тело за родну равноправност Владе РС, Министарство културе и информисања, Министарство за државну управу и локалну самоуправу механизми родне равноправности на нивоу АП Војводине као и на нивоу ЈЛС, политичке странке, синдикати, НВО, медији, Национална академија за јавну управу, Правосудна академија.

Показатељ резултата 2.4	Извори верификације
2.4.1: Број закона и подзаконских аката који су измењени или усвојени како би се остварила родна равноправност у политичком животу и одлучивање о јавним пословима	Увиди у текстове закона и подзаконских аката, анализа садржаја
2.4.2. Удео жена у јавном и политичком животу на националном, покрајинском и локалном нивоу, у органима законодавне, извршне и судске власти, као и на руководећим местима и у управљачким телима, разврстано по полу и припадности друштвеној осетљивој групи (Ромкиње, жене са инвалидитетом, старије жене, итд.)	Подаци и извештаји институција система на националном, покрајинском и локалном нивоу (Народна скупштина Србије, Влада РС, Скупштина АПВ, Влада АПВ, локалне самоуправе) о броју жена и мушкараца и припадности некој рањивој групи. Индекс родне равноправности за домен моћи.
2.4.3. Удео жена у синдикатима, политичким странкама и покретима, удружењима, разврстано по лидерским и извршилачким позицијама, областима, припадности друштвено осетљивим групама (Ромкиње, жене са инвалидитетом, старије жене, итд.)	Доступни подаци и извештаји синдиката, политичких странака и покрета, удружења о чланству
2.4.4. Број реализованих обука о родној равноправности, смањењу родних стереотипа и равноправном учешћу жена и мушкараца у јавном и политичком животу за представнике/це институција јавне власти	Извештаји и евалуације ефеката обука о родној равноправности, смањењу родних стереотипа и равноправном учешћу у јавном и политичком животу, на годишњем нивоу; извештаји и евалуације Националне академије за јавну управу
2.4.5. Број обучених представника/ца институција јавне власти о родној равноправности, смањењу родних стереотипа и равноправном учешћу жена у мушкараца у јавном и политичком животу, разврстано по полу, институцији јавне власти, региону.	Извештаји и евалуације ефеката обука о родној равноправности, смањењу родних стереотипа и равноправном учешћу у јавном и политичком животу, на годишњем нивоу; извештаји и евалуације Националне академије за јавну управу
2.4.6. Број обучених представника/ца синдиката, политичких странака и покрета, удружења о родној равноправности, смањењу родних стереотипа и равноправном учешћу жена и мушкараца у јавном и политичком животу, разврстано по полу, афилијацији, и нивоима организације власти.	Извештаји са реализованих обука, евалуације ефеката обука на годишњем нивоу, евалуације дугорочних ефеката и примене знања и вештина са обука;
2.4.7. Број јавних кампања за равноправно учешће жена у јавном и политичком животу, разврстано по нивоима власти, носиоцима кампања,	Евалуације ефеката јавних кампања, произведени материјали (штампани, видео, аудио, дигитални); медијски извештаји о обухвату и заступљености на

региону/територијалном изворима финансирања.	обухвату,	телевизијама и радио програмима са националном и/или локалном фреквенцијом; испитивање јавног мњења (повратне информације на ефекте кампање); извештаји Координационог тела за родну равноправност, Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарства културе и информисања.
--	-----------	--

Посебни циљ 3. Успостављена приступачна и свеобухватна здравствена заштита и обезбеђена социјална сигурност

Остваривањем овог посебног циља обезбеђује се здравствена заштита и социјална сигурност за све жене и мушкарце у складу са принципом социјалне правде као једним од темељних принципа на којима почива Устав РС, кроз реализацију мера и активности које омогућавају приступачну и свеобухватну здравствену заштиту свим женама и мушкарцима као претпоставку за унапређење здравља, смањење неједнакости жена и мушкараца, њиховој социјалној сигурности и прерасподели неплаћених послова старања.

Показатељ исхода	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Повећана вредност Индекса родне равноправности у домену здравља	Индекс родне равноправност, домен здравља: 84,1, 88,3 за здравствени статус, 72,3 за понашање, 93,1 за приступ здравственој заштити (2018)	2030: Постигнут ЕУ-27 просек за домен здравља (87,8; 92,0 за здравствени статус, 74,8 за понашање, 98,3 за приступ здравственој заштити)	Индекс родне равноправности
Повећан обухват жена старијих од 15 година превентивним гинеколошким прегледима, разврстано по територијалној припадности, годинама старости, урбаној/руралној средини	2019: око 9% жена обухваћено годишњим превентивним гинеколошким прегледом Подаци из Жене и мушкарци у Србији (2020)	2030: Најмање 60% жена старијих од 15 година обухваћено превентивним гинеколошким прегледима	Подаци и извештаји Института за јавно здравље, извештаји Министарства здравља
Смањен удео становника/ца у ризику од сиромаштва у Србији	2021: Удео лица у ризику од сиромаштва и социјалне искључености у	2030: Смањење за 30%	Анкета о приходима и условима живота (SILC)

	2019. години износи 31,7%		
Степен доступности и приступачности услуга социјалне заштите за грађане и грађанке, разврстано по корисницима, пружаоцима услуга, јавним расходима, територијалној покривености	2021: Недовољно доступне и приступачне услуге социјалне заштите, посебно на локалном нивоу услед малих јавних расхода у јединицама локалне самоуправе, неиспуњавања стандарда приступачност, непостојања разноликих врста услуга и пружалаца услуга	2030: Висок степен обезбеђености доступних, приступачних, разноликих услуга социјалне заштите и плурализам пружалаца услуга, укључујући и организације цивилног друштва и женске организације.	Извештаји Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, извештај о буџетским издвајањима, увид у годишње планирање буџета,
Повећана вредност Индекса родне равноправности у домену времена	2021: Вредност за домен времена 48,7 (56,6 за бригу о домаћинству, 41,9 за друштвене активности), 2018	2030: Достигнут ЕУ-27 просек (64,9 домен времена; 69,1 брига о домаћинству, 61,0 друштвене активности)	Индекс родне равноправности

Мера 3.1. Унапређење доступности и квалитета услуга здравствене заштите свим женама и мушкарцима током целог живота, без дискриминације, које укључује заштиту репродуктивног здравља, спровођење организованих превентивних прегледа, као и континуирано здравствено просвећивање.

Мера 3.1. Унапређење доступности и квалитета услуга здравствене заштите свим женама и мушкарцима током целог живота, без дискриминације, које укључује заштиту репродуктивног здравља, спровођење организованих превентивних прегледа, као и континуирано здравствено просвећивање.

Опис мере: Мера је усмерена на унапређење доступности и квалитета услуга здравствене заштите, раног откривања болести и лечења жена и мушкараца посебно од кардио-васкуларних и малигних болести, депресије, деменције, као и остеопорозе, анемије, те обољења и стања у вези са трудноћом и порођајем који су водећи узроци оболевања у репродуктивном периоду живота жена. Мера укључује израду и/или измену прописа који регулишу здравствену заштиту, као и повећање расположивих финансијских, техничких и људских ресурса у овој области који треба да допринесу повећању доступности и приступачности здравствене заштите, посебно вишеструко дискриминисаним групама жена и девојчица. Поред тога, мера се односи на унапређење спровођења организованих превентивних прегледа (скрининга) за рано откривање карцинома. Мера укључује информисање и образовање становништва о значају заштите здравља, спречавања болести и побољшања квалитета живота,

упражњавањем здравих стилова живота, спорта и рекреације. Мера је усмерена на подизање свести жена и мушкараца о предностима ране превенције, савременим облицима контрацепције и на повећање броја саветовалишта за репродуктивно здравље. Мера укључује праћење последица загађења ваздуха и воде на здравље жена и мушкараца и организовање превентивних прегледа у најугроженијим деловима Србије. Мера укључује и активности континуираног унапређивања знања здравствених радника о родној равноправности, правима рањивих група и дискриминацији.

Циљ ове мере је стварање претпоставки за унапређење здравља и смањивање неједнакости у здрављу повећањем доступности и квалитета услуга здравствене заштите ради смањивања водећих здравствених ризика по здравље, спречавања сузбијања болести, као и унапређења репродуктивног здравља жена и мушкараца.

Мера треба да унапреди спровођење организованих превентивних прегледа, информисаност жена и мушкараца о заштити здравља, значају превенције и здравим стиловима живота који подразумева упражњавање спортских и рекреативних активности, а укључује и подизање нивоа знања здравствених радника о родној равноправности, родним стереотипима, предрасудама и дискриминацији ради унапређења односа према пацијентима/кињама, посебно рањивим групама становништва.

Ефекти примене ове мере огледаће се у побољшању здравља жена и мушкараца захваљујући унапређењу доступности и квалитета здравствене заштите, организованих превентивних прегледа, повећања финансијских, техничких и људских ресурса у установама здравствене заштите на примарном, секундарном и терцијарном нивоу, као важних претпоставки за унапређење доступности и квалитета услуга здравствене заштите. Мери је потребно континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси Национална стратегија за родну равноправност.

Институција надлежна за спровођење мере Министарство здравља.

Институције учесници у спровођењу мере Координационо тело за родну равноправност Владе РС, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, здравствене установе на примарном, секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите (из Плана мреже здравствених установа, и у приватном власништву), Здравствени савет Србије, Лекарска комора Србије, Комора медицинских сестара и техничара Србије, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“ (ИЗЈЗВ и заводи ЗЈЗ), установе социјалне заштите, образовне и научне установе, стручњаци, организације цивилног друштва и женске организације, међународни донатори. Министарства надлежна за образовање, спорт и за информисање, ЈМУ (Јавне медијске установе РТС и РТВ), медијске куће и новинарска удружења.

Показатељ резултата 3.1	Извори верификације
3.1.1: Број здравствених услуга које су у потпуности доступне и приступачне свим грађанима и грађанкама, посебно особама из вишеструко дискриминисаних група.	Извештаји Министарства здравља о доступности и приступачности здравствених услуга; независни извештаји, евалуације и студије; извештаји НВО
3.1.2: Број грађана и грађанки који користе превентивне прегледе и рано лечење, посебно од кардиоваскуларних и	Извештаји Министарства здравља, Института за јавно здравље о коришћењу здравствених услуга и здравственог стања

малигних болести, депресије, деменције, као и остеопорозе, анемије, болести изазване загађењем ваздуха, разврстано по полу, узрасту, територијалној припадности	становништва
3.1.3: Број жена у репродуктивном периоду које користе превентивне гинеколошке прегледе, редовне прегледе у вези са трудноћом и порођајем, разврстано по узрасту, територијалној припадности, припадности некој друштвено осетљивој групи.	Извештаји Министарства здравља, Института за јавно здравље о коришћењу здравствених услуга и здравственог стања становништва
3.1.4: Број жена обухваћених обавезним организованим превентивним прегледима (скрининг)	Извештаји Министарства здравља, Института за јавно здравље (Канцеларије за скрининг) о организовању и одазиву на организоване превентивне прегледе
3.1.5: Број измењених и усвојених законских и подзаконских аката који обезбеђују приступ и квалитет здравственим услугама	Увид у садржај законских и подзаконских аката, анализе ефеката јавних политика; Извештаји о унапређењу квалитета здравствене заштите
3.1.6: Број здравствених радника/ца који су похађали обавезне обуке о родној равноправности, правима особа из вишеструко дискриминисаних група	Извештаји и евалуације ефеката обука
3.1.7: Удео буџета који се обезбеђује за здравствену заштиту у Србији, укључујући и обезбеђивање адекватних техничких, материјалних и људских ресурса.	Извештаји о праћењу буџетских издвајања
3.1.8: Број јавних кампања за ширу јавност о значају заштите здравља, спречавања болести и побољшања квалитета живота, упражњавањем здравих стилова живота, спорта и рекреације.	Извештаји о реализованим јавним кампањама, извештаји о медијској покривености јавних кампања; увид у информативни материјал; испитивања јавног мњења
3.1.9: Број информативних кампања за информисање грађана и грађанки о предностима ране превенције, савременим облицима контрацепције, важности репродуктивног здравља	Извештаји о ефектима информативних кампања, увид у информативни материјал; испитивање јавног мњења; извештаји о коришћењу услуга превентивних прегледа и контрацепције; извештаји Института за јавно здравље о коришћењу савремених облика контрацепције.

Мера 3.2. Обезбеђење социјалне сигурности, смањење сиромаштва, социјалне искључености и унапређење доступности услуга социјалне заштите ради очувања и повећања квалитета живота, благостања жена и мушкараца из рањивих група, као и подршке породицама у задовољењу животних потреба.

Опис мере: Мера је усмерена на смањење броја жена, мушкараца и деце који живе у сиромаштву, на унапређење приступа ресурсима и услугама подршке, под једнаким условима за најугроженије групе становништва. Мера подразумева

спровођење свеобухватне анализе потреба и аспирација угрожених група жена, прикупљање података о проценту жена и мушкараца без личних прихода и без приступа социјалним услугама на локалном нивоу. Мера је усмерена на унапређење и доступност постојећих и развијање нових услуга подршке у заједници и њихово прилагођавање потребама жена и мушкараца, девојчица и дечака из осетљивих група (са инвалидитетом, из ромске заједнице, из сеоских и депривираних крајева, сиромашне старије жене). Мера се односи и на процену потреба за новчаном социјалном помоћи, повећање њеног износа, нарочито за породице са децом, затим, на унапређење подршке једнородитељским породицама типа мајка са децом које су у већем ризику од сиромаштва. Мера укључује повећање расположивих финансијских, техничких и људских ресурса ради задовољења потреба корисника/ца услуга социјалне заштите. Такође, мера је усмерена на системско подстицање прерасподеле неплаћеног рада у домаћинству и послова неге и старања између жена и мушкараца, на развијање различитих услуга старања, повећање њихове доступности и обухвата корисника/ца - деце, старијих и болесних чланова/чланица домаћинства, особа са сметњама у развоју и др., узимајући у обзир положај и потребе сиромашних жена и других рањивих група. Мера подразумева јачање капацитета свих релевантних актера и институција, као и унапређење сарадње социјалне заштите са другим секторима.

Циљ ове мере је стварање претпоставки за обезбеђење социјалне сигурности, смањење сиромаштва и развијање и унапређивање услуга за очување и побољшање квалитета живота и благостања рањивих/осетљивих група и појединаца. Исто тако, циљ мере је стварање једнаких могућности за самосталан живот и независност појединаца/појединки и укључивање у заједницу. Циљ је пружање подршке породицама у задовољавању животних потреба, као и пружање подршке и различитих услуга које утичу на смањење неплаћеног рада и прерасподелу послова неге и старања. Уродњавање јавних политика и законодавног оквира у социјалној заштити је континуирани процес који треба да допринесе унапређењу социјалне заштите, јавних политика и правног оквира, јачање капацитета свих релевантних актера и институција ради развоја интегралне социјалне заштите.

Ефекти ове мере огледаће се у успостављању претпоставки за обезбеђење социјалне сигурности, смањење сиромаштва, социјалне искључености и равноправну расподелу финансијских и свих других ресурса у систему социјалне заштите на жене и мушкарце, девојчице и дечаке из осетљивих група, ради задовољења животних потреба, као и претпоставки за прерасподелу неплаћених послова старања између жена и мушкараца кроз унапређење постојећих и увођења нових услуга подршке.

Институција надлежна за спровођење мере Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Институције учесници у спровођењу мере Координационо тело за родну равноправност Владе РС, Министарство здравља, министарство надлежно за бригу о породици, установе социјалне заштите, Републички завод за социјалну заштиту, Комора социјалне заштите, здравствене, образовне и научне установе, стручњаци, организације цивилног друштва и женске организације, међународни донатори. Министарства надлежна за образовање, спорт и за информисање, ЈМУ (Јавне медијске установе РТС и РТВ), медијске куће и новинарска удружења.

Показатељ резултата 3.2	Извори верификације
--------------------------------	----------------------------

3.2.1: Смањена стопа сиромаштва жена, мушкараца и деце, посебно деце из једнородитељских породица	SILC, Национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Р Србији Жене и мушкарци у Србији, извештај РЗС за 2020.
3.2.2: Број општина/градова у којима су уведене и финансиране нове услуге социјалне заштите, разврстано по полу корисника, општини, врсти услуге, врсти пружалаца услуге (државно, приватно, НВО)	Извештаји јединица локалне самоуправе, извештаји Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарства за државну управу и локалну самоуправу;
3.2.3: Број општина/градова које су обезбедиле потпуну приступачност и доступност услуга социјалне заштите свих грађанима и грађанкама, посебно онима из вишеструко дискриминисаних група	Извештаји јединица локалне самоуправе, извештаји Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; независни извештаји, студије и евалуације услуга из система социјалне заштите, увиди удружења грађана у остваривање приступачних и доступних услуга социјалне заштите.
3.2.4: Број корисника/ца услуга социјалне заштите, разврстано по полу, општини/граду, припадности друштвено осетљивој групи, узрасту	Годишњи извештаји центара за социјални рад и других установа и услуга из система социјалне заштите, извештаји Завода за социјалну заштиту и Покрајинског завода за социјалну заштиту; извештаји о буџетским издвајањима за социјалну заштиту; независни извештаји, студије и евалуације услуга из система социјалне заштите; Анкете о задовољству корисника/ца услугама социјалне заштите.
3.2.5: Број сати које жене проводе у неплаћеном раду	Истраживања потрошње времена
3.2.6: Процент времена које очеви користе у односу на мајке за бригу о децу	Истраживања потрошње времена
3.2.7: Број обука за раднике/це у систему социјалне заштите о родној равноправности, правима особа из вишеструко дискриминисаних група, разврстане по професији, територијалној припадности	Извештаји и евалуације ефеката обука, извештаји Коморе социјалне заштите
3.2.8: Издвајања из буџета за социјалну заштиту на националном, покрајинском и локалном нивоу у односу на потребе социјалне заштите.	Извештаји о планирању и потрошњи буџета.
3.2.9: Износ социјалне помоћу, посебно особама из вишеструко дискриминисаних група.	Издвајања и извештаји Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Посебни циљ 4. Успостављен целовит и функционалан систем за креирање и спровођење родно одговорних јавних политика и буџета

Остваривањем овог посебног циља биће створене нормативне и друштвене претпоставке за институционализацију и успостављање целовитог и функционалног система за креирање и спровођење родно одговорних јавних политика и буџета, који обезбеђује координацију програма, активности и деловања свих актера који суделују у реализацији ове стратегије, а посебно механизма за родну равноправност, што је изузетно значајно за остваривање родне равноправности имајући у виду мултисекторску природу ове области. Поред тога, овај посебни циљ укључује и родно одговорну статистику као и родно одговорно буџетирање као алате који су неопходни за креирање и спровођење родно одговорних јавних политика и буџета.

Показатељ исхода	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Степен испуњености захтева за формирањем и функционисањем механизма за родну равноправност на свим нивоима власти	2021: Нису успостављени механизми за родну равноправност на свим нивоима власти (нпр. не постоји механизам за родну равноправност на нивоу Владе АП Војводине, нису успостављена тела за родну равноправност у свим јединицама локалне самоуправе)	2030: Успостављени механизми за родну равноправност на свим нивоима и у свим органима јавне власти који имају више од 50 запослених/родно ангажованих лица, у складу са Законом о родној равноправности	Јавно доступни подаци о броју и саставу механизма за родну равноправност на свим нивоима власти, извештаји механизма за родну равноправност, извештаји и студије независних институција, института, истраживачких центара, удружења; годишњи извештаји/прегледи Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог
Ниво покривености буџетским издвајањима за адекватно функционисање механизма за родну равноправност (одговарајућа материјални људски ресурси постављени) на свим	2021: Нису у потпуности обезбеђена финансијска средства за функционисање постојећих механизма за родну равноправност, зависе од донаторских	2030: Буџетска издвајања у потпуности задовољавају стандарде адекватног функционисања механизма за родну равноправност (одговарајућа материјални људски ресурси постављени)	Увид у буџетска одвајања на свим нивоима власти, годишњи буџетски извештаји, годишњи извештаји Министарства за људска и мањинска права и

нивоима власти.	средстава, недовољно људских капацитета за адекватно функционисање	на свим нивоима власти.	друштвени дијалог.
Степен остварености захтева за уродњавањем јавних политика и родно осетљивим начинима праћења остваривања јавних политика на свим нивоима	2021: Низак степен уродњавања јавних политика на свим нивоима, непостојање података разврстаних по полу у свим областима планирања и реализације јавних политика	2030: Висок степен остварености захтева за уродњавањем јавних политика на свим нивоима; дефинисане процедуре и начин функционисања прикупљања података разврстаних по полу за сваку јавну политику, на свим нивоима.	Увид у садржаје јавних политика, извештаји и студије механизма за родну равноправност на свим нивоима, независни извештаји и студије; развијене методологије за прикупљање података и праћење.
Постојање прецизне и усклађене методологије и доступних база родне статистике у свим областима, као и подаци о положају жена и мушкараца, девојчица и дечака из друштвено осетљивих група	2021: Делимично постоје подаци и методологије за мерење остваривања родне равноправности, али не у свим областима и не за све групе грађана и грађанки	2030: Постоје успостављене прецизне и јединствене методологије за прикупљање, приказ и обраду родне статистике, у различитим областима и на свим нивоима, које укључују и положај особа из вишеструко дискриминисаних група	Увид у базе података појединачних институција на свим нивоима, студије и подаци Републичког завода за статистику, методологије и подаци којима координира Координационо тело за родну равноправност
Степен институционализације и стабилизације процеса родно одговорног буџетирања, кроз координацију са буџетским процесом, координацију са родним политикама и контролу ефеката	2021: Задовољавајући степен институционализације РОБ-а на националном, покрајинском и локалном нивоу, али недовољан степен усклађености родних и секторских политика и контрола ефеката	2030: Родно одговорно буџетирање потпуно институционализовано на националном, покрајинском и локалном нивоу и чини саставни део управљања јавним финансијама, постоји усклађеност родних и секторских политика и контрола ефеката	Извештаји и анализе примене РОБ-а у Министарству финансија, Покрајинском секретаријату за финансије, Координационо тело за родну равноправност, покрајинским и локалним механизмима

Мера 4.1: Унапређени капацитети, институционални и нормативни оквир који обликују амбијент у коме се унапређује родна равноправност са акцентом на институционалне механизме родне равноправности као део целовитог и функционалног система и механизма за креирање родно одговорних јавних политика

Опис мере: Мера је усмерена на унапређење институционалног и нормативног оквира који обликује амбијент у коме се одвија процес унапређења родне равноправности и подижу капацитети за креирање родно одговорних јавних политика у свим областима друштвеног живота уз акценат на механизме за родну равноправност на свим нивоима власти и јачање њихових капацитета. Мера укључује израду и усвајање и/или измену прописа који регулишу механизме за родну равноправност на свим нивоима организације власти у складу са Законом о родној равноправности, њихов статус, надлежности и процедуре и тиме ће створити услове за системско повезивање и координирање рада и активности ових механизма као важног дела целовитог и функционалног система и механизма за креирање родно одговорних јавних политика, као и усклађивање аката о унутрашњој организацији и уређењу органа јавне власти који обезбеђују стабилан положај механизма за родну равноправност у структури органа јавне власти на свим нивоима и стварање услова који обезбеђују несметани рад и реализацију планираних активности механизма за родну равноправност у креирању и спровођењу родно одговорних јавних политика у свим областима друштвеног живота. Мера је усмерена и на континуирано унапређење знања и компетенција актера на свим нивоима власти који раде у овој области, везаних за родну равноправност, посебно када се ради о рањивим групама, родним стереотипима и предрасудама, кроз различите облике систематске едукације о питањима значајним за родну равноправност и интегрисању родне перспективе у јавне политике, као и информисање грађана/ки о питањима везаним за родну равноправност значајним за њихов свакодневни живот.

Циљ ове мере јесте стварање нормативних и институционалних претпоставки за формирање, стабилан статус, рад и активности механизма за родну равноправност у оквиру система организације власти на свим нивоима и усклађивање са Законом о родној равноправности, као и унапређење и подизање нивоа знања и стицање компетенција свих актера који раде у овој области за креирање родно одговорних јавних политика.

Ефекти примене ове мере огледаће се у нормативно утемељеном стабилном статусу, јасно регулисаним надлежностима и одговорностима за њихово обављање, хоризонталној и вертикалној координацији рада и активности механизма за родну равноправност, формирању механизма родне равноправности на свим нивоима у складу са Законом о родној равноправности, као и унапређењу знања и компетенција не само чланова/ца механизма за родну равноправност већ и свих актера који суделују у креирању и спровођењу родно одговорних јавних политика.

Меру потребно је континуирано спроводити током целокупног периода за који се доноси Национална стратегија за родну равноправност.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог

Институције учесници у спровођењу мере Координационо тело за родну равноправност Владе РС, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство за државну управу и локалну самоуправу, Министарства, органи државне управе и други органи јавне власти у којима се формирају механизми за родну равноправност, Савет за родну равноправност Владе РС, механизми родне равноправности на нивоу АП Војводине, механизми родне равноправности у јединицама локалне самоуправе, СКГО.

Показатељ резултата 4.1	Извори верификације
4.1.1: Број прописа који регулишу механизме за родну равноправности на свим нивоима организације власти у складу са Законом о родној равноправности, њихов статус, надлежности и процедуре, и дефинишу процедуре учешћа у креирању родно одговорних јавних политика	Увид у садржај прописа
4.1.2: Број механизма за родну равноправност на националном покрајинском и локалном нивоу власти и свим нивоима унутрашње организације које имају обезбеђене људске, финансијске и материјалне услове за функционисање, разврстано по нивоима организације рада, регионима/територијалној припадности	Извештаји локалних, покрајинских и националних институција система, извештаји механизма за родну равноправност (подаци доступни на интернет презентацијама) о функционисању и активностима, увид у буџетска одвајања за одрживост механизма за родну равноправност на свим нивоима.
4.1.3: Број родно одговорних јавних политика и области на које се односе на свим нивоима у којима активно учествују механизми за родну равноправност	Увид у број и садржај јавних политика на свим нивоима, праћење укључености представника/ца механизма за родну равноправност.
4.1.4: Број обучених представника/ца јавне власти и чланова/чланица механизма за родну равноправност о родно заснованим стереотипима, родној равноправности, и родно заснованој дискриминацији, посебно жена из друштвено осетљивих група, разврстано по полу, институцији, и нивоима организације на којима су образовани	Извештаји и евалуације ефеката обука за представнике/це јавне власти и чланова/чланица механизма за родну равноправност
4.1.5: Степен укључености женских организација и релевантних организација цивилног друштва у планирање и реализацију родно одговорних јавних политика на свим нивоима	Извештаји механизма за родну равноправност на свим нивоима, годишњи извештаји Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, повратне информације од женских организација
4.1.6: Број информативних јавних кампања о улози, важности и начину функционисања механизма за родну равноправност на свим нивоима и учешћу грађана и грађанки у процесима	Извештаји и евалуације ефеката информативних кампања, заступљеност у медијима, увид у информативне материјале (штампане, видео, аудио, дигиталне), извештаји о партиципацији

планирања и реализације родно одговорних јавних политика на свим нивоима.	грађана и грађанки (покрети, удружења, неформалне групе) у изради родно одговорних јавних политика на свим нивоима.
---	---

Мера 4.2. Развој и унапређење родне статистике, повећање доступности података и информација као и коришћење података који одражавају стварност живота жена и мушкараца, девојчица и дечака за креирање политика

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да повећа доступност родно одговорних података у свим областима од значаја за свакодневни живот и да изгради капацитете за коришћење тих података код креирања политика и мера. Ова мера укључује: анализу постојеће статистике и идентификацију недостајућих података информација, и родно одговорних индикатора које су значајне за креирање родно одговорних политика и праћење стања родне равноправности у свим областима, повећање броја индикатора доступних по полу и укрштање са другим факторима, као и израду мапе пута за унапређење родне статистике. Ова мера такође укључује измене и допуне прописа и свих подзаконских аката који се односе на статистику и евиденције на начин да се уреди прикупљање, обрада и објављивање родно одговорних података. Даље ова мера предвиђа јачање капацитета РЗС и успостављање одељења за родну статистику које ће континуирано радити на унапређењу система за прикупљање и обраду а нарочито за објављивање родно одговорних података на начин који је прилагођен за различите циљне групе уз коришћење модерних комуникацијских алата. Додатно, РЗС ће јачати капацитете, а кроз родно одговорно буџетирање обезбедити средства, за праћење стања у области РР развијајући домаће индексе за праћење и алате као допуну праћења стања у области РР у складу са међународним праксама. У сарадњи са институцијама РСЗ ће развијати систем за обраду података по полу и другим карактеристикама о корисницима мера и услуга које се финансирају из буџета. Даље ова мера подразумева и повећање знања у овој области, повезивање са универзитетима и факултетима са циљем препознавања значаја родне статистике за креирање политика и анализе као и даљи развој знања и подстицања истраживања у овој области. Ова мера такође укључује и јачање капацитета институција на свим нивоима, али и других актера попут организација цивилног друштва за коришћење родне статистике код аналитичких послова и за креирање политика. Ефекат ове мере биће унапређење прикупљања и обраде родно релевантних података који, поред разврставања по полу укључују и сагледавање и праћење разлике у потребама као и проблемима са којима се жене и мушкарци сусрећу, идентификовање недостајућих података информација, и родно одговорних индикатора значајних за креирање родно одговорних политика и праћење стања родне равноправности у свим областима, повећање броја индикатора доступних по полу и укрштање са другим факторима, као и израду мапе пута за унапређење родне статистике.

Институција надлежна за спровођење мере: Републички завод за статистику

Институције учесници у спровођењу мере: Универзитети и институти, ЈЛС, националне и покрајинске институције

Показатељи резултата 1.5	Извори верификације
4.2.1. Степен унапређења родне	Извештај РЗС

статистика у свим областима које прати РСЗ у односу на план за унапређење родне статистике	
4.2.2. Повећан број доступних родно одговорних индикатора у свим статистичким областима од укупног броја индикатора у области у односу на базну годину (базна година 2021)	Извештај РЗС
4.2.3. Изграђен капацитет РЗС за родну статистику: унапређена унутрашња акта организацији и систематизацији, планови прикупљања, обраде и објављивање података, све статистичке области имају одређену особу за родну статистику,	Извештај РЗС
4.2.4. Износ средстава из буџета РС усмерен ка развоју и унапређењу родне статистике као и % од укупних средстава опредељених за РЗС	Извештај РЗС, Буџет РС
4.2.5. Број и врста објављених специјализованих родно одговорних статистичких извештаја, или публикација	Извештај РЗС, и интернет страница РЗС

Мера 4.3. Континуирана и појачана примена родно одговорног буџетирања на националном, покрајинском и локалном нивоу у поступку планирања и извршења буџета, институционализација РОБ-а у буџетском систему РС, и повећање улагања у родну равноправност

Опис и ефекти мере: Ова мера има за циљ да РОБ постане одржив и заокружен део система управљања јавним финансијама и буџетског система РС, као и да се повећају улагања у родну равноправност кроз артикулацију родно трансформативних РОБ циљева и индикатора. Ова мера укључује више кластера активности; даље јачање координације и капацитета у вези примене РОБ-а у министарству финансија, покрајинском секретаријату за финансије и органима ЈЛС, изградња и јачање капацитета за техничко праћење процеса, једноставну и брзу консолидацију РОБ предлога у буџету и анализу примене из техничког угла кроз одговарајући софтвер, јачање капацитета за родно одговорно планирање буџета код буџетских корисника и повезивање секторских приоритета са родном агендом, јачање капацитета институционалних механизма за РР у вези са РОБ-ом а посебно за припрему извештаја о напретку и учинку, јачање капацитета за надзор над применом у Ревизорској државној институцији и фискалном савету, јачање улоге парламента и невладиних организација као и повећање транспарентности улагања у родну равноправност и промоцију примера добре праксе. Даље ова мера укључује унапређење процедура рада на РОБ-у код самих буџетских корисника, повећање капацитета за родне анализе прихода и расхода, систематично укључивање РОБ-а на почетку у процесу планирања (у Фискалној стратегији и ПОФ-у), као и у све друге фазе буџетског процеса (планирање, спровођење и извештавање). Ова мера предвиђа и улагања у адекватан информациони систем како би се олакшала консолидација РОБ-а у предлозима буџета, усвојеном буџету и у извештајима о учинку, на свим нивоима. Даље мера подразумева ревидирање упуства за израду програмског буџета и предвиђање унапређења родне равноправности и као програма и/или програмске активности имајући у виду да су сви

буџетски корисници у обавези да примене РОБ у складу са Законом о буџетском систему, као и унапређење и стандардизовање образаца за исказивање РОБ-а у буџетима. Даље, ова мера укључује изградњу капацитета и јачање знања у овој области у институцијама, међу експерткињама и експертима за РР, у академској заједници и невладиним организацијама. Ова мера подразумева и унапређење система примене РОБ-а у складу са препорукама датим кроз годишње извештаје о напретку РОБ-а у Републици Србији, али и у складу са међународном добром праксом и препорукама PEFA⁹²⁷ и оквира за РОБ.⁹²⁸

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за финансија

Институције учесници у спровођењу мере: ПС за финансије, одељења ЈЛС за финансије, СКГО, Државна ревизорска институција, Републички завод за статистику, Институционални механизми за РР, Одбори за финансије у скупштинама, Фисклани савет, невладине организације, академска заједница, невладине организације

Показатељи резултата 4.3	Извори верификације
4.3.1. Сви директни и индиректни буџетски корисници на свим нивоима примењују РОБ код планирања и извршења буџета (број БК који су у ПОФ и предлог буџета уврстили РОБ по годинама и нивоима)	Приоритетне области финансирања буџетских корисника садрже РОБ циљеве и индикаторе Годишњи извештај о напретку РОБ-а Годишњи извештај о учинку РОБ-а Софтвер за планирање и извештавање/извештај Консолидовани годишњи извештај за ЈЛС
4.3.2. Број родно трансформативних РОБ циљева и индикатора у односу на укупан број РОБ циљева и индикатора	Годишњи Извештај о напретку РОБ-а Годишњи Извештај о учинку РОБ-а Софтвер за планирање и извештавање/извештај
4.3.3. Број програма у којима је примењен РОБ од укупног броја програма	Годишњи Извештај о напретку РОБ-а Годишњи Извештај о учинку РОБ-а Софтвер за планирање и извештавање/извештај
4.3.4. Процент улагања у родну равноправност у односу на укупан буџет појединачног директног буџетског корисника	Годишњи Извештај о учинку РОБ-а Софтвер за планирање и извештавање/извештај
4.3.5. Број активности из Стратегије за РР и АП за РР које су финансиране кроз примену РОБ-а	Годишњи Извештај о учинку РОБ-а Извештаји о реализацији активности из АП Софтвер за планирање и извештавање/извештај
4.3.6. Развијено одговарајуће софтверско	Извештаји министарства финансија

⁹²⁷ <https://www.pefa.org/about>

⁹²⁸ https://www.pefa.org/sites/pefa/files/news/files/WBG_GRPFM_FRAMEWORK_1_23_PAGES.pdf

<p>решење за планирање, праћење и извештавање о примени РОБ-у, буџетске класификације омогућавају лаку консолидацију алоцираних средстава за улагања у РР, упутства за програмско буџетирање и припрему буџета садрже упутства, и формуларе за планирање и извештавање а који олакшавају консолидацију података</p>	<p>Упутство за припрему ПОФ-а, и за припрему буџета Формулари за прирему буџета и извештаје Правилници, класификације и евидентирања трошкова садрже РОБ и омогућавају консолидацију информација</p>
---	--

8. МЕХАНИЗАМ ЗА ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈУ СПРОВОЂЕЊА НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ ЗА РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ И АКЦИОНИМ ПЛАНОВИМА ЗА ЊЕНО СПРОВОЂЕЊЕ

Праћење активности предвиђених овом Стратегијом поверено је:

Влади РС која, у складу са својим надлежностима, развија и води активну политику једнаких могућности у свим сферама друштвеног живота, којом се обезбеђује равноправно учешће жена и мушкараца у свим фазама планирања, припреме и спровођења одлука које утичу на положај жена и мушкараца, одређује мере које томе доприносе и води рачуна о усаглашености политика и мера које се предузимају у области родне равноправности са међунаодним обавезама РС.⁹²⁹

У оквиру Владе ове активности обављају:

*Координационо тело за родну равноправност*⁹³⁰ као стално радно тело Владе које координира рад органа државне управе у вези са родном равноправношћу (хоризонтална координација), рад и активности институционалних механизма родне равноправности на различитим нивоима организације власти (вертикална координација) као и све активности везане за праћење примене и извештавање о реализацији Националне стратегије за родну равноправност.

Савет за родну равноправност као саветодавно тело Владе.⁹³¹

*Министарство за људска и мањинска права и друштвен и дијалог*⁹³² (односно министарство или други орган у оквиру извршне власти надлежан за родну равноправност) као посебан ресор у Влади у чијој надлежности је родна равноправност и дискриминација, које располаже инструментима праћења и надзора над применом прописа и стратегија релевантних за ову област, извештава о стању у овој области и одговорно је за стање у овој области. Ове активности поверавају се организационим јединицама које формира министарство својим актом о унутрашњој организацији.

У реализацији, праћењу примене као и извештавању о овој Стратегији и АП за њено спровођење суделују и други механизми родне равноправности:

⁹²⁹ Чланови 122 и 123 Устава РС, Члан 1 Закона о Влади, *Службени гласник РС*, бр. 55/2005, 71/2005 – испр, 101/2007, 65/2008, 16/2011, 68/2012 – одлука УС, 72/2012, 7/2014 – одлука УС, 30/2018, Члан 60 Закона о родној равноправности.

⁹³⁰ Члан 60 став 1 тачка 5 Закона о родној равноправности.

⁹³¹ Члан 60 став 1 тачка 5 Закона о родној равноправности.

⁹³² Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог је у моменту усвајања ове Стратегије надлежно за област родне равноправности. Ова стратегија доноси се за наредних 10 година. У том периоду могуће је да надлежност коју сада обавља Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог буду поверена неком другом министарству односно органу праве. У свим деловима стратегије у којима се експлицитно помиње Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог треба имати у виду да те надлежности прелазе на односно министарство или други орган у оквиру извршне власти надлежан за родну равноправност.

Радна тела у скупштинама на свим нивоима власти (одбори на републичком и покрајинском нивоу и комисије на локалном нивоу).

Министарства, органи државне управе и други органи јавне власти који, у областима за које су надлежни, укључују родну равноправност у секторске политике, буџет, законе и друге прописе и предузимају активности а посебно у областима у којима спроводе посебне мере за унапређење родне равноправности.⁹³³

Координационо тело за родну равноправност Покрајинске Владе⁹³⁴ које, у оквиру надлежности АП Војводине, координира активности везане за родну равноправност као и Савет за родну равноправност као саветодавно тело Покрајинске Владе.⁹³⁵

Савети за родну равноправност који се формирају у органима управе у ЈЛС.⁹³⁶

Лица задужена за родну равноправност у органима јавне власти који имају више од 50 запослених и радно ангажованих лица, која прате стање у области родне равноправности, иницирају и предлажу мере за унапређење родне равноправности

Независни механизми заштите људских права и заштите од дискриминације укључују Повереника за заштиту од дискриминације⁹³⁷ који пружа заштиту од дискриминације укључујући и родно засновану дискриминацију и Заштитника грађана⁹³⁸ који штити права грађана/ки, контролише рад органа управе и стара се о заштити и унапређењу људских и мањинских слобода и права, Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана као и омбудсмане у ЈЛС.

Поред тога, у примени и праћењу реализације активности утврђених у овој Стратегији и АП за њено спровођење учествују и НВО у складу са својом мисијом.

9. ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА СПРОВОЂЕЊА НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ

Координирање, праћење и евалуацију планираних мера и активности на унапређењу родне равноправности треба поверити Координациом телу за родну равноправност. Ово тело делује у оквиру Владе као стално радно тело, што омогућује мултисекторску координацију међу различитим министарствима што је у овој мултисекторској области изузетно значајно (хоризонтална координација) као и координацију активности механизма за родну равноправност на другим нивоима власти (вертикална координација). КТРП сарађује и са Саветом за родну равноправност Владе РС као саветодавним телом Владе у чији састав улазе и представници НВО.⁹³⁹

Као облике деловања КТРП ће формирати посебну групу за праћење примене Националне стратегије родне равноправности и АП за њено спровођење. Поред тога, треба предвидети могућност формирања посебних група (одбор, секција, оперативна/експертска радна група) које образује КТРП за поједине области за које је потребно добро познавање области за коју се група формира, које би својим стручним и експертским знањем помагале КТРП у остваривању координације и евалуацији Националне стратегије за родну равноправност.

⁹³³ Члан 61 Закона о родној равноправности.

⁹³⁴ Члан 62 став 3 тачка 1 Закона о родној равноправности.

⁹³⁵ Члан 62 став 3 тачка 2 Закона о родној равноправности.

⁹³⁶ Члан 63 Закона о родној равноправности.

⁹³⁷ Чланови 122 и 123 Устава РС, Члан 1 Закона о Влади, *Службени гласник РС*, бр. 55/2005, 71/2005 – испр, 101/2007, 65/2008, 16/2011, 68/2012 – одлука УС, 72/2012, 7/2014 – одлука УС, 30/2018

Члан 1 став 2 Закона о родној равноправности, *Службени гласник РС*, бр. 22 /2009.

⁹³⁸ Члан 1 став 1 и 2 Закона, *Службени гласник РС*, бр. 79/2005 и 54/2007.

⁹³⁹ Члан 60 став 1 тачка 5 Закона о родној равноправности.

Динамика остваривања мера биће дефинисана кроз акционе планове. Први АП за спровођење Националне стратегије за родну равноправност донеће се за период 2021-2023 године. У складу са чланом 43. Закона о планском систему Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог припремиће ех пост анализу и извештај о резултатима спровођења Акционог плана за период (2021 – 2023) у року од 60 дана по истеку сваке календарске године. За сваки од АП који ће бити усвојени у току целокупног периода за који се у доноси Национална стратегија родне равноправности (2021 – 2030), министарство односно орган управе надлежан за родну равноправност припремиће ех пост анализу и извештај о резултатима спровођења сваког од наредних АП, у року од 60 дана по истеку сваке календарске године од дана усвајања акционог плана. Рад на припреми сваког наредног АП треба започети благовремено, а најкасније шест месеци пре истека текућег АП, а годишњи извештаји о спровођењу АП служе као ослонац за припрему наредног АП. Након четири године (2025 године) од усвајања првог АП, министарство односно орган управе надлежан за родну равноправност припремиће и посебну ех пост анализу и евалуацију примене до тада усвојених акционих планова како би се сагледало стање у области родне равноправности и ефекти примене АП. Министарство односно орган управе надлежан за родну равноправност припремиће финалну ех пост анализу, извештај и евалуацију Националне стратегије за родну равноправност, и акционих планова за њену примену најкасније шест месеци након истека периода за који акциони планови за њену примену доносе.

Министарство финансија, покрајински секретаријат за финансије и орган ЈЛС надлежан за финансије одговорни су за припрему консолидованих информација о свим средствима издвојеним у родну равноправност и спровођење Националне стратегије родне равноправности и акционих планова за њено спровођење на транспарентан и лако доступан начин.

10. ПРОЦЕНА ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА ПОТРЕБНИХ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ И АНАЛИЗА ФИНАНСИЈСКИХ ЕФЕКТА

11. АКЦИОНИ ПЛАН

12. ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ